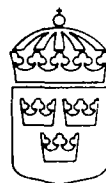

Riksdagens protokoll

1988/89:115

Protokoll
1988/89:115

17 maj 1989

Debatter m. m.

Onsdagen den 17 maj

Granskning av statsrådets tjänsteutövning m.m.	3
Vissa förändringar i regeringen och regeringskansliet, m.m. ...	3
Regeringens åtgärder med anledning av mordet på statsminister Olof Palme	25
Utlänningsärenden	59
Jämställdhetsfrågor, m.m.	77
Sveriges relationer till de baltiska republikerna	110
Vissa åtgärder mot Sydafrika	125
Folk- och bostadsräkningen år 1990	135
Rättshjälpens organisation, m.m.	141
Högsta domstolen och rättsbildningen	153
Bidrag till färdigställandet av Erlandergården i Ransäter, m.m. ...	154
Teknisk utveckling inom bilindustrin	156
Anmälan om kompletteringsval till utskott	168
Meddelande om fråga 1988/89:654 av Ylva Annerstedt (fp) om följderna för småföre- tagare av rullande elavstängning	168

Avgjorda ärenden

Onsdagen den 17 maj

Konstitutionsutskottets betänkande

1988/89:KU30 med anledning av granskning av statsrådets tjänste- utövning och regeringsärendenas handläggning	3
Val av en ledamot i justitieutskottet	168
Val av en suppleant i justitieutskottet	168
Val av en suppleant i finansutskottet	168

Onsdagen den 17 maj

Kl. 09.00

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Vissa förändringar i re-
geringen och regerings-
kansliet, m.m.*

Förhandlingarna leddes till en början av andre vice talmannen.

1 § Justerades protokollet för den 8 maj.

2 § Föredrogs men bordlades åter

Jordbruksutskottets betänkanden 1988/89:JoU14 och JoU18

3 § Föredrogs

konstitutionsutskottets betänkande

1988/89:KU30 med anledning av granskning av statsrådets tjänsteutövning
och regeringsärendenas handläggning.

Granskning av statsrådets tjänsteutövning m.m.

Anf. 1 ANDRE VICE TALMANNEN:

Granskningsdebatten uppdelas liksom tidigare år i flera avsnitt. Varje avsnitt behandlas som ett självständigt ärende, och talarlistan för de olika avsnitten kan alltså utökas med ytterligare talare. Då alla under ett avsnitt anmälde talarna haft ordet övergår kammaren omedelbart till att debattera nästa avsnitt. Voteringarna äger rum i ett sammanhang sedan samtliga avsnitt slutdebatterats.

Först upptas till behandling avsnittet Vissa förändringar i regeringen och regeringskansliet, m.m.

Anf. 2 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Det gångna året har placerat riksdagens konstitutionsutskott i centrum av den politiska debatten. Riksdagens kontrollmakt har fått ett modernt genombrott. Offentliga utskottsutfrågningar har blivit ett uppmärksammat inslag i det politiska arbetet.

Det är inte ens ett och ett halvt år sedan dörrarna öppnades för utskottens arbete. Det låg många år av hårt arbete bakom för att nå dithän. Alla dåliga argument mot öppenhet som kan uppbringas fördes fram.

Öppenheten och konstitutionsutskottets nya roll är inte någon gåva från regeringen till riksdagen. Det är i stället riksdagen som äntligen börjat

reagera mot den ibland underordnade och förödmjukande roll som den tvingats spela under decennier.

Man kan säga att denna förändring har kommit väl sent. Det är sant. Men det är också sant att kampen inte är vunnen – ännu.

Nu skall de offentliga utskottsutfrågningarna utvärderas. Detta finns det självfallet inget att invända emot. Men jag är beredd att slå vad om anseliga belopp att det från visst håll kommer att föras fram förslag, som går ut på att begränsa och försvåra möjligheterna för konstitutionsutskottet att effektivt sköta sitt granskningsarbete.

Det förslag till förändringar som kommer att framläggas kommer naturligtvis inte att etiketteras på detta sätt. Det kommer att heta att det endast syftar till att bättre "strukturera" utfrågningarna, att underlätta för dem som kommer till utskottet att vara bättre förberedda. Detta kommer naturligtvis många inom utskottet, i kammaren och i medier att tro på. Det är mycket bekvämare att vara godtrogen än misstänksam.

Frågan om vad som nu skall hända med de offentliga utskottsutfrågningarna kommer säkert inte att lösas utan strid. Låt oss aldrig glömma hur oppositionen behandlades förra sommaren när den ville inleda en granskning av Ebbe Carlsson-affären före valet – det val då statsministern hade lovat att ge en tung regeringspost till en av de inblandade. Låt oss inte glömma med vilken fräckhet utskottets ledamöter blev behandlade av människor som har haft att svara på frågor. Vi har fått uppleva hur de som har fullgjort sin grundlagsenliga uppgift att granska regeringen har blivit åthutade, inte de som har visat sitt förakt för riksdagen.

Riksdagen representerar svenska folket. Den granskar på folkets vägnar. Snabba reformer måste till för att stärka såväl utskottets som de enskilda utskottsledamöternas möjligheter att arbeta. De som framträder inför utskottet skall rimligen höras under ed. En tredjedel av utskottet skall kunna besluta om inkallande till utfrågningar, kunna bestämma om utfrågningen skall vara offentlig och kunna kalla till extra sammanträde. Utskottets kansli – som håller hög kvalitet och besitter en lång och grundlig erfarenhet av granskningsarbete – måste ges ökade resurser. Den enskilde riksdagsledamotens arbetsmöjligheter måste rejält förbättras, och det bör ske före år 2000, vilket nu inte synes vara möjligt med det sätt att handlägga dessa frågor om ledamöternas arbetsresurser som för närvarande är för handen i riksdagen.

Så räkna lugnt med att frågan om offentliga utskottsutfrågningar och konstitutionsutskottets fortsatta arbete kommer att bli föremål för debatt. Det kommer då att visa sig vilka som håller på riksdagen och vilka som håller på regeringen.

Herr talman! Låt mig i denna inledande omgång göra några kommentarer till årets granskningsbetänkande i stort. Skiljer det sig från tidigare? Ja, det gör det. Det är hållet i en skarpare ton, och det riktar mer kritik mot regeringen än tidigare. Det visar på rättssamhällets förfall, på vänskapskorruptionens utbredning, på maktens arrogans och på en politisk och polisär halvvärld. Men det visar också på de mänskliga tragedier som alltid kommer när partiboken ersatt lagboken. Ebbe Carlsson-affären har skördat många offer. Fler blir det säkert.

Sverige må se lugnt och välmående ut på ytan. I själva verket håller delar av vårt rättssystem och vår maktutövning på att ruttna inifrån. Sverige är som ett mögelhus. Det luktar inte bra. Striden om vem som är ansvarig pågår, och alla skyller på varandra. Saneringen kommer att ta lång tid och kosta mycket.

Jag sade att årets granskningsbetänkande är mer kritiskt än normalt. Socialdemokraterna är på ett antal punkter med på kritik. Nu kanske någon tycker att detta ändå visar att socialdemokraterna har tänkt självständigt. Riktigt så enkelt är det nog inte.

Man har i princip gått med på kritik bara i den utsträckning som det varit sanktionerat uppifrån eller nödvändigt av majoritetsskäl i utskottet. Kritiken man är beredd på i Ebbe Carlsson-affären är den som t.ex. Ingvar Carlsson och Anna-Greta Leijon själva vidgått, inte mera. I några fall handlar det om att man snabbt tvingats gå med på kritik, när man i utskottet upptäckt att vpk och miljöpartiet beslutat sig för samma ståndpunkt som de borgerliga. Då har man varit snabb att kratsa kastanjerna ur elden. I några fall har det emellertid gått till ett litet väl snabbt, och socialdemokraterna i utskottet har till sin egen oförstådda häpnad hamnat i minoritet och tvingats reservera sig.

Konstigare än så är det inte. Det handlar om att göra en dygd av nödvändigheten. Den som på nära håll sett spelet har inga illusioner om någon ökad öppenhet eller självständighet. Det är därför som jag inte tror på försåtliga förslag om att förändra formerna för utskottsförhören.

Finns det några generella slutsatser som man kan dra av årets granskningsbetänkande? Ja, det tycker jag. Jag anser – och vad jag nu säger är baserat på mina erfarenheter efter ett antal år i konstitutionsutskottet – att det finns klara tendenser i utvecklingen.

För det första: Respekten för lag och rätt har minskat bland politiker och ämbetsmän. Man kringgår lagar, och man tar informella beslut. Man slarvar med dokumentation, och man känner inte ett personligt ansvar för sina beslut. Man chansar i ökad utsträckning på att inget skall märkas.

För det andra: Politiseringen av utnämningarna leder till en ny typ av lojaliteter. Den opolitiske svenske ämbetsmannen tillhör en utdöende ras. Hade det funnits fler sådana kompetenta, oberoende ämbetsmän i Ebbe Carlsson-affären och färre politiska maktspelare, så hade affären aldrig blivit en affär av det slag den blev. Nu föll man på eget grepp genom att så många av huvudaktörerna inte slog stopp utan i stället satte full fart framåt.

Den socialdemokratiska utnämningsspolitiken är en varböld i det svenska samhället. Den har skapat en svensk nomenklatur. Det är en utveckling som pågått under många år nu. På detta område känner numera fördomsfriheten inga gränser. Den senaste utvecklingen tycks dessutom vara att partibokstänkandet skall gå på export. Partiboksinnehav eller inte skall tydligen vara styrande också för uppgifter som ligger långt borta från våra egna gränser.

För det tredje: Den svenska socialdemokratiska nomenklaturen litar inte på delar av den svenska administrationen, nota bene den som inte står under socialdemokratisk kontroll. Det är därför man tillgriper s.k. back-channels, dvs. extra kanaler. Hela Ebbe Carlsson-affären handlar om att gå vid sidan av det normala polis- och rättsväsendet. I Bahr- och Ferm-affärerna handlar det om något motsvarande, nämligen om att gå förbi den svenska utrikesförvaltningen.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Vissa förändringar i re-
geringen och regerings-
kansliet, m.m.*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Vissa förändringar i re-
geringen och regerings-
kansliet, m.m.*

De många affärerna under senare år är ingen slump. De kan nästan alltid hänföras till minst en av de tre kategorier som jag här har pekat på.

Kommer då utvecklingen med nya affärer att fortsätta? Jag tror det. De ligger numera inbyggda i det svenska systemet. Endast en helt annan inställning till lag och rätt, inte minst till våra grundlagar, ett slut på politiseringen av utnämningsspolitiken och en återgång till att gå tjänstevägen, kan bromsa utvecklingen.

Herr talman! Jag är övertygad om att konstitutionsutskottet även i fortsättningen kommer att vara välförsett med arbetsuppgifter. Den saken kommer andra att sörja för. Vi har att se till att riksdagen genom konstitutionsutskottet får möjlighet att effektivt och utan otillbörlig inblandning granska även i framtiden.

Anf. 3 BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Herr talman! Vid få tillfällen har intresset för vad som händer i riksdagen varit så stort i medier och bland allmänhet som under det senaste året. Öppenheten och känslan av att vara med om något som inte är förutsebart har lockat till att titta och läsa. Plötsligt befinner vi riksdagsledamöter oss i en situation där allmänheten med liv och lust, eller avsky, diskuterar och kommenterar våra arbetsmetoder och vårt och regeringsledamöternas sätt att sköta arbetet. I stället för att bara få en granskning av regeringen har öppenheten också lett till en granskning av KU-ledamöternas sätt att sköta sina arbetsuppgifter och riksdagens sätt att utöva kontrollmakten. Vi har också fått engagerade medborgare som hör av sig med råd och synpunkter under arbetets gång.

Det är så det skall gå till i en demokrati. Det är väljarna som är uppdragsgivarna och de slutliga domarna.

Vad håller ni egentligen på med i konstitutionsutskottet, frågar en del. Spektakel, säger utrikesministern. Folkdomstol, säger andra. Politiskt käbbel och privata vendettor, säger några. Andra har en helt annan uppfattning. De menar att vi upprätthåller rättsstaten, att vi utför ett viktigt renhållningsarbete, att vi håller tummen i ögat på makthavarna och att vi genom vårt arbete förhindrar mygel och överträdelse av lagarna.

Det finns många förklaringar till kritiken mot granskningen och konstitutionsutskottet och dess ledamöter.

Att utrikesministern kallar det hela för spektakel har sin grund i att han ogillar granskningen som sådan. Han tycker inte om att regeringen granskas och ställs ut. Den direkta orsaken var ju att en av partibröderna, ambassadören i Paris, inte gjorde så väl ifrån sig – om man säger så. Det gällde att få bort intresset från partibröderna. Då passade det bra att förlöjliga granskningen i stället.

Svenskar i allmänhet ogillar bråk. Vi är rädda för konflikter, åtminstone för att visa dem öppet. Kompromiss och samarbete eller allmänt kvirr bakom ryggen står högre i kurs. En del blir alltså obehagligt berörda och vänder sig bort och vill inte höra mer och tar avstånd.

En del förstår inte syftet med granskningen. De tror att det handlar om personliga vendettor eller politisk pajkastning.

Målet är att försvara rättsstaten. All makt *måste* kontrolleras. Okontrolle-

rad makt leder ofrånkomligen till övergrepp, maktfullkomlighet, nepotism, mygel eller överträdelse av bestämmelser och lagar. Det gäller inte bara socialdemokrater, inte ens enbart politiker. Det gäller i varje organisation eller företag. Varenda liten förening i detta land har en revisor, som kontrollerar att allt har gått rätt till. Därför har Sveriges riksdag en kontroll eller granskning av rikets styrelse – regeringen. Och kontrollen skall fungera väl, oavsett om vi har en socialdemokratisk eller en borgerlig regering.

Det viktigaste syftet med granskningen är att förebygga fel. Och det har vi verkligen uppnått under senare år. Gång på gång har jag, från regeringsledamöter och regeringstjänstemän, fått höra kommentarer – ibland skämtsamma – om att det är bäst att vi passar oss – för annars kommer KU. Det är som att skrämma barn med vargen.

Jag tror dock inte att många svenskar kopplar ihop konstitutionsutskottets granskning av regeringen med sin egen privata situation. Vad har det där de håller på med i konstitutionsutskottet med mig att göra utom att det är en spännande underhållning, säger någon. Mitt svar är att det i högsta grad har med alla svenskers privata situation att göra. För om inte vi i konstitutionsutskottet håller tummen i ögat på rikets ledning och förhindrar lagöverträdelser, så sprider sig laglösheten ner i myndigheterna som en löpeld. Om regeringen får, så får väl jag, kommer tjänstemännen att tänka. Och nästa gång blir det du själv, svenske medborgare, som står inför en tjänsteman som tillämpar lagarna på sitt eget lilla privata sätt. Då har vi fått rättslösheten och godtycket satt i system.

En annan orsak till att man tycker att konstitutionsutskottets granskning bara är strunt har sin grund i en svag rättskänsla. Konstitutionens fri- och rättigheter är okända för många svenskar. Resonemang om att ändamålet helgar medlen har till och från lätt att få anhängare. Och regeringens företrädare har inte dragit sig för att utnyttja detta under utfrågningarna.

I många uttalanden och artiklar har invändningar förts fram mot hur granskningen är upplagd. Konstitutionsutskottet skall nu utvärdera granskningen, och det är mycket värdefullt att vi har fått en så offentlig debatt om granskningen och så många förslag till ändringar och förbättringar. En hel del går att ta vara på. Men jag vill ändå ta tillfället i akt att bemöta och kommentera en del av förslagen och invändningarna.

Ett påstående är att KU är ett politiskt sammansatt organ och att det därför inte blir en objektiv granskning. Jag vill påstå att det är fullständigt nödvändigt för parlamentet att ha en granskning av sin styrelse. Det är riksdagen som stiftar lagarna. Det är riksdagen som utser statsminister. Det är för mig en självklarhet att riksdagen då också följer upp hur lagarna följs och hur statsministern och hans regering sköter sina jobb.

Vad riksdagen skall göra är att utöka sina kontrollfunktioner, inte nedrusta dem. Vi borde ägna betydligt mer tid till att granska vart alla pengar som vi anslår till olika ändamål tar vägen och hur effektivt de används. Regeringen har hundratals tjänstemän som granskar myndigheterna. Riksdagens revisorer har ett tjugotal. När hörde svenska folket talas om riksdagens revisorer? De borde vara lika kända som konstitutionsutskottet. Som iglar borde vi granska hur pengarna används och att myndigheterna arbetar effektivt. Det är ju inte våra pengar vi anslår – det är medborgarnas.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Vissa förändringar i re-
geringen och regerings-
kansliet, m.m.*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Vissa förändringar i re-
geringen och regerings-
kansliet, m.m.*

Gång på gång har folkpartiet föreslagit att riksdagens kontrollmakt borde förstärkas och att stora delar av riksrevisionsverket skall ställas till riksdagens förfogande.

Men åter till konstitutionsutskottet. Är vi tandlösa genom att vi är politiskt tillsatta? Jag tycker inte det. Inte minst den nya öppenheten har bidragit till att det i många frågor har gått att få enighet över partigränserna om den juridiska bedömningen av begångna fel. På tidningsspråk "prickas" i år Anna-Greta Leijon, Gertrud Sigurdson, Bengt Lindqvist och Kjell-Olof Feldt. Tidigare har bl.a. Mats Hellström fått en åthutning av utskottet om att ministrar skall tala sanning. Dessutom görs det i år åtskilliga uttalanden om otillfredsställande förhållanden i den administrativa granskningen, om jämställdheten i regeringskansliet, om utlänningsärendena och om aktieteckningen i UV-Shipping. Detta kommer att vara till ledning för regeringens handlande i framtiden. Var så säker på att vi kommer att följa upp våra uttalanden!

En annan sak är att valörerna kan vara litet varierande när det kommer till frågan vilket ordval som skall användas när kritiken skall formuleras. Där har regeringspartiet en svaghet, för att använda de milda orden. Men det förtar inte allvaret i att kritik framförs gemensamt från alla partier inkl. socialdemokraterna.

På några punkter är vi dock oense även i den juridiska bedömningen. Men det är ju inte ovanligt att jurister i brottmål eller vid t.ex. granskning av lagar i lagrådet kommer till olika slutsatser. Den som tror att jurister skulle sköta den juridiska granskningen mer objektivt och enigt torde ta miste. Även de som förordar att vi borde införa en författningsdomstol, som skulle granska regeringen, borde titta på hur ofta domarna i högsta domstolen i USA är helt eniga i sina beslut.

En annan invändning är att ledamöterna i KU är juridiskt oskolade. Till det vill jag bara säga att vi har tillgång till hela Sveriges samlade juridiska kunskap när vi vill. Och den utnyttjar vi tacksamt. Dessutom har vi viss erfarenhet och kunskap själva. Många års lagstiftningsarbete har lärt oss en hel del. Vissa jurister framför denna kritik på ett sådant sätt att man tvingas dra slutsatsen att de anser att man inte kan anförtro folkets valda representanter i Sveriges riksdag att ens *stifta* lagarna. Folkpartiet avvisar bestämt ett sådant korporativt synsätt.

Det försvar för konstitutionsutskottet jag nu har framfört innebär inte att jag anser att allting står rätt till. Utskottet har mycket begränsade resurser att exempelvis göra ordentliga förundersökningar innan utfrågningarna sätter i gång. Det har inneburit att utfrågningarna ibland varit litet röriga, att vi har tvingats till omtagningar för att vara säkra på att vi har hört rätt och kunnat uppfatta vad som har hänt i verkligheten. Vi har fått ägna oss åt sådan förundersökningsverksamhet i utfrågningarna i alltför hög grad, i stället för att få möjlighet till koncentration till avgörande frågor i belysningen av regeringens ansvar.

Som jag sade förra året bör vi hämta ordföranden från ett annat parti än regeringspartiet. Jag är övertygad om att arbetet då skulle bedrivas med större kraft och färmitet. Detta har ingenting att göra med Olle Svensson som person, utan det är en principiell uppfattning. Det bör också naturligtvis

finnas ett minoritetsskydd när det gäller beslut om hur granskningen skall läggas upp, vilka uppgifter som skall tas in osv.

Herr talman! Jag vill avsluta med att säga att den som kritiserar att vi över huvud taget har en konstitutionell granskning i riksdagen av regeringen talar för rättslöshetens samhälle.

Anf. 4 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Som framgått av de inlägg vi redan har hört är tanken den att den första omgången i vår debatt i dag skall röra konstitutionsutskottets granskningsverksamhet mera allmänt. Den har också kommit i fokus genom den nya öppenheten och den därmed åtföljande debatten i massmedia. För den som har suttit i konstitutionsutskottet i årtionden snart har det varit intressant att följa den debatten. För många är det en ny upptäckt att vi har ett konstitutionsutskott som granskar regeringen, och det kan naturligtvis kännas litet bittert för oss som år efter år har producerat digra betänkanden, som har gått ganska spårlöst förbi i den allmänna diskussionen.

Den förändring som nu har skett är naturligtvis bra. Svenska folket har fått ögonen på att det i riksdagen finns ett kontrollorgan som håller ögonen på vad som sker på högsta nivå. Man har också fått tillfälle att se en del av riksdagens verksamhet, direkt hemma i vardagsrummet.

Den svenska riksdagens konstitutionsutskott är, såvitt jag har kunnat finna, rätt originellt. Jag har försökt studera saken och funnit att man egentligen inte någon annanstans i världen har någon motsvarighet. Det förekommer i olika parlamentariska församlingar att man tillsätter särskilda granskningsutskott när det bränner till ordentligt i en fråga. Det förekommer också att de vanliga utskotten gör granskningar motsvarande vår inom sina sakområden. Men ett utskott som har den övergripande granskningsuppgift som konstitutionsutskottet har, har jag inte funnit någonstans.

Konstitutionsutskottets verksamhet har genom årtiondena varit mer eller mindre omfattande. Man kan säga att den utvidgade aktiviteten i konstitutionsutskottet startade i mitten av 70-talet, och sedan har verksamheten blivit alltmer omfattande. Det är klart att man ibland, när vi har ständiga sammanträden och ständigt nya, stora frågor, kan ställa frågan på vilket sätt vi skall avgränsa vår verksamhet, så att den inte sväller över alla gränser.

Jag tror nämligen att konstitutionsutskottets verksamhet är värdefull, inte bara ur de aspekter som jag redan har berört här. Verksamheten är värdefull eftersom vi i konstitutionsutskottet kan plocka fram ur arkiven och gömmorna saker och ting som annars inte skulle nå ut till offentligheten och som inte skulle bli kända. KU:s verksamhet bidrar alltså till en vidgning av den offentliga debatten i vårt land. Vidare tror jag att konstitutionsutskottets verksamhet har – och det har jag sagt många gånger tidigare från denna talarstol – en viktig preventiv effekt. Man vet i regeringskretsen, i kanslihuset och hos myndigheter med kontakter med kanslihuset att det i riksdagen finns ett organ där det går att plocka fram vad som helst. Det som göms i snö kommer upp i tö. Jag tror att detta är en värdefull effekt av KU:s granskning, och jag tror att det bidrar till att vi i vårt land vad man än säger och tycker – inte minst med hänvisning till vad som har hänt under senare år – har ett förhållandevis okorrumpert politiskt system.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Vissa förändringar i re-
geringen och regerings-
kansliet, m.m.*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Vissa förändringar i re-
geringen och regerings-
kansliet, m.m.*

Jag vänder på argumentationen något jämfört med vad tidigare talare har sagt här. Jag tycker att någon gång bör man understryka även detta. Vi har i vårt politiska system en öppenhet och en insyn som nästan saknar motsycke i de flesta andra länder. Det är naturligtvis värdefullt, och det skall vi slå vakt om.

Den grundläggande och i sak allra viktigaste uppgiften med KU:s granskning är självfallet att syna ärenden ur rättslig synvinkel, konstatera vad som verkligen har hänt i olika frågor och att fastlägga ansvaret. Det gör vi också i konstitutionsutskottet. Var och en som orkar och ids kan ta del av det tjocka betänkande som har lämnats i år. Där finns en lång rad intressanta frågor som tas fram till belysning och diskussion på ett sätt som inte skulle ske om inte vår granskning ägde rum.

Vi i konstitutionsutskottet har även fått utstå kritik från många håll. Särskilt Birgit Friggebo berörde det i sitt anförande. I långa stycken kan jag instämma i vad Birgit Friggebo sade. För mig är det alldeles givet att den här uppsynen över vårt högsta exekutiva organ skall ligga i riksdagen. Det är också alldeles självklart för mig att det skall vara folkets valda representanter som skall ha hand om denna uppsyn.

Det brukar sägas att det borde finnas ett mera domstolsliknande organ för granskningen av statsrådets sätt att sköta sina ämbetsuppgifter. Man kan ha många invändningar mot detta. Jag vill lägga ytterligare en till dem som redan har framförts här, nämligen att om det vore på det sättet skulle de flesta av de frågor som vi i konstitutionsutskottet aktualiserat inte ha tagits upp till behandling över huvud taget. Det är enligt mitt sätt att se just denna verksamhet i gränslandet mellan juridik och politik som gör konstitutionsutskottets granskning särskilt effektiv.

När de offentliga utfrågningarna infördes innebar det en förändring på olika sätt. Självfallet blev det en större öppenhet. Men det finns anledning att betona att denna öppenhet, dvs. denna ökade insyn för allmänheten, är villkorad av att utfrågningarna sänds vidare – att TV och radio finns på plats och att tidningarna refererar. Vi kan inte vara så säkra på att det kommer att fortsätta så som det har varit hittills.

Jag satt häromkvällen och gjorde en sammanställning av alla öppna utfrågningar som har skett i riksdagen inom alla utskott sedan den nya ordningen infördes. Det är mängder av utfrågningar. Många av utfrågningarna har rört mycket intressanta och för svenska folket viktiga ärenden. Men det är praktiskt taget bara ett urval av konstitutionsutskottets öppna utfrågningar som i någon större utsträckning har gått vidare till svenska folket. Det skall tydligen vara en viss karaktär på de frågor som skall anses vara av allmänt intresse. Öppenheten från riksdagen har ökat genom de öppna utskottsförhören, men vi skall inte ha några överdrivna illusioner om att denna öppenhet gäller förbehållslöst.

Det betänkande som konstitutionsutskottet i dag presenterar skiljer sig en del från tidigare betänkanden. Enigheten i detta utskottsbetänkande är större än tidigare. Även från socialdemokratisk sida har man denna gång insett att många av de fel som har begåtts och de brister som har funnits i handläggningen av regeringens uppgifter har varit av sådant slag att man inte kunnat undgå att anmärka på dem. Fortfarande finns det dock – det kan vi se i

betänkandet – en benägenhet hos företrädarna för regeringssidan att se mildare på det som har inträffat än vad vi från andra partier har ansett vara befogat.

En fråga som har kommit upp i samband med den granskning som vi i konstitutionsutskottet utför är gränserna för granskningen. När människor har passerat revy vid utfrågningarna har många frågat sig vad dessa egentligen har med granskningsarbetet att göra. Det är alldeles givet att enligt grundlagens bestämmelser är det regeringens handlande som skall granskas. Regeringen är så att säga centrum för vår uppmärksamhet, något som vi inte får tappa ur sikte. Samtidigt har det visat sig, inte bara i år utan även tidigare, att i vårt moderna samhälle finns det en så nära koppling mellan regeringen och underlydande myndigheter – ibland även med personer utanför myndigheterna – i rena beslutsärenden, att det är nödvändigt för konstitutionsutskottet för att få en helhetsbild av vad som har inträffat att kalla till utfrågningar sådana personer som inte är direkt knutna till regeringskansliet. Det innebär givetvis inte att vi tar över från andra myndigheter uppgiften att utreda om t.ex. brottslig verksamhet har förekommit inom förvaltningen eller utövats av enskilda personer. Den delen – där har vi ibland blivit kritiserade för att vi inte gått djupare – skall ju vårt vanliga åklagar- och polisväsende sköta. Om man ser på följderna av den granskning som vi har gjort i år, är det alldeles uppenbart att den i sin tur har lyft fram omständigheter och visat på verksamheter som gett de vanliga ordinarie myndigheterna anledning att agera på ett sätt som inte skett tidigare. Vi har fortfarande pågående utredningar av olika slag om misstänkt brottslig verksamhet i olika avseenden, och vi har naturligtvis att invänta resultatet av dessa utredningar och se vad de ger.

Samtidigt lägger detta en viss hämsko på vår verksamhet. Det har också inneburit att vi år efter år i stora ärenden, inte bara i den aktuella Ebbe Carlsson-affären utan t.ex. i den stora vapenexporthärvan, har fått säga att vi återkommer nästa år till samma frågor, om det finns anledning till det.

Jag vill avsluta, herr talman, med att säga att detta innebär en förändring i utskottets verksamhet som är helt i enlighet med grundlagen men som inte har uppmärksamats. Beträffande granskningsdebatten utgår man ofta från – jag har dess värre sett t.o.m. i riksdagens publikationer att man kallar debatten för dechargedebatt, vilket är felaktigt – att vi här i riksdagen beviljar ett slags ansvarsfrihet när vår granskning för året är avslutad. Så är det inte, utan vi har en fortlöpande granskning. Den omständigheten att vi nu har avlämnat ett betänkande i ett antal ärenden innebär inte att vi inte skulle kunna ta upp trådarna på nytt i samma ärenden. I vissa frågor, herr talman, är jag övertygad om att så kommer att ske.

Anf. 5 BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! Anders Björck älskar vadhållning. I dag började han igen med att slå vad om att det kommer att bli svårt för KU i framtiden. Man kommer att försöka förhindra granskningsarbetet. Jag är beredd. Anders Björck, att hålla emot. Jag tror inte alls att granskningsarbetet kommer att försvagas. Jag tror att det står starkare än någonsin och att eventuella försök att begränsa arbetet kommer att slå fel.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

Granskning av statsrådens tjänsteutövning m.m.

Vissa förändringar i regeringen och regeringskansliet, m.m.

Jag är, herr talman, inte heller samma panikmakare som Anders Björck. Jag tror inte att Sverige håller på att bli ett mögelhus. Jag tror inte heller att nomenklaturen håller på att ta över. Jag tycker att Anders Björck skulle studera de länder där det finns en nomenklatur. Jag tycker inte heller att allt fler varbolder slår upp i vårt land. Jag tror inte, som Birgit Friggebo, att laglösheten håller på att sprida sig som en löpeld. Jag tror att vi måste hålla litet sans och måtta. Jag tycker att vi har gjort ett bra granskningsarbete.

På ledamöternas bord ligger nu ett betänkande på 1 600 sidor. Jag antar att det är ett rekord i riksdagens historia. Man får hoppas att betänkandets kvalitet i viss mån kan leva upp till det voluminösa omfånget.

Konstitutionsutskottet är riksdagens äldsta utskott. Det tillkom i samband med en närmast revolutionär process i det svenska samhället åren 1808–1809. Utskottets uppgift var att granska och bevaka de höga makthavandes förehavanden i fråga om rikets styrelse. Den uppgiften har utskottet haft i 180 år, och den uppgiften har utskottet fullföljt med stor diskretion den mesta tiden. Så inträffar plötsligt en präktig skandal, och så finns vår tids nya medier på plats i form av televisionen. Ibland kan man ju undra om mediet är budskapet.

Hur som helst blev alltså slutresultatet 1 600 sidor utskottstext, och jag gratulerar varje ledamot som sedan gårdagen hunnit läsa betänkandet. Å andra sidan har väl de flesta sett merparten av betänkandet televiserat. På KU:s förslag genomförs nu de flesta utskottsutfrågningarna inför öppna dörrar. Det är bra. Och KU svarar för lejonparten av dessa. Vi har därför ett särskilt ansvar för att göra en utvärdering av de erfarenheter som vi gjort.

Å ena sidan kan vi konstatera att intresset ökat för riksdagens verksamhet. Konstitutionsutskottets roll och verksamhet diskuteras inte bara bland statsvetare och jurister. Det har blivit en allmän angelägenhet. Vi som varit inblandade i utfrågningarna har märkt det i form av otaliga personliga samtal och brev. Hur brett vi nått ut med utfrågningarna förstod jag riktigt på allvar en sommarsöndag förra året på Söderstadion i Stockholm, när gamla Hammarbysupportrar ville diskutera KU-utfrågningarna i stället för laguppställningen i matchen och den rätta speltaktiken. Talmannens önskan att riksdagen skall stå i centrum var verkligen tillgodosedd.

Å andra sidan har, herr talman, mycket kritik riktats mot de öppna utfrågningarna. Det massmediala och spektakulära sägs ha fått ta över sakfrågorna. Bagateller sägs ha blivit huvudfrågor. Utfrågningarna har skötts oprofessionellt, hävdas det från en del håll, ibland litet besserwisseraktigt. Krav har ställts på en författningsdomstol, som delvis skulle ersätta KU. Men om nu juristerna skall ta över från de folkvalda, så varför inte ta hela steget fullt ut och ersätta riksdagens ledamöter med jurister? För kan man verkligen överlåta åt vanliga folkvalda utan juridisk utbildning att stifta våra lagar?

Har kritikerna verkligen tänkt på konsekvenserna? Följden av att ersätta politiken med juridiken skulle ofelbart bli att juridiken politiserades. USA är ett bra exempel där utnämningen av domare till högsta domstolen ofta föregås av våldsamma politiska strider, som handlar om olika kandidaters politiska hemvist. Så vill vi inte ha det här.

KU är ett riksdagens organ för granskning av regeringens fögderi. Och så

bör det förbli. Det ankommer på riksdagen att dra sina slutsatser på grundval av KU:s förberedande arbete. Och ambitionen måste vara att det arbetet skall bedrivas med oväld och integritet. Frågan om lag och rätt, om respekt för grundlagar och vanlig lag är inte förhandlingsbar. Sedvanlig politisk linjedragning, som är naturlig i andra utskott, borde inte vara lika naturlig i KU. Självfallet vore det illusionsmakeri att hävda att traditionella partipolitiska konflikter inte skulle färga också KU:s arbete. Vi har skilda politiska värderingar t.ex. då det gäller makt och ägande, och det präglar också vårt arbete. Ändå kan man lyckligtvis hävda att det i dagens KU inte finns någon given och beständig majoritet. Det är bra, för det tyder på en viss integritet i utskottet.

Läser man dagens betänkande skall man finna att där finns i de olika frågorna i stort sett alla tänkbara konstellationer avspeglade.

I flera viktiga frågor har socialdemokraterna hamnat i minoritet gentemot samtliga övriga partier. Ibland bildar socialdemokraterna majoritet med vpk, ibland med miljöpartiet, ibland med de borgerliga partierna gentemot vpk och miljöpartiet och ibland med moderaterna och Anders Björck. Tala om hoppande majoriteter! KU är inte riktigt förutsägbart, och så skall det vara.

Men vi får inte glömma bort att utskottet på många punkter är enigt. Det gäller bl.a. de första elva punkterna som innehåller många viktiga avsnitt och påpekanden om regeringsarbetets skötsel. Det gäller också andra punkter, där utskottet har förenat sig i kritiska formuleringar om brister i regeringen.

I det här sammanhanget vill jag gärna passa på och ta avstånd från en del grova smädelser som har riktats mot utskottets ordförande. Det är både oförskämt och oriktigt att reducera hans roll till att vara maktens alltid tjänstvillige och fifflande lakej. Jag tror inte att någon i utskottet vill skriva under på den typen av förtal som har förekommit i vissa tidningar, ofta baserat på felaktiga uppgifter. Det hindrar inte att vi ibland kan vara oense med Olle Svensson och rikta hård kritik mot honom. Det hindrar heller inte att vi oberoende av person diskuterar den viktiga principfrågan om huruvida regeringspartiet eller oppositionen skall besätta ordförandeposten i KU. Särskilt viktigt är det att fundera över vilka rättigheter en minoritet i utskottet skall ha, t.ex. då det gäller rätten att kalla till sammanträde i utskottet. Förra sommarens uppjugade procedurstrider visar att det behövs en översyn här.

Herr talman! Tillbaka till erfarenheterna från alla våra utfrågningar. Ofta har vi fått höra att fel frågor ställts och att viktiga frågor missats. Det är möjligt. Det är ju alltid lätt att spela fotboll från läktaren och att ställa de rätta frågorna i TV-soffan. Men visst kan och måste mycket bli bättre.

Arbetsförhållandena i dag för utskottets ledamöter är ganska primitiva. Jämförelser med de amerikanska utfrågningarna blir därför missvisande. Där har varje senator en hel stab av expertis till sitt förfogande. Vi har ett litet men naggande gott utskottskansli som gör ett fantastiskt arbete – tack för det! – men i övrigt ingenting. Det är inte bra, eftersom utskottets uppgift är att vara en hård granskare av en regering som har bataljoner av höga jurister och experter till sitt förfogande för att lägga ut texten om regeringens förträfflighet. Riksdagens granskande organ borde kunna få åtminstone en bråkdel av

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Vissa förändringar i re-
geringen och regerings-
kansliet, m.m.*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådens tjänsteutövning
m.m.*

*Vissa förändringar i re-
geringen och regerings-
kansliet, m.m.*

de resurserna för att kunna sköta sitt viktiga arbete. Det handlar om att förstärka riksdagens kontrollmakt.

En stark kontrollmakt är nödvändig för att förhindra maktmissbruk och korruption. Ett starkt KU bidrar till att skapa en bra regering. Det är det som vi är till för.

Anf. 6 HANS LEGHAMMAR (mp):

Herr talman! Jag vill inledningsvis säga litet om punkterna 1–11 i dagens debatt om KU:s granskningsärenden. Det är ju faktiskt vad vi skulle diskutera i den här inledande rundan, även om vi har kommit överens om att vi skall mera gå in på KU:s sätt att granska. Dessa ärenden har vi inom utskottet lyckats nå enighet om. För att det inte skall bli bortglömt yrkar jag redan nu bifall till hemställan på samtliga punkter i denna runda. Det känns bra, för så eniga om sakfrågorna som vi har varit här är vi ju inte så ofta i denna kammare.

De flesta ärenden är inte av den karaktären att de kräver någon längre debatt. Men på några punkter har vi i miljöpartiet ändå kommentarer.

Ett gott tecken är punkten 2, som behandlar frågan om regeringsärendenas antal. De tjänstemän som har haft i uppgift att följa upp hur många ärenden som regeringen har skickat till riksdagen har här funnit den lägsta noteringen sedan utskottet började att granska antalet ärenden, och det var 1967. Att enbart se till antalet ärenden och utifrån detta fastställa att det har delegerats ärenden till kommuner och landsting är kanske litet vanskligt. Men nu verkar det faktiskt gå åt rätt håll.

Med vår syn på vad som skall behandlas i riksdagen har man alltså tagit ett litet men viktigt steg åt rätt håll. Vi anser nämligen att bara de ärenden som verkligen måste tas upp i kammaren skall tas upp här. Resten skall tas upp i kommuner och landsting. På det viset får vi en viktig och nödvändig decentralisering av besluten och därmed en större delaktighet från dem som skall fatta beslut på basplanen. I dag tycker många att det inte spelar någon roll vilka beslut som fattas i kommuner och landsting, eftersom alla viktiga beslut ändå fattas i riksdagen. Konstaterandet att antalet ärenden nu sjunker kan vara ett första steg åt rätt håll, och det är i så fall bra! Jag hoppas att litet uppmuntran gör att decentraliseringen påskyndas.

Värt att nämnas i detta sammanhang är också att vi European Greens nyligen har kommit överens med representanter från 21 andra gröna länder i hela Europa – alltså både Öst- och Västeuropa. Detta skedde i Paris för någon månad sedan. Beslut skall inte fattas på högre nivå annat än när detta verkligen är nödvändigt. Det är givetvis EG-harmoniseringen som ligger till grund för detta ställningstagande.

Nästa punkt som jag vill nämna något om gäller propositionsavlämnandet. Utskottet har funnit en del att anmärka på här, och det var *innan* årets kompletteringsproposition var framlagd. KU säger här gemensamt att det är viktigt att budgetpropositionen blir så heltäckande att riksdagens ledamöter kan få en så heltäckande bild av regeringens ekonomiska politik som möjligt.

I det perspektivet framstår årets kompletteringsproposition som ett hån mot KU och riksdagen. De kanske viktigaste och mest kontroversiella besluten i fråga om årets budget tas inte upp förrän nu. Det är inte konstigt att

det råder total förvirring om vad regeringen egentligen vill med den ekonomiska politiken. Löftet från valrörelsen om att man skulle bli ett miljöparti finns det inte ett spår av i kompletteringspropositionen. Men ännu är det inte för sent. När omsätts orden i handling?

Den sista punkten i denna debattrunda gäller ett problem som vi i miljöpartiet anser att det är oerhört viktigt att man kan komma till rätta med. Det är då fråga om krigsmaterielexporten. Detta ämne har dock fått stå tillbaka för den omfattande granskning av Ebbe Carlsson-affären som vi genomfört i år. Men jag lovar att åtminstone vi i miljöpartiet de gröna kommer att gå till botten med denna fråga, även om det behövs prickningar av både socialdemokrater och borgerliga.

Slutligen, herr talman, vill jag redogöra litet för vår syn på KU:s granskningsarbete.

Det har onekligen varit ett spännande och hektiskt år för en som är grön i dubbel bemärkelse att få vara med vid KU:s prestigefulla och viktiga granskning. Det skall dock tilläggas att trots det allvar som jag verkligen känner för mitt uppdrag spelar den gode Strindberg mig ett spratt då och då. Jag läste nämligen om romanen Röda rummet förra sommaren, samtidigt som Ebba Carlsson-affären brusade ut i TV-n. Fantasin sattes i rörelse. Hur hade männstro den gode Strindberg beskrivit Ebbe Carlsson-affären anno 1988–1989?

Visst är vi väl överens i KU om att det är en viktig konstitutionell granskning som vi utför. Men utan insikten om det politiska maktspel som samtidigt pågår kan KU:s granskningsarbete lätt bli en ny Strindbergsroman, och det vill vi ju verkligen inte.

Under senare tid har det vid ett flertal tillfällen yrkats att KU:s arbete åter skall ske inför stängda dörrar. Jag vill hävda att detta bara är ett sätt att sopa de problem som finns under mattan i stället för att lyfta fram dem och tydliggöra det maktspel som faktiskt pågår i svensk politik.

Det öppna granskningsarbete som vi nu utför på försök skall utvärderas och prövas inför framtiden. Här har onekligen den uppmärksamhet som KU har fått gett oss en god grund för en ingående prövning av vårt arbetssätt. Efter snart ett granskningsår i utskottet har jag som helt grön samlat på mig en del erfarenheter som jag vill passa på att debattera.

Man måste ställa stora krav på den dubbla roll som ett politiskt granskningsutskott har, så att det inte blir politiskt gräl i stället för konstitutionell granskning. Därför krävs en ingående översyn av konstitutionsutskottets arbetsmetoder. Den konstruktion som vi i dag har bäddat tyvärr onekligen för misstänksamhet mot regeringspartiet på flera områden. Samtidigt missar vissa ledamöter i det borgerliga blocket inte en enda chans att klippa till med politiska slagdängor med kraftiga övertoner, som knappast stärker trovärdigheten i vårt arbete.

De politiska övertonerna borde det gå relativt lätt att komma till rätta med genom intern självkritik och kanske också genom att någon enskild ledamot får mycket att göra i Europarådet. Men när det gäller arbetsmetoderna krävs det långsiktighet och mycket mod för att få till stånd förändringar. Jag skall här ge exempel på arbetsmetoder som jag tror – inte bara hos mig – väcker stor misstänksamhet mot KU:s arbetssätt.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Vissa förändringar i re-
geringen och regerings-
kansliet, m.m.*

Det första som jag vill ta upp är det majoritetsförhållande som ger regeringspartiet i det närmaste egen majoritet inte bara vid utformandet av betänkanden utan också då det gäller vilka som skall kallas till förhör och när detta skall ske. Vi har tyvärr under det gångna året fått se exempel på hur detta har gått till.

Regeringspartiet har också av tradition ordförandeposten i utskottet och har därigenom befogenheter och skyldigheter när det gäller att förbereda sammanträdena. Att ordföranden sedan aldrig tar till sig kritik när sådan ibland framförs förbättrar inte saken. Jag anser att ordföranden antingen måste bli mer lyhörd för oppositionens krav vid granskningen eller att vi måste ställa krav på att ordföranden skall komma från ett parti som inte har regeringsmakten. Detta borde egentligen vara ganska självklart i ett granskningsutskott.

Jag vill dock tillägga att jag hyser stor respekt för Olle Svensson personligen. Skulle jag inte göra det, skulle jag inte heller stå här och våga kritisera det som jag tycker är fel. Att man vågar säga vad man tycker om en människa innebär faktiskt att man har respekt för vederbörande.

Ordförandeskapet ger ju också indirekt möjlighet att styra KU:s kansliarbete i en riktning som lätt väcker misstänksamhet.

Vi har vidare ett system för de öppna utfrågningarna som gör att dessa till stor del styrs av regeringspartiet. Detta kan nämligen direkt eller indirekt använda departementen som rådgivare i sitt arbete. Dessutom börjar alltid regeringspartiet utfrågningarna, och genom detta kan det styra frågorna och svaren till en nivå som gynnar den som liksom vår ordförande i en DN-artikel för ett halvår sedan utgår från att regeringspartiet inte har begått några fel. Då får naturligtvis de frågor man ställer en viss karaktär.

Vidare bör vi få i gång en debatt om hur vi skall få vettiga resurser för att kunna göra ett fullgott granskningsarbete. I dag har vi ett mycket ambitiöst och välfungerande KU-kansli, men dess arbetsbörda är enorm, och detta slår givetvis mot oss som skall göra det egentliga granskningsarbetet. Därför är det synnerligen viktigt att resurserna förbättras, så att vi slipper att först när sammanträdet börjar få vissa handlingar på bordet eller, ännu värre, som under förra veckan inte få dem förrän under pågående möte. Det förhållandet att riksdagen har så knappa resurser gör att det viktiga arbetet med uppföljning av vad som händer med enskilda beslut ofta faller mellan stolarna. Vi följer inte upp besluten. Och detta är tyvärr något som gäller inte bara KU:s arbete utan tyvärr också, som jag ser det, mycket ofta riksdagens arbete i stort. Det kostar visserligen skattepengar att följa upp besluten, men jag tror att det är mycket viktigt att vi kontrollerar vad som händer efter de beslut som fattas här i kammaren. Följer vi inte upp dem blir resultatet kanske dåligt och kostar därmed mycket pengar.

Ofta jämförs våra insatser i KU-utfrågningarna med det som sker i kongressutfrågningarna i USA, och man menar att de som genomför dessa skulle vara så mycket skickligare än vi i Sverige. Glöm då inte att de öppna utskottsförhören har hållit på i över 20 år där borta och att en kongressledamot har ca 20 anställda till sitt förfogande! Här i den svenska riksdagen har vi i bästa fall en handläggare på tre ledamöter. Det förhållandet gäller bl.a. för mig själv.

Låt mig här tillägga att jag under den allmänna motionstiden har väckt en motion där jag föreslår någon form av sanningsförsäkran vid utskottsfröförhör. Jag hoppas att vi kan få litet debatt om detta.

Fru talman! Detta låter kanske litet negativt, men tar man inte tag i problemen räddar vi varken jorden från miljöförstörelse eller fördjupar demokratin, vilket ju bör vara KU:s viktigaste uppgift. Jag vill dock gärna tillägga att KU är ett härligt utskott att jobba i, för även om det ibland är ett spånt arbetsklimat, är det aldrig långt till ett skämt eller ett självironiskt inlägg.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Vissa förändringar i re-
geringen och regerings-
kansliet, m.m.*

Anf. 7 OLLE SVENSSON (s):

Fru talman! Jag tycker att det hittills har varit en intressant inledningsrun-
da, och jag kommer väl rätt mycket att beröra frågor som har tagits upp redan
tidigare. Men det är kanske viktigt, med tanke på att även ordförandens roll
har berörts här, att jag får ge uttryck för mina och vår partigrupps värderingar
i dessa frågor.

Jag vill först erinra om att det under de senaste åren ofta har framförts
synpunkter på riksdagens ställning i den offentliga debatten. I direktiven till
folkstyrelsekommittén erinrades om att riksdagen är landets politiska
centrum men att diskussionerna i stor utsträckning förs på annat håll, i första
hand i tidningar, radio och television.

Riksdagsledamöterna har visserligen möjlighet att ta upp aktuella ämnen
genom frågor och interpellationer till statsråden, men det händer inte sällan
att en aktuell fråga är mer eller mindre överspelad när den väl kommer upp
till diskussion i riksdagen.

Vi har nu arbetat med dessa frågor i konstitutionsutskottet och dess
arbetsgrupp. Vi har fått till stånd en viss reformering av frågeinstitutet, vi har
fått fler debatter i aktuella frågor, information på ett tidigt stadium om
regeringsbeslut och möjligheter för ledamöterna att i detta sammanhang
ställa frågor. Jag tycker att den nye talmannen på ett engagerat sätt har
fullföljt dessa idéer, och jag är övertygad om att man redan vid nästa
riksmöte kommer att få en livfullare verksamhet här i kammaren och ett ökat
intresse för vårt arbete i massmedierna.

Men redan nu kan man notera att den stora förändringen i fråga om
riksdagens ställning i allmänhetens medvetande har uppnåtts genom de nya
reglerna om möjlighet för riksdagsutskotten att besluta om offentlighet vid
utskottens utfrågningar. Bland de 16 utskotten är det hittills konstitutionsut-
skottet som har utnyttjat denna möjlighet i större utsträckning. Jag har gjort
en sammanräkning och kommit fram till att konstitutionsutskottet sedan den
1 februari 1988 har haft mer än 50 utfrågningar. De har ett stort antal gånger
direktsänts i radio och television och varit föremål för stor publicitet i dags-
och fackpress.

Bestämmelserna för de offentliga utskottsutfrågningarna omfattar samtli-
ga utskott. De utgår ifrån att utskottssammanträden för överläggningar och
beslutsfattande skall äga rum inom stängda dörrar, något som egentligen väl

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Vissa förändringar i re-
geringen och regerings-
kansliet, m.m.*

aldrig ifrågasatts av någon. Öppenhet gäller inhämtande av sakupplysningar som ett led i beredningen av utskottens ärenden.

Redan innan de offentliga utfrågningarna infördes tillämpade konstitutionsutskottet en betydande öppenhet. Utfrågningarna är offentligtgjorda i bilagorna till granskningsbetänkandena alltsedan de borgerliga regerings-åren i slutet av 70-talet.

Åren dessförinnan hade KU:s granskning stagnerat. Det var då väldigt fint att höra till detta utskott. Vad vi sysslar med är viktigt, sade ledamöterna. Men vad det viktiga bestod i hölls hemligt. Och dåtidens dechargedebatt – för det hette då dechargedebatt – expedierades på någon timme i riksdagen kring ett betänkande på maximalt 50 sidor.

Då vi nu gett granskningen helt andra dimensioner, infinner sig gråterskorna. Utskottet har förlorat i värdighet och status, får vi veta, och på sina håll ifrågasatts om granskningen över huvud taget borde anförtrors ett politikersammansatt organ.

Djupast sett visar den typen av resonemang att man inte har satt sig in i vad demokratin kräver av oss politiker. En som enligt min mening skarpsinnigt har analyserat dessa frågor är Herbert Tingsten i standardverket Demokratiens problem, skrivet så tidigt som 1945. Han betonade – här ber jag också Anders Björck att lyssna – behovet av jämvikt mellan gemenskap och splittring, mellan samverkan och strid i det parlamentariska arbetet.

Vi måste från alla partier i utskottet utgå från en värdegemenskap, som innebär att vi har demokratins utveckling och förbättring som ledstjärna för vårt granskningsarbete. Med denna inställning hos ledamöterna blir ett politikersammansatt utskott väl lämpat att granska "statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning". Utskottets partier måste ha ett gemensamt ansvar för att granskningen sker objektivt och med integritet. Visst kvarstår motsättningar av politisk art. Men dessa kan få positiva verkningar, i riktning mot att den slutliga redovisningen görs allsidig och rättvisande. Min slutsats blir därför – och här kan jag tala för hela utskottet, det har framgått av debatten – att ett politikersammansatt utskott är bättre skickat än ett juridiskt organ att sköta den här typen av granskning.

Det förekommer faktiskt mer sällan än man påstår utanför det här huset att utskottet vid formuleringen av sina slutsatser grupperar sig efter ett blockpolitiskt schema. I år tycker jag att det är särskilt intressant, Hans Leghammar, att studera hur det nya riksdagspartiet miljöpartiet de gröna agerat. Det har i sin bedömning av frågors vikt ibland sökt sig till socialdemokraterna, någon gång till de borgerliga som block, men då med krav på att de skall jämka på sina tidigare enligt de gröna alltför partipolitiserade omdömen. Andra gånger har miljöpartiet slutit sig till vänsterpartiet kommunisterna eller något enstaka parti på höger- eller vänstersidan.

I fråga om de administrativa ärenden, punkterna 1–11, som vi nu har på dagordningen har vi, som Hans Leghammar sade, uppnått enighet. Det har omvittnats från rättschefen i statsrådsberedningen att KU:s fortlöpande granskning inom dessa områden har stor betydelse för att upprätthålla regeringsarbetets kvalitet. Här står jag närmare Bertil Fiskesjö än Anders Björck i min bedömning. När det gäller granskningen av administrativ praxis kan jag hänvisa till ett nyupprättat register, som finns i betänkandet. Det

redovisar de ärenden vi har tagit upp sedan 1971. När man studerar registret finner man att det är några frågor som ständigt kommer tillbaka. Det gäller remittering av lagförslag till lagrådet, utgivning av författningssamlingen SFS, propositionsavlämnandet till riksdagen och regeringens utövning av normgivningsmakten. I den mån kritiska bedömningar har förekommit i dessa ärenden har i allmänhet hela utskottet stått bakom – så har också skett i år.

Jag har sagt det förr, men det förtjänar att upprepas: Denna administrativa granskning har en viktig preventiv effekt. Det börjar stå klart för allt fler i kanslihuset att i varje rum finns en osynlig skylt på vilken står: Sköt ditt jobb, KU ser dig!

I många ärenden har vi uppnått enighet inom utskottet. Jag skall för att belysa några viktiga principiella frågeställningar ta upp två exempel. Det gäller kritiken mot missförhållanden inom den rättspsykiatriska verksamheten och rörelsehindrade elevers möjligheter till gymnasiestudier. Båda dessa granskningsärenden präglas av frågan om vem som skall vara huvudman.

När det gäller de rättspsykiatriska undersökningarna är staten huvudman med socialstyrelsen som ansvarig myndighet. Under flera år har frågan om en överföring av huvudmannaskapet till vissa sjukvårdshuvudmän varit aktuell. Förhandlingarna om detta är invecklade och svåra. Det är först på ett sent stadium som åtgärder har vidtagits.

Frågan om huvudmannaskapet har betydelse även vad gäller de rörelsehindrade eleverna. Det gäller här fördelningen av ansvaret mellan staten, landstingskommunerna och primärkommunerna.

Båda dessa ärenden illustrerar hur människor kan komma i kläm när frågor om huvudmannaskap diskuteras mellan staten, landstingskommunerna och primärkommunerna.

Det är utan tvivel av stort värde att utskottet fullföljer sin tradition att ena sig om den s.k. reciten – dvs. beskrivningen av händelseförloppet i ärenden – som allmänheten från massmediedebatten fått en ofta ofullständig bild av. Att utskottet vinnlägger sig om djupgående dokumentation framgår väl av bilagedelen och för övrigt även av uppteckningarna av utfrågningarna. I betänkandets goda kvalitet har vårt skickliga kansli självklart en stor och viktig del. Det arbete som nedlagts på betänkandet under de senaste veckornas jäkt – ofta långt in på nätterna – förtjänar faktiskt hela riksdagens beundran och respekt.

Jag tycker inte att den kritik som riktats mot KU:s utfrågningar, bl.a. från juristhåll, varit särskilt välgrundad. Ibland har jag hos en del skribenter iakttagit en viss högrågenhet och förakt för politiker.

Många har haft för sig att utfrågningarna utgör hela granskningsarbetet, och att vi därför skulle ha försummat att belysa en rad viktiga konstitutionella och rättsliga förhållanden. Men som jag sade tidigare är utfrågningarna en mycket begränsad del av vår verksamhet med granskningsbetänkandet. Vi inhämtar upplysningar som ett led i vår granskning. Som komplettering till det skriftliga materialet är det naturligt att ledamöterna ställer frågor för att ta reda på vad som har hänt, vilken information regeringen och regeringsskansliet fått och vilka åtgärder man vidtagit eller inte vidtagit. Detta måste vara mycket mera angeläget än att söka utnyttja dem som kallats till

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Vissa förändringar i re-
geringen och regerings-
kansliet, m.m.*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Vissa förändringar i re-
geringen och regerings-
kansliet, m.m.*

utfrågning som uttolkare av de konstitutionella frågeställningar som det är utskottets sak att bedöma.

Den som läser vårt betänkande, med utkastet från i somras som bilaga, finner att den kritik missar målet som gör gällande att utskottet försummat den rättsliga granskningen. Våra ställningstaganden i majoritetstext och reservationer utgår alltid från det konstitutionella regelverket. Det vore välgörande om professorer och regeringsråd m.fl., som kritiserat oss efter utfrågningarna, gav sig tid att läsa den färdiga utskottstexten, där vi har satt in pusselbitarna från de offentliga utfrågningarna i den totalbedömning som granskningsbetänkandet ger uttryck för.

Med det jag nu har sagt har jag velat gendriva påståenden om försummelser från KU:s sida av den rättsliga granskningen. Ur sådana anklagelser kan därför heller inte hämtas argument att överlåta granskningen eller förberedelser till densamma till domstol eller annat juridiskt organ. Det kan tilläggas att vårt utskott inom sitt kansli har tillgång till kvalificerad juridisk och statsvetenskaplig expertis.

Nu skall utfrågningarna utvärderas. Många har varit inne på det. Den kritik som riktats mot att alltför många ovidkommande frågor har tagits upp tror jag till betydande del bygger på missförstånd. Vi är ett granskningsorgan med 17 ledamöter. Varje ledamot har rätt att ställa frågor utifrån sin hypotetiska bild av vad som har brustit i regeringsutövningen. Det finns enligt min mening inte någon anledning att moralisera över den frågestrategin. Däremot borde partigrupperna kunna koncentrera frågorna till färre personer eller åtminstone vidta förberedelser som gör att samma frågor inte behöver upprepas.

Jag är också tveksam till att en utfrågning, som enligt reglerna syftar till att inhämta sakupplysningar, förvandlas till ett politiskt meningsutbyte. Enligt undersökningar, som gjorts av statsvetare och som senare kommer att redovisas, syns allmänheten också ha sett kritiskt på utfrågningarna, då de enligt dess uppfattning utvecklats till partignabb. Här borde vi från utskottets sida vinnlägga oss om att mera ställa raka – gärna fräna – frågor än att hamna i polemik. Jag vill framhålla att motsvarande krav naturligtvis måste ställas på dem som vi har inbjudit.

Massmediebevakningen har varit enorm, och detta är mycket positivt. Mer information har kommit ut i radio, television och press om riksdagens arbete än exempelvis folkstyrelsekommittén vågade hoppas på, då man i sitt betänkande belyste tidigare brister och mot denna bakgrund bl.a. föreslog införande av offentliga utskottsutfrågningar. Jag vill påpeka att denna bevakning inte bara har skett på nyhetsplats utan även på de kommenterande avdelningarna. Denna fortlöpande debatt har varit av stort värde för utskottet, då det stått inför att göra sina bedömningar av regeringens verksamhet.

Mediernas bevakning har från ledamöternas utgångspunkt varit pressande på det sättet att de avkrävt omdömen om hur de granskade agerat, innan utredningsarbetet varit färdigt.

Sådana tidiga omdömen får ofta en tillspetsad utformning och kan mycket avvika från vad utskottet slutgiltigt tycker i majoritetsskrivningar och reservationer. Jag vill gärna nämna granskningen av regeringens åtgärder

med anledning av mordet på Olof Palme som exempel. Utskottet är i långa stycken kritiskt mot regeringens åtgärder med anledning av vad som hänt, men slutsatserna vare sig de står i majoritetstext eller i reservationer ger inte täckning för omdömen inför TV-kamerorna om rättssamhällets förfall och annat ruskigt som skulle ha inträffat.

Sådana onyanserade uttalanden på ett tidigt stadium skapar en helt onödigt västgötklimax åt den färdiga betänkandetextens mera genomtänkt utformade kritik.

Det är synd, eftersom kritiken från utskottet i årets granskningsbetänkande – där instämmer jag med flera tidigare talare – är allvarlig nog och bör leda till efterrättelse från regeringens och dess kanslis sida. Granskningens syfte är ju att förekomma misstag i framtiden och bidra långsiktigt till bättre kvalitet i regeringsutövningen.

Fru talman! Jag yrkar bifall till utskottets anmälan i samtliga delar utom i de avsnitt som berörs i reservationerna 5, 7 och 21, till vilka jag också yrkar bifall.

Anf. 8 ANDERS BJÖRCK (m):

Fru talman! Låt mig börja att göra Hans Leghammar djupt besviken. Mitt Europarådsengagemang kommer förhoppningsvis inte att gå ut över mitt engagemang i konstitutionsutskottet. Det förhåller sig nämligen så, fru talman, att man ute i Europa är långt mera skicklig och har en betydligt längre tradition än vi har här hemma när det gäller att hålla tummen i ögat på olika regeringar. Min förhoppning är att jag skall kunna lära av de år jag har framför mig i Europarådet och återföra till den svenska riksdagen en hel del i den här genren. Jag är inte säker på att alla kommer att gilla det, men det är i varje fall min avsikt. I det avseendet kan alltså Hans Leghammar vara alldeles lugn. Om jag får ge ett gott råd till miljöpartiet innan ni helt har slukats upp av den svenska nomenklaturen, vill jag säga: Var så självständiga som ni kan vara även i fortsättningen i konstitutionsutskottet. Ni riskerar nu snart att bli ett parti som mest blir känt för att ägna er åt att begära onödiga voteringar i kammaren.

Till Bo Hammar vill jag gärna säga att visst kan man likna maktens boningar vid ett mögelhus. Finner man inte att det dryper av mögel, av fukt, när man tittar in och ser alla vindlingar i Ebbe Carlsson-affären? Vi skall strax återkomma och diskutera den. Krävs det inte en sanering i maktens boningar via konstitutionsutskottet, via det ordinarie rättsväsendet, via domstol och annat? Det är ju just det som pågår. Ingen kan väl påstå att det är rent och snyggt i maktens boningar? Nej, de kan liknas vid ett mögelhus. Att påstå något annat skulle innebära att vi accepterar det som vi har sett komma fram i ljuset under de senaste åren.

När det gäller konstitutionsutskottets möjligheter att granska vill jag säga att det inte bara handlar om utskottet. Jag är en unik person, fru talman, i ett avseende, nämligen i det avseendet att jag hävdar att riksdagen består av 349 ledamöter och icke av sex politiska partier. Jag har icke fått någon förståelse för den synpunkten. Det är vi som är folkvalda. Det är vi som representerar svenska folket. Det är vi – inte bara partierna – som skall ha resurser. Men i t.ex. den arbetsgrupp som jag har ingått i och som var klar med sitt arbete för

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Vissa förändringar i re-
geringen och regerings-
kansliet, m.m.*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Vissa förändringar i re-
geringen och regerings-
kansliet, m.m.*

någon vecka sedan under ledning av den socialdemokratiska gruppföranden, märktes sannerligen inte någonting av den inställningen. att riksdagen består av människor av kött och blod, levande individer med eget ansvar inför väljarna och inte bara av nummer i partiorganisationen. Det finns personer som sitter här i kammaren nu som i den gruppen sannerligen inte var med och voterade för att ge ledamöterna ökade arbetsresurser. Det var därför som jag sade att det allra minst kommer att dröja till år 2000 och ett generationsskifte i riksdagen såväl när det gäller ledamöter som på annat håll, innan vi uppnår en tillfredsställande arbetsordning. Det är naturligtvis så att många vet att 349 självständiga, aktiva ledamöter med resurser vore någonting alldeles förfärligt för vissa maktstrukturer i och utanför huset.

Sedan är det faktiskt på det sättet att alla jurister inte har kritiserat konstitutionsutskottet. Jag har haft samtal med många jurister och läst många inlägg. Många tycker att utskottet har kommit en bra bit på rätt väg. De jurister som har kritiserat konstitutionsutskottet har enligt min mening gjort det utifrån bristande kunskaper om vad det är vi sysslar med. De gör den felaktiga jämförelsen med hur det går till i en domstol. Men konstitutionsutskottet är inte någon domstol. På den punkten håller jag helt med Olle Svensson och andra: konstitutionsutskottet är ett politiskt granskningsorgan. Vi ingriper inte i de rättsliga processerna, som följer i Ebbe Carlsson-affären eller andra historier. Vi har, fru talman, varit väldigt noggranna med att undvika just detta, även om jag skall medge att det ibland har kliat i fingrarna att lägga synpunkter också på de rent rättsliga frågorna. Men det gör vi alltså inte.

Jag tycker att de jurister som ger sig in i den här debatten – och det är sannerligen inte något fel att man får synpunkter också från det hållet – ändå bör se till att de har de grundläggande förutsättningarna, de grundläggande skillnaderna klara för sig.

Fru talman! Man kan diskutera hur en sådan här debatt skall läggas upp för att bli maximalt effektiv och för att inga ärenden skall falla emellan. Jag vill gärna för kammaren redovisa att jag icke tycker att uppläggningsen av dagens debatt är riktig. Jag tycker att det är fel att man i eftermiddag i en enda omgång kommer att blanda ihop Carnegie-affären, UV-Shipping AB, rörelsehindrade elevers gymnasiestudier, utnämningsspolitiken och annat, till skillnad från hur vi gjort tidigare, då vi har behandlat varje sådant här ärende för sig. Det må genmålas att jag uppenbarligen är ensam, i varje fall i år, om just den inställningen. Men icke ens det, fru talman, kan hindra mig från att föra fram den synpunkten, till den verkan det hava kan.

Anf. 9 BO HAMMAR (vpk):

Fru talman! Anders Björck återkommer nu i debatten med att säga att Sverige är ett land som dryper av mögel, fukt, korruption och annat. Det kanske är bra ibland att spara några ord – läget kan ju försämrats, det kan bli riktigt allvarligt. Då kanske vi behöver ha några ord kvar.

Jag har inte alls försökt förringa de allvarliga ting som har inträffat, inte minst i Ebbe Carlsson-affären. Mina ställningstaganden när det gäller betänkandet är väl helt klara. Där är ju för övrigt Anders Björck och jag på vissa punkter överens. Givetvis kan man ha ett målande språk, men min

stillsamma rekommendation till Anders Björck är att han borde spara på en del ord.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

Anf. 10 HANS LEGHAMMAR (mp):

Fru talman! Jag trodde faktiskt att vi, som vi kom överens om i konstitutionsutskottet häromdagen, skulle få i gång en rejäl debatt om konstitutionsutskottets möjlighet och skyldighet att utföra sin granskning på ett vettig sätt. Här tiger socialdemokratin när det gäller de frågor jag tar upp till kritik och vill ha en debatt om. Man väljer att tiga. Jag hoppas att man inte tiger senare när vi skall ha en ordentlig utvärdering i konstitutionsutskottet, utan att vi där verkligen ser till att göra något åt dessa frågor.

Hur skall vi ha det med det majoritetsförhållande vi har i dag och den enorma makt som detta majoritetsförhållande faktiskt innebär? Hur skall vi ha det med ordförandeposterna? Hur skall vi ha det med den misstänksamhet som vissa av oss hyser när det gäller regeringspartiets möjlighet att kunna styra i frågor och använda sig av departementen? Jag ställde fler frågor av denna typ i mitt första inlägg. Socialdemokraterna väljer att vara tysta. Hur skall man tolka detta tecken?

Anders Björck sade att jag skulle bli väldigt besviken, eftersom jag trodde att han i och med utnämningen till ordförande i Europarådet skulle få ont om tid till sitt arbete i konstitutionsutskottet och de politiska övertoner han lägger in i det arbetet. Jag hoppas att Anders Björck känner ett seriöst engagemang inför de arbetsuppgifter han kommer att få i framtiden, både här i riksdagen och i Europarådet. Jag tycker faktiskt att en del av Anders Björcks granskning får politiska övertoner alltför lätt. Men det är ändå enligt min mening bra att vi trots allt har någon som har vågat och kunnat rycka i dessa tåtar och visa på det maktspel som onekligen har förekommit. Trots detta anser jag att det i vissa lägen hade varit klädsamt med litet mera av ödmjukhet.

Jag tror att den roll som Anders Björck nu har blivit tilldelad, som president i Europarådet, kommer att leda till vad vi i många sammanhang kunnat märka från miljöpartiets sida, att när folk får utnämningar och blir riksdagsmän, språkrör osv., växer de med uppgiften och får en stor och djup insikt och försöker utföra sitt uppdrag så väl som möjligt. Jag önskar Anders Björck lycka till som president i Europarådet, och jag hoppas att en del av det i Anders Björcks arbetssätt som jag har uppfattat som politiska övertoner kommer att poleras bort.

Anf. 11 OLLE SVENSSON (s):

Fru talman! Jag vill först säga till Hans Leghammar att jag inte förstår att han inte har uppfattat att vi här har fört en diskussion om konstitutionsutskottets granskningsarbete och inriktningen av detta. Vi har i denna diskussion lagt fram olika synpunkter. Enligt min uppfattning har vi möjligheter att inom ramen för ett politikersammansatt utskott klara denna granskning, och vi har också gjort detta ganska hyggligt. Självfallet skall vi fortsätta utvärderingen av denna granskning.

För stunden har inget parti majoritet i konstitutionsutskottet – det är fullständigt klart, och det visar sig också i våra diskussioner. Vi har ändå sett

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Vissa förändringar i re-
geringen och regerings-
kansliet, m.m.*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Vissa förändringar i re-
geringen och regerings-
kansliet, m.m.*

på uppgiften som något som har tilldelats oss i regeringsformen. Vi har i detta arbete ofta kunnat bryta de blockpolitiska gränserna, och det har inte varit förutbestämt hur vi skall handla.

När det gäller ordförandeskapet sade Birgit Friggebo att hon bara yttrade sig principiellt. Om vi skulle få en borgerlig regering skulle kanske jag anförtros ordförandeskapet, eftersom det då principiellt skulle bli större aktivitet än om Anders Björck fick detta ordförandeskap. Det är möjligt. Det som är väsentligt är nog ändå att vi känner ett gemensamt ansvar från de politiska partierna vad gäller att betrakta konstitutionsutskottet som ett granskningsorgan; då tror jag att vi kan klara uppgiften. Vi klarade denna uppgift när Karl Boo var ordförande och när Bertil Fiskesjö var ordförande. Jag tror alltså inte att den avgörande frågan är om en företrädare för majoritetspartiet innehar ordförandeskapet eller ej. Det är en förpliktelse för ordföranden i konstitutionsutskottet att fullfölja det uppdrag som regeringsformen ger oss.

Det har talats om Anders Björck och dennes tonläge. Jag vill först gratulera Anders Björck till att han har utsetts till president i Europarådet. Jag förstår att han är stolt över detta – han har anledning att vara stolt. Och detta vill jag oförbehållsamt gratulera honom till. Om Anders Björck utifrån sin ställning i det politiska livet i Europa skall skaffa sig erfarenheter, borde han nog tänka på den översikt som Herbert Tingsten har gjort vad gäller synen på hur man bör uppträda som ledande politiker i en demokrati. Man skall kunna vara aggressiv ibland, men man skall också kunna visa förståelse. Jag vill gärna ge Anders Björck ett par ord på vägen genom att citera hur Herbert Tingsten ser på en ledande politikers ansvar. "En propaganda, som utan hänsyn till framtida svårigheter inriktas blott på den omedelbara framgången, ett överdrivet betonande av motsättningarna, till och med en viss extravagans i uttryckssättet kan verka nedbrytande på den solidaritetskänsla, som demokratien kräver mer än någon annan statsform. På varje extremt uttalande följer gärna, av agitatoriska skäl, ett än mera tillspetsat svar, och oavsiktligt kan de ledande grupperna på detta sätt glida in i en förbittrad polemik, som ger ett överdrivet intryck av deras meningsskillnader men härigenom är ägnat att göra den ursprungligen skenbara konflikten till en realitet."

Jag tycker att detta är kloka ord och befogade varningar till alla oss som verkar som politiker här hemma och ute i världen.

Anf. 12 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Fru talman! Ett par ord med anledning av Hans Leghammars inlägg. Hans Leghammar är besviken över att vi inte har fört en mer framåtsyftande diskussion om konstitutionsutskottets arbete. Vi har ju bestämt oss för att göra en utvärdering, och jag tycker att det är bra om vi inte här i dag läser oss för bestämda uttalanden om hur saker och ting skall vara framöver, detta innan vi har fått tillfälle att diskutera de olika förslag till förändringar som har lagts fram.

Det är ibland ganska lätt att kasta fram förslag om förändringar vilka ter sig bra för ögonblicket, men när man tänker igenom saken finner man kanske att förändringen kan bli till en nackdel för utskottets verksamhet. Låt mig

nämna ett exempel från mitt eget erfarenhetsområde. Jag tyckte ett slag att det kunde vara bra med någon typ av sanningsförsäkran eller edsavläggelse för dem som kommer för att höras av utskottet. När jag fått tillfälle att närmare tänka igenom detta har jag faktiskt ändrat uppfattning. Jag får väl möjlighet, när vi kommer att debattera den här frågan en annan gång, att redovisa argumenten.

Vi kan naturligtvis behöva ytterligare resurser till utskottet, och vi kan tänka oss förändringar på några punkter, t.ex. när det gäller de offentliga utfrågningarna, som jag ibland själv har tyckt är litet tradiga. Men jag är rätt övertygad om att när översynen är gjord, kommer mycket ändå att förbli vid det gamla. KU:s granskning är ju en gammal lägel, som vi har förmått fylla med en hel del gott nytt vin, och jag tror att vi skall vara aktsamma om denna fortfarande så brukbara lägel.

Anf. 13 FÖRSTE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Vissa förändringar i regeringen och regeringskansliet, m.m. anmälde talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera avsnittet Regeringens åtgärder med anledning av mordet på statsminister Olof Palme.

Anf. 14 ANDERS BJÖRCK (m):

Fru talman! Med risk för att göra någon besviken när det gäller mitt ordval – jag har ju blivit anmodad att inte vara så extravagant – måste jag ändå säga att jag anser Ebbe Carlsson-affären vara efterkrigstidens största rättsskandal. Jag tycker att de som protesterar mot det uttrycket här från talarstolen skall tala om vilken annan affär under efterkrigstiden som när det gäller omfattning, konsekvenser och annat kan göra Ebbe Carlsson-affären rangen stridig i detta avseende. Ebbe Carlsson-affären har blottat sidor av det moderna Sverige som knappast någon trodde var möjliga.

Och ändå, fru talman, är affären inte slut ännu. Vi är bara i dess mittfas. De rättegångar som kommer att börja senare i år kommer med all säkerhet att avslöja än mörkare sidor, än mer olagligheter, än mer konspirationer.

Det finns ingen anledning, fru talman, att här i kronologisk ordning redogöra för händelseförloppet. Det är väl känt för den intresserade allmänheten. Också huvudaktörerna i detta samtidsdrama av svart humor har blivit, om inte precis folkkära, så åtminstone välkända.

I det myller av sannolika och osannolika figurer som spelat med i dramat är det särskilt några som har spelat huvudroller. Det är den avsatte polischefen Holmér, privatdetektiven Carlsson – Ebbe alltså – och den allestädes närvarande ambassadören Lidbom. Det är denna trio, detta dramas järgång, som drar med sig de andra i fördärvet. De många offren i Ebbe Carlsson-affären har denna trio att tacka för att de har störtats utför branten.

Många är offren, fler kommer de att bli. Och det är med tanke på huvudtrions personliga egenskaper och förflutna helt följdriktigt att fortsättning följer.

Vad handlar Ebbe Carlsson-affären egentligen om? Jo, följande:

En avsatt polischefs önskan efter hämnd och upprättelse.

En privatpersons önskan att få spela en viktig roll, att än en gång få vara med de stora grabbarna och höra polissirenerna tjuta.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av mor-
det på statsminister
Olof Palme*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av mor-
det på statsminister
Olof Palme*

En justitieministers bristande omdöme och bristande juridiska kunskaper.
En nyttillträdd rikspolischefs förtvivlade kast mellan sitt samvete och det
hotfulla mullrandet från den politiska makten.

En säpochefs medvetande om att varje felsteg kan straffa sig genom den
säpoutredning som påpassligt pågår.

En statsminister som klamrar sig fast vid sin gamle kompis herr Lidbom,
och som genom sitt svaga ledarskap låter denna politiska elefant krossa allt
porslin som finns i butiken.

Därtill kommer ett myller av figuranter. Veliga jurister, juris kameleonter,
vapenhandlare, livvakter, och alla andra som hör till ett drama.

Nästan alla känner varandra. De har gemensamma värderingar. Det äts
middagar och det pokuleras. Allt försiggår i största hemlighet. Åtminstone är
det så tänkt.

Det mest fantastiska är att ingen tar sig för pannan och säger: Vad är nu
detta? Stopp och belägg! Vi sysslar ju faktiskt med olagligheter!

Men om någon tänker något sådant, sopas tveksamheten bort av det
direkta och indirekta stöd som finns från ovan. Aktörerna kan med sin
"name-dropping", sitt refererande till kända bekanta i maktens centrum,
undanröja tveksamheter.

Till slut spricker bubblan. Affären avslöjas.

Fru talman! Skuldfrågan i Ebbe Carlsson-affären har diskuterats livligt.
Om man läser en del kommentarer, får man intrycket att det bara handlar om
en rad tillfälligheter, att de inblandade har haft otur och att de felaktigheter
som begåtts har varit "skitsaker" eller i klass med "en felparkering".

Så är nu inte fallet. Det handlar i själva verket om allvarliga handlingar, i
strid med god moral och gällande lag. Det finns ingen anledning att
bagatellisera dem.

Utskottet riktar skarp kritik mot Anna-Greta Leijon. Det är befogad
kritik. Hon har gjort ett flertal allvarliga fel. Ett olagligt rekommendations-
brev har utfärdats, hon har underlåtit att till åklagare ge viktig information,
hon har spritt skvaller – och mycket annat. Hon har låtit sig utnyttjas på ett
uppsseendeväckande sätt.

Det är en unikt hård kritik som utskottet riktar. Den måste självfallet få
politiska konsekvenser. Till eventuellt rättsliga får vi återkomma.

Frågan om hennes möjligheter att återkomma i regeringsställning har
diskuterats. Statsminister Ingvar Carlsson har protesterat mot att hon tvangs
lämna justitieministerposten och talat om att oppositionen har velat döma
henne till "livslång politisk bannlysning".

Så är nu inte fallet. Men uttalandet är intressant vad gäller statsministerns
syn på riksdagen. Anna-Greta Leijon är i dag ordförande i ett viktigt
riksdagsutskott. En sådan arbetsuppgift är alltså att betrakta som "politisk
bannlysning". Tydligare kan väl inte föraktet för riksdagen demonstreras –
eller hur, KU-ordförande Olle Svensson?

Fru talman! Det är inte konstitutionsutskottet som bestämmer regeringens
sammansättning. Det är statsministerns uppgift, det skall vi inte lägga oss i.
Men självfallet måste det vara någon mening med utskottets granskning och
de slutsatser som dras. Inget statsråd har i modern tid fått så skarp kritik av
konstitutionsutskottet som Anna-Greta Leijon.

Det vore en grov provokation mot riksdagen om hon under de närmaste åren skulle återkomma i regeringskretsen. Statsministern har redan i sina bedömningar av Anna-Greta Leijons roll visat prov på oskicklighet och bristande politiskt omdöme. Hans bedömningar i samband med Ebbe Carlsson-affären finns det också anledning att komma ihåg.

Men vad värre är, han tycks fortfarande stå kvar vid sin ståndpunkt från förra sommaren: Anna-Greta Leijon har gjort ett enda fel. Det är allt. Allt annat är oppositionens fel.

Jag kan förstå om statsministern förhastade sig förra sommaren. Det var en uppjagad atmosfär, det skall gärna medges. Det som hände var unikt. Och det är inte alltid så särskilt lätt att fälla väl underbyggda, elegant avslipade kommentarer när journalisterna tränger på, såsom skedde då. Men det hade därför varit renhårigt av statsministern att nu, under utfrågningarna i KU, öppet redovisa sin uppfattning vad gäller Anna-Greta Leijons roll och hennes framtid. Men statsministern tjuar och skjuter i stället mot de försök att reda upp affären som har gjorts – ett arbete där bidragen från statsministerns och kanslihusets sida trots allt har varit begränsade.

Även i övrigt måste statsministern få hård kritik. Han kände till Ebbe Carlsson hemliga spaningar innan de avslöjades. Han borde ha sett till att de informationer han fick överlämnades till kompetent myndighet för vidare beredning. Men det gjorde han inte. I stället uppmanade han Anna-Greta Leijon att gå vidare. Han har alltså bidragit till justitieministerns nära kontakter med Ebbe Carlsson, vilket är anmärkningsvärt.

Statsministern kunde ha slagit näven i bordet, sett till att vederbörliga myndigheter kopplades in, varnat Anna-Greta Leijon för Ebbe Carlsson och hållit Carl Lidbom på mattan. Ingvar Carlsson var, om någon, väl förtrogen med de inblandades karaktärer och förflutna. De var alla partivänner till honom. Det finns inga ursäker för statsministerns sätt att hantera frågan. Han har visat ett svagt politiskt ledarskap. Han förtjänar kritik för sitt handlande.

Fru talman! Övriga inblandade granskas formellt inte av konstitutionsutskottet. Men det finns anledning att särskilt beröra statsministerns relation till en av aktörerna, ambassadören Lidbom.

Ingvar Carlsson utsåg Carl Lidbom till det känsliga uppdraget som ordförande i säpokommittén. Han kände, som jag nyss påpekade, mycket väl Carl Lidbom. Att göra en sådan utnämning med berätt mod måste jämföras med att göra en kassaskåpsprängare till nattvakt.

När säpoutredaren Lidbom visar sig vara djupt inblandad i Ebbe Carlsson-affären och i denna visar prov på sällsynt dåligt omdöme, och dessutom i artiklar fäller de mest arroganta uttalanden om allvarliga händelser, ja då ger statsministern honom förnyat förtroende, trots att andra partiföreträdare ser sig nödsakade att lämna säpoutredningen.

Det är naturligtvis en skandal av stora mått. Den är ett slag i ansiktet på dem som anser att säkerhetspolisen skall vara befriad från och inte kunna kopplas ihop eller ens hotas med något slag av partipolitisk inblandning. Men den visar också med all önskvärd tydlighet vilken skillnad statsministern gör mellan partivänner och personer och partier i opposition.

Det var länge sedan ståndsprivilegierna avskaffades formellt. Men reellt

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av mor-
det på statsminister
Olof Palme*

finns de faktiskt kvar och uttolkas sålunda: socialdemokrater har företrädare till höga utnämningar. Inkompetens och skandaler i tjänsten skall icke beivras utan om möjligt slätas över. Oppositionen är stygg när den försöker hävda lag och rätt.

Det är naturligtvis en utmaning mot hederlighet och anständighet att partivänner till statsministern kan skämma ut Sverige både hemma och utomlands utan att det påtalas och får konsekvenser.

Makt är inte rätt. Partibok är inte fribrev. Det finns anledning att instämma med dem som frågar varför de hålls om ryggen som har rätt partifärg. Varför skall det mätas med olika mått?

Som ingen annan "affär" har Carlssonligans härjningar aktualiserat allt detta. Långt bättre än många akademiska avhandlingar om 1980-talets Sverige har den visat på rättsröten och sjukdomen i det svenska samhället. Fru talman! För detta skall vi vara Ebbe Carlsson tacksamma.

Fru talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationerna 1, 2, 4, 6, 8 och 9.

Anf. 15 BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Fru talman! Jag har funderat mycket över det som har hänt, om det är tillfälligheter och om alla problem med utredningen efter mordet på Olof Palme beror på just detta att det är en komplicerad utredning av ett mord på vår statsminister. Fram och tillbaka har jag funderat över om alla problem är ett symptom på något mera generellt och större fel i vårt samhälle. Jag tillhör inte dem som ser konspirationer överallt eller som lätt fångas av konspirationsteorier. Det visar sig ofta att verkligheten är fragmentarisk och att det som synes bilda ett mönster bara är tillfälligheter.

Jag tror att problemen med mordutredningen och alla kringaktiviteter runt den både under Holmérs tid och under Ebbe Carlsson-affären tyvärr är ett tecken på ett mer djupgående systemfel i Sverige i dag. Jag är övertygad om att det som vi har fått beskåda hänger samman med det socialdemokratiska partiets långa maktinnehav och dess dominanta ställning och inflytande i svensk politik och över maktutövningen i Sverige. I spåren har följt kompisskapet inom en elit, kottierier, nepotism, maktfullkomlighet, utstötning av misshagliga och känslan av att makten är en privatsak – självtillräcklighet och ofelbarhet.

Ja, men kunde då inte de här skandalerna ha hänt vilken regering som helst? Skulle inte vilken regering som helst ha varit angelägen om att mördaren kunde gripas? Jo, självfallet skulle varje regering ha varit angelägen om det. Men det vi nu diskuterar är de metoder som har använts och om de här metoderna har varit effektiva och lyckosamma. Tror någon att något liknande det som vi nu har fått bevittna skulle ha hänt under de borgerliga regeringsåren med Sven Romanus som justitieminister, eller under Håkan Winbergs tid som högste beskyddare av rättsväsendet, eller under Carl Axel Petris tid som chef för justitiedepartementet? Det skulle ha varit fullständigt otänkbart.

Den gamle kompisen Calle Lidbom kommer släpande med en bokförläggare. Skulle Sven Romanus ha suttit i timtal och lyssnat på mordteorier, hot om nya attentat och teorier om konspiration inom säpo mot statsministern? Skulle han springa till statsministern, som i sin tur beordrar honom att

ansvara för kontrollen av uppgifterna? Och skulle denne inte ha fått någon tanke på att det finns åklagare att hänvisa till när det gäller mordteorier, eller på att be s p okommitt n och parlamentarikerna där att gräva i konspira- tionsteorin, eller på att ge JK ett uppdrag?

Om Håkan Winberg skulle ha fått höra om en spaningscentral, om Fischerpengar som finansierar polisens verksamhet, om att buggning före- kommit och att hemliga handlingar och uppgifter  r på drift på stan, skulle han då bara ha accepterat detta och inte alls annat ugglor i mossen? Skulle han ha struntat i att ge en liten vink till riksåklagaren om att brottslig verksamhet kunde ha begåtts?

Skulle Carl Axel Petri ha gett ett uppdrag åt Ebbe Carlsson att företräda Sverige vid främmande makts säkerhetstjänst? Skulle han ha gjort det utan att tala med någon och utan att registrera uppdraget? Skulle dessa tre herrar ha lyssnat på all den här s rjan alldeles ensamma utan att ha någon t nsteman från departementet med sig, och skulle de ha vidtagit alla de h r åtgärderna utan att använda den service som kompetent folk på departemen- tet kan ge? Nej, det är faktiskt fullständigt otänkbart.

Kan då inte regeringen och Anna-Greta Leijon försvara sig med att säga att det som skedde ju skedde med de bästa avsikter? Det  r vad socialdemo- kraterna i utskottet nu g r gällande beträffande det famösa brevet. Det var inte Anna-Greta Leijons avsikt att ge ett uppdrag, säger socialdemokrater- na. Men det är faktiskt inte avsikterna som räknas, utan det faktiska handlandet och det faktiska resultatet. Så hårt  r livet i toppen på samhällshierarkin.

Vad har då egentligen de goda avsikterna lett till? Hans Holmérs sj lvsv ld och Ebbe Carlssons fantastier i lagens utmarker har inte lett någonstans. Tvärtom har de enbart medfört att utredningen om Palmemordet har förts ut på stickspår och k rt fast. Underr ttelsetj nsten har deskrediterats och undergr vts. Moralen bland ämbetsmän och anställda har försämrats.

De ansvariga i regeringen trodde att de kunde ta genvägar vid sidan av de normer som gäller för rättssamhället. F r kompisarna och den inre kretsen var det tillåtet att sätta sig över lagen. F r dem var r ttssamh lets futtiga regler inte tillämpbara. Men vad har då godtycket och sj lvsv ldet egentligen lett till? Har genvägarna lett till målet? Nej, precis det motsatta har blivit fallet. Först urs ktades  vertrampen med hänsyn till den store spaningsleda- ren f r vilkens nycker inga vanliga hinder fick finnas, därav bl.a.  sidos ttan- det av åklagarna. Sedan var det tilltron till privatpersonen Ebbe Carlssons alldeles särskilda förmåga att följa ett liknande spår. Den röda tr den bakom allt är hela tiden regeringens maktfullkomlighet; den vet bättre. Genom att ge personer nära hovkretsen särskilda befogenheter skulle problemen l sas. Men genvägarna förde bara ut i moras.

Vad vi sett i samband med Hans Holmérs agerande och Ebbe Carlsson- affären  r i sanning en illustration till det gamla talesättet om att vägen till helvetet  r stenlagd med goda avsikter. Men de påstådda goda avsikterna kan inte någonsin frita regeringen från dess ansvar för de h r affärerna. Den verkliga bakgrunden till dem är inte goda avsikter. Den  r i stället en kombination av kompisskap och maktfullkomlighet. Grundinställningen  r att för oss gäller särskilda regler.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådens t nsteut vning
m.m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av mor-
det på statsminister
Olof Palme*

Det är därför som granskningen i konstitutionsutskottet med alla dess brister blivit så pinsam för regeringen. Det är därför som Sten Andersson måste rycka ut till systrars och bröders försvar och påstå att KU-utfrågningarna är ett spektakel. Det är också därför som statsministern sticker huvudet i busken och försöker låtsas som om det regnar.

Ingvar Carlsson har haft tillfällen att beklaga och ta avstånd från vad som har förekommit i Ebbe Carlsson-härvans hela vidd. Han har inte kunnat tillstå misstag och försökt stå upp för avsikten att återföra Palmcundersökningen i rättsstatens former. Han har avstått från att ta den chansen.

Vad statsministern tycks beklaga mest är att utvecklingen gjort det omöjligt för honom att snabbt ge Anna-Greta Leijon en ny, tung ministerpost, vilket han lovade vid hennes avgång. För honom tycks felet i första hand ligga hos dem som enade sig om kravet på misstroendeotum. Det är alltså inte de som har ställt till hela oredan som det är fel på, utan det är i stället den opposition som varit ofin nog att rota i det hela och försökt bringa sanningen i dagen.

Det som genomgående har skapat affären och oredan är regellösheten och bristen på tillit till professionalism bland ämbetsmän och poliser. Sverige befinner sig i en brytningstid där vi kan välja kompisskapet, koterierna och innegången eller professionalism, ämbetsmannatradition och oväld.

Fru talman! Jag har nu gjort min politiska värdering av regeringens hantering av Hans Holmér- och Ebbe Carlsson-affärerna. I granskningsbetänkandet är ordvalet ett annat. Där har vi gjort en juridisk och administrativ bedömning av regeringens och statsrådets hantering av dessa affärer. Där konstateras brotten mot grundlagen, åsidosättandet av åklagarna, stödet från regeringen för mordteorier och privatspanare, olagliga regeringsbeslut om telefonavlyssning osv. Hela det avsnittet om utredningen av mordet på statsminister Olof Palme upptar några tiotals sidor i granskningsutskottets betänkande, vilket kanske kan vara av intresse att veta för den som vill fördjupa sig i de mer juridiska detaljerna.

När vi nu har penetrerat detaljer, granskat ut och in så långt vi har kunnat i den här vändan och dragit de slutsatser som vi kunnat göra hittills, finns det hos mig en liten tagg kvar. Det är att statsministern, vår gemensamme ledare i Sveriges land, inte ville ta chansen att ens beklaga vad vi alla har tvingats gå igenom de senaste åren. Det handlar inte bara om oss i konstitutionsutskottet eller om oss i riksdagen, eller den i regeringen eller i partierna. Hela svenska folket har ju varit engagerat i den här frågan. Vi har en statsminister som vägrar ta ledarskapet och säga ifrån att ett land som detta vill jag inte vara med och styra. Det måste bli ordning och reda i Sverige igen. Jag beklagar djupt att Ingvar Carlsson inte har velat uppfylla det kravet som ledare och statsminister i Sverige.

Med dessa ord, fru talman, yrkar jag bifall till reservationerna 1, 2, 4, 6, 8 och 9 samt i övrigt bifall till utskottets hemställan.

Anf. 16 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Fru talman! En nackdel med de öppna utskottsutfrågningarna är väl att en viss del av fräschören i den debatt som förs i dag faller bort. Det mesta av vad vi säger här är väl känt. Det gäller också våra åsikter om vad som har

inträffat. Det hindrar dock inte att det är viktigt att vi så här i slutskedet gör en summering och att vi kan göra den på den grund som ett mycket gediget arbete i konstitutionsutskottet ger.

Om man i en deckare eller en underhållningsroman hade fått läsa något som liknade den s.k. Ebbe Carlsson-affären, skulle man visserligen ha tyckt att det varit spännande, men man skulle inte ha trott på handlingen som sådan. Det som har inträffat är helt otroligt.

En privatperson, en bokförläggare, paddlar ut och in i kanslihus och polishus. Statsråd, polischefer, kriminalkommissarier av olika kulörer bockar och bugar, överlämnar hemligstämplat material och anförtror denna privatperson alla möjliga ting som borde vara för honom fördolda. Det är en helt otrolig historia, och på den här punkten vill jag gärna ge Anders Björck rätt när han karakteriserar det som har inträffat som en skandal. Sådant får inte inträffa i vårt samhälle, om vi med gott samvete skall kunna hävda att rättssamhällets principer gäller.

Jag skall inte gå in i detaljerna i denna affär; det har ju också tidigare talare undvikit. De är väl kända, de är redovisade i vårt betänkande och det finns inte mycket att tillägga här.

Men jag tänker säga något om tre eller möjligen fyra olika saker som det inträffade har aktualiserat. Den första är naturligtvis regeringens sätt att handlägga ärenden av det här slaget. Det visar att regeringen inte är väl sammanhållen. Det visar att enskilda statsråd anser sig kunna ta långtgående initiativ utan att ens underrätta statsministern. Det visar också att enskilda statsråd – i det här fallet framför allt Anna-Greta Leijon – sätter sig över de regler som finns, regler som hon med den erfarenhet som hon har av regeringsarbete måste känna väl till.

På den här punkten är utskottets granskning mycket klarläggande, jag vill säga förödande. Kritiken kommer från alla i utskottet, låt vara att ordvalet är något annorlunda hos socialdemokraterna än hos de övriga. Socialdemokraterna vill, som Birgit Friggebo var inne på, gärna finna ursäkter.

Betecknande för lösligheten eller lösläpptheten i agerandet är att man fortfarande kan diskutera om huruvida Ebbe Carlsson hade något uppdrag eller ej. Det förnekar man från regeringshåll. Statsministern och den tidigare justitieministern har vid våra utfrågningar sagt att han inte hade något uppdrag. Justitiekanslern har kommit till en annan uppfattning, visserligen på litet svävande grunder. Kvar står frågan egentligen obesvarad: Vilken position intog Ebbe Carlsson, vilka befogenheter kunde han tänkas ha fått och hur hade han i så fall fått dem?

Så här får det naturligtvis inte gå till på regeringsnivå. Det som har hänt här måste bli ett allvarligt memento för alla regeringar och alla som ingår i regeringar att se till, att man handlägger sina uppgifter på ett riktigt sätt enligt gällande författning.

Den andra fråga som jag vill beröra är relationerna mellan regering och förvaltning. Det är alldeles uppenbart att det, som det framgår av det här ärendet, har funnits en tendens till att den styrande makten och förvaltningen har flutit ihop. Gränslinjen mellan politik och förvaltning har varit på väg att utsuddas, och det tror jag i sig är en mycket större fråga än den vi nu diskuterar.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av mor-
det på statsminister
Olof Palme*

Jag vill erinra om att man, när vi för några år sedan diskuterade de här principerna med anledning av den s.k. verkstyresekommitténs betänkande och den proposition som kom som en följd av detta betänkande, inte bara från socialdemokratiskt håll utan också från ett par andra partier här i riksdagen ivrigt argumenterade för nyttan, värdet och behovet av informella kontakter. Jag varnade för detta i den debatt som vi hade då, och jag har fått mer rätt än jag någonsin kunde tro.

Om man skall kunna fastlägga var ansvaret ligger, om man skall kunna veta att förvaltningen sköter sin uppgift på grundval av gällande lagar och bestämmelser och ingenting annat, är det oerhört viktigt att man upprätthåller den gamla, traditionella skillnad vi har haft i vårt land mellan politik och förvaltning. Det får naturligtvis inte vara så, att regeringen kan ge polischefer order utan vidare. Det får inte vara på det sättet, att man långt ner i en förvaltning kan bete sig på ett, skall vi säga olagligt sätt med ett slags tyst hänvisning till att detta är, underförstått, godkänt av dem som har den politiska makten. Så får det inte vara.

I samband med detta vill jag också ta upp frågan om dokumentation. Vad vi ideligen har stött emot när vi har granskat den här frågan är ju att det inte har funnits dokumentation över vad som verkligen har hänt. Den har inte saknats fullständigt, men det har funnits stora luckor. Man har träffats, man har ätit middag ihop, man har fört samtal. Olika versioner av vad som har ägt rum vid dessa samtal har återgetts för oss. T.o.m. vilka som var med vid dessa samtal har man ibland tvekat om. Jag har tidigare karakteriserat hela det här beteendet som amöbaaktigt, och det står jag fast vid. Så får det inte gå till när samhällets främsta organ avgör viktiga frågor. Och det är naturligtvis inte minst för konstitutionsutskottets granskning oerhört väsentligt att de beslut som tas dokumenteras så att man får veta vilka som har varit med om besluten och vad besluten innehåller.

Den tredje frågan är egentligen ett slags spin-off-fråga i den här tråkiga affären. Den gäller de avslöjanden som har kommit om att polisen, tydligen på ganska låg nivå, har ansett sig kunna använda metoder i sin verksamhet som är förbjudna. Företrädare för dem som har gjort detta har också inför konstitutionsutskottet försvarat sitt beteende och tyckt att det har varit naturligt. Detta ser jag som något mycket allvarligt. Det är inte bara riksdag och regering som skall följa gällande bestämmelser, det skall man också göra i förvaltningen på alla nivåer. Enskilda tjänstemän skall inte kunna skylla ifrån sig, vare sig uppåt eller nedåt. Statliga tjänstemän har ett personligt ansvar för handlingar.

En av de frågor som särskilt oroade mig när vi på allvar började granskningen av detta ärende var att statsministern så frimodigt gick ut och talade om okonventionella metoder. I vissa lägen och i vissa frågor skulle man enligt honom kunna använda sig av okonventionella metoder. Detta är ett farligt resonemang. Det är särskilt i besvärliga lägen, men naturligtvis inte bara då, viktigt att man håller i minnet de regler som gäller för utövandet av regeringsmakt, förvaltningsmakt och polismakt.

När jag har ställt frågor till statsministern om vad han menar med okonventionella metoder har han sagt att det måste vara lagliga okonventionella metoder. Det är i sig en ganska märklig begreppssammanblandning.

Antingen är metoderna lagliga eller också är de inte det.

Jag föreställer mig att vi vid uppföljningen av denna affär har anledning att ta itu med en lång rad olika rättsfrågor. Vi får inte sopa dessa under mattan.

Jag ser fram emot den nu tillsatta utredningen om säkerhetspolisens verksamhet. Det skall bli intressant att ta del av resultaten. Säkerhetspolisen får inte bli en stat i staten som kan agera utan kontroll och, som det har visat sig i vissa fall, vid sidan av lagen. Det är en besvärlig avvägningsfråga hur denna kontroll skall utövas, men den måste finnas om man skall kunna upprätta förtroendet för säkerhetspolisen.

Vi har ännu inte hela bilden klar för oss, och vi skall inte fälla domar på förhand. Men detta är frågor som vi måste återkomma till. Integritetsskyddet för den enskilde är en grundläggande fråga i ett demokratiskt rättssamhälle, och det är en grundläggande fråga för konstitutionsutskottet att ständigt vaka över.

Fru talman! Jag skall sluta med att yrka bifall till de reservationer där centerpartisterna finns med och i övrigt till hemställan i utskottets betänkande.

Anf. 17 BO HAMMAR (vpk):

Fru talman! Jag kan på många punkter instämma i det som kollegerna från de borgerliga partierna redan har sagt när det gäller Ebbe Carlsson-affären. Det gäller inte minst det som Bertil Fiskesjö sade om att verkligheten ofta överträffar dikten. Jag tror att det var innebörden i det som han sade. Det gäller hela Ebbe Carlsson-affären, men det gäller också det som inträffade i samband med mordet på vår statsminister. Det har ju skrivits deckare, jag tänker på mina goda vänner Per Wahlöö och Maj Sjöwall, om möjligheterna av sådana händelser. Jag tyckte att dessa böcker visserligen var spännande att läsa men att händelserna var överdrivna. Men detta inträffade faktiskt. Det är väl en av de största tragedierna som har drabbat vårt land i modern tid. Jag tycker att detta skall finnas med i bakgrunden.

Fru talman! Vid granskningsdebatten för tre år sedan uttryckte jag en förhoppning om att utredningsarbetet efter mordet på Olof Palme inte skulle bli föremål för några partipolitiska trätor. Särskilt optimistisk var jag inte om att förhoppningen skulle infrias men att det skulle gå så illa som det gick kunde jag ändå inte föreställa mig.

Det har varit konstitutionsutskottets självklara skyldighet att göra en djuplodande granskning av den bedrövlige s.k. Ebbe Carlsson-affären. Illa skulle vi i utskottet ha fullgjort våra skyldigheter om vi försummat den uppgiften. Inte minst i krissituationer är det av yttersta vikt att rättssamhällets principer upprätthålls. Ett stort ansvar åvilar konstitutionsutskottet.

I stort sett tycker jag att utskottet bestått provet. Men nog kunde vi ha sluppit en del överord. Ebbe Carlsson-affären är ytterst allvarlig, men den är faktiskt inte den största rättsskandal som drabbat Sverige i modern tid. Försöken att göra affären till den stora, för att inte säga den enda, valfrågan i förra årets val tyckte jag också var smaklösa, och de kröntes dess bättre inte av någon framgång, snarare tvärtom. Från allra första stund har jag också starkt reagerat mot försöken att dra in de mest personliga och mänskliga känslor och böjelser i den här affären. Jag tycker att utskottet på den punkten

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av mor-
det på statsminister
Olof Palme*

har anledning att be Ebbe Carlsson om ursäkt. Människor som frivilligt ställer upp till utfrågning i vårt utskott har rätt att förvänta sig en korrekt behandling utan några översittarfasoner hur kritiska vi än i övrigt må vara mot deras agerande.

Alla dessa reservationer till trots tycker jag som sagt att utskottet har gjort ett mycket bra arbete. Nu föreligger vad som förhoppningsvis är slutresultatet i form av ett mycket kritiskt betänkande. Med varierande styrka uttalar sig utskottet kritiskt mot den förra justitieministern Anna-Greta Leijon. På några punkter har socialdemokraterna hamnat i minoritet i utskottet därför att de valt att begränsa sig till ganska så överslätande formuleringar, medan utskottsmajoriteten, bestående av samtliga oppositionspartier, haft mer stringenta och kritiska skrivningar. I något fall formerar socialdemokraterna en majoritet tillsammans med miljöpartiet mot övriga partier. I några fall går socialdemokraterna och vpk på samma linje. Och slutligen utgör i några fall socialdemokraterna, vpk och miljöpartiet majoritet gentemot de borgerliga partierna. Det understryker vad jag har sagt i ett tidigare anförande, att det inte finns några givna majoritetskonstellationer i konstitutionsutskottet, vilket är bra. Ännu bättre hade det förstås varit om utskottet kunnat komma fram till eniga bedömningar i denna viktiga fråga. Det tror jag högeligen skulle ha uppskattats av det svenska folket efter all turbulens i den s.k. Ebbe Carlsson-affären. Ansvar för att en sådan enig bedömning inte varit möjlig åvilar i första hand socialdemokraterna och det borgerliga blocket. De partipolitiska preferenserna har fått ta överhanden, medan vpk och miljöpartiet strävat efter att bedöma varje fråga för sig och i sak.

Min egen utgångspunkt är att konstitutionsutskottet alltid måste ha ett starkt sakligt underlag för att rikta kritik mot regeringen eller mot enskilda statsråd. Spekulative politiska resonemang och kannstöperier bör inte förekomma i konstitutionsutskottet. Mot denna bakgrund har jag kommit fram till att det finns ett starkt sakligt underlag för att rikta hård kritik mot Anna-Greta Leijon, bl.a. för det s.k. rekommendationsbrevet, för att hon de facto påverkat eller sökt påverka spaningsledningen att prioritera det s.k. PKK-spåret genom att som justitieminister ge det sin auktoritet och för att hon medverkat till att ställa förundersökningsledningen i form av åklagarna off side. Det senare är desto mer anmärkningsvärt med tanke på det kaos som Hans Holmér åstadkom när han sökte ställa åklagarna åt sidan. Efter de erfarenheterna borde Anna-Greta Leijon ha varit extra noggrann på den här punkten.

På andra punkter anser jag däremot inte att det finns helt säkra belegg för att Anna-Greta Leijon handlat felaktigt. Det gäller bl.a. påståendet att Leijon sökt påverka riksåklagaren att icke beivra tystnadspliktsbrott. Detta förnekas av såväl Leijon som riksåklagaren. Det är därför mycket gåtfullt att de borgerliga ledamöterna kan tolka ett samtal mellan Leijon och riksåklagaren som de inte åhört på det sättet att avsikten var att söka påverka riksåklagaren, när denne själv förnekar det.

Det är just den typen av kritik, utan fast saklig grund, som skadar utskottets anseende. Det är möjligt att Anna-Greta Leijon hade någon avsikt att påverka riksåklagaren, men ingen av oss kan veta det, och det dementeras såväl av Leijon som av riksåklagaren. Det är därför bra att de borgerliga

ledamöterna på denna punkt blev ensamma.

Det gäller också deras ihärdiga ansträngningar att med hjälp av tredje- och fjärdehandsuppgifter försöka bevisa att statsministern på ett tidigt stadium var informerad om vad som skulle bli Ebbe Carlsson-affären. Inte ens de borgerliga partierna kan hävda att vårt granskningsarbete gett belägg för att så varit fallet. Att de ändå finner för gott att reservera sig till förmån för en viss kritik mot Ingvar Carlsson är snarast ett utslag av högt ställda partipolitiska ambitioner att ge statsministern ett avgörande ansvar för hela affären. När det misslyckades, kunde de borgerliga partierna ändå inte avhålla sig från att få komma med åtminstone en liten näsknäpp. Vpk och miljöpartiet var inte med om detta.

Fru talman! Det kanske allvarligaste i hela den här affären är att en mer eller mindre irreguljär spaningsgrupp och polisstyrka satts upp i lagens utmarker med hjälp av privata pengar. Här förestår domstolsprövning av frågan om insmuggling i landet av apparatur för elektronisk avlyssning liksom om genomförd och planerad illegal avlyssning. Eftersom utskottets granskning begränsar sig till regeringens förehavanden, faller dessa frågor i huvudsak utanför vår kompetens. Men det inträffade är naturligtvis ytterst allvarligt – i synnerhet om det skulle visa sig att höga polischefer har varit inblandade i verksamheten.

Under granskningens gång har det framkommit starka tecken på allvarliga missförhållanden inom säpo. Illegal systematisk avlyssning, i strid med grundlag och lag, tycks ha varit närmast vardagsmat. Dessa frågor granskas också av andra organ. Det inträffade belyser emellertid att regeringens och riksdagens insyn i och kontroll över säkerhetsavdelningens verksamhet är obefintlig och att snabba åtgärder nu måste vidtas för att vi skall få en säkerhetstjänst som kan arbeta effektivt men under lagarna för att skydda rikets säkerhet.

Det är anmärkningsvärt att vpk och miljöpartiet är ensamma om att dra den i mitt tycke självklara slutsatsen av det inträffade. Socialdemokraterna är mycket lågmälda på den här punkten. De borgerliga tycks vara mer intresserade av Carl Lidbom än av de faktiska missförhållandena inom säkerhetsavdelningen, som bl.a. Lidbom har påpekat.

Fru talman! Låt mig slutligen få framföra mitt starka beklagande över att så många kurder i vårt land i samband med den här affären oförskyllt har fått lida på grund av den egenartade besattheten vid det s.k. PKK-spåret. Vi har många kurdiska flyktingar i vårt land som gör stora insatser för vårt samhälle. De är värda all respekt för detta, liksom det kurdiska folket är värt vår solidaritet i sin kamp för nationella och demokratiska rättigheter.

Jag yrkar bifall till samtliga reservationer som vpk signerat och i övrigt till vad utskottet har anfört.

Anf. 18 BIRGIT FRIGGEBO (fp) replik:

Fru talman! Som Bo Hammar har sagt, är vi i mångt och mycket överens om bedömningen på den här punkten, och det är bra att det är på det sättet. Då behöver det inte bli några diskussioner i efterhand om huruvida det har begåtts olagligheter eller inte. Men på något sätt verkar det som om Bo Hammar börjar bli rädd för att han och hans parti vågat kritisera regeringen

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av mor-
det på statsminister
Olof Palme*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av mor-
det på statsminister
Olof Palme*

så hårt, att det är en ny trend hos vpk. Därför ägnade han huvuddelen av sitt anförande till att kritisera de borgerliga partierna.

Bo Hammar sade bl.a. att vi i somras skulle ha försökt göra Ebbe Carlsson-affären till ett huvudnummer inför valet, till den stora valfrågan. Jag var med om att i konstitutionsutskottet först bestämma att utskottet inte skulle granska den här affären och ha några utfrågningar under valrörelsen. Den inställningen ändrades den dagen statsministern gjorde detta till en valfråga, nämligen när han lovade Anna-Greta Leijon en ny post i en eventuellt kommande socialdemokratisk regering. Då förde han in frågan i valdebatten, och därmed ändrade jag mig.

Det finns offentliga uttalanden från min sida, gjorda innan vi startade granskningen, där jag sade att det är oklart huruvida denna affär kan vara till fördel eller till nackdel för någon under valrörelsen. Vi uppfattade trötthets-tecken hos människorna redan innan granskningen hade påbörjats när det gällde den här affären.

Bo Hammar höjer sig över oss andra och säger att han inte vill ha några spekulativa resonemang utan är för saklighet. Jag skulle vilja påstå att i ett avseende har Bo Hammar spelat sig själv ett spratt. Det gäller frågan om telefonavlyssning av Täbyanstalten, där han på ett mycket tidigt stadium – därför att han tycker illa om Baresic och dennes tidigare brott – tog ställning för att regeringen inte hade gjort något fel.

Ätminstone från min sida har det i det fallet gjorts en mycket saklig bedömning av lagligheten, och det har visat sig att de åberopade paragraferna aldrig tidigare använts på det sätt som regeringen nu har gjort. Det är en helt ny lagtillämpning som dessutom är felaktig. Då spelar det ingen roll om Baresic är en skurk eller inte.

Sedan sägs det att vi har försökt göra ett stort nummer av huruvida statsministern visste om Ebbe Carlsson-affären tidigare än han själv uppgivit. Det gjorde vi alla. Vi var överens om att detta var en fråga som skulle tas upp vid den förnyade granskningen. För min del ansåg jag det då viktigt att få veta sanningen, för att kunna göra en bedömning.

Vi har allihop kommit fram till bedömningen att det inte finns belägg för att statsministern vetat något på ett tidigare stadium. Det finns inga bevis för detta, och vi har inte heller dragit några andra slutsatser än att vi inte skulle framföra kritik.

Vad vi kritiserar statsministern för är att han åsidosatt parlamentarikerna i säpoutredningen, av omsorg för att utredningen verkligen skulle kunna ägna sig åt ett vettigt arbete rörande säkerhetspolisen. Det är en oförskämhet från Bo Hammars sida att anklaga i klump de borgerliga partierna, inkl. mig, för att vara ointresserade av att få rättelse när det gäller säkerhetspolisen, med tanke på den omfattande verksamhet som vi i konstitutionsutskottet har ägnat bl.a. åt personalkontrollen.

Anf. 19 BO HAMMAR (vpk) replik:

Fru talman! På den sista punkten som Birgit Friggebo tar upp, om säkerhetspolisen och åsiktsregistreringen, vill jag gärna ge henne en eloge för att hon har arbetat oerhört aktivt när det gäller de missförhållanden som finns inom personalkontrollen. Det har vi gemensamt arbetat med.

Därför var jag litet besviken över att de borgerliga partierna, framför allt folkpartiet, inte kunde förena sig med vpk och miljöpartiet om en mycket skärpt skrivning vad gäller säkerhetspolisens arbete och då enkannerligen naturligtvis kontrollen över detta arbete. Men om Birgit Friggebo har övertolkat mig i kritiken, vill jag alltså gärna nyansera mig.

Sedan är det inte alls så att jag skulle vara orolig för att jag har gått för långt i kritiken av regeringen. Jag har redan från förra sommarens utfrågningar klart markerat en oerhört kritisk inställning. Jag har faktiskt försökt göra en bedömning i sak från fråga till fråga. Men jag har haft ett mycket bestämt intryck av att man från en del borgerliga partier har försökt partipolitiserat denna fråga.

Jag tycker också när det gäller statsministern att man väl kan ifrågasätta, om det kommer väldigt lösliga uppgifter om hans inblandning, vilken aktivitet konstitutionsutskottet då skall uppvisa som svar på detta. Det var ändå bra att vi gjorde de här utfrågningarna. Det kom fram att det inte finns något belägg för att statsministern har varit inblandad. Därför tycker jag att man kan nöja sig med det och inte, som det borgerliga blocket, ändå skriva en reservation.

Vi kan ha synpunkter i övrigt på Ingvar Carlssons agerande och sätt att leda regeringen, men jag tycker inte att det är en fråga i första hand för konstitutionsutskottet. Det hade varit bra om vi hade kunnat vara eniga på den punkten.

Slutligen, fru talman, vad gäller telefonavlyssningen av Baresic – vi vet alla vem Baresic är och vad han har gjort här i landet. Han har begått det allra värsta terrorisdåd som man kan tänka sig. Jag tycker faktiskt att mot den bakgrunden – om man strikt läser kriminalvårdslagen – fanns det en möjlighet och en rätt för regeringen att dagarna efter Palmemordet beordra en telefonavlyssning av denne terrorist. Det finns annan telefonavlyssning som är betydligt allvarligare.

Anf. 20 BIRGIT FRIGGEBO (fp) replik:

Fru talman! När det gäller telefonavlyssning står det i förarbetena att det skall handla om militära hemligheter som kan röjas. Lagen har också tillämpats på det sättet att tjänstemän skall vara med och hindra folk från att prata och röja uppgifter. Beträffande den här aktuella telefonavlyssningen var det tvärtom så att man ville få Baresic att telefonera och röja uppgifter.

Vi kan ha olika uppfattning om detta. Det är inte det jag talar om. Men det är Bo Hammars sätt att tro att hans bedömning är på något sätt finare och värdigare och mer juridisk än vad min och vår bedömning är. Jag vänder mig bestämt mot detta.

När det sedan gäller kritiken och de kommentarer som vi har om statsministern så är det från min sida också fråga om en seriös bedömning av vilka regler som gäller för vad regeringen får göra eller inte får göra. Statsministern och Anna-Greta Leijon var överens om att det här var en fråga för polisen. Men vad gjorde de? De fortsatte att engagera sig i saken och säga att det här måste vi kontrollera. Vi måste ha informella kontakter med Åhman och polisen och vi måste i regeringen få fram kontroll av detta – i stället för att överlåta detta åt säpokommittén, som hade denna

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av mor-
det på statsminister
Olof Palme*

uppgift, eller ge JK i uppdrag eller på annat sätt formalisera denna fråga. Genom att Carl Lidbom vände sig till statsministern flera gånger och hejade på och sade att det kommer inte fram någonting, så tog statsministern kontakt med Anna-Greta Leijon och bad henne påskynda undersökningsarbetet. Därmed lades ju ansvaret också delvis på statsministern för att kontakterna med Ebbe Carlsson och hela denna härva fortsatte oreglerat på ett informellt sätt. Det är den bedömning av bakgrunden som vi har gjort. Från min sida finns det inte något som helst intresse av att bara helt allmänt ha synpunkter på statsministern eller någon annan regeringsledamots hantering. Jag gör min bedömning mot bakgrund av de erfarenheter jag själv har från regeringsarbete. Jag tycker det är viktigt att hålla tummen i ögat på regeringen. Men då skall också kritiken vara saklig för att den skall ha något som helst värde och för att det skall kunna åstadkommas förändringar.

Anf. 21 BO HAMMAR (vpk) replik:

Fru talman! Jag har i mitt tidigare anförande över huvud taget inte tagit upp frågan om Baresic. Jag har inte gjort det, därför att jag faktiskt tycker att hela denna affär är en bagatell. Det handlar om en ökänd terrorist. Men det är riktigt som Birgit Friggebo säger att även för en sådan skall lagen gälla.

Men nu finns det en paragraf i kriminalvårdslagen som säger att om det föreligger hot mot rikets säkerhet skall sådan här avlyssning kunna ske. Det är klart att man då kan diskutera denna paragrafs tillämplighet. Men många framstående jurister säger att den var möjlig att tillämpa i denna situation. Jag är då inte människa att säga att vi i utskottet kan göra en bättre bedömning av denna lagparagraf än juristerna kan göra. Det är en väldigt speciell paragraf.

Birgit Friggebo och jag är båda engagerade i frågan om illegal avlyssning och om åsiktsregistrering och annat. Men när det gäller denna punkt tycker jag att det egentligen inte finns någon större anledning att göra någon affär av den. Jag är litet förvånad över att man måste göra en särskild reservation på denna punkt.

När det gäller statsministern tycker jag att jag har sagt nog i den frågan. Jag överlåter med varm hand åt socialdemokraterna att vidareutveckla frågan. Om det på något sätt hade framkommit att statsministern hade varit inblandad, skulle jag vara den förste att vara med och rikta kritik mot honom. Men jag tycker också att när vi inte kan få fram detta, så hade det stärkt konstitutionsutskottets prestige och anseende om vi hade sagt: OK, vi har gått till botten med detta, och vi har inte kunnat finna något belägg, så vi släpper den frågan. Men ändå måste man alltså ha de här slängarna, och dem kan man ju ha, men jag vet inte om det var nödvändigt att de skulle återfinnas just i konstitutionsutskottets betänkande. Det är mina funderingar kring frågan. Jag är alltså inte det minsta rädd för att gå till kritik. Jag upphöjer mig inte heller, Birgit Friggebo, till något slags saklighetens främsta representant i utskottet. Min ambition har varit att åstadkomma största möjliga enighet i bedömningen av detta. Jag tror, liksom jag sade tidigare, att det hade varit väldigt bra för respekten för rättssamhället samt för respekten för politikerna och riksdagen. Jag tycker att vi har kommit ett väldigt långt stycke på väg. Men vi kunde kanske ha kommit ännu längre.

Förste vice talmannen anmälde att Birgit Friggebo anhållit att till protokollet få antecknat att hon inte ägde rätt till ytterligare replik.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

Anf. 22 HANS LEGHAMMAR (mp):

Fru talman! Jag skall här ta upp miljöpartiet de grönas synpunkter på granskningen av den s.k. Ebbe Carlsson-affären.

För det första måste jag då konstatera att jag personligen gärna hade använt den tid som nu gått åt till att granska regeringens åtgärder i denna för hela nationen så tragiska händelse till att hjälpa till med att bringa klarhet i vem eller vilka som ligger bakom mordet. Jag tycker ändå att det har varit viktigt att granska hur regeringen handlagt dessa för rättssäkerheten så viktiga frågor. Inte ens spaningarna efter den som mördade vår statsminister får göra att lagarna åsidosätts.

Vi har från vår sida valt att inte vara pådrivande i denna granskning, delvis därför att vi inte har varit med under hela tiden men även därför att vi har tyckt att det har funnits en hel del av politiska övertoner, som enligt vår uppfattning inte hör hemma i en konstitutionell granskning. Därför har vi vägt nästan vartenda ord som står i såväl utskottsmajoritetens som reservanternas skrivningar på guldväg. I de fall som vi har funnit att det på konstitutionella och rättsliga grunder varit befogat med kritik har vi instämt i denna. Däremot har vi konsekvent avstått från kritik så snart det har känts som att de borgerliga reservanterna haft politiska bedömningar som underlag för sin kritik. Detta har väckt en hel del irritation i utskottet, då vi hela tiden krävt att få ta del av alla skrivningar i förväg. Men det är min övertygelse att vi genom detta har utfört ett seriöst och noggrant granskningsarbete, vilket har resulterat i att vi tillsammans med de borgerliga har riktat kritik av relativt mild karaktär mot regeringens agerande vid telefonavlyssningen av Miro Baresic. Med hänsyn till att regeringen fattade sitt beslut så kort tid efter mordet har vi nöjt oss med att påtala det felaktiga i beslutet och att detta faktiskt strider mot 31 § kriminalvårdslagen. Jag yrkar alltså bifall till reservation nr 1, p. 12.

Nästa reservation som jag yrkar bifall till är reservation nr 2, som handlar om regeringens inblandning i den s.k. Ebbe Carlsson-affären. Här har vi fått de borgerliga partierna att på flera punkter ändra sin reservation från sommarens utkast. Vi ansåg att dessa punkter inte var av konstitutionell natur, och vi har därför lyckats genomdriva omfattande strykningar.

Vi undrar dock vad vpk-ledamöterna haft för skäl till att inte kunna gå med på en gemensam skrivning. Deras separata reservation, som nu är fogad till betänkandet, är i sak ytterst nära vår reservation. Jag förstår inte hur de kan undvika att åtminstone i andra voteringsomgången när det gäller reservation nr 2 gemensamt med oss rösta för kritik mot regeringen.

Beträffande reservation nr 4 förstår jag helt enkelt inte vad de borgerliga partierna har sysslat med. Enligt mig har man utgått ifrån att Ingvar Carlsson har begått något fel av konstitutionell karaktär. När man sedan har misslyckats med att bevisa detta, har man gjort en politisk bedömning av vad statsministern, enligt de borgerliga, borde ha gjort. Det kan kanske vara intressant att ha en politisk debatt om vad vår statsminister skall göra eller inte göra, men jag tycker inte att den frågan hör hemma i ett betänkande av

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av mor-
det på statsminister
Olof Palme*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av mor-
det på statsminister
Olof Palme*

konstitutionell art. Jag yrkar därför bifall till utskottets bedömning i denna del.

I fråga om rekommendationsbrevet till Ebbe Carlsson kan jag instämma med flera tidigare talare. Jag yrkar alltså bifall till utskottsmajoritetens anmälan i detta betänkande.

Vidare när det gäller regeringens kontakter med spaningsledningen har jag följt den socialdemokratiska linjen och därmed räddat regeringen från kritik. Jag kan villigt erkänna att jag tycker att detta är den svåraste delen i hela Ebbe Carlsson-affären. Dels pågick denna granskning redan innan miljöpartiet var representerat i utskottet, dels har vpk och de borgerliga representanterna inte stött sig vare sig på någon lagtext i rättegångsbalken eller på någon paragraf i regeringsformen när de har skrivit sin reservation. Det är en väldigt svag skrivning och kritiken är mild. Orden som hela reservationen byggs upp kring är att "till detta kommer Anna-Greta Leijons upprepade sammanträffanden med Ebbe Carlsson, vilka man kan utgå ifrån att Ebbe Carlsson hänvisat till när han i sin tur talat med Åhmansson". Begreppet "utgå ifrån" måste för Åhmansson ha framstått som ett stöd för Ebbe Carlssons teorier. Man använder alltså "utgå" och "framstått" till att rikta kritik. Jag har haft svårt för att medverka vid denna typ av skrivning.

När det sedan gäller regeringens kontakter med åklagarna har det funnits skäl till en konstitutionell kritik. Jag yrkar därför bifall till utskottets anmälan i denna del.

När det gäller reservationerna 8 och 9 har jag inte funnit att det legat någonting av konstitutionell karaktär i dessa reservationer. Jag vill därför yrka bifall till utskottsmajoritetens anmälan.

Fru talman! Till sist vill jag yrka bifall till den reservation som Bo Hammar har tagit initiativ till. Reservationen tar upp frågan om kontroll av påstådda missförhållanden inom säkerhetspolisen. Jag – liksom Bo Hammar – anser att det är regeringens sak att ytterst se till att det fulla ansvaret för säkerhetspolisens verksamhet verkligen tas. Jag har inte för avsikt att vidare gå in på denna reservation som Bo Hammar och Birgit Friggebo redan har polemiserat om.

Anf. 23 KURT OVE JOHANSSON (s):

Fru talman! Mordet på statsminister Olof Palme chockade djupt den svenska nationen. Det som ingen ville tro skulle kunna hända i vårt land, hade ändå hänt. Vi blev brutalt påmindas om att Sverige inte längre var en idyll, där framstående politiker kunde vandra fritt utan skydd.

Sverige skall ändå förbli ett öppet samhälle. Vi tror på det öppna samhällets överlägsna förmåga att ta sig an och lösa medborgarnas problem och att förändra samhället till det bättre. Att engagera sig i kampen för demokrati, rättvisa och det öppna samhället är också det bästa sättet att hedra Olof Palmes minne.

I Sverige har den enskilde medborgaren gentemot staten ett starkt skydd mot hemlig avlyssning. Uppgifterna om att olaglig avlyssning med dold mikrofon, s.k. buggning, ändå ägt rum väckte därför ett berättigat uppseende. Sådan avlyssning är sedan 1975 förbjuden i Sverige. Endast med stöd av nödvärnsrätten skulle en sådan olaglig avlyssning möjligen kunna tänkas ske.

Sett mot denna bakgrund har det varit konstitutionsutskottets uppgift att i sitt granskningsarbete pröva regeringens eventuella befattning med frågan om utnyttjande av olagliga spaningsmetoder.

Konstitutionsutskottet har på denna punkt genomfört en omfattande granskning. Mängder av utfrågningar och material har gått igenom för att skapa klarhet.

Vi har kunnat konstatera att det inte finns någonting som t.ex. tyder på att Sten Wickbom som justitieminister känt till att någon avlyssning med dold mikrofon förekommit under Hans Holmérs tid som spaningsledare. Det finns inte heller några belägg för att någon i regeringen skulle ha uttalat eller tyst medgivit användande av buggning som spaningsmetod.

KU:s direkta kontakter med chefsåklagare Jan Danielsson, en av dem som leder en förundersökning på området, har förstärkt den bild som jag här återgivit.

För telefonavlyssning gäller särskilda regler. Regeringen beslutade den 3 mars 1986 om telefonkontroll av Miro Baresic. I reservation 1 hävdas att beslutet inneburit en alltför extensiv tillämpning av 31 § i kriminalvårdslagen.

Utskottsmajoriteten delar inte den uppfattningen. Såsom paragrafen är utformad har regeringen rätt att besluta om telefonavlyssning om det gäller att avvärja ett hot mot rikets säkerhet. En sådan hotbild kunde man, när beslutet fattades, inte bortse ifrån. Regeringen kan därför inte kritiseras för beslutet.

Om de tre borgerliga partiernas medverkan i årets granskningsbetänkande skulle man med visst fog kunna säga: Mycket väsen för litet ull.

Inte minst gäller det i vad som har kommit att kallas för Ebbe Carlsson-affären.

I jämförelse med alla de bombastiska uttalanden som har gjorts av Anders Björck, Birgit Friggebo och stundtals också av Bertil Fiskesjö så är det ganska litet kritik mot regeringen som man har lyckats ena sig om och sätta på pränt.

Detta erkände ju faktiskt också Birgit Friggebo i sitt inledningsanförande. För att dölja just de faktum att man har satt så litet på pränt, tvingades Birgit Friggebo i talarstolen att göra en, vad hon kallade, politisk bedömning av frågan. Det var väl ingen som kunde ta miste på att Birgit Friggebo gjorde en politisk bedömning av frågan. Men nog hade det väl varit bättre om hon hade ägnat sig åt själva uppgiften, nämligen granskningsuppgiften som vi har att arbeta med i dag.

Nu kan vi emellertid konstatera att de borgerliga har tvingats att retirera från de ståndpunkter de hade i somras. Vi hälsar naturligtvis all tillnyktring inom det borgerliga blocket med tillfredsställelse. Att använda KU:s rätt att granska regeringen som ett slagträ i valrörelsen ställde väljarna inte upp på. Väljarna var för kloka för det. Förhoppningsvis har de tre borgerliga partierna lärt sig något av detta.

För framför allt Anders Björcks vidkommande måste årets granskningsbetänkande, i varje fall när det gäller Ebbe Carlsson-delen, kännas såsom ett enda stort misslyckande. När jag lyssnade till Anders Björck fick jag en bestämd känsla av att det var en fläkt av detta som genomsyrade hans ganska avslagna framträdande.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av mor-
det på statsminister
Olof Palme*

Anders Björck har gripit efter varje halmstrå för att kunna misstänkliggöra statsministern i Ebbe Carlsson-affären. Men i reservation nr 4 tvingas han medge att det inte finns några som helst belägg för att statsministern i december 1987 skulle ha fått information av Lidbom om missförhållanden vid säkerhetsavdelningen. Anders Björck tvingas också medge i sin egen reservation att statsministern aldrig själv sammanträffade med Ebbe Carlsson med anledning av dennes teorier.

Om man läser reservationen blir den logiska slutsatsen inte som Anders Björck påstår, att statsministern genom sina kontakter med Anna-Greta Leijon skulle ha bidragit till tätare kontakter mellan Anna-Greta Leijon och Ebbe Carlsson. Den logiska konsekvensen av den reservation som Anders Björck har skrivit fast sig vid talar ju snarare för motsatsen. För var och en som läser reservation nr 4 måste det framstå som fullt klart att reservanterna själva skrivit under på att deras härnadståg mot statsministern i Ebbe Carlsson-affären totalt har havererat.

Fru talman! Jag övergår nu till frågan om Anna-Greta Leijons kontakter med Ebbe Carlsson. Här har socialdemokraterna tvingats reservera sig på två punkter. Det gäller reservationerna 5 och 7 i betänkandet. Jag skall nu beröra dem.

Det har sedan sommaren 1988 stått klart att Anna-Greta Leijon inte kan undgå kritik för sitt rekommendationsbrev till Ebbe Carlsson och för det faktum att hon också underlät att registrera brevet. Anna-Greta Leijon har, när hon utfärdade rekommendationsbrevet, brustit i omsorg och noggrannhet som statsråd. Så formulerar vi vår kritik i reservation 5, som jag härmed yrkar bifall till.

Utskottsmajoriteten går längre i sin kritik. Det kan man naturligtvis göra om man bortser från vad som framkommit vid granskningen. Trots att de som står för majoritetsskrivningen tvingats medge att det är ett rekommendationsbrev som Anna-Greta Leijon har formulerat och att de vet att det aldrig har varit hennes avsikt att ge Ebbe Carlsson ett uppdrag, så drar de ändå slutsatsen att hon gjort det.

För att få framföra litet hårdare kritik mot Anna-Greta Leijon än vi gjort drar sig utskottsmajoriteten således inte för att förvränga saken.

Men det som ändå kanske är det mest intressanta i detta fall är, som Hans Leghammar sade, att de tre borgerliga partierna har tvingats att retirera från sin hårda kritik från sommaren 1988. Det vill man naturligtvis helst inte diskutera. Ingen av de tre borgerliga representanterna har omnämnt detta faktum i sitt inledningsanförande här i dag.

Utskottets majoritet riktar också kritik mot Anna-Greta Leijon när det gäller kontakterna med åklagarna. Denna kritik analyseras i den socialdemokratiska reservationen nr 7.

Av underlaget för utskottets granskning framgår att Anna-Greta Leijon och hennes statssekreterare, Sten Heckscher, vid flera tillfällen för rikspolischefen understrukt vikten av att förundersökningsledningen underrättades om Ebbe Carlssons verksamhet.

Den enda sakliga slutsats som man kan dra av vårt granskningsmaterial är att Anna-Greta Leijon haft anledning anta att hennes erinringar givit

resultat. Med andra ord: Anna-Greta Leijon har vidtagit tillräckliga åtgärder för att tillse att åklagarna hölls underrättade.

Jag yrkar bifall till reservation nr 7.

Fru talman! Vi är nu tillbaka i den normala ordningen där socialdemokraterna står för majoritetens skrivningar.

I reservation 6 kritiseras Anna-Greta Leijon för vissa uttryckssätt som har använts vid samtal med rikspolischefen och överåklagaren. Kritiken har byggts upp kring lösa antaganden om hur ordvalet kan ha påverkat utvecklingen.

Utskottet har emellertid vid sin granskning funnit att Anna-Greta Leijons uttalanden knappast kan ses som någon obehörig påverkan på mordutredningen och spaningsledningen. Vid denna bedömning fäster utskottet särskilt avseende vid att det redan innan Anna-Greta Leijon fick kännedom om uppgifterna var Åhmanssons bestämda uppfattning att en kontroll borde ske och att han inför utskottet inte påstått att någon obehörig påverkan hade förekommit.

När det gäller frågan angående utredning om tystnadspliktsbrott och den kritik som riktas mot Anna-Greta Leijon i reservation 8 vill jag bara helt kort understryka följande:

Det måste vara tillåtet för en justitieminister att även vid samtal med åklagare göra ett så självklart konstaterande att en utredning om tystnadspliktsbrott måste göras på ett sådant sätt att det inte sätter käppar i hjulet för mordutredningen, eftersom det gällde ett allvarligare brott.

Två reservationer har fogats till utskottets betänkande när det gäller Anna-Greta Leijons kontakter med Ebbe Carlsson. Reservation 3, som vänsterpartiet kommunisterna står för, skiljer sig i väsentliga delar från reservation 2. Vpk:s reservation överensstämmer i vissa avseenden med utskottsmajoritetens uppfattning.

Anna-Greta Leijon kritiseras i båda reservationerna för att hon inte vidtog några åtgärder med anledning av att Ebbe Carlsson hade tillgång till hemliga uppgifter. Kritik riktas också mot henne när det gäller s.k. privatfinansierad verksamhet.

Jag vill i detta sammanhang kraftigt understryka att samarbetet mellan rikspolischefen och Ebbe Carlsson var etablerat långt innan Anna-Greta Leijon informerades. Ebbe Carlsson kunde inte spela någon annan roll än den rikspolischefen gav honom. Rikspolischefen hade ansvaret för Ebbe Carlssons medverkan i mordutredningen.

Vidare har Anna-Greta Leijon, det framgår av vårt granskningsarbete, tydligt markerat att hon ansett det självklart att polisiär verksamhet inte fick finansieras med privata medel.

Sakligt sett måste kritiken mot Anna-Greta Leijon på båda dessa punkter avvisas.

I reservation nr 2 riktas också kritik mot Anna-Greta Leijon för att hon inte vidtagit tillräckliga åtgärder mot polisens spaning med dold mikrofon och för att hon inte förde uppgifter om säkerhetspolisens intresse för Pierre Schori vidare i regeringen.

Denna kritik mot Anna-Greta Leijon avvisas såväl i utskottsmajoritetens skrivning som i reservation nr 3.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av mor-
det på statsminister
Olof Palme*

Det finns således en majoritet i riksdagen som anser att Anna-Greta Leijon genom att kontakta rikspolischefen har gjort vad på henne ankom för att kontrollera de obekräftade påståendena om buggning och likaså att hon inte kan kritiseras för att hon inte på grundval av den information hon erhållit om Pierre Schori vidtog ytterligare åtgärder eller förde uppgiften vidare i regeringskretsen.

Fru talman! Genom den voteringsordning vi har här i riksdagen kan det således bli så, att vpk:s reservation slås ut mot reservation nr 2. Läger sedan vpk:s riksdagsgrupp ner sina röster i slutvoteringen, vinner sannolikt den borgerliga reservationen med stöd av miljöpartiet över utskottet.

Anna-Greta Leijon kommer då att få kritik på ett par punkter, trots att en majoritet i riksdagen står för motsatsen. Det är måhända något för massmedierna att uppmärksamma, åtminstone de som anser sig stå för sanning och rätt.

Fru talman! Till sist vill jag med några ord beröra kontrollen av påstådda missförhållanden inom rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning.

Det är här viktigt att understryka vad vi i konstitutionsutskottet är fullkomligt överens om. Jag citerar utskottet: "Anna-Greta Leijon påpekade vid mötet den 4 maj för Nils Erik Åhmansson vikten av att uppgifterna om missförhållanden kontrollerades så snart som möjligt. Utskottet gör liksom i utkastet till betänkandet bedömningen att detta påpekande faller inom ramen för normala kontakter mellan en departementschef och chefen för en underställd myndighet. Det är enligt utskottet inte att betrakta som ett uppdrag. Något formellt krav på att det skulle ha sin grund i ett regeringsbeslut föreligger enligt utskottet inte."

Vi kommer, som Bertil Fiskesjö uttryckte det, säkert att få tillfälle att återkomma i detta ärende. En ny parlamentariskt sammansatt utredning har börjat arbeta.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservationerna 5 och 7.

Anf. 24 ANDERS BJÖRCK (m):

Fru talman! Mycket skall man höra innan örnen trillar av, brukar det heta. Här står Kurt Ove Johansson och läxar upp de borgerliga med en stämma som en brukspatron kunde avundas honom. Jag min stackare, som har fått kritik tidigare – och även i dag – för att vara alltför hårdhänt, får nu höra att jag har varit oerhört avslagen i mitt inledningsanförande. Det har varit mycket väsen för litet ull.

Det mest kritiska betänkande vi har haft under många år betecknas av Kurt Ove Johansson som ett betänkande med ganska litet kritik. Han talar om tillnyktring och mycket annat. Det finns två sätt att försöka beskriva hur herr Johansson kan ha kommit fram till detta. Den för honom fördelaktigaste versionen torde väl vara att han är en stor politisk skämtare.

Betänkandet är unikt i sin kritik. Det handlar om en affär som har dragit till sig mer uppmärksamhet, och rätt så, än någon annan politisk skandal under efterkrigstiden. Denna händelse bagatelliserar emellertid Kurt Ove Johansson. Hans ärende i talarstolen var ett enda, nämligen att på varje tänkbar punkt friskriva regeringen och de övriga inblandade. Här fanns inte något av, skall vi säga, den överblick över situationen som tidigare ändå har funnits

t.ex. från utskottets ordförande, Olle Svensson. Vi som känner herrarna vet att Olle Svensson är en utomordentligt självständig person jämfört med Kurt Ove Johansson, som aldrig ens skulle ifrågasätta tryckfelen i regeringens propositioner.

Kurt Ove Johansson för ju här socialdemokratin talan. Men vad som förvånar mig är att varken Kurt Ove Johansson eller hans parti uppenbarligen kände sig bedrövade över att denna affär över huvud taget inträffat. Där fanns inget beklagande av att denna typ av händelse med alla dess konsekvenser kan inträffa i 1980-talets Sverige. Kurt Ove Johanssons ärende i talarstolen var att kritisera de borgerliga och andra som har försökt reda upp det som har hänt. Det tycker jag var ett besked så gott som något. Det överensstämmer nämligen, herr talman, med statsministerns attityd i denna affär.

Ingvar Carlsson tycks tro att det nu bara är att gå vidare som om ingenting hade hänt, att när granskningsdebatten är över är Ebbe Carlsson-affären över, och konsekvenserna, de politiska och rättsliga, är någonting man inte behöver bekymra sig om.

Herr talman! Ingenting kan vara felaktigare. Ebbe Carlsson-affären har satt sådana djupa spår i Sveriges politiska och juridiska liv att den kommer att leva länge ännu. Det beklagliga är att statsministern och hans partivän Kurt Ove Johansson här i kammaren icke verkar ha förstått vad som har hänt. Man verkar inte förstå att det nu krävs åtgärder för att se till att detta aldrig kan upprepas. Om man nu inte har förstått detta, kommer Ebbe Carlsson-affären att bli en långkörare igen. Nästa granskningsdebatt och andra granskningsdebatter kommer att handla om Ebbe Carlsson-affären, dess efterföljare och dess konsekvenser. Jag beklagar djupt att man inte från socialdemokratiskt håll tycks ha förstått allvaret i situationen. Jag är djupt besviken på Kurt Ove Johanssons inlägg.

Herr talman! Avslutningsvis vill jag i detta inlägg säga att jag reagerar också mot Bo Hammar. Han har en benägenhet – och han hade det i sitt första inlägg i sin första granskningsdebatt för ett par år sedan – att moralisera. Det var de borgerliga som hade partipolitiserat frågan, sade han, och han, om någon, skulle gå fri från partipolitik. Vpk skulle inte syssla med att ta partipolitiska hänsyn i dessa ärenden. Var och en som har följt debatten under senare år vet ju att i det här avseendet är Bo Hammar lika god kålsupare som någon annan. Jag tycker inte om att man på detta sätt menar att det ena partiet sysslar med helt rättsliga bedömningar, andra partier med mer partipolitik. Så är icke fallet. Ingen tror det, även om Bo Hammar står här och upprepar det.

Vi har fått en dos moralkakor över oss från Bo Hammar. Det må så vara om han vill vara kammarens egen moralant. Men jag tror att vi skall respektera att andra partier på egen hand kan göra bedömningar utan att bli utsatta för den typen av misstänkliggöranden när det gäller grunderna. Jag ägnar mig inte åt det när det gäller vpk. Jag tycker inte att det finns anledning för vpk att ägna sig åt det när det gäller andra partier.

Under detta anförande övertog andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

Granskning av statsrådens tjänsteutövning m.m.

Regeringens åtgärder med anledning av mordet på statsminister Olof Palme

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av mor-
det på statsminister
Olof Palme*

Anf. 25 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Jag reagerade också när jag lyssnade på Bo Hammar och även på Hans Leghammar. De framställer sig själva som de verkliga besserwisrarna i denna församling, drivna av djupa och ädla motiv medan vi andra skulle ha andra syften än sanningen. Så är det naturligtvis inte. Jag reagerade också mot att Hans Leghammar vill försöka påskina att vi från centern skulle ha ändrat våra skrivelser för att de skulle passa honom. Skrivelser ändras från sammanträde till sammanträde under utskottsarbets-
tets gång. Det är ett led i det fortgående beslutsfattandet att man överväger hur man skall uttrycka olika typer av kritik. Inte vare sig i dessa frågor eller i andra frågor har Hans Leghammar och hans partikollegor i riksdagen haft något bestämmande inflytande över utgången.

Kurt Ove Johansson var mycket lågmäld i sitt anförande. Jag kände knappast igen honom från tidigare debatter. Han brukar ha en uppmuntran-
de och upphetsande aggressivitet i sitt framträdande, som verkar inspirerande på oss andra. Det saknade jag i stor utsträckning. Man frågar sig varför. Jag utgår från att Kurt Ove Johansson har ett motiv. Han vill tona ner det hela. Genom hans anförande gick såsom en röd tråd att det hela inte var så märkvärdigt. Anna-Greta Leijon hade begått ett par små misstag, men hon ville så väl.

Jag erinrar mig att jag i en utfrågning i somras råkade ställa frågan: Ebbe Carlsson, finns han? Det var en del som tog fasta på det. Kurt Ove Johansson har tagit så fasta på vad som då hände att han tydligen inte vet att Ebbe Carlsson-affären över huvud taget har ägt rum. I varje fall hörde jag ingen summerande kommentar om denna mycket märkliga historia. Men den kanske inte har ägt rum enligt Kurt Ove Johansson.

I realiteten riktar även ni socialdemokrater kritik mot ett statsråd. Kritiken är hårdare än jag upplevt under de 18–19 år jag suttit i riksdagen. Jag har inte vid olika regeringsinnehav sett något förslag från oppositionen som har haft den sältan. Denna kritik är ju i sak lika hård i det socialdemokratiska yttrandet som i reservationen, även om formuleringarna är annorlunda.

Kurt Ove Johansson påstod att oppositionen hade bedrivit ett härnadståg mot statsministern. Stackars statsminister att bli utsatt för ett härnadståg! Om det fanns några härnadståg mot statsministern på de punkter som Kurt Ove Johansson tog upp till diskussion, sattes de i gång och leddes från annat håll. Det förekom uppgifter från personer som hade varit involverade – och de vidarebefördrades i pressen – om att statsministern hade varit orienterad på ett mycket tidigare stadium än han själv påstod. Menar verkligen Kurt Ove Johansson att vi skulle ha låtit dessa för statsministern mycket graverande uppgifter stå kvar utan att bli undersökta och klarlagda? Jag tycker att Kurt Ove Johansson och alla andra borde vara tacksamma för att vi tog fasta på vad som hade sagts så att vi kunde rensa luften på den punkten.

Jag vill gärna understryka att det inte är någon förstahandsuppgift för konstitutionsutskottet att samla glödande kol på olika individers hjässor. Vi har en lika stor uppgift när det gäller att raka undan de kol som andra orättmätigt har placerat på hjässorna. Vi skall inte på något sätt undanskymma att i många av de frågor som vi har tagit upp till noggrann granskning har vi kommit till slutsatsen att inga fel har begåtts. Det tycker jag är ett mycket

bra resultat. Jag skulle vara glad om vi kunde komma till det resultatet i alla de frågor som vi granskar.

Anf. 26 BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Herr talman! Jag är litet förundrad över att bänken till höger är alldeles tom och att det inte finns någon representant från regeringen som tar emot budskapet om granskningen. Det var annat 1937 när Per Albin Hansson som nybliven statsminister för majoritetsregeringen själv gick upp i debatten och skulle sätta utskottet på plats. Numera sätter man utskottet på plats genom att inte ens visa upp sig.

Hur vore det om Kurt Ove Johansson i denna diskussion ändå kunde visa litet ödmjukhet? Han framträder här precis som om inget hade hänt. Mycket väsen för litet ull. Här riktas allvarlig kritik mot ett statsråd för att ha brutit mot grundlagen. Här riktas allvarlig kritik mot ett statsråd för att ha åsidosatt åklagarna. Här finns en majoritet för att rikta kritik mot ett statsråd för att ha understött och påverkat myndigheterna genom att sanktionera olika teorier. Det är ingen ull alls!

Det finns faktiskt en majoritet för en ganska kraftig kritik. Därtill kommer att socialdemokraterna instämmer i denna kritik med litet andra ordvalörer. Men den grundläggande meningen att man inte får fatta vilka beslut och utfärda vilka brev som helst har stöd hos socialdemokratin. Det är många år sedan, om det någonsin har hänt, som utskottet och sedermera kammaren har varit så överens om kritik mot ett statsråd. Det har också fått konsekvenser. Anna-Greta Leijon har avgått. Vad mer leder den allmänna passiviteten över huvud taget till att man kommenterar denna affär? Här pågår det buggning och smuggling. Här finns privatpengar – men justitieministern slog inte näven i bordet och sade att det inte får gå till så. De här pengarna användes sedan till den illegala smugglingen. Ingen socialdemokrat har tidigare tagit upp att statsministern inte ville beklaga det hela eller visat något engagemang mot att det får gå till på det här viset. Nu går Kurt Ove Johansson upp och säger att det är mycket väsen för litet ull. Vilken socialdemokrat utom Hans Göran Franck i denna kammare vågar säga någonting om vad som händer i vårt land?

Jag får be kammaren om ursäkt för en felsägning i mitt inledningsanförande. Jag sade att vi i vårt granskningsbetänkande hade ägnat oss åt politisk och juridisk granskning. Självfallet skall det vara juridisk och administrativ granskning. Det är mycket allvarlig kritik, och den finns att läsa i betänkandet. Att vi sedan här i kammaren ägnar oss åt att göra en sammanfattning kan naturligtvis inte vara något fel. Det undanröjer på intet vis den allvarliga kritik som förts fram i själva betänkandet.

Herr talman! Jag undrar om vi skall dra den slutsatsen att passiviteten från socialdemokraternas sida att kommentera litet mera allmänt vad som hänt i vårt land under de senaste åren visar brist på en känsla för rättssäkerheten för rättsstatens fortbestånd. Är det den slutsats vi skall dra, eller är det någon annan?

Herr talman! Bertil Fiskesjö nämnde i sitt inledningsanförande någonting om att informella kontakter hade bidragit till denna verksamhet. Jag är beredd att instämma i det och ansluter mig till Bertil Fiskesjöes slutsats. Han

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning,
m.m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av mor-
det på statsminister
Olof Palme*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av mor-
det på statsminister
Olof Palme*

var finkänslig nog att inte säga att det var folkpartiet och socialdemokraterna som för några år sedan skrev ihop sig i ett betänkande om dessa frågor. Jag är inte sämre kvinna än att erkänna när jag tycker att jag har gjort fel. Jag tror att vi har hamnat snett i dessa frågor. Inte minst den här aktuella affären har visat på det. Jag tänker för min del bidra till åtgärder för att vi skall få en uppstramning när det gäller kontakter med myndigheter och regeringen och för att vi skall undanröja sådana problem som vi har tvingats hantera och granska under den här omgången i KU.

Anf. 27 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Bertil Fiskesjö kunde inte känna någon inspiration efter mitt förra inlägg, vilket han sade att han hade gjort förut i debatter med mig. Kan det, Bertil Fiskesjö, vara så att det inte finns någonting längre som kan inspirera Fiskesjö i dessa frågor?

Jag skulle vilja ägna några ord åt det Bertil Fiskesjö sade om statsministern. Han ställde frågan till mig: Skall man inte granska statsministern? Ja, visst skall man granska statsministern. Det har också gjorts i utfrågningar och i vårt material. Men när vi har tagit del av materialet och utfrågningarna har vi kommit fram till att det inte finns någon saklig grund för att rikta kritik mot statsministern. Vad jag reagerar mot är att Anders Björck och Birgit Friggebo, trots att allt sakmaterial talar för att det inte finns någon anledning att rikta kritik mot statsministern, använder halva tiden av sina 15 minuters inlägg till att kritisera statsministern.

Det är alltså denna typ av vulgärdebatt som jag vände mig mot i mitt första inlägg. Jag tycker att sakligheten borde leda fram till att de som står bakom reservation 4, där man kritiserar statsministern utan någon som helst grund, skulle ha haft kurage att erkänna att reservationen inte bygger på någon som helst substans. Litet grand av skammens rodnad vilar över reservation 4.

Anders Björck retade upp sig på att jag tycker att hans inledning i förhållande till tidigare var litet avslagen. Jag kan då säga till Anders Björck att innehållet i det han sade var avslaget; det hade inte det där av kärna i substansen som annars brukar förekomma i hans inlägg. Det är inte så konstigt, för skall man bygga sin kritik på vad som står i reservation 4, då blir även Anders Björck avslagen fastän han naturligtvis ändå är högljudd, som han alltid brukar vara i talarstolen. Vi har alltså inte talat riktigt om samma saker.

Sedan vill jag även på en annan punkt göra ett klarläggande, eftersom vi har anklagats här för att vi från vårt håll inte skulle ha insett att Ebbe Carlsson existerade. Eftersom Bertil Fiskesjö tydligen har glömt det, skall jag som kuriosa nämna att när Bertil Fiskesjö ställde frågan vid utfrågningen fick han svaret att visst existerade Ebbe Carlsson för oss socialdemokrater. Glöm alltså inte bort att vi riktar hård kritik, som jag ser det, i reservation 5 mot Anna-Greta Leijon när det gäller det rekommendationsbrev som hon utfärdade och som hon inte registrerade. Men de som står för utskottsmajoriteten har tvingats bruka våld på själva sakläget för att kunna rikta en hårdare kritik än vad vi har gjort i reservation 5 mot Anna-Greta Leijon. Det är alltså sättet att diskutera och resonera på som jag vände mig emot i mitt inledningsanförande.

Det är fortfarande väldigt tyst från de tre borgerliga partierna när det gäller det faktum att de faktiskt har tvingats retirera från den hårdare kritik som de framförde sommaren 1988. Jag skall läsa upp följande formulering från en skrivning sommaren 1988 men som inte längre finns kvar i det skrivna materialet: "Enligt utskottets uppfattning talar dessutom omständigheterna för att hon var medveten om det felaktiga i sitt handlande. Detta gör hennes handlande än mer klandervärt."

Detta har de tre borgerliga partierna tvingats att stryka i årets granskning. När jag påpekade detta försökte de tre borgerliga partiernas företrädare säga att jag vill mildra kritiken mot Anna-Greta Leijon. Vi står fast vid den kritik som vi framförde mot Anna-Greta Leijon 1988. Ni har retirerat på den punkten.

Anf. 28 BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! Också jag tycker att Kurt Ove Johansson är litet nonchalant. Han försöker komma ifrån att det faktiskt är väldigt hård och bestämd kritik som konstitutionsutskottet på en rad punkter riktar mot Anna-Greta Leijon och hela hanteringen av den här affären. Jag förstår inte riktigt meningen med att bortse från detta och att försöka slåta över det hela.

Anders Björck och Bertil Fiskesjö tycker att jag moraliserar över de borgerliga partierna. Ja, det är svårt att bedöma den saken. Jag vet inte vem det är som moraliserar. De som har tagit del av utskottsutfrågningarna kan väl göra sina bedömningar. Jag tycker för min del att det är svårt att ta ställning till den saken. Det har i varje fall inte varit min avsikt att moralisera. Vad jag har kritiserat er för är att ni har sysslat med, skulle jag vilja säga, politisk taktik i den här frågan. Jag tycker att det har gjort det svårare för oss att komma fram till ett bra resultat – inte vad gäller den senaste omgången, för där har vi lyckats ganska bra, men förra sommaren då riksdagen inte var samlad och ni inte var beredda att medverka till att en urtima riksdag inkallades. Vi i vpk sade: Om vi skall lägga fram ett färdigt betänkande, kräver logiken att riksdagen inkallas – vi var ensamma om den uppfattningen, men så skulle det inte bli.

Med tanke på att utskottet inte hade någon riksdag att vända sig till menade jag att utskottet i hög grad borde koncentrera sig på de rättsliga bedömningarna av affären. Med den utgångspunkten skrev jag mina texter, och jag menar att de är väl så starka, ja, kanske starkare än de borgerligas. Ni skulle i era texter nödvändigtvis ha med olika mera politiska bedömningar. Jag kan begripa det. Vi stod ju inför valrörelsen. Ni gjorde väl bedömningen att det var nyttigt. Men utskottet hade kunnat komma längre. Dessutom hade det varit möjligt att få en annan majoritet, om ni inte hade haft nämnda partipolitiska ambitioner.

Nu är vi överens på många punkter vad gäller detta betänkande. Men just därför tycker jag att det är ganska onödigt att, som ni har gjort i frågor där det inte finns helt klara belägg för att Anna-Greta Leijon har brustit, ändå skriva reservationstexter.

Jag har tidigare frågat er: På vilken grundval gör ni er bedömning av det samtal som fördes mellan Anna-Greta Leijon och riksåklagare Magnus Sjöberg? Båda parter säger ju att avsikten inte var att utöva någon

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av mor-
det på statsminister
Olof Palme*

påtryckning på Sjöberg när det gällde att tystnadspliktsbrott icke skulle beivras. Ändå säger ni mycket spekulativt: Jo, men samtalet måste tolkas på det sättet. Det var Anna-Greta Leijons avsikt. Sjöberg dementerar. Leijon dementerar. Vilka sierskor eller fjärrskådare har ni tillgång till som kan göra en annan bedömning av samtalet?

Det är just sådana här extraturer som är ganska onödiga. Vår kritik är ändå så långtgående och så sakligt stark att den här typen av extraturer inte behövs. Det är min kritik. Tala gärna om moraliserande! Men i så fall tror jag nog att vi moraliserar litet till mans.

Anf. 29 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Detta är det mest kritiska betänkandet från konstitutionsutskottet mot regeringen som vi har haft på många god dag – 1988/89 års granskningsbetänkande. Det handlar inte minst om en av de största rättsskandaler som vi har haft på många god dag – Ebbe Carlsson-affären. Men trots detta har Kurt Ove Johansson ägnat all sin tid i talarstolen åt att bagatellisera det hela. Han säger att det var mycket väsen för litet ull. I sitt senaste inlägg använde han också uttrycket vulgärdebatt – ordagrant återgivet – om de borgerliga. Vad är nu detta? Det innebär alltså att detta betänkande egentligen inte är någonting värt. Jag tycker nog att det hade varit politiskt klokt – om jag får ge politiska motståndare ett litet råd – att erkänna att det som har hänt är djupt beklagligt, att det är en skandal och att man från regeringens sida så länge man har regeringsmakten skall tillse att detta icke upprepas. Man bör beklaga de oskyldiga offer som Ebbe Carlsson-affären har skördat.

Hade socialdemokraternas representant i talarstolen i dag gjort något av detta, tror jag att vi skulle ha kunnat sätta punkt för Ebbe Carlsson-affären utifrån konstitutionsutskottets synpunkt. Men budskapet till svenska folket i dag från socialdemokraternas representant är det rakt motsatta: Det är oppositionen som har bråkat, utnyttjat affären och varit taktisk. Det här är en bagatell, och oppositionen har ägnat sig åt en vulgärdebatt.

Detta, herr talman, är alltså budskapet. Här finns ingen ånger, inget beklagande och inga löften om att man skall se till att detta icke upprepas. Det är, som sagt, budskapet från socialdemokraterna här i dag. Därför kommer Ebbe Carlsson-affären att fortsätta till dess att de som bär ansvaret inser vad de har medverkat till.

Självfallet har landets statsminister ett ansvar. Man kan diskutera, som här har gjorts, om han på den här punkten var informerad eller inte. Jag respekterar att man har olika uppfattning på den punkten. Men för att det skall vara någon mening med att ha en statsminister som har de maktbefogenheter som vår konstitution medger – dessa befogenheter är mycket stora jämfört med vad som gäller i vissa andra länder – måste man självfallet ytterst kunna utkräva ett ansvar av statsministern. Det råder inget tvivel om att statsministern hade reda på den här affären en och en halv månad innan den blev offentlig. Han skulle naturligtvis ha kunnat vidta åtgärder. Om han hade gjort det – det ankommer inte på mig att säga vilka åtgärder – skulle det naturligtvis ha blivit en helt annan utveckling. Men socialdemokraterna tycks i dag här mena att statsministern icke har, och icke borde ha haft, någon roll

och att han egentligen inte haft någon anledning att intressera sig för det hela.

Jag vill avslutningsvis ställa en fråga till Kurt Ove Johansson – i varje fall tycker jag att det är en viktig fråga till socialdemokraterna i dag: Menar ni att Ebbe Carlsson-affären icke har varit någon rättsskandal, att den icke har varit någon politisk skandal eller att den över huvud taget icke har varit någon skandal?

Anf. 30 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Först ett par ord till Bo Hammar. Moraliserar gärna! Det har jag i och för sig ingenting emot. Men framställ det inte som en god och för alla gällande moral! Vi moraliserar nog alla litet. Således får vi väl respektera varandras moraliska normer.

Jag är dock kanske litet konfunderad när det gäller Bo Hammar. I somras gjorde han stor affär av att vi på den borgerliga sidan sysslade med politik. Då kunde han inte gå med. Nu är Bo Hammar och vi helt överens på flera punkter. Det som i somras, före valet, var föraktlig politik har nu efter valet och i vårens tid alltså blivit god juridik.

Kurt Ove Johansson! Det har faktiskt hänt en del i Ebbe Carlsson-affären och i dess släptåg. Ett par justitieministrar, en polischef, en spaningsledare och en säpochef har avgått. Huvudena har rullat hit och dit, och det har rätt en allmän oreda på de plan i samhället där oreda icke skall finnas. Det gäller alltså en mycket omfattande affär med vida effekter över stora fält.

Vad Kurt Ove Johansson fortsätter att göra är att minimera det hela, och han gör det på ett skickligt sätt. Han väljer att diskutera små detaljer och att framställa dem som huvudsaker. Det är i och för sig listigt – det erkänner jag gärna – men det skymmer den stora, övergripande sakfrågan och det reella innehållet i konstitutionsutskottets betänkande.

En sådan detalj som Kurt Ove Johansson gjorde mycket av var att vi i en skrivning hade tagit bort en passus om huruvida Anna-Greta Leijon var medveten om sin handling eller ej. Jag vill erinra om att jag upprepade den i mitt första inlägg. Jag utgår nämligen från att man inte ens i socialdemokratiska regeringar har helt medvetlösas statsråd.

Anf. 31 BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Herr talman! Det är riktigt, som Bertil Fiskesjö säger, att man om man inte vill säga någonting i den stora frågan kan ägna sig åt petitesseerna. Kurt Ove Johansson säger att ingenting i sakmaterialet talar för att Ingvar Carlsson på något sätt har varit inblandad. I vitboken redovisas att statsministern den 30 april träffade Carl Lidbom. Därefter framhålls:

”Efter detta samtal tog statsministern kontakt med justitieministern och underströk vikten av att arbetet med att kontrollera de aktuella uppgifterna bedrevs så skyndsamt som möjligt.”

Detta innebär de facto att statsministern har tagit över rollen att driva fram en kontrollerande verksamhet i regeringskansliet. Det engageras också en mängd regeringstjänstemän i olika sammanhang för att kontrollera hela verksamheten.

Sakmaterialet talar i själva verket för att statsministerns agerande innebar att kontakten mellan Anna-Greta Leijon och Ebbe Carlsson fortsatte. Ebbe

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av mor-
det på statsminister
Olof Palme*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av mor-
det på statsminister
Olof Palme*

Carlsson kallades upp till henne tillsammans med Sten Heckscher för att man skulle förbereda informationsverksamhet också i förhållande till partiledarna för att man skulle undanhålla uppgifterna från parlamentarikerna i säpokommittén.

Men det må vara hur det vill med dessa små detaljer. Jag skall inte hålla något långt anförande. Jag har 4 minuter och 39 sekunder kvar av min taletid, men jag tänker inte utnyttja hela den tiden. Jag tänker till slut bara ställa en sammanfattande fråga till Kurt Ove Johansson, för att inte distrahera honom med alltför många frågor och inlägg:

Har det som hänt varit bra för mordutredningen? Har det som hänt varit bra för säpos verksamhet? Har det som hänt varit bra för rättssäkerheten och rättsstaten Sverige? Har det som hänt över huvud taget bidragit med någonting positivt i Sverige under de senaste två åren?

Anf. 32 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Jag vill först vända mig till Birgit Friggebo och klart säga ifrån att det väl inte finns någon som under debatten i dag har hävdad att det som kallas för Ebbe Carlsson-affären har varit bra för någonting. Det finns väl över huvud taget ingen som har hävdad detta. Men det betyder ju inte att vi, när vi sätter oss ned i konstitutionsutskottet och granskar den här affären, kan använda oss av vilka skrivningar som helst. Vi måste väl ändå göra en relevant bedömning utifrån de fakta som föreligger.

Även om det naturligtvis, som jag förstår, från oppositionens sida finns ett intresse av att rikta kritik mot statsråd, måste väl ändå en sådan kritik, om den skall ha någon lödighet och om den skall få någon effekt, också ha substans. Vad jag har vänt mig emot är att den kritik som oppositionspartierna har framfört på många punkter i betänkandet inte håller inför en saklig bedömning.

Låt mig som ett exempel ta upp det som Birgit Friggebo sade i sitt förra inlägg, där hon tog upp den omtalade finansieringen av vissa polisinsatser. Vilka relevanta fakta har vi på den punkten? Jo, relevanta fakta i vårt material är ju att Anna-Greta Leijon i flera sammanhang har understrukt vikten av att det som skulle göras av polisen också skulle betalas av polisen.

Det framgår av vårt material, Birgit Friggebo, att Anna-Greta Leijon vid samtalen med rikspolischefen i april försäkrade sig om att polisen klarade sina kostnader. Hon fick beskedet från Åhmansson att så var fallet. Om pengarna inte skulle räcka till skulle man begära extra anslag.

Det är ovederhäftigt att, som man gör i en reservation, försöka anklaga Anna-Greta Leijon för någonting som hon inte har gjort eller medverkat till. Det är alltså sådana saker som det finns anledning att peka på.

Jag vill vidare för både Anders Björck och Birgit Friggebo återigen peka på reservation 4, där ni försöker göra ett nummer av att statsministern tyckte att man skulle kontrollera de aktuella uppgifterna. Ni menar att detta skulle ha bidragit till att öka kontakterna mellan Anna-Greta Leijon och Ebbe Carlsson. Även av era egna skrivningar i reservationen framgår det klart att man inte skulle kontrollera dessa uppgifter mot uppgiftslämnaren Ebbe Carlsson, utan att de skulle kontrolleras av någon annan och mot någon annan.

Statsministern sade – och det står för resten i er egen reservation – att uppdraget borde ges till berörd myndighet. Det var alltså egentligen inte ett uppdrag till Anna-Greta Leijon. Om man skulle dra någon logisk slutsats av uppgifterna i er egen reservation borde det snarare vara att statsministerns uttalande skulle leda till mindre av kontakter mellan Anna-Greta Leijon och Ebbe Carlsson.

Sådana här skrivningar som ni har formulerat har, måhända slentrianmässigt, hängt med från granskningsarbetet, kanske utan att ni har tänkt djupare på dem, men jag har angripit dem.

Ni har också avgivit en reservation om Anna-Greta Leijons kontakter med åklagarna. Vad redovisar vi då på den punkten i vårt betänkande? Vi har redovisat att Anna-Greta Leijon vid sitt första sammanträde med rikspolischefen, den 30 mars, talade om betydelsen av att förundersökningsledningen underrättades. Den 5 april talade Anna-Greta Leijon på nytt om för rikspolischefen att Ebbe Carlsson-informationen skulle tillföras mordutredningen och att det var viktigt att förundersökningsledningen underrättades. Sedan har man vid ett sammanträde den 28 april uppmanat rikspolischefen samma sak. Den 4 maj försäkrade sig Sten Heckscher om att rikspolischefen, när han skulle ha sitt möte med åklagarna den 9 maj, skulle informera om Ebbe Carlssons roll.

Om man utifrån detta kan dra slutsatsen att kritik skall riktas mot Anna-Greta Leijon, tycker jag att man har gått för långt.

Anf. 33 BO HAMMAR (vpk):

Herr talman! Apropå självständig bedömning kan man, om man i detta omfattande betänkande studerar det som gäller Ebbe Carlsson-affären, konstatera att vi å ena sidan – vilket är naturligt – har den socialdemokratiska gruppen som naturligtvis har samma uppfattning i alla frågor. Man försöker mildra kritiken. Å andra sidan har vi det borgerliga blocket. I alla dessa frågor tycker de tre borgerliga partierna in i minsta detalj detsamma. Det finns inga som helst nyanser mellan dessa borgerliga partier. Det kan vara en tillfällighet att de gjort en sådan saklig bedömning, men det kan också vara, som jag misstänker, ett politiskt taktikspel bakom. Det är min misstanke.

Slutligen finns det två partier som jag tycker i fråga efter fråga har försökt att göra något slags saklig bedömning. Vi har kommit till litet olika slutsatser. Men bakom dessa kan man faktiskt misstänka att det ligger försök till en självständig bedömning. På vissa punkter har vi varit överens med de borgerliga, vi riktar mycket stark kritik. På andra punkter tycker vi att de borgerliga har fel. Då har vi antingen gjort särskilda reservationer eller tyckt att den socialdemokratiska gruppen i utskottet har haft rätt. Var och en får dra sina slutsatser. Allt detta kan vara tillfälligheter. Att de tre borgerliga partierna till 100 % och in i minsta detalj tycker lika kan vara en ren tillfällighet. Men man kan också spåra något slags politiskt blocktänkande i en fråga där jag tycker att varje parti har skyldighet att försöka göra sin egen självständiga bedömning.

Bertil Fiskesjö tycker att det jag förra sommaren skulle ha betecknat som föraktlig politik, betecknar jag nu som god juridik. Men det är inte på det sättet. Vi skall kanske inte fördjupa oss i den frågan, även om det skulle vara

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av mor-
det på statsminister
Olof Palme*

intressant att diskutera den vidare med Bertil Fiskesjö, inte bara i hans egenskap av tredje vice talman, utan också som framstående statsvetare.

Jag var rädd förra sommaren för att KU skulle göra någonting som gick utöver konstitutionen. Det har sagts tidigare. KU är ingen domstol. KU är ingen miniriksdag. KU fattar inga beslut. KU lägger förslag till riksdagen. Eftersom vi förra sommaren inte hade någon riksdag som skulle inkallas – det var en unik situation – kunde man diskutera vilken roll KU skulle spela. I den situationen, för att inte KU i sitt viktiga granskningsarbete skulle så att säga trampa konstitutionen under fötterna, menade jag att vi skulle göra en så långt det var möjligt renodlat rättslig bedömning.

Min utgångspunkt var att KU när det gäller rättsliga frågor kan betraktas ha en viss självständighet. Således kan konstitutionsutskottet utan riksdagens hörande anmäla statsråd till åtal. Jag tyckte att vi skulle hålla oss till dessa rättsliga bedömningar, vilket inte alls skulle försvaga kritiken, jag menar snarare tvärtom. En kritik där vi drar de politiska slutsatserna, t.ex. att för detta förtjänar statsrådet kritik eller allvarlig kritik, kan inte KU slå fast, utan det är förslag som KU lägger fram för riksdagen. Nu är riksdagen samlad, och vi befinner oss i en helt annan situation än förra sommaren.

Jag är medveten om att Bertil Fiskesjö säkert har en annan uppfattning och att detta är en fråga som kan diskuteras. Men jag vet att jag långt ifrån står ensam, utan många statsvetare och jurister tycker att min bedömning har varit en riktig bedömning. Jag vill säga detta därför att jag inte alls har ändrat uppfattning sedan förra sommaren. Mina texter till dagens betänkande överensstämmer nästan totalt med de texter jag presenterade till utkastet till betänkandet förra sommaren.

Men i dag befinner vi oss i en annan situation. I dag är det inte KU:s utslag som gäller, utan det är KU:s förslag till Sveriges riksdag, som senare i eftermiddag kommer att ta ställning till dessa förslag.

Anf. 34 ANDERS BJÖRCK (m):

Herr talman! Socialdemokratins företrädare i debatten i dag, Kurt Ove Johansson, diskuterar konsekvent bara teknikaliteter. Han diskuterar vissa formuleringar i reservationerna. Han vägrar över huvud taget att ge sitt partis helhetssyn på Ebbe Carlsson-affären. Han vägrar bestämt att uttala sig om huruvida det inträffade tyder på rättsröta eller inte. När man lyssnar på Kurt Ove Johansson får man intrycket av att ingen utrustning har smugglats in, inga personer har fått avgå, inga sekretessbrott har begåtts, ingen Carl Lidbom har gjort någon såpoutredning, ingen Ebbe Carlsson har existerat, inga middagar har avätits osv.

Jag ställde en fråga till Kurt Ove Johansson om enligt hans och hans partis uppfattning Ebbe Carlsson-affären är en rättsskandal, en politisk skandal eller ingen skandal alls. Den frågan tror jag att vi, herr talman, måste få ett svar på innan den här debatten avslutas.

Jag vill skicka med ytterligare en fråga till Kurt Ove Johansson: Har Sveriges statsminister haft något ansvar för Ebbe Carlsson-affärens utveckling?

Anf. 35 BIRGIT FRIGGEBO (fp):

Herr talman! Kurt Ove Johansson fortsätter att borra sig ner i detaljerna i granskningsbetänkandet. Det är i och för sig lovvärt. Men finns det inte en enda socialdemokrat i detta riksdagshus som i dag är beredd att ha en mer övergripande värdering av det som har hänt under de senaste åren i denna affär? Finns det inte en enda socialdemokrat i detta riksdagshus som vill – många sitter och lyssnar vid sina högtalare – och har tid att komma hit för att göra en värdering av detta?

Kurt Ove Johansson sade att ingen har hävdat att detta är särskilt bra. Men vad är det som är dåligt? Vad beror det på? Hur kan sådant här hända i Sverige? Det är ändå resultatet som räknas.

Fischer-pengarna – Anna-Greta Leijon har gjort vad som på henne ankommer, säger man. Ja, hon har frågat rikspolischefen om det fanns pengar till resor, hotellkostnader m.m. i samband med det som Ebbe Carlsson skulle ägna sig åt ute i Europa. Men om man fick höra att privatpengar skulle användas, dessutom pengar från en kontroversiell person som flera regeringsledamöter har många synpunkter på, nog skulle man då, om man är justitieminister av någon kaliber, slå näven i bordet och säga: Inte en dag mer! I morgon dag betalas pengarna tillbaka! Att man inte reagerade på det här sättet innebar ju att smuglingen med hjälp av dessa pengar kunde äga rum nere i Malmö.

När det gäller statsministern och frågan om att regeringskansliet har ägnat sig åt kontrollverksamhet har vi pekat på att om en ledamot av regeringen skall ge uppdrag åt någon, så skall det ske skriftligen i regeringsbeslut. Här fanns det alla möjligheter för regeringen att koppla in sädokommittén och säga till Ebbe Carlsson: Var så god och gå till sädokommittén! Eller också hade man kunnat ge JK ett uppdrag eller rikspolischefen ett formellt regeringsuppdrag. Man gjorde ju inte det utan fortsatte att snacka. Man hade Ebbe Carlsson rännande inne i regeringskansliet för att träffa än den ene och än den andre för att förbereda den här kontrollverksamheten – det framgår ju klart. Och statsministern hejar på och står bakom. Kontrollera, kontrollera, fortsatt verksamheten!

När det gäller förundersökningsledarna säger man också att Anna-Greta Leijon gjort vad på henne ankommer. Vi hade en Palmekommission som i ett utlåtande starkt kritiserade Sten Wickbom för att han åsidosatt åklagarna. Man framhöll att det är åklagarna som är ledarna och att det är de som skall informeras. För Anna-Greta Leijon hade det bara varit att säga: Var så god och gå till åklagarna med din information! Eller också kunde hon själv ha sagt till åklagarna att Ebbe Carlsson har någonting att berätta. Men här gick månad efter månad, och ingenting hände. Anna-Greta Leijon träffade åklagarna och hade den normala månadsgenomgången, men hon sade inte ett knäpp, hon sade inte flaskklock till åklagarna. Vad är det annat än att försöka undanhålla åklagarna information och vara misstänksam mot dem? I stället för att säga till Ebbe Carlsson att gå dit eller dit och berätta vad han hade att säga, så fortsatte Anna-Greta Leijon själv att lyssna på honom. Därmed sanktionerades hon hans teorier. Det är på dessa punkter som en majoritet av utskottet uttalar allvarlig kritik när det gäller dels brevet, dels kontakt med åklagarna, dels den omfattande fortsatta kontaktverksamheten

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av mor-
det på statsminister
Olof Palme*

med Ebbe Carlsson, som innebar en sanktion av hans uppgifter och kunde innebära en styrning av myndigheterna. Det är för detta som det finns en majoritet i reservationerna 2 och 3, och det är den intressanta och viktiga delen.

Vad beror det på att de borgerliga partierna är överens? Jag känner inte att jag på något sätt har behövt åsidosätta någon saklig uppfattning som jag har för att skriva på både de delar där vi är i majoritet och de delar där vi har reserverat oss. Kan det vara på det sättet att de borgerliga partierna har en gemensam uppfattning om hur en rättsstat skall fungera, en gemensam uppfattning om rättskänsla och även i lämplighetsfrågor? Det är kanske på det sättet.

Skall vi kanske behöva genomlida en sådan här historia till, eftersom ingen har några synpunkter på kompisskapet, kotterierna, nepotismen, maktfullkomligheten, utnyttjandet av makten som en privatsak, självtillräckligheten – det som är bakgrunden till hela den här affären?

Jag tror för min del att det är alldeles nödvändigt att vi får en ny regering i det här riket för att vi skall få en bättre tingens ordning när det gäller rättssäkerhetsfrågor, för att vi skall bli av med maktfullkomligheten, kompisskapet och "hovnarreriet", som vi har sett exempel på. Dessutom är det nödvändigt att socialdemokratin blir ett 30-procentsparti, så att den självtillräcklighet som är så utmärkande för socialdemokratin i all dess politik försvinner. Ni behöver en självprövningstid för att inte vara så maffiga och buffliga.

Anf. 36 KURT OVE JOHANSSON (s):

Herr talman! Birgit Friggebo önskar en ny regering. Det kan jag naturligtvis förstå att hon gör utifrån sina utgångspunkter. Så länge folkpartiet inte sitter i regeringsställning vore det väl konstigt om dess vice ordförande inte ville ha en regering där folkpartiet skulle vara med. Men jag är tillräckligt gammal för att ha fått uppleva en borgerlig regering åren 1976–1982. Och jag måste få säga till Birgit Friggebo att jag bävar vid tanken att det skulle bli så att de borgerliga skulle återvinna makten i Sverige och bilda regering. Erfarenheterna från den tiden då vi hade borgerliga regeringar är sådana att jag skulle tro att en stor majoritet av svenska folket absolut inte vill ha tillbaka den situation som då var rådande.

Jag tycker att Birgit Friggebo håller på med något mycket egendomligt. Hon anklagar mig för att jag inte kommer med vad hon kallar "de stora vyerna" utan bara ägnar mig åt petitesseer.

Låt mig först och främst säga att jag ju inte kan ge någon annan bild av Ebbe Carlsson-affären än den som ges på de 1 600 sidor som konstitutionsutskottet har presenterat i detta ärende. Om Birgit Friggebo höll sig till saken, vilket hon inte alltid gör, så skulle nog inte heller hon kunna ge någon annan totalbild av Ebbe Carlsson-affären än den som vi har redovisat i vårt betänkande. Jag står för den bilden utom i de fall där vi på några få punkter har reserverat oss från socialdemokratiskt håll.

Sedan säger ni att jag bagatelliserar och att jag inte anlägger några kritiska synpunkter på Anna-Greta Leijons handlande. Då får jag väl än en gång läsa upp de tre rader som ingår i vår reservation nr 5, där vi uttalar följande:

”Anna-Greta Leijon har genom att underteckna ett sådant brev brustit i den omsorg och noggrannhet som ålegat henne som statsråd.” Jag har yrkat bifall till den formuleringen. Det är en ganska hård kritik som vi uttalar på den punkten. Kom då inte och säg att jag på något sätt bagatelliserar den här frågan!

Anders Björck räknade upp sekretessbrott och talade om middagar och allt möjligt sådant som finns med i Ebbe Carlsson-affären. Jag bestrider inte att det finns sådana inslag, men det som vi diskuterar i dag är på vilket sätt t.ex. Anna-Greta Leijon skall göras ansvarig, om ett sekretessbrott har begåtts. Det är sådana frågor som vi diskuterar i dagens betänkande, och det är där som jag på många punkter har kunnat påvisa att den kritik som ni riktar mot Anna-Greta Leijon i många avseenden inte håller för en granskning.

Nu säger ni att jag ägnar mig åt petitesseer. Vad jag har gjort är att jag har granskat det som ni kritiserat i era reservationer och omvänt i de två fall där ni står för utskottsmajoritetens uppfattning. Då har jag granskat detta utifrån det material som vi har tagit fram och därvid funnit att er kritik inte är berättigad. Så har jag påtalat detta. Det är ju inte ett försök från min sida, som Bertil Fiskesjö ville påstå, att minimera någonting utan bara att utifrån fakta föra fram en relevant kritik mot dem som har varit inblandade. Det har vi gjort mot Anna-Greta Leijon. Jag tycker att vi har gjort det med eftertryck. Vi står ju fast vid den kritik som vi kommit fram till tidigare.

Jag kan i och för sig inkassera som ett tillfredsställande resultat av det fortsatta granskningsarbetet efter sommaren 1988, att de borgerliga i varje fall på väsentliga punkter har tvingats retirera från de ståndpunkter som de intog vid den tidpunkten. Det kan vara en ganska fin slutsummering på den här debatten, tycker jag.

Anf. 37 Tredje vice talman BERTIL FISKESJÖ (c):

Herr talman! Jag lovar, i alla fall preliminärt, att detta skall bli mitt sista inlägg i detta ärende, i varje fall i dag. Jag lovar vidare att jag skall minimera mitt anförande, även om jag inte tycker att det vi diskuterar är någon bagatell.

Jag vill vända mig till Bo Hammar en gång till. Bo Hammar påstod att konstitutionsutskottet skulle ha en särskild granskningsuppgift på vintern och en annan på sommaren. Jag kan försäkra Bo Hammar att konstitutionsutskottets granskning alltid kan ske, oavsett om det är varmt eller kallt, om solen skiner, höstlöven faller eller snön ligger djup. Vi kan samlas för att genomföra denna granskning när som helst. När vi är färdiga med vår granskning är det riksdagen som tar över, och beslutar om hur vårt betänkande skall hanteras.

Anf. 38 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Jag har mer eller mindre blivit uppmanad att säga något i denna debatt. Jag vill helt kort påpeka att den kritik som jag har framfört i denna affär, både i tidskriftsform, i bokform och på åtskilliga andra håll, står fast. Det är viktigt att kritiken har skett på ett tidigt stadium och att den har skett kontinuerligt. Jag finner också, efter att noggrant ha lyssnat på debatten i dag, att den kritik som kommit inte bara från min sida utan från många

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av mor-
det på statsminister
Olof Palme*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Regeringens åtgärder
med anledning av mor-
det på statsminister
Olof Palme*

andra håll – både innanför och utanför riksdagen – har haft en verkan. Det har i dag vitsordats från olika håll, från företrädare för de olika partierna, att kritiken som framförts har varit mycket hård.

Om jag ser på saken i stort anser jag att hela detta förfarande som har förekommit i konstitutionsutskottet, men också den debatt som har förevarit, har haft – det sade jag på ett tidigt stadium – en välgörande verkan. Man skall inte se bara på de negativa sidorna.

Det är dock alldeles klart att vad som har förekommit har varit till skada för mordutredningen, för rättssäkerheten och för vårt rättsväsende. Det positiva är att det i och med att vi har fått denna granskning och denna skarpa kritik har skett ett uppvaknande i alla läger när det gäller rättsfrågorna. Men vi har långt ifrån kommit fram till de förändringar som behöver göras inom rättsväsendet. Det är alldeles klart att allt det som har förevarit måste leda till en självvrannsakan. Det måste ske förbättringar, förstärkningar och förnyelse inom rättsväsendet, något som omöjliggör en upprepning av det som har skett.

Det finns enligt min mening förutsättningar för en sådan positiv utveckling, men vägen är lång. Jag tror inte att det finns något parti som i dessa frågor kan säga att det är bättre än de andra partierna. Alla partier har problem med frågor av detta slag. Rättsfrågorna och rättssäkerhetsfrågorna har inte en tillräckligt stor plats inom de politiska partierna. Där måste alla komma med en ordentlig självkritik. Det är tyvärr så, att man på åtskilliga håll, trots allt, ser dessa frågor som andrahandsfrågor.

Jag vill avsluta med att relatera något av vad jag skrev i somras. Jag talade då om att man borde reparera skadorna. Det gäller att nu så snabbt som möjligt söka reparera de skador som har åstadkommits. Den genomlysning som sker av hela denna rättsaffär har trots allt haft det goda med sig att det nu borde finnas förutsättningar för att driva en framsynt rättspolitik.

Den juridiska kompetensen i regeringsarbetet och i förvaltningen måste förstärkas. Kontrollen och insynen i övrigt måste förbättras och skärpas inom rättsväsendet. Det gäller att utse personer med stor självständighet och integritet i olika kontrollfunktioner, vare sig det gäller JO, JK, KU, säpo, rikspolisstyrelsen eller något annat kontrollorgan.

En rad undersökningar visar att tilltron till rättsväsendet inte är tillräckligt stor hos allmänheten. Rättssäkerheten och rättstryggheten är omistliga värden som dess värre alltför ofta underskattas av politiker. Rättssäkerheten skall inte bara ge den enskilde formella rättigheter utan också reella möjligheter att tillvarata sin rätt. Detta är förutsättningen för att principen om allas likhet inför lagen skall få en verklig innebörd.

Rättssäkerheten förutsätter med andra ord att det också finns rättstrygghet. Ibland har man i stället talat om materiell rättssäkerhet. Jag anser att det blir klarare och mer adekvat att använda begreppet rättstrygghet.

I detta anförande instämde Lennart Nilsson (s).

Anf. 39 ANDRE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Regeringens åtgärder med anledning av mordet på statsminister Olof Palme anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera avsnittet Utlämningsärenden.

Anf. 40 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Herr talman! Det finns mycket att säga om regeringens sätt att sköta utlänningsärenden. Ett enigt konstitutionsutskott tvingas återigen kritisera regeringen för de långa handläggningstiderna. Att fly från sitt land måste vara en plåga – att sedan oroligt tvingas vänta passivt i flera år på besked om ifall man får stanna i det land där man sökt asyl, måste vara fruktansvärt. För två år sedan sade invandrarministern i en utfrågning i konstitutionsutskottet: "Min målsättning är att man inom loppet av två månader från det att en asylansökan är inlämnad skall avgöra ärendet i invandrarverket och att det skall ta högst två månader inom regeringskansliet. Eftersom läget är så pressande, för att inte säga krisartat, måste åtgärder vidtas mycket snart."

Detta var för två år sedan. Utskottet uttalade att "de nuvarande förhållandena i asylärenden kan inte accepteras" och "ytterligare åtgärder erfordras". I år får utskottet återigen konstatera, att läget är otillfredsställande, inte minst inom regeringskansliet, där väntetiderna ökat sedan förra året och nu är uppe i mer än fem månader i genomsnitt. Utskottet har dessutom fått information om att det finns exempel på ärenden som regeringen tagit närmare fyra år på sig att avgöra.

Folkpartiet har också i flera år klagat på att regeringen struntat i att ta fram den praxissamling som man lovade ta fram i samband med att nya riktlinjer för flyktingpolitiken antogs av riksdagen för fem år sedan. Om ministern har bestämt sig för att, trots att många efterlyst en sådan dokumentation av praxis, inte åstadkomma en sådan, så borde han ha rapporterat detta till riksdagen. Detta har han inte gjort.

Regeringen har också haft i uppdrag att särskilt följa förvarstagandet av barn. I förra årets granskning, liksom i årets granskning, har vi i folkpartiet ställt frågan: Hur många asylsökande barn togs i förvar föregående år? Men de uppgifterna existerar inte. Hur skall man då kunna följa tillämpningen av bestämmelsen att barn endast får tas i förvar om synnerliga skäl föreligger? Särskilt märkligt är det att regeringen även struntat i detta åtagande, efter att 1987 ha kunnat konstatera genom en stickprovsundersökning att hundratals barn togs i förvar under några månader. Glädjande nog kan vi konstatera att även socialdemokraterna och moderaterna i år stöder kravet att regeringen skall föra en sådan statistik. Vi får hoppas att den nya invandrarministern tar åt sig denna kritik och inte som den tidigare ministern avråder från att ställa sådana krav på statistik och antyder att kravet grundas endast på pur nyfikenhet.

Den tidigare invandrarministern visade också en mycket kallsinnig inställning till de ensamma asylsökande barnen. Han konstaterade att hans "utgångspunkt är och har varit att barn så långt möjligt skall kunna vistas hos sina föräldrar. De ensamma barnen har inga föräldrar här." Och så frågar han: "Hurudan är deras föräldrakontakt? Var finns deras föräldrar?" Jag ställer mig frågan: Vilka föräldrar vill skicka i väg sina barn över halva jordklotet till en kultur som de inte känner till?

Får de sedan reda på hur deras barn har behandlats i Sverige – ja, då måste de lida sjufalt värre. Jag har haft tillfälle att under snart ett år följa ett kollektiv med iranska barn i Göteborg. De bor i ett litet f.d. hotell i centrala stan med pojktoprostitution, kvinnoprostitution och knarkförsäljning inpå

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

Utlänningsärenden

knutarna. Jag skulle inte vilja att mina barn skulle tillbringa sina tonår i de kvarteren.

Dessutom har de här barnen i vissa fall fått vänta närmare ett år – eller mer än ett år – innan den första utredningen gjorts av polisen. Massmedia har visat hur oroliga barnen blivit av denna långdragna väntan. De har svårt att koncentrera sig i skolan och har mardrömmar på nätterna. Ett år är en lång tid för t.ex. en elvaåring. Nu har visserligen många fått besked om att de får stanna i Sverige, men fortfarande väntar barn på besked. Jag talade i går kväll med en person ur kollektivets personal – för övrigt en lärare som engagerat sig på sin fritid för barnen. Han berättade att två 16-åriga pojkar i kollektivet, som varit där i drygt ett år, fortfarande väntar på besked. Varje dag när de kommer hem från skolan tittar de efter ett brunt kuvert som skall ge besked – och varje dag blir de besvikna. Denna situation är omänsklig, inte minst med tanke på att de andra tolv barnen i kollektivet har fått besked – och positiva sådana – att de får stanna här i landet.

Trots denna situation säger Georg Andersson: "Jag har svårt att se att de ensamma barnen skulle ha varit i större behov av snabba besked än andra barn." Jag menar att barn måste prioriteras, och i första hand de ensamma barnen. Utskottet uttalar sig också för beslut på ett tidigt stadium, som kan vara vägledande för bedömning i andra enskilda ärenden.

Ett par av anmälningarna i årets granskning har gällt palestinska asylsökande. Det ena fallet, som gäller Sami el-Sharif, har anmälts av Erling Bager. Sami utvisades av säkerhetsskäl efter fyra år i Sverige. Enligt Samis advokat och närstående svenska vänner har Sami ljutit till en början, för han trodde att han då lättare skulle få stanna kvar i Sverige. Han var 20 år när han kom. Dessförinnan hade han levt under flyktingliknande förhållanden. Det är inte ovanligt att barn i denna situation får rådet att ljuga för att på det viset ha större möjligheter att få asyl. Det har även personalen på kollektivet för de iranska barnen intygat. Men de svenska myndigheterna tolkar detta snarare så, att vederbörande saknar skäl för att stanna här. Och i Samis fall tar man hans fantasier på allvar och menar att han är farlig för säkerheten i landet.

När det gäller Sami har utskottet inte haft möjlighet att värdera de påståenden som ligger till grund för utvisningen. Vi vet inte vilka källorna är, och därmed inte om de är trovärdiga eller om det är fråga om rent skvaller. Däremot är det märkligt att man kan utvisa PLO-sympatisörer till Libanon. Regeringen gjorde dessutom bedömningen att svensk polis inte kunde eskortera utvisade direkt till Libanon utan att man måste använda sig av syrisk myndigheter för att verkställa den svenska regeringens beslut. Amnesty International redogör för mängder av övergrepp mot palestinier, utförda av Amalmilisen. I utskottsbetänkandet redovisas att en viktig informationskälla vid bedömning av skilda länder är just Amnesty. Varför lyssnar man inte till Amnesty i det här fallet?

De palestinska asylsökandes ärenden har genomgående mycket långa handläggningstider, inte minst på regeringsnivå. Jag förstår att det kan vara svåra avvägningar, men det är inte acceptabelt att folk får vänta i årtal, och i vissa fall över sju år, innan de får besked. Undersökningar visar att långa väntetider ger upphov till ångest och djupa depressioner, som också kan leda till fysisk skada. Ofta handlar det om unga pojkar i 20-årsåldern, som haft

svåra uppväxtförhållanden och sedan skall utsättas för denna långa pina och ovisshet i väntan på besked. De blir skadade för livet.

Många har reagerat mot utvisning av palestinier och även personer från andra länder. Men regeringen tar mycket litet intryck och gör mycket sällan några uppföljningar, även när man kan befara att de utvisade kan råka ut för förföljelse i det egna landet. Folkpartiet har vid ett flertal tillfällen kritiserat regeringen för detta. För att ge möjlighet till säkrare bedömningar i framtiden bör stickprov göras när det gäller utvisningar.

JO har i ett antal fall av direktavvisning granskat asyllagstiftningens tillämpning och funnit att polis och invandrarverk har handlat olagligt. Brott har begåtts mot grundlagen, och i princip faller hanteringen under brottsbalkens bestämmelse om myndighetsmissbruk. JO drar också slutsatsen att den olagliga praxisen var förankrad i vart fall i invandrarverkets ledning och kanske ännu högre upp, dvs. på regeringsnivå.

Invandrarministern förnekade bestämt vid utfrågningen att så varit fallet, och konstitutionsutskottet har inte heller kunnat finna belägg för detta påstående. Men någon mer ingående utredning har vi inte kunnat göra på grund av tidsbrist. Utskottet har gjort en summarisk granskning av 87 avvsningsärenden under 1987 och 1988 och därvid funnit att regeringen bifallit överklagande i 35 fall. Regeringen har således varit fullt medveten om att både polisen och invandrarverket handlat felaktigt i en mängd fall. I 26 fall har regeringen dessutom utöver beslutet riktat kritik mot polisen och i 8 fall mot invandrarverket.

Det är ju märkligt, minst sagt, att regeringen gång på gång konstaterar att fel begås – felaktig tillämpning av grundlagen – men inte ser till att regeringens beslut bildar praxis för invandrarverket och polisen. Regeringen är skyldig att se till att myndighetsmissbruk inte förekommer, och det har man inte gjort på ett effektivt sätt i det här fallet.

Jag yrkar bifall till reservationerna 11, 13 och 15.

Anf. 41 BENGT KINDBOM (c):

Herr talman! Frågan om regeringens handläggning av utlänningsärenden har återkommit i många granskningsbetänkanden de senaste åren. Första gången vi hade den här debatten var för nästan tio år sedan, och i vissa fall känner man igen diskussionen; samma problem berörs i dag som vid det tillfället.

I 1979/80 års betänkande sade utskottet att det är viktigt att arbetsmarknadsdepartementet har tillräckliga resurser för handläggning av utlänningsärendena. Vi sade också att det över huvud taget är av den största betydelse att handläggningen över hela fältet, med tanke på alla inblandade myndigheter, inte tar för lång tid i anspråk och att högt ställda rättssäkerhetskrav uppfylls. Detta är nog sådant som är lika angeläget i dag som då. Vi framhöll också hur angeläget det här är från de enskilda människornas synpunkt. Centern har också understrukt att det rör sig om det första mottagandet av våra invandrare och flyktingar. Det är viktigt att det hela sker på ett riktigt sätt, eftersom de första intrycken kanske blir bestående under den fortsatta verksamheten i vårt land. Då vi måste avvisa någon är det också viktigt att avvisandet sker på ett korrekt sätt och innan vederbörande helt har hunnit rota sig i det svenska samhället.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

Utlänningsärenden

Vad som har hänt under de här åren är ju också att det har blivit en väsentligt ökad tillströmning av invandrare och flyktingar. Man har ökat resurserna, men ändå måste vi i betänkandet konstatera att handläggningstiderna har blivit längre. Det är inte tillfredsställande och tvärtemot de uttalanden som hela tiden har gjorts. Ändå är vi även denna gång beredda att ge både myndigheter och regering möjlighet att än en gång pröva en ny organisation för att nedbringa handläggningstiderna.

En annan sak som diskuterades när vi i närmast föregående granskningsbetänkande hade denna fråga uppe gällde barn i förvar. Den gången var vi tvungna att reservera oss, men i dag finns det en enhällig skrivning. Även på denna punkt kan jag konstatera att det kommer att vidtas åtgärder, varvid utgångspunkten självfallet måste vara den att man inte skall ta barn i förvar.

En annan fråga som centern särskilt har tagit upp och tillsammans med andra partier reserverat sig i gäller uppföljningen. Det har framhållits hur svårt det är att följa upp utvisningsbesluten. Vi konstaterar att uppföljning av utvisningsbeslut har skett i några fall, då det har framkommit uppgifter om att någon har råkat illa ut. I reservation 13 skriver vi att uppföljning borde stickprovsmässigt ske vid fler tillfällen. I synnerhet är det viktigt när det gäller länder där det finns anledning att tro att repressalier eller andra åtgärder kan vidtas mot en återvändande person. Enligt vår åsikt bör regeringen se till att utrikesförvaltningarna blir mer aktiva. Det här måste också gälla i andra fall än de spektakulära fallen. De senare kan kanske till följd av sin aktualitet behandlas på ett speciellt sätt. Men detta kan inte vara normgivande för hur utvisningsbeslut skall följas upp och hur människor skall hanteras. Samma åtgärder bör tillämpas i alla utvisningsfall.

När det gäller praxissamlingen reserverade vi oss vid ett tidigare tillfälle, men denna gång står vi inte bakom reservationen. Slutligen skall jag kommentera detta något. Den 1 juli i år skall vi ju få en ny organisation. Det stipuleras klart att handläggningstiderna skall bli kortare än för närvarande. Normalt skall handläggningen ta någon eller några veckor. Huvuddelen av fallen skall klaras av lokalt, och inget ärende skall, stipuleras det klart, ta mer än ett halvår. I samband härmed får vi en ny organisation när det gäller handläggningstider, barn i förvar och den praxis som myndigheterna har att tillämpa. Centerpartiet är berett att ställa sig bakom denna organisation, och konstitutionsutskottet är också berett att på nytt granska handläggningen.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation 13.

Anf. 42 ROLF L NILSON (vpk):

Herr talman! Jag kan instämma i mycket av det som Ingela Mårtensson och Bengt Kindbom har sagt beträffande de s.k. utlänningsärendena. Det är i princip frågor som kontinuerligt har granskats av konstitutionsutskottet under hela 1980-talet. Konstitutionsutskottet har granskat regeringens sätt att hantera frågorna. Skälen kan vara olika. Det kan finnas svåra missförhållanden på det här området, och det kan också bero på att frågorna är verkligt svåra att handlägga. Jag tror att det rör sig om en kombination av båda sakerna. Det är svåra frågor, eftersom det ofta rör sig om enskilda och inte sällan mycket tragiska människoöden, där man måste ta hänsyn till just det unika i varje människoöde samtidigt som man ser till att alla blir behandlade

lika. Man måste alltså göra generella bedömningar. Frågorna är också svåra därför att det i många fall rör sig om svåråtkomlig och osäker information som ställningstagandena skall grundas på. Det är viktigt att handläggningen av ärendena går snabbt, av skäl som bl.a. Ingela Mårtensson berörde. Vederbörande skall inte behöva leva i ovisshet om det framtida ödet. Det är också viktigt att ärendena hanteras grundligt och utförligt, så att det inte blir några dåliga eller felaktiga beslut, som får genomgripande konsekvenser för flyktningarnas fortsatta öde.

Det är alltså vuxna män och kvinnor, liksom också ensamma barn, som på grund av hot mot liv och lem och hälsa har måst lämna sitt hemland, därför att de har fel ras, fel religion eller fel uppfattning i etiska frågor. Jag tänker då på värnpliktsvägrare och krigsvägrare. De kan också ha en felaktig politisk uppfattning. Vi måste komma ihåg att den absolut övervägande delen av de här människorna finns i sina grannländer, ofta fattiga länder. En liten del av den stora flyktingströmmen kommer hit till Sverige. Det är viktigt, och det är vår officiella politik, att de skall bemötas generöst. Det har invandrarministrar och företrädare för politiska partier och ideella organisationer – och så sent som beträffande det förra granskningsbetänkandet ett enigt konstitutionsutskott – uttalat. Människorna skall behandlas enligt lagen, och de skall behandlas lika. Det är om detta som kritiken har handlat. Men det har också handlat om den rent humanitära och den känslomässiga sidan av problemet. Det är svårt att koppla bort denna. Jag tycker att det bra att den finns med i bilden, eftersom det rör sig om människor av kött och blod. Det är människor vilkas namn vi känner till. Ibland är det vänner och anhöriga som är flyktingar och som är föremål för s.k. handläggning.

En stående rubrik i granskningsbetänkandena är handläggningstiden. Att gå i ovisshet om huruvida man kommer att bli accepterad som flykting och får stanna i det relativt trygga Sverige är påfrestande. Den upplevelsen kommer ovanpå de påfrestningar som man tidigare har haft. Konfrontationer med de svenska myndigheterna associeras till tidigare konfrontationer och traumatiska upplevelser med myndigheter i hemlandet och på andra ställen. Konstitutionsutskottet konstaterade i årets granskning att handläggningstiderna trots förbättringar var alltför långa och att regeringen med nödvändighet måste vidta åtgärder för att nedbringa handläggningstiderna.

Nu har en hel del sådana åtgärder föreslagits. KU har i sin granskning konstaterat att handläggningstiderna faktiskt har ökat jämfört med vad KU konstaterade vid förra årets granskning. Det finns exempel på väntetider på nära fyra år. Handläggningstiderna har alltså inte, som utlovats, minskat utan i stället ökat i många fall.

Det sägs att personalförstärkningar och organisationsförändringar skall få genomslag till hösten. Det är möjligt, men samma sak har sagts förr. Det finns anledning för KU att återkomma i frågan om handläggningstiderna. Visst skall man vara optimistisk – det är en bra grundinställning. Men samma påpekanden har gjorts så många gånger tidigare att jag anser att skepsis är en mer befogad och realistisk inställning än optimism. Vi får se hur det ser ut nästa år när KU granskar regeringen i fråga om dessa handläggningstider.

Beträffande regeringens praxis i övrigt inställer sig flera frågor. Vpk har vid flera granskningstillfällen tagit upp frågan om de palestinska flyktningarna

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

Utlänningsärenden

som grupp. Vi anser att en hel del tyder på att palestinier dels behandlas som grupp, dvs. inte lagenligt såsom enskilda individer, dels får en mindre generös behandling än andra kategorier flyktingar. Långa handläggningstider har också konstaterats.

Det här beror på många saker, exempelvis att situationen i Västasien är komplicerad och snabbt förändras. Många grupper inom exempelvis samma paraplyorganisation är i fejd med varandra eller under tillfällig vapenvila som ganska snabbt kan övergå till öppna strider. Det är därför svårt att göra korrekta bedömningar.

Jag tror att det finns en politiskt grundad fördomsfullhet mot palestinier. Den kan också vara grundad på sympatier för staten Israel och på misstänksamhet mot palestiniernas strävan att själva få bestämma i sitt eget land. Säkerhetspolisens bedömningar är inblandade. Det är svårt att få tillgång till dem och svårt att bedöma värdet av dem. Likaså är det svårt att offentligt diskutera dem, och det är en stor brist.

Mycket hastigt och oväntat kan ärenden om palestiniers situation belysas. Det skedde senast förra veckan i närheten av denna lokal. Jag skall inte särskilt utförligt kommentera fallet med Yassin, men det belyser på ett konkret sätt uppgifter om tortyr, risk för förföljelser och risk för bestraffningar efter fattade utvisningsbeslut. Det förekommer också att de lämnade uppgifternas riktighet ifrågasätts. Ingela Mårtensson omtalade nyss ett fall där flyktingen i fråga lär ha lämnat felaktiga uppgifter.

Jag tror inte att en garanti för en generös och saklig behandling av de palestinska flyktingarna hade undanröjt dessa problem, men väl minskat dem. Vår bedömning och kritik av den enligt vår mening strängare behandlingen av palestinierna finns dokumenterad i en reservation till betänkandet.

Terroristbestämmelserna nämns typiskt nog i anslutning till utlänningsärendena, för det handlar ju om tillämpning av speciallagstiftningen mot flyktingar/utlännningar. KU har sagt att det kan uppstå svåra intressekonflikter kring terroristbestämmelserna och att det är viktigt att rättssäkerhetsfrågorna bevakas kontinuerligt. Det är helt riktigt, men det är ändå en rejäl underdrift. Den enda rimliga slutsatsen är att terroristbestämmelserna är oförenliga med rättssäkerheten. Vi är övertygade om att terroristfrågan kan lösas med vanlig lagstiftning och att förlusterna i rättssäkerhet inte uppvägs av fördelarna med lagen. Det pågår nu en översyn. I väntan på vad den kommer fram till kräver vi i en reservation att terroristlagen upphävs. Kritiska partier som vpk och miljöpartiet får för övrigt inte delta i översynen. Man skall ha rätt att få veta vad man är misstänkt för och ges möjlighet att försvara sig.

Frågan om överlämnande av ärenden till invandrarverket har berörts. Det skall ske utom i enstaka fall där det är uppenbart att uppgifterna är oriktiga eller inte behöver tillmätas någon vikt. Det betyder att polisen inte skall tvingas göra politiska bedömningar eller trovärdighetsbedömningar som man inte har förutsättningar att göra. JO:s Anders Wigelius har i ett inspektionsärende och i ett klagomål varit mycket hård i sitt omdöme av detta överlämnande. Han har konstaterat myndighetsmissbruk och hävdar att lagbrott förekommit. Att han inte vill väcka åtal beror på att han anser att

felaktigheterna inte kan läggas enskilda tjänstemän till last utan är förankrade på åtminstone verksledningsnivå eller eventuellt på ännu högre nivå, dvs. i regeringen. Det har alltså konstaterats att utlänningslagen har tillämpats på ett felaktigt sätt.

Regeringen har under lång tid känt till dessa missförhållanden, även om det inte har kunnat konstateras att dessa är förankrade i regeringskansliet. Regeringen har inte vidtagit åtgärder för att komma till rätta med dessa missförhållanden. Fattade beslut om korrigeringar har inte fått praktiskt genomslag. Därför finns det enligt min och övriga reservanternas mening anledning att rikta anmärkning mot regeringen för dessa brister.

Med det anförda yrkar jag bifall till de reservationer som har undertecknats av vpk, nämligen reservation 12 angående asylsökande palestinier, reservation 13 om uppföljning av regeringsbeslut, reservation 14 om terroristbestämmelser och reservation 15 om överlämnande till invandrarverket.

Anf. 43 PER GAHRTON (mp):

Herr talman! För någon halvtimme sedan utnämnde Anders Björck det svenska rättssamhället till ett mögelhus. Jag vill inte förneka att Ebbe Carlsson-affären är ett tecken på att det sprider sig mögel litet här och var på samhällets toppnivå.

Om man nu skall ha en måttstock på ett rättssamhälles hälsa, kan man fråga sig vilken måttstock som är bäst. Är det den som handlar om myglерier på toppnivå, eller är det den som handlar om hur enskilda människor drabbas av brister i rättssamhället? Är det fråga om de rättsbrister som drabbar yrkespolitiker och statstjänstemän? Det är inte alls oviktigt. Eller är det fråga om de rättsbrister som drabbar t.ex. förföljda människor från andra länder som flyr hit?

På fyra punkter finns yrkanden om att med olika styrka kritisera regeringen för att den inte har upprätthållit en god rättspolitik gentemot utlännningar som finns i eller vill ta sig till Sverige. Jag finner att stöd för de fyra kritikpunkterna kommer från miljöpartiet i fyra fall, från vpk i fyra fall, från folkpartiet i tre fall, från centerpartiet i ett fall och från moderaterna i noll fall. Moderata samlingspartiet är ju det parti som Anders Björck tillhör. När det gäller rättsbristerna för de enskilda människorna – för människor från andra länder som kommer hit och drabbas av terroristlagar, invandrarverksbyråkrati, kommunarrest och allt detta – har Anders Björck alltså inte ett ord att säga. Och han har inte ens lyckats få någon av sina partivänner att tycka någonting. De har inte förhandsplanerat att ens delta i debatten; kanske kommer de att göra det nu.

Men är det inte ganska avslöjande för en människosyn att här går Europarådets nyvalde president i bräschen för attacker mot regeringen för myglерier på toppnivå, men när debatten kommer till hur kurder, palestinier och alla andra förföljda drabbas av rättssamhället har han gått på lunch eller kanske till en TV-intervju. Då har han inte tid längre, då är han inte intresserad, Europarådets nyvalde president, denne förmente internationalist. Jag tycker att det är ganska avslöjande.

Herr talman! Vi har alltså medverkat i kritik på ett antal punkter här. En

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

Utlänningsärenden

gäller en gammal bekant – alltför gammal och alltför bekant – nämligen terroristlagen. Den debatterades redan när jag var med i riksdagen för mer än tio år sedan. Då var lagen temporär, den var någonting tillfälligt som man skulle tillgripa i en extrem situation på 70-talet. Det hade varit en del flygkapningar och annat, och man visste inte hur man skulle bära sig åt. Man skulle liksom få tid att tänka efter hur man skulle klara den här nya problematiken. Men terroristlagen är konstruerad så, att den strider mot all traditionell rättsmedvetenhet: människor drabbas av sanktioner och påföljder utan att de har fått sin sak prövad i rätten. Alla var medvetna, då på 70-talet, om att så kunde man inte ha det. Det var ett extremfall, en nödlösning. Ännu är den kvar. Nu har den förevigats. Nu sitter kurder på femte året i kommunarrest med stöd av terroristbestämmelserna. Då är verkligen någonting möjligt i rättssamhället.

Jag fick ett brev från nio kurdiska politiska fångar i Sverige för ett tag sedan; jag tror att fler ledamöter har fått det. Det är väldigt lätt att konstatera att jag som miljöpartist inte håller med om särskilt många av de politiska ståndpunkter som finns i det brevet, men jag träffade en av kurderna för en tid sedan när han besökte mig här i riksdagshuset. Man kunde se att det var en kämpande människa, men en kämpande människa som höll på att brytas ner – på femte året i kommunarrest.

Jag tycker nog att landets ärkebiskop i ett brev har sagt saker som det hade varit trevligt om hela riksdagen hade kunnat ställa upp på:

”Jag anser att de kurder, som sedan lång tid tillbaka har kommunarrest, bör få sin sak rättsligt prövad och att de bör ges möjlighet att själva och tillsammans med försvarare klargöra sin situation. En sådan åtgärd skulle enligt min mening stå i god överensstämmelse med den ordning som bör råda i ett rättssamhälle.”

Enligt en trycksak från tidningen Dagen häromdagen finns det över 100 medlemmar i riksdagens kristna grupp. Jag är inte medlem i den, men jag tycker att ärkebiskopens synpunkter är väldigt kloka. Anders Björck tycks vara medlem i riksdagens kristna grupp. Det vore väl det minsta man kan begära att de som tar sin kristna tro på allvar visar att de ha respekt för de synpunkter som kommer från landets ärkebiskop. Han har i varje fall känsla för rättssäkerhet.

Herr talman! Terroristlagen är unik. Något liknande finns inte i många länder som vill kalla sig rättssamhällen. Den var från början en nödlösning. Det är en skam att den är kvar. Det är en skam att människor får sitta frihetsberövade utan dom och rannsakan. Nu har ju t.o.m. högsta domstolen kommit på att detta inte kan pågå hur lång tid som helst. Det vore intressant att få veta från majoriteten: Hur lång tid kan människor sitta i kommunarrest? Var går gränsen? Att det går en gräns har högsta domstolen nu sagt, men tyvärr inte var exakt den går. Men det finns en gräns. Var går den? Det bör väl ändå fattas ett politiskt beslut om det.

Den här lagen har mest drabbat kurder, men också palestinier råkar illa ut. Jag hoppas att Hans Göran Franck senare kommer att mera detaljerat gå in på den saken på grundval av en oerhört inträngade och intressant rapport som han har gjort om hur palestinier drabbas. Det är obegripligt att man i dag över huvud taget kan tveka om att palestinier är flyktingar. Det som händer i

de ockuperade områdena och kaosets Libanon är alldeles tillräckligt. Hade Palestina varit vårt grannland, hade inga människor tvekat en sekund. Då hade inga polischefer i Trelleborg börjat snacka om att de kommer hit bara för att de vill ha del av vårt välstånd, om de så hade varit miljonärer hemma. Sådant hördes inte när finländarna och alla andra kom under kriget. Nej, det är väl det att palestinierna är fel folk. De tillhör fel nation för vissa – för dem som vill öppna den svenska dörren bara åt ett väderstreck: åt väster, inte åt söder och åt öster.

Det finns stor anledning att verkligen granska vad som ligger bakom att palestinier uppenbarligen särbehandlas. Vi vet genom Hans Holmér att säpo samarbetar – eller i varje fall gjorde det på hans tid – med Shin Beth, den israeliska säkerhetstjänsten. Men vad som händer inom säpo får vi ju inte veta. Vi skall lita på säpo, fick vi höra i en debatt här i går.

Vi har ytterligare kritikpunkter. Men jag hinner bara beröra en litet kort. Den gäller uppföljning. Jag skall kort konstatera att majoriteten inte tycks följa vad som händer i alla utskott, för utrikesutskottet har föreslagit – och senare fått det godkänt av riksdagen – att de svenska ambassaderna bör allsidigt följa utvecklingen i fråga om mänskliga rättigheter. I den bevakningen bör ambassaderna också följa situationen för återvändande flyktingar generellt – inte bara för dem som har råkat illa ut på något sätt utan generellt, har utrikesutskottet sagt i sitt betänkande nr 17 i år, och det har riksdagen bifallit. Hur är det möjligt att man nu skulle gå på majoritetens yttrande, som innebär att riksdagen kör över tidigare beslut? Skall riksdagen vara konsekvent, måste den i varje fall på den punkten definitivt följa reservanterna.

Anf. 44 ULLA PETTERSSON (s):

Herr talman! Att utlänningsärenden har funnits på konstitutionsutskottets granskningslista under hela 80-talet ser jag, liksom den inriktning de där har fått, som ett tecken på att det finns ett starkt intresse i vårt land för att människor från andra länder – och då särskilt människor som av en eller annan anledning har det svårt – kan beredas en fristad här och det på ett människovärdigt sätt. Jag skulle önska att det engagemanget rådde på varje område i samhället.

Ytterst handlar det här naturligtvis om moral och ett litet, välmående lands ansvar i en stor värld, där våra insatser, vare sig de sker här i landet eller utomlands, knappast kan bli annat än marginella. Frustrationen över detta tror jag finns med bland bakgrundsfaktorerna till de här återkommande granskningsärendena. Jag vill genast säga att jag tror att konstitutionsutskottets granskning av dessa ärenden har bidragit till att invandrarfrågorna har förts framåt i vårt land.

Som framkom vid föregående års granskning ligger Sverige högt i statistiken i Europa när det gäller antalet asylsökande, och de allra flesta får faktiskt stanna. 1988 fick 19 817 personer uppehållstillstånd i Sverige.

Till de frågor som återkommer år efter år i utskottets granskning hör handläggningstiderna. Vi har kritiserat och haft synpunkter på denna handläggning. I enstaka fall har det rört sig om mycket långa handläggnings-tider. Debatten har också handlat om rättssäkerhetsfrågor. Detta tog Rolf L

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

Utlänningsärenden

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

Utlänningsärenden

Nilson upp i sitt anförande. Ibland står kravet på god handläggning mot kravet på kort handläggningstid. Det har gjorts en del försök under årens lopp. Men enligt utskottets mening har de inte varit tillräckliga. Antalet asylsökande har ju också ökat.

Jag tycker att Bengt Kindbom var litet ologisk när han konstaterade att tillströmningen har ökat och att handläggningstiderna har blivit längre och ansåg att det var märkligt.

I fjolårets granskningsbetänkande nämndes utredningsförslag om en omorganisation av invandrarverket och en utökning av antalet handläggartjänster inom regeringskansliet. I år har vi kommit längre. Det finns nu en proposition om detta som behandlas av socialförsäkringsutskottet.

Inom utskottet hoppas vi att detta skall få avsedda effekter, eftersom det faktiskt är ganska stora förändringar på gång. I detta sammanhang vill jag säga att vi inom konstitutionsutskottet inte har den kunskap och kompetens som krävs för att i sak behandla alla ärenden som anmäls för granskning. Det är inte heller meningen. I riksdagen finns denna kompetens i resp. fackutskott, och i detta fall är det socialförsäkringsutskottet. Vår uppgift är att ta fram en bild av hur regeringen handskas med lagen och vilken praxis som används samt samspelet mellan riksdag och regering. Jag skall försöka hålla mig till denna uppgift när jag kommenterar de reservationer som har fogats till betänkandet.

Det gäller först regeringens praxis beträffande asylsökande palestinier. I reservation 11 framförs att det sker en särbehandling av palestinier. Utskottets majoritet har inte funnit någon sådan särbehandling. Egentligen handlar reservation 11 i huvudsak om handläggningstider, och det är en fråga som utskottet behandlar i ett särskilt avsnitt. I reservation 12 från vpk riktar man mer in sig på den påstådda särbehandlingen.

Vi skall naturligtvis inte ha någon särskild praxis för palestinier, och det finns inte heller något i utskottets grundmaterial som visar att det är på det sättet. Ärenden skall prövas individuellt. Det kan naturligtvis innebära att det tidvis blir extra långa handläggningstider när det gäller sökande från ett visst land eller ett visst område.

Två enskilda fall har tagits upp när det gäller praxis. Jag skall inte kommentera något av dem i det ena fallet på grund av att det inom utskottet finns sekretessbelagt material, som inte kan användas vid en offentlig debatt, och i det andra fallet på grund av att utskottet inte har granskat det, och det finns därför inget underlag för att uttala sig om detta ärende.

Jag vill däremot tala något om de ensamma barnen. Utskottet är inte oenigt på den punkten men konstaterar att det är ett stort och svårt problem. Det är inte lätt att veta vad man skall göra med ensamma barn som kommer till vårt land och söker asyl, när man inte vet hur deras möjligheter är i resp. hemland – om de har några föräldrar, var dessa finns, osv. Att utskottet inte har någon lösning på problemet visar ännu mer hur svårt detta är.

Reservation 13 handlar om uppföljning av regeringsbeslut. Det är naturligtvis viktigt att ärendena följs upp. Det sägs i reservationen att det förekommer uppföljning i enstaka fall där missförhållanden har framkommit. Menar reservanterna att det inte i alla fall där missförhållanden har

framkommit har gjorts en uppföljning? Vad i vårt bakgrundsmaterial pekar på att så är fallet?

Det finns olika uppfattningar om i vilken mån dessa ärenden skall följas upp. Förra året påpekades det i en reservation från folkpartiet, centern och vpk att det var särskilt viktigt att göra en ingående uppföljning så snart uppgift framkom om att någon efter utvisning blivit illa behandlad. I stort sett är det vad regeringen gör i dag. Men dessa reservanter har även i år fogat en reservation om detta till betänkandet.

Per Gahrton sade att avsikten var att terroristbestämmelserna skulle vara tillfälliga. Utvecklingen har dess värre visat att terrorismen knappast har minskat i vår värld. Det sker i dag en genomgripande översyn av bl.a. rättssäkerhetssynpunkterna i fråga om terroristbestämmelserna i utlänningslagen. Reservanterna har emellertid en annan uppfattning. Skillnaden i synsätt gäller snarast sakfrågan, och det är därför inte en granskningsuppgift.

Beträffande reservation 15 vill jag säga följande. Det har gjorts en genomgång på konstitutionsutskottets kansli av alla regeringsbeslut, vilket jag tror att Ingela Mårtensson nämnde. Under 1987/88 var det 87 som rörde avvisning enligt utlänningslagen, och 35 av dessa bifölls. Bifallen har i 26 fall grundats på att ärendena borde ha övertagits av invandrarverket. Regeringen har också vid flertalet tillfällen uttalat detta. Polisen skall inte göra några egentliga asylbedömningar, utan alla sådana ärenden skall överlämnas till invandrarverket.

Det vore intressant att få veta vad reservanterna menar att regeringen skulle ha gjort i stället för att uttala sin tydliga mening. Skulle regeringen ha sänt ut härolder på gator och torg för att sammankalla befolkningen och redogöra för sina beslut, eller vad skulle den ha gjort?

Slutligen vill jag ta upp praxissamlingen. Det har som nämnts här tidigare i åtskilliga debatter visat sig vara mycket svårt att göra en praxissamling. Förhållandena förändras i olika länder över tiden, och det skall ju alltid göras en individuell bedömning av dessa ärenden.

Vid förra årets granskning förutsatte utskottet att praxis skulle uppmärksammas i samband med behandlingen av pågående utredningar. Det har också gjorts, och invandrarverket skall enligt uppgift som vi har fått från generaldirektör Christina Rogestam försöka framställa en praxissamling i den mån det är möjligt i och med att den nya lagen träder i kraft.

Utskottets ordförande har redan yrkat bifall, men för tydlighetens skull yrkar jag bifall till utskottets anmälan på samtliga punkter under rubriken Utlänningsärenden i betänkandet.

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 45 BENGT KINDBOM (c) replik:

Herr talman! Nej, Ulla Pettersson, det var inte ologiskt när jag sade att det har skett en ökad tillströmning av flyktingar och invandrare. Dem som vi i slutet av 70-talet och början av 80-talet räknade i tusental kan nu nästan räknas i tiotusental.

Under den här tiden har resurserna ökat, precis som KU har krävt. Ändå

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

Utlänningsärenden

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

Utlänningsärenden

kvarstår samma problem, och vi upprepar samma sak, nämligen att regeringen måste se till att underlydande myndigheter får större resurser. Sedan sade jag att vi också den här gången är beredda att se vad de nya åtgärderna leder till och att vi därefter får återkomma med förnyad granskning.

När det gäller reservationen om uppföljning vill jag säga att av dem som avvisas är det enstaka fall som följs upp, och det är de som på ett eller annat sätt kommer att aktualiseras. Vi menar att det borde vara en mera generell uppföljning från våra utlandsmyndigheters sida, och regeringen kan se till att så sker genom våra ambassader och beskickningar ute i världen.

Anf. 46 INGELA MÅRTENSSON (fp) replik:

Herr talman! Ulla Pettersson undrade om det var engagemanget som ledde till att KU tog upp utlänningsärendena gång på gång. Jag tolkar det snarare så att det finns en kritik gentemot regeringen för hur den sköter de ärendena, och vi har från folkpartiets sida vid ett flertal tillfällen anmält ärenden. Det gäller t.ex. överenskommelsen med DDR om att DDR skulle sköta delar av tillämpningen av vår utlänningslag.

Vid årets granskning har vi funnit JO-ärendena mycket graverande. JO hävdar ju att det pågår ett myndighetsmissbruk som regeringen inte gör särskilt mycket för att komma till rätta med. Som här har påpekats, är det inte polisen som skall avgöra asylärendena, utan det är bara då uppenbarligen flyktingskäl saknas och i undantagsfall som polisen kan direktavvisa. Trots det avvisas 16 % direkt av polisen. Ärendena som JO har hanterat är uppenbara exempel på att det är fråga om myndighetsmissbruk.

Då undrar Ulla Pettersson om regeringen skall skicka ut härolder på gator och torg. Jag förstår inte alls det resonemanget. Det är väl konstigt, om regeringen inte har den auktoriteten att den kan se till att myndigheterna i Sverige följer grundlagen. Det är regeringens skyldighet att se till att handläggningen sker på ett lagligt sätt. Här är det uppenbart att man har missbrukat lagen och att det är lagtrots, som JO säger.

Vad beträffar särbehandlingen av palestinska asylsökande konstaterade Ulla Pettersson att vi som reserverat oss bara riktar in oss på handläggningstiderna. Ja, som jag sade är det väldigt svårt att göra bedömningar av källorna. Vi har inte ett sådant underlag att vi kan påstå att uppgifterna är felaktiga, att det är fråga om skvaller eller att det är trovärdiga uppgifter. Det är mycket svårt att göra den granskningen, och den har vi tyvärr inte kunnat göra.

Däremot har statsrådet själv uttalat att det förekommer långa handläggningstider för palestinier. Jag tycker inte att det är rimligt att man skall behöva vänta i sju år på besked om man skall få stanna eller ej. Många unga palestinier har etablerat sig, har samboförhållanden osv., och försöker trots sin svåra situation att rota sig i vårt samhälle. Att de skall behöva vänta i åratal på besked är inte tolerabelt.

När det gäller de ensamma barnen är det inte så enkelt, säger Ulla Pettersson. Nej, det är inte enkelt, men regeringen borde ha sett till att de här barnen inte får fara så illa som de faktiskt har gjort under de senaste åren. Barn har fått vänta upp till ett år innan man gör den första utredningen, och regeringen kan inte ha varit omedveten om hur dessa barn har haft det.

Statsrådet har dessutom den inställningen att barnen helst skall vara hos sina föräldrar, och man kan tolka det som att vi inte skall ta emot några ensamma barn över huvud taget. Ministern undrar över föräldrakontakter, osv.

Anf. 47 TREDJE VICE TALMANNEN:

Jag får meddela att anslag nu har satts upp om att detta sammanträde skall fortsätta efter kl. 19.00.

Anf. 48 ROLF L NILSON (vpk) replik:

Herr talman! När det gäller överlämnandet är jag inte riktigt säker på att jag förstår vad Ulla Pettersson är ute efter. Det är alltså mycket grava anmärkningar som har riktats mot invandrarverket och eventuellt mot regeringen för den praxis som förekommer. JO har tagit upp det på två ställen, dels i ett klagobesvär, dels i ett granskningsbesvär.

Det är alltså på två av varandra oberoende håll som uppgifterna förekommer om att det görs påtryckningar på polisen att direktavvisa. I ena fallet rör det sig om direktavvisning där motiveringen skulle vara att invandrarverket har dåliga resurser. Jag tycker att det borde vara lätt att hantera, om nu den grunden är riktig: invandrarverket påtalar sina dåliga resurser och regeringen gör bedömningen i budgetsammanhang att resurserna måste förstärkas, om man upptäcker att lagen inte kan följas. Det tycker jag är ett självklart sätt att hantera en sådan sak.

Vad beträffar kontinuerlig kontroll över verksamheten är det, vad jag förstår, inte KU-ledamöternas uppgift att tala om formerna för detta. Vår uppgift är att, på grundval av det material vi har, visa att här förekommer olagligheter.

Det finns alltså de här två uppgifterna från JO och det finns kompletterande uppgifter beträffande Arlandapolisen, framförda i Svenska Dagbladet och sedan i ett TV-program, där det sägs mera precis att det har förekommit påtryckningar om direktavvisning till Libanon, därför att om man inte avvisar snabbt är det svårt att sedan få Libanon att ta emot flyktingarna.

Jag tror att jag uttryckte mig tydligt när det gällde palestinierna. Jag sade ju att det som krävs är egentligen att palestinierna får en lika, dvs. en rättvis, bedömning. Vi är som KU-ledamöter bakbundna, eftersom det finns en hel del hemligt material.

Om palestinierna hade fått en lika generös bedömning som andra, hade det varit lättare att fatta riktiga beslut. Här får man hämta uppgifter från annat håll – från palestinier själva, från flyktingadvokater m.fl. – som är så pass samstämmiga att de styrker uppfattningen att det sker en särbehandling, utöver de långa handläggningstiderna.

Anf. 49 PER GAHRTON (mp) replik:

Herr talman! För ordningens skull vill jag börja med att yrka bifall till reservationerna 11, 13, 14 och 15, som vi har stött.

I fråga om palestinierna kan reservationen tyckas vara mild och modest, och den handlar bara om handläggningstider. Men som framgått tidigare i debatten om Ebbe Carlsson-affären, har vi valt att i det konstitutionella

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

Utlänningsärenden

granskningsarbetet strikt hålla oss till hårdfakta, innan vi säger någonting i KU:s betänkande. Det man kan anse sig veta är alltså att handläggningstiderna är längre för palestinierna.

Sedan kan man misstänka – och det har man full frihet att göra i en diskussion – att det ligger någonting bakom, att de långa handläggningstiderna är symptom på någonting. Det vill man då väcka debatt om: Vad kan det vara som gör att just fall som gäller palestinier har långa handläggningstider? Det är ganska märkligt med tanke på den officiella politik som regeringen numera för i den palestinska frågan, det förtroende den har visat för den största palestinska organisationen, osv. Det är någonting märkligt som finns här bakom.

När det gäller uppföljningen vill jag ännu en gång upprepa att reservanterna förmodligen har följt riksdagsarbetet och lagt märke till att utrikesutskottet, senare med riksdagens godkännande, har gått längre än till att kräva uppföljning bara av fall där någon har råkat illa ut. Här handlar det om att man än en gång uttalar att som ett led i denna bevakning – alltså i fråga om mänskliga rättigheter – bör ambassaderna enligt utskottets mening också följa situationen för återvändande flyktingar. Det finns ingen reservation om att det skall vara vissa flyktingar eller de som råkar illa ut eller något sådant, utan det bör ingå generellt i ambassadernas uppgifter att följa upp detta. Det har riksdagen faktiskt beslutat. Är det då inte rimligt att konstitutionsutskottet utgår ifrån ett riksdagsbeslut när man bedömer hur frågan har handlagts? Det tycker jag måste vara det enda självklara. Majoriteten har inte hunnit med i svängarna, och det är kanske förståeligt. Det har blivit livligare i riksdagen det senaste halvåret. Det är inte bara så att ett majoritetsförslag går igenom utan vidare och att man kan förutsätta att det har beslutat så som överheten har velat. Man får följa med litet mer för att få veta vad riksdagen har bestämt.

Vad beträffar denna terroristlag är det riktigt att vi här inte skall debattera lagens existens utan hur den tillämpats. Men reservanterna har sagt ifrån att man anser att regeringen borde upphäva kommunarresten i avvaktan på resultatet av den översyn som nu pågår av terroristbestämmelserna. Man anser att regeringen felar när man efter fem år fortfarande upprätthåller kommunarresten. Vad är kommunarresten? Är den ett effektivt medel att hindra människor från att begå terroråd? Det kan ändå ingen tro på allvar. Det är ju fullständigt löjeväckande om man tror det. Nej, kommunarresten är ingenting annat än statsmaktens psykiska motterror mot vissa människor som man av olika skäl inte tycker om därför att man har fått upplysningar från ett säpo som för länge sedan i dess nuvarande form borde ha lagts ned eller i varje radikalt ha förändrats.

Anf. 50 ULLA PETTERSSON (s) replik:

Herr talman! I mina kommentarer vill jag först vända mig till Bengt Kindbom. Beträffande den ökande tillströmningen av asylsökande anser även jag att hela utskottet att regeringen måste göra något med anledning av den. Vi är väldigt eniga på den punkten, och nu eller i varje fall snart ligger också på riksdagens bord sådana förslag.

Beträffande uppföljningen handlar det också om de resurser som man har

till förfogande. Hur mycket resurser skall man lägga ned på att följa upp enskilda ärenden? Det gjordes en ganska omfattande sådan uppföljning i förra årets granskning. Det är positivt att den gjordes. Men jag vill påpeka att det inom arbetsmarknadsdepartementet togs stora resurser i anspråk som annars kunde ha använts till att handlägga invandrarärenden. Det är ju också en fråga om vederbörandes säkerhet i sitt hemland och vilken situation man hamnar i. Det är ju inte alldeles självklart att vi hjälper en enskild individ genom att följa upp hans eller hennes ärende efter det att han eller hon har kommit hem. Det är också en integritetsfråga. Det är inte självklart att en person som har varit i Sverige och blivit avvisad här ifrån vill att svenska myndigheter skall följa honom i hasorna när han sedan kommer tillbaka till sitt ursprungliga land.

Utrikesutskottet har talat om generell uppföljning. Det är alldeles riktigt. Det är också så som vi från majoriteten tycker att man borde göra i större utsträckning i stället för att följa upp enskilda ärenden där man ändå kan ha svårt att få fram uppgifter. Vi vill att man skall lägga tyngdpunkten på att följa de upplysningar man kan få från exempelvis FN:s flyktingkommissariat, Amnesty International, Rädda barnen. Det finns andra internationellt kompetenta organ och organisationer som kan förbättra våra kunskaper i dessa ärenden. Det gäller självfallet också svenska utlandsmyndigheter. Jag tycker inte att detta strider mot utrikesutskottets beslut.

Ingela Mårtensson, jag undrade inte alls vad som låg bakom de här granskningsärendena. Jag sade också att jag tyckte att det är bra att de här anmälningarna har gjorts och att de har bidragit till att föra utlänningsärendena framåt i Sveriges riksdag och i landet över huvud taget. Regeringen har också gång på gång påpekat när det gäller de här asylbedömningarna och polisens bedömningar att på det sättet skall man inte göra. Det kommer också nya regler, som innebär att invandrarverket skall bli första instans i de här ärendena.

Beträffande palestinierna har redan reservanterna här i sina inlägg konstaterat att man ser litet olika på frågan i folkpartiet och miljöpartiet. Dessa partier hittar ingen annan grund för att reservera sig än just handläggningstiderna, medan vpk möjligen har en något mer logisk inställning. I varje fall kanske deras inlägg och reservation stämmer något bättre samman.

Anf. 51 INGELA MÅRTENSSON (fp) replik:

Herr talman! När det gäller uppföljningen säger Ulla Pettersson att det inte är självklart att följa upp enskilda ärenden därför att vederbörande inte vill ha svenska myndigheter i hasorna, utan man skall göra generella uppföljningar. Vad det nu kan innebära.

Vi tycker att det är självklart att man borde göra stickprov, att man bör ha någon form av kontroll över vad som händer dem som utvisats från Sverige. Då måste man följa upp enskilda ärenden på något sätt så att man vet vad som händer. Den uppföljning som gjordes förra året skedde efter påtryckningar från enskilda personer som hade gjort påståenden om att vissa personer hade utsatts för olika förföljelser i sina hemländer. Det är inte så vi menar att det bör gå till utan regeringen bör ta ett eget initiativ för att kunna göra

bedömningar inför framtiden. Det är det vi främst kritiserar regeringen för – att man inte har initiativ i denna fråga utan det skall först finnas påståenden om att människor har blivit mördade eller på annat sätt råkat illa ut. Vad händer med t. ex. Sami El-Sharif i dag? När det gäller de palestinska flyktingarna säger Ulla Pettersson återigen att vi inte finner någon annan grund. Nej, det är väldigt svårt att göra några bedömningar av de utlåtanden som har förekommit. Det hänger inte på att det här är sekretessbelagt material. Vi kan ändå inte utifrån den information vi har fått göra någon som helst värdering av om det här är riktiga påståenden om personerna eller om det är skvaller. Då kan vi heller inte göra sådana värderingar i utskottsbetänkandet. När det återigen gäller de här JO-ärendena har regeringen alltså, som Ulla Pettersson påpekade här, sagt att man inte får göra på det här sättet. Men det har ju inte räckt. Man måste se till att det inte sker några myndighetsmissbruk. Man måste se till att vår grundlag följs. Det är regeringens skyldighet. Det har man inte gjort.

Anf. 52 PER GAHRTON (mp) replik:

Herr talman! Riksdagsdebatter är ofta de obesvarade frågornas högtidsstunder. Ibland spelar det kanske inte så stor roll. Men en fråga här spelar faktiskt en stor roll, inte för oss här utan för andra människor, nämligen hur länge utskottsmajoriteten anser att kommunarresten kan fortsätta. Hur länge skall den fortsätta om den inte skall avbrytas efter fem år? Är det möjligen så att de nio kurdiska politiska fångar, som de kallar sig själva i sitt brev, är utsatta för politisk utpressning, att de avkrävs en politisk avbön? Jag bara refererar deras egen version i ett brev. Det hade varit skönt att få det dementerat att människor i Sverige skulle avkrävas en förändring av sina politiska åsikter för att få åtnjuta medborgerliga rättigheter.

Å andra sidan är det väldigt svårt att begripa vad som hänt när det inte kan besvaras klart och tydligt hur länge man tänker låta kommunarresten pågå utan att utskottsmajoriteten anser att regeringen bör ingripa. Den kan väl ändå inte pågå i evighet. Det måste ju finnas någon gräns, och när skall den gränsen sättas? Kan man möjligen få ett svar på den frågan?

Som ledamot i bl.a. utrikesutskottet måste jag reagera inför detta med att svenska ambassader skulle följa folk som inte vill bli följda i hasorna. För tredje gången har vi i utskottet uttalat, och fått riksdagens godkännande för, att det skall ingå i de svenska ambassadernas arbetsuppgifter att allsidigt följa utvecklingen i fråga om mänskliga rättigheter i de länder där man verkar. Som ett led i denna bevakning bör ambassaderna, enligt utskottets mening, också följa situationen för återvändande flyktingar. Det finns ingen reservation om att man bara skall följa några få fall som det gått särskilt illa för utan man skall ha en allmän överblick över hur det går för återvändande flyktingar som Sverige har avvisat. Då måste väl ändå utskottsmajoriteten kunna erkänna att man tydligen inte varit medveten om vad riksdagen beslutat, när man skrev sitt majoritetsyttrande. Minoriteten var bättre påläst när det gäller riksdagens beslut. Riksdagen som helhet måste väl ändå kunna vara konsekvent och inte hatta mellan olika ståndpunkter från den ena månaden till den andra. Detta kan riksdagen i det här fallet bara vara genom att rösta för reservationen.

Anf. 53 ULLA PETTERSSON (s) replik:

Herr talman! Jag ämnar fortsätta där jag senast slutade med att kommentera Rolf L Nilsons synpunkter på invandrarverket och de här JO-ärendena. Jag vill bara påpeka att de beslut som JO kritiserade fattades i oktober resp. november 1987. Enligt generaldirektör Christina Rogestam har det sedan dess hänt mycket på invandrarverket, och med det nya lagförslaget blir också invandrarverket första instans i dessa ärenden.

Ingela Mårtensson sade att man bör ha någon kontroll och uppföljning av enskilda ärenden. Ja, men det har man ju. När det kommer uppgifter om att någon råkat illa ut, har man faktiskt gjort uppföljningar. Ett exempel på detta är dessa 88 punkter från förra årets granskning. Jag kan också nämna att det inte har kunnat beläggas att dessa människor råkat illa ut på det sätt som har påståtts. Om man har sådana misstankar, är det viktigt att de förs fram till rätt instans.

Per Gahrton talade om kommunarresten. Jag har inte för avsikt att här i dag vara något slags självutnämnd högsta domstol och avgöra exakt när kommunarrest övergår till frihetsberövande. Det kan förtjäna att påpekas att de människor som det rör sig om faktiskt är utvisade ur Sverige, vilket vi inte skall glömma bort. Det har också fattats ett beslut om att de inte skall vistas här. Utvisningarna har inte kunnat verkställas och därför har man tillgripit kommunarrest. Jag tror inte att någon är nöjd med den lösningen. Terroristlagstiftningen är nu föremål för översyn.

När det gäller beslutet i utrikesutskottet ber jag att få påminna Per Gahrton om att konstitutionsutskottet granskar sådant som har hänt – vi rör oss alltså med förfluten tid. Att utrikesutskottet i år har fattat ett beslut av annan karaktär får vi möjligen ta upp vid nästa års granskning. Den frågan hör inte hemma här i dag.

Jag vill avsluta med att säga något om de ensamma barnen. Jag tror att det var Ingela Mårtensson som sade att det är beklagligt att invandrarministern har den uppfattningen att barnen helst skall vistas hos sina föräldrar. Jag instämmer med invandrarministern. Det finns undersökningar om finska krigsbarn och om barn i London under blitzten, som visar att det värsta som egentligen kan drabba barn är inte krig, hungerkatastrofer och annat utan just att bli skilda från sina föräldrar. Våra strävanden borde alltså i första hand inriktas på att barnen får stanna hos sina föräldrar. Självfallet finns det barn som inte har några föräldrar eller där föräldrarna inte kan ta detta ansvar, och det är då som dessa besvärliga situationer uppstår.

Andre vice talmannen, som under detta anförande övertog ledningen av kammarrens förhandlingar, anmälde att Ingela Mårtensson, Rolf L Nilson och Per Gahrton anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 54 HANS GÖRAN FRANCK (s):

Herr talman! Också jag vill instämma i den kritik som här har förts fram beträffande handläggningen av ärenden som rör palestinier och de kommunarresterade. Behandlingen av dessa ärenden uppvisar mycket allvarliga brister. I dessa båda fall har handläggningen blivit föremål för mycket skarp

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

Utlänningsärenden

internationell kritik. Det är inte vilka organisationer som helst som står bakom kritiken, utan det är Amnesty international och Internationella juristkommissionen, vilka i andra fall åberopas av dem som nu försvarar handläggningen. Det sätt på vilket detta har blivit bedömt på s. 66 och s. 68 är således otillfredsställande.

När det gäller palestinierna rör det sig inte bara om extremt långa handläggningstider. Det är fråga om handläggningstider som inte ligger på ett eller två år, utan – som det sägs i betänkandet – i ett tiotal fall handlar det om tre eller fyra år och i ett par fall om ända upp till fem och t.o.m. sju år.

Svensk-palestinska vänskapsförbundet, som har anslutning från alla partier här i riksdagen, har på begäran av medlemmarna gjort en undersökning av dessa förhållanden, och genom just den här undersökningen uppdagades dessa missförhållanden och omfattningen av dem. Det är allvarligt att det inte sker en snabbare rättelse när det gäller handläggningen av dessa fall. Därför kan man inte säga att detta inte behöver bli föremål för några ytterligare åtgärder. Det rör sig alltså inte bara om handläggningstidernas längd, utan också om att utvisningar har gjorts i mycket tveksamma fall.

Nyligen hade vi ett mycket aktuellt fall, vilket berörde en tredje fråga som är allvarlig i sammanhanget, nämligen att man när det gällde beslut i ett utvisningsärende hänvisade till att vederbörande inte var trovärdig på grund av den bedömning som gjordes av säpo. Ulla Pettersson har uttalat sig i den frågan och jag instämmer med henne, att polisen – långt mindre säpo – inte bör göra någon asylbedömning eller trovärdighetsbedömning.

Den andra frågan gäller de kommunarresterade. Där säger utskottet att man hänvisar till den utredning som pågår, och det är ju bra att den har kommit till stånd. Men jag vill erinra om att denna utredning inte kommer att kunna slutföra sitt arbete förrän – i bästa fall – i slutet av detta år. Sedan blir det remissbehandling och förhoppningsvis propositionsskrivande. Det kommer att ta åtskillig tid innan det går att åstadkomma någon förändring i detta avseende. Att enbart förlita sig på detta kan innebära att dessa människor kan komma att få vänta i sex år, om det nu blir någon förändring i bestämmelserna. Av allt att döma innebär kommunarrest numera ett frihetsberövande. Högsta domstolen hade att handlägga fall som låg avsevärt tillbaka i tiden. Det är nu nya fall som tydligen kommer till högsta domstolens prövning. Dessa frågor är dock anmälda och föremål för prövning inom Europakommissionen och förhoppningsvis så småningom även i Europadomstolen. Jag tycker att man i båda dessa fall inte har genomfört den noggranna granskning som var behövlig, och man har inte heller kommit med förslag till riktiga åtgärder.

I detta anförande instämde Ulla-Britt Åbark (s).

Anf. 55 ANDRE VICE TALMANNEN:

Sedan de under avsnittet Utlänningsärenden anmälda talarna nu haft ordet övergår kammaren till att debattera avsnittet Jämställdhetsfrågor, m.m.

Anf. 56 HANS NYHAGE (m):

Herr talman! Den debattrunda som vi nu inleder omfattar punkterna 14–22 i utskottsbetänkandet. En rad helt skilda ärenden har alltså sammanförts till en enda debattomgång med en företrädare för varje parti. När denna debattomgång genomförs är det givetvis möjligt för andra talare att argumentera i de skilda ärendena. Tanken bakom denna debattordning, som nu görs på prov och som således på intet sätt är prejudicerande, är dels att vinna effektivitet i debatten, dels att vinna tid men framför allt också, att samtliga ärenden blir föremål för diskussion i kammaren. Det har dess värre inte alltid varit möjligt att klara detta tidigare inom den utfästa tidsramen, vilket varit till skada för den viktiga öppenheten i debatten även om det i sak inte inneburit någonting när det gäller riksdagens ställningstagande.

Den debatt som nu förestår skall behandla jämställdhetsfrågor, regeringens utnämningsspolitik, rättspsykiatriska undersökningar, utbyggnaden av väg E 6 i Bohuslän till motorväg, hanteringen av klyvbart material, PK-bankens förvärv av Carnegie Fondkommission AB, import av japanska bilar, aktiefördelningen vid en nyemission i UV-Shipping AB samt rörelsehindrade elevers gymnasiestudier. Det är således fråga om klart artskilda ärenden.

I några av dessa frågor är utskottet helt enigt, vilket inte är detsamma som att utskottet avstår från att framföra kritik mot regeringens handläggning. Tvärtom – utskottet är i vissa avseenden mycket kritiskt. De ärenden det här är fråga om gäller jämställdheten, rättspsykiatri, UV-Shipping och rörelsehindrade gymnasieelever.

I utskottsbetänkandet görs en sammanfattning av såväl utskottets tidigare granskning av jämställdhetsfrågorna som vissa av regeringen vidtagna åtgärder rörande jämställdhet i statlig verksamhet. Könsfördelningen i 84 statliga styrelser och samtliga regionala styrelser redovisas per den 1 juli 1988. Utskottet kan konstatera att andelen kvinnor ökat både i statliga styrelser och statliga utredningar, vilket i och för sig är tillfredsställande. Det är emellertid angeläget att ytterligare ansträngningar görs på detta område, vilket utskottet förutsätter kommer att ske.

Utskottet konstaterar vidare att mycket få kvinnor kommit i fråga vid utnämningar till högre tjänster, vilket ur jämställdhetssynpunkt inte är acceptabelt. Utskottet utgår från att regeringen fortlöpande ägnar hithörande frågor största uppmärksamhet.

Utskottet framför också en viss kritik när det gäller förverkligandet av planerna i det handlingsprogram för jämställdhet inom regeringskansliet som fastställdes hösten 1986. Detta gäller särskilt fördelningen mellan kvinnor och män inom de olika handläggarkategorierna, där utskottet konstaterar att något närmande till det i handlingsplanen uppsatta målet inte ägt rum trots att mer än hälften av angiven tidsperiod nu passerats. Utskottet förutsätter att en intensifiering äger rum i ansträngningarna att uppnå målet.

En mer positiv utveckling kan emellertid också noteras när det gäller tjänster på chefslöneplanet och för rättssakkunniga. Här har antalet kvinnor ökat markant, även om det alltså är långt till en jämn fördelning mellan kvinnor och män.

När det gäller rättspsykiatriska undersökningar understryker utskottet det

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställdhetsfrågor,
m.m.*

oacceptabla i att den föreskrivna sexveckorsfristen rörande utredningstiden regelmässigt förlängs, särskilt som det ofta är fråga om sjuka människor som är berövade sin frihet. Även om socialstyrelsen som chefsmyndighet har det närmaste ansvaret för att de rättspsykiatriska klinikerna och stationerna bedriver sin verksamhet på ett effektivt och lagenligt sätt, så faller det yttersta ansvaret för att kraven uppfylls på regering och riksdag. Det ankommer på statsmakterna att se till att erforderliga medel för verksamheten ställs till förfogande.

Ett genomgripande reformarbete pågår sedan några år i syfte att skapa förutsättningar att på lång sikt lösa problemen inom undersökningsverksamheten, vilket utskottet anser vara värdefullt. Avgörande i sammanhanget är emellertid frågan om huvudmannaskapet för verksamheten, där förhandlingar pågår om ett överförande från staten till berörda sjukvårdshuvudmän. Eftersom detta är svårlösta frågor som kräver lång tid borde enligt utskottet särskilda åtgärder under tiden ha vidtagits för att rätta till bristerna.

Utskottet påtalar också saktfärdigheten när det gäller översynen av de administrativa rutinerna m.m. inom de rättspsykiatriska klinikerna och stationerna, liksom att socialstyrelsen först hösten 1988 infört ett nytt statistiksystem som skall effektivisera tillsynen och uppföljningen av verksamheten. Även denna åtgärd borde således ha vidtagits tidigare.

Den kritik utskottet framför för att man inte för länge sedan ägnat den rättspsykiatriska verksamheten större uppmärksamhet än som skett återfaller såväl på tidigare regeringar som på den nuvarande.

Frågan om UV-Shipping gäller fördelningen av aktier till allmänheten i samband med en nyemission. UV-Shipping, som till en början ingick i Svenska Varvkoncernen, såldes i november 1988 till tre löntagarfonder. Både säljare och köpare ansåg att såväl rederier som allmänheten borde ingå som nya delägare genom en nyemission. Vid diskussionen i samband härmed träffades en muntlig överenskommelse mellan företrädare för industridepartementet å säljarens sida och de tre löntagarfonderna samt rederiföretagen å köparnas sida om fördelningen av aktier till allmänheten. Enligt överenskommelsen skulle ingen kunna erhålla mer än 500 aktier. Trots detta erhöll ca 180 personer poster som omfattade mer än 500 aktier.

Industriminister Ivar Nordberg har vidimerat att försäljningen av aktier inte följde den träffade överenskommelsen och har tagit på sig ansvaret för detta. En upprepning av motsvarande slag skall enligt industriministern inte kunna komma till stånd.

Utskottet uttalar att fördelningen av aktier inte har skett i enlighet med den överenskommelse som ingåtts, vilket ger anledning till kritik. Utskottet noterar att industriministern påtagit sig ansvaret för det inträffade och har i övrigt ingenting att andraga.

När det gäller rörelsehindrade gymnasieelever uttalar utskottet att de krav riksdagen ställt i fråga om ansvar för dessa ungdomars gymnasiestudier inte uppfyllts på ett tillfredsställande sätt. Mer kraftfulla åtgärder borde ha vidtagits från ansvarigt håll för att lösa denna viktiga fråga. Eftersom Elisabeth Fleetwood senare kommer att beröra detta ärende, avstår jag här från ytterligare kommentarer.

Herr talman! Vid återstående fem ärenden under denna debattpunkt

föreligger reservationer från skilda håll. Vi moderater har därvidlag reserverat oss på en punkt, nämligen när det gäller regeringens utnämningsspolitik. Vi anser starka skäl föreligga att rikta grava anmärkningar mot att socialdemokrater i så påfallande mycket högre grad än andra enligt regeringens mening besitter de kvalifikationer som krävs för att upprätthålla de högsta ämbetena i statens tjänst. Alldeles orimlig är ju inte tanken att även icke socialdemokrater har sådana egenskaper. Frågan om politiseringen av utnämningarna kommer närmare att skärskådas av Stig Bertilsson senare i denna debatt, varför jag här nöjer mig med den nu gjorda anmärkningen.

Konstitutionsutskottet har också granskat regeringens agerande i den s.k. Carnegiefrågan och riktar på flera punkter kritik mot handläggningen. Denna affär gjordes de facto upp i slutet av april förra året mellan PKbankens styrelseordförande Tony Hagström och finansmannen Erik Penser. Strax före första maj informerades finansminister Feldt, som i sin tur överlade med statsminister Ingvar Carlsson och statsrådet Bengt K. Å. Johansson.

Men första maj stod för dörren och då skulle ju kapitalister av skilda slag utsättas för sedvanlig kritik, så även herr Penser. Att regeringen samtidigt som denna kritik strömmade ut från talarstolarna var inlåten i en stor affär med en av de största inom storfinansens fick givetvis inte komma ut. Då skulle ju förstamajtalen framstå som hyckleri, vilket säkert skulle påtalas av elaka journalister och andra illasinnade individer. Risken för att hela affären skulle gå i stöpet på grund av den opinionsstorm, som skulle blossa upp, var uppenbar. Alltså var det bäst att tiga, vilket således innebar att hundratala förstamajtalare framträdde under felaktiga förutsättningar. I rörelsens tjänst går det emellertid alltid att rättfärdiga dubbelmoral.

Utskottet riktar skarp kritik mot att regeringen uppenbarligen från början hade avsett att inte underställa riksdagen denna fråga. En åtgärd av detta slag, som ju innebär en betydande minskning av statens ägandedel i PKbanken, skall givetvis föreläggas riksdagen för beslut. Det var först efter en särskilt anordnad riksdagsdebatt i ärendet som regeringen tvingades ändra sin inställning. Regeringens handlande är självfallet klart otillfredsställande.

Enligt min mening kan det därtill inte vara rimligt att en affär av denna storleksordning fick klartecken efter det att endast tre statsråd blivit informerade. Hela regeringen borde ha känt till affären innan besked gavs. Även om vi numera är ganska vana vid att statsråd i den socialdemokratiska regeringen går bakom ryggen på varandra, försvarar detta verkligen inte handlandet.

Vidare är det också klart otillfredsställande att det inte går att få klarhet om i vilka former och i vilken utsträckning regeringen överenskommit med Erik Penser om att denne i sin tur skulle sälja ut aktier i PKbanken. Det har inte gått att få klara besked på denna punkt, eftersom dokumentation uppenbarligen saknas. Detta är mycket anmärkningsvärt och ger anledning till allvarlig kritik, vilket utskottet också uttalar. Av någon outgrundlig anledning delar inte socialdemokraterna utskottsmajoritetens uppfattning på denna punkt, vilket är synnerligen anmärkningsvärt. Med all säkerhet har svenska staten via PKbanken betalat ett för högt pris vid förvärvet av aktierna. Erik Penser har uppenbarligen gjort en bra affär – ett memento så

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställdhetsfrågor,
m.m.*

gott som något i den socialdemokratiska hetsen mot de förkättrade kapitalisterna!

Herr talman! I de övriga tre ärendena, således motorvägsbygget i Bohuslän, export och import av klyvbart material samt import av japanska bilar, står vi moderater bakom majoritetsskrivningen i utskottet. Genom att hänvisa till denna avstår jag härmed från att göra några kommentarer i dessa frågor.

Med det anförda yrkar jag således bifall till de reservationer bakom vilka vi moderater ställt oss. I övrigt ställer jag mig bakom utskottets anmälan.

Anf. 57 YLVA ANNERSTEDT (fp):

Herr talman! Om man går tillbaka och följer utvecklingen i KU:s betänkanden är det framför allt två iakttagelser man kan göra. Den ena är att eniga kritiska betänkanden alldeles uppenbart driver regeringen framför sig, även om propåerna inte genast ger resultat. Också regeringspartiet i utskottet tvingas skärpa tonen från ett granskningsår till ett annat.

Den andra iakttagelsen är att den ökade öppenheten har tvingat socialdemokraterna i utskottet att se mer kritiskt på sina egna i regeringskansliet. Mycket har vi också att tacka massmedia för denna förändring. Deras intresse och beredvillighet att rapportera från utskottsutfrågningarna och deras bevakning av KU:s sammanträden har obönhörligen avslöjat maktens korruption för hela svenska folket. Och då tänker jag inte bara på Ebbe Carlsson-affären utan också på andra områden, t.ex. urvalet av personer i utnämningsärenden.

I det följande tänkte jag uppehålla mig dels vid den kritik utskottet enigt har uttalat på ett par punkter, dels vid ett par av våra reservationer.

Jämställdheten är ett område som konstitutionsutskottet de senaste åren har granskat kontinuerligt. Detta är ju ett område där inte något parti vågar argumentera emot, men där få driver frågan med undantag för folkpartiet. Tonen har gradvis skärpts sedan betänkandet 1983/84, där man krävde att kvinnors deltagande i kommitté- och utredningsarbete skulle öka.

Nästa år skrev utskottet att jämställdhetsförordningen måste tillämpas och att regeringens utnämningsspolitik måste avspegla inriktningen mot ökad kvinnlig representation. 1985/86 påpekade KU att regeringskansliet fortfarande är alltför passivt när det gäller jämställdhetsarbetet och att ett handlingsprogram måste antas. Följande år kritiserade KU att handlingsprogrammet inte hade några konkreta uppgifter om mål för de olika löneskikten.

Årets granskning har resulterat i en uppmaning till regeringen att intensifiera jämställdhetsarbetet. KU har speciellt granskat vad som hänt med de s.k. marknadslönetilläggen, MLT. Populärt har de kommit att kallas manslönetillägg, och det är precis vad de har blivit i regeringskansliet också. Endast 30 % har gått till kvinnor. Lika allvarlig är hanteringen av de medel som är avsedda för uppdrag i kommittéväsendet. Där har endast 19 % getts till kvinnliga arbetstagare. Detta är särskilt oroande, eftersom sådana uppdrag ofta ses som ett sätt att kvalificera sig för förändrade eller högre tjänster.

Kan man nu se några resultat av KU:s propäer? Ja, trots allt anser jag nog att metoden med de kontinuerliga granskningarna har haft effekt. Den

kvinnliga representationen i kommittéväsendet har de senaste två åren ökat med 3,7 %. År 1985 tillsattes en särskild utredare för att föreslå åtgärder för att öka kvinnornas representation i statliga organs styrelser. Ett år senare utfärdades nya riktlinjer för jämställdhetsarbetet. Jämställdhetsförordningen skärptes och departementen fick i uppdrag att bereda regerings- och statsrådsärenden så att det ges möjlighet att välja mellan personer av båda könen vid tillsättningar av uppdrag. Regeringen antar antligen en handlingsplan för jämställdhet i regeringskansliet, där strävan bl.a. skall vara att underrepresenterat kön i varje löneläge skall vara minst 40 %. Detta skall ske på tre år. Ett och ett halvt år har redan gått.

Ingen kan påstå annat än att det finns en omfattande organisation för ett skyndsamt och effektivt förändringsarbete – på papperet och i teorin. I praktiken är det dock sämre, och takten är snigelartad.

Jag sade tidigare att andelen kvinnor i kommittéväsendet har ökat med 3,7 % på två år. Med den takten får vi vänta till år 2000 innan man ens når minimum för vad som anges som mål, nämligen 40 %. Endast 6 av 42 nyutnämnda kommittéordförande är kvinnor. Sedan 1986 har 9 nya landshövdingar utsetts – endast 1 av dem är kvinna. Av 20 nya generaldirektörer är 2 kvinnor. På chefslöneplanet har andelen kvinnor minskat.

En del märkliga företeelser har avslöjats i KU:s granskning. Jag tänker speciellt på andelen kvinnliga enhetschefer i de olika departementen. Statsrådsberedningen har 50 %, justitiedepartementet 36 %, industridepartementet bara 10 % och kommunikationsdepartementet har inte en enda kvinna som enhetschef! Skillnaderna i attityder och vilja att förändra är tydliga. Kommunikationsministern borde uppriktigt skämmas.

Utskottets kritik är skarp och enig och kontinuiteten i granskningen uppenbarligen nödvändig för att regeringen skall drivas framåt. Vi väntar på konkreta resultat av det nya handlingsprogrammet men vill inte vänta i tio år på att förändringar skall synas. Man fruktar att ingenting alls hade hänt utan KU:s granskningar.

Herr talman! Jag vill då gå över till att något kommentera situationen vid de rättspsykiatriska stationerna och klinikerna, mot vilken utskottet har riktat allvarlig kritik. Det här är tyvärr ett område där varken KU-kritik eller JO-granskningar tycks få någon effekt alls. Det är speciellt allvarligt, eftersom de personer som drabbas är personer som är sjuka och inte kan föra sin egen talan. Man kan gott säga att rättspsykiatri är en följetong sedan 30-talet. Mellan 1942 och 1977 har ett antal utredningar gjorts, som alla har visat att förhållandena är ohållbara och att något måste göras.

JO har granskat förhållandena inte mindre än tio gånger, och i alla granskningsbetänkandena har man varit ytterst kritisk och krävt skyndsamma åtgärder. Riksdagens revisorer har riktat kritik, och socialutskottet har varje år de tre senaste åren gjort tillkännagivanden om att regeringen måste göra något.

Trots alla dessa granskningar och propåer har ingenting hänt som synligt har förändrat förhållandena för de stackars människor som tvingas sitta häktade vecka ut och vecka in därför att statsmakterna inte tar frågan på allvar. Det är ingenting mindre än en rättsskandal och övergrepp mot de människor som inte kan försvara sig.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av statsrådens tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställdhetsfrågor,
m.m.*

Nu har utskottet åter krävt skyndsamma åtgärder och pekar på att de åtgärder som i regeringens PM sägs lösa problemen – förbättring av organisatoriska och administrativa rutiner, lösning på frågan om huvudmannaskapet och personalrekryteringen – har satts in alldeles för sent.

Lagen föreskriver att rättspsykiatrisk undersökning skall utföras med största möjliga skyndsamhet. Skriftligt utlåtande skall avges till rätten inom sex veckor från det beslut om undersökningen kom in till stationen eller kliniken. Socialstyrelsen kan få lov att medge anstånd med denna tidsram om undersökningen är speciell eller om arbetsbelastningen vid den aktuella kliniken är speciellt stor. I det senare fallet får anstånd medges endast om undersökningen inte kan göras på en annan klinik. I dag beviljar emellertid socialstyrelsen regelmässigt anstånd med sexveckorsfristen i en omfattning som man ändå måste anse strida mot lagen. Detta är fullständigt oacceptabelt, och det ansvariga statsrådet Bengt Lindqvist måste omedelbart se till att missförhållandena rättas till.

Utskottet är helt enigt i sin skarpa kritik. KU:s mening är helt klar. Regeringen har varit alldeles för passiv och måste snarast återkomma för att komma till rätta med de allvarliga missförhållandena.

Ett annat granskningsärende där man också är enig i KU och uttalar kritik är frågan om gymnasiestudier för handikappade elever. När man talar om rörelsehindrade elever i det här sammanhanget är det viktigt att komma ihåg att det är fråga om ett ytterligt litet antal elever – endast ca 50 per årskull. Tidigare har deras gymnasieutbildning smidigt kunna ordnas vid Skärholmens gymnasium. Staten har stått för kostnaderna, precis som för syn- och hörselskadade elever. Den stora skillnaden inträdde när regeringen strax före julafton 1986 bestämde att nämnden för vårdtjänst fr.o.m. den 1 januari 1987 skulle debitera kommuner och landsting en som det kallades "preliminär" avgift för vård och undervisning vid Skärholmens gymnasium. Problemet var bara att inte vare sig den ena eller den andra parten gått med på något avtal i frågan, och de hade inte heller samma uppfattning om hur fördelningen av kostnaderna skulle göras. Man bestämde då att kommunerna skulle betala 60 % och landstingen 40 %.

Eftersom det handlar om kostnader på 500 000 kr. per år i tre år för varje elev, kom det snart signaler om att det i mindre kommuner var svårt eller rent av omöjligt för de rörelsehindrade ungdomarna att få komma till Skärholmens. Socialstyrelsen gjorde under våren och sommaren 1988 en undersökning, som visade att flera kommuner hade gjort motstånd och att i ett fall en elev hade tvingats söka socialbidrag – därtill uppmanad av socialministern! Så får det naturligtvis inte gå till.

Socialutskottet har två gånger givit regeringen till känna att staten skall ansvara för att de svårt rörelsehindrade gymnasieungdomarna får sin gymnasieutbildning. Trots detta blir fortfarande handikappade ungdomar utsatta för förödmjukande behandling när de personligen tvingas strida mot kommunala myndigheter – en uppgift som t.o.m. helt friska människor ibland finner helt övermäktig. I en liten kommun är det dessutom lätt att identifiera den handikappade när ärendet behandlas i kommunala styrelser och nämnder. Vem skulle vilja bli utpekad som den som är orsaken till att ishallen får vänta ett par år till? För detta är precis vad som händer i

kommunerna i dag, och det är fullständigt otillständigt.

Utskottet är enigt i sin kritik och anför att riksdagens krav på statligt ansvar för de berörda ungdomarnas studier inte är uppfyllt på ett tillfredsställande sätt. Det borde således ha vidtagits mer kraftfulla åtgärder från ansvarigt håll för att bringa frågan till en skyndsam lösning. Vad betyder den kryptiska formuleringen "från ansvarigt håll"? Ansvarigt håll är statsrådet Bengt Lindqvist, som är minister för ärendet. Det skulle vara värdefullt att få veta vilka akuta åtgärder statsrådet tänker vidta för att uppfylla utskottets krav. Det uppdrag handikapputredningen har fått hjälper inte de ungdomar som vill börja sin utbildning nu i augusti.

Herr talman! Jag tänkte övergå till att något beröra ärendet med Carnegie Fondkommission AB. PKbankens förvärv har redan varit föremål för en omfattande debatt i kammaren den 16 maj 1988. Ett viktigt inslag i den debatten var det faktum att riksdagen inte hade givits tillfälle att godkänna köpet. Resultatet av debatten blev i alla fall att finansministern lovade att presentera en proposition för riksdagen, vilket inte varit meningen från början. I vårt granskningsbetänkande understryker vi därför att ärenden av denna typ alltid bör underställas riksdagen och att den ordning som har rått i det aktuella ärendet inte skall upprepas.

Den underhandskontakt som styrelseordföranden Tony Hagström tagit med finansministern anser vi ligger i linje med de uttalanden som KU gjorde 1982/83 om styrningen av de bolag där staten har stor ägarandel. Däremot har det varit fullständigt omöjligt att klarlägga vilka överenskommelser regeringen gjorde med den verkliga säljaren Erik Penser om att han i sin tur sedan skulle sälja ut aktier i PKbanken. Det har inte heller gått att få fram hur de överenskommelserna har dokumenterats. På dessa punkter är utskottets kritik klar och tydlig. Socialdemokraterna tycker inte att det är så farligt att man inte kan kontrollera vilka underhandsöverenskommelser som har ingåtts och att man inte har dokumenterat vad som har gjorts. Men denna åsikt är socialdemokraterna å andra sidan alldeles ensamma om i utskottet. Därför har de tvingats reservera sig.

En sådan ordning anser vi i folkpartiet inte är acceptabel. Det visar tydligt det som folkpartiet har hävdad i olika sammanhang. Staten skall inte vara engagerad i affärsverksamhet. Där fattas beslut och görs överenskommelser på annat sätt och efter andra rutiner än i verksamheter som skall utsättas för parlamentarisk kontroll.

Ett annat ärende som pekar i samma riktning är frågan om UV-Shipping AB. Nyemissionerna av aktierna i UV-Shipping är ett av de få tillfällen då svenska folket haft en chans att bli aktieägare i en bransch där många skattemiljarder har pumpats in. Det är då desto olyckligare att andelen aktier som såldes till allmänheten dels blev så liten, dels fördelades på ett sätt som ytterligare begränsade antalet ägare.

I en frågedebatt i riksdagen i början av februari tog industriministern på sig ansvaret för att emissionen inte gått till på rätt sätt. Industriministern redovisade också att han vidtagit åtgärder så att man i fortsättningen skulle använda ett lottningsförfarande för att förhindra orättvisor vid överteckning. Utskottet kan då bara konstatera att den kritik som riktades mot förfarandet har haft effekten att den ansvarige vidtagit åtgärder som skall förhindra att något liknande upprepas.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställdhetsfrågor,
m.m.*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställdhetsfrågor,
m.m.*

Frågan om regeringen har haft befogenhet att ge vägverket i uppdrag att projektera och upprätta arbetsplan för en utbyggnad av väg E 6 till motorväg har prövats av regeringsrätten. Den har inte funnit att regeringens beslut stått i strid med regeringsformens 11 kap. 7 §. Inte heller har regeringsrätten funnit att vägverket skulle ha handlat under inflytande eller påtryckning av regeringen när det fattade sitt beslut om arbetsplan. Däremot konstaterade man att regeringen inte hade tillämpat bestämmelserna i naturresurslagen och föreskriften om miljökonsekvensbeskrivning när man prövade överklagandena av vägverkets beslut.

Den 9 februari 1989 beslutade regeringen att åter avslå överklagandet. Utskottet kan därmed konstatera att arbetsplanen enligt trafikutskottet har fastställts i den ordning som väglagen anvisar och finner därför inte skäl att göra något ytterligare uttalande.

Fru talman! Utskottet har också granskat frågan om import av japanska bilar. Under januari och februari 1988 ökade de japanska bilarna kraftigt sin andel av de nyregistrerade bilarna i Sverige. Propåer kom från den svenska bilindustrin till regeringen, och den 14 och 15 april tog regeringen upp frågan med Japan vid samtal i Tokyo. I juli kunde man i en japansk tidning läsa att vissa japanska bilproducenter avsåg att begränsa sin export till Sverige. Den svenska pressen tog också upp frågan, och uttalanden gjordes från utrikeshandelsdepartementet, som antydde att de svenska initiativen kunde ifrågasättas mot bakgrund av de GATT-överenskommelser som vi har undertecknat.

I granskningsmaterialet kan man utläsa att regeringens företrädare "uttryckt oro" över den ökade exporten av japanska bilar till Sverige, trots att man från svensk sida inte har hävdats att vare sig skada eller hot om skada funnits enligt GATT:s kriterier. UHD skriver i sin PM att någon överenskommelse inte har träffats. Icke desto mindre finns i granskningsmaterialet upplysningar om åtagande från japansk sida att "frivilligt" följa utvecklingen, något som vi anser passerat gränsen för vad som kan kallas åtgärder. Vi anser att regeringens handlande på handelspolitikens område skall ske inom ramen för internationella avtal och överenskommelser och ligga i linje med den inriktning av handelspolitiken som riksdagen lagt fast. Trots att regeringen i det aktuella fallet konstaterat att det inte funnits någon grund att hävda att GATT:s kriterier för skada eller hot om skada förelegat, har man vidtagit åtgärder för att påverka den japanska bilexporten till Sverige. Vi anser att dessa åtgärder står i strid med andan i de internationella överenskommelser som vårt land anslutit sig till. Dessutom anser folkpartiet att beslutat att begära överläggningar med Japan var av den arten att det enligt bestämmelserna i 10 kap. 6 § regeringsformen borde ha varit föremål för överläggningar i utrikesnämnden. Vi har därför reserverat oss på denna punkt i KU.

När det slutligen, fru talman, gäller utnämningsspolitiken har man under senare år allt tydligare kunnat se en övergång till det amerikanska "spoils system" på de högsta posterna i förvaltning och departement, dvs. att segraren i valet besätter nyckelposterna med omedelbar verkan. Här hos oss går det dock mer smygande. Regeringen får vänta tills något förordnande går ut eller någon avgår frivilligt. Även om en och annan post gått till icke

socialdemokrater, så är tendensen alldeles klar.

Det vi nu bevitnat i den här granskningen är dessutom att vänskapskorruptionen nu går ner också på lägre nivåer, i det här fallet departementsrådsnivå, som vid utnämningen av Christer Wretborn att inneha långtidsvikariatet på tjänsten som chef för internationella sekretariatet vid utbildningsdepartementet.

Granskningen har visat att frågan om tillsättning av tjänsten från början haft en klar inriktning från departementschefens sida. Tjänsten ledigförklarades, och nio personer sökte. Trots detta valdes inte den person som hade de bästa meriterna och för verksamheten de mest lämpade erfarenheterna. Fackens samstämda uppfattning negligerades också. Mot den här bakgrunden kan vi inte finna annat än att regeringens beslut fattats i strid med reglerna om beaktande av förtjänst och skicklighet och anser att förutvarande utbildningsministern Lennart Bodström bör kritiseras för sin behandling av frågan.

Fru talman! Därmed vill jag yrka bifall till samtliga reservationer där folkpartiet finns representerat och i övrigt till utskottets anmälan.

Under detta anförande övertog förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 58 BENGT KINDBOM (c):

Fru talman! Det är en bukett av ärenden som vi debatterar i ett sammanhang på slutet. Vissa av växterna i buketten är fleråriga. Jag har i konstitutionsutskottet föreslagit den här debattordningen av den anledningen att det skulle finnas möjlighet till en samlad diskussion när de ärenden som framstår som huvudärenden har diskuterats färdigt. Vi får se hur det går. Fungerar det inte bra den här gången, får vi pröva något annat vid nästföljande granskningsdebatt. Jag kan också erinra om att den här gruppen ärenden inte tidigare fanns upptagna som självständiga punkter utan stod under övriga frågor.

Mycket har redan sagts på dessa punkter, varför jag kanske inte behöver utnyttja hela den tid som jag har anmält. Det finns en rad punkter där utskottet enhälligt framför kritik. Det gäller jämställdhetsfrågorna, där utskottet för jag vet inte vilken gång i ordningen säger att det är angeläget att den kvinnliga representationen ökar. Vi har tidigare uttalat oss om fullföljande av jämställdhetsprogrammet. I detta sammanhang uttalar vi oss också om löneförmåner som går utöver plan. Jag hyser ingen annan förhoppning, fru talman, än att vi återkommer till dessa frågor vid kommande granskning.

De rättspsykiatriska undersökningarna har också diskuterats ingående. Låt mig konstatera att när vi enhälligt kritiserar dem är det inte första gången som vi från centerns sida är kritiska. Vi har också i socialutskottet reserverat oss för att man skall ge verksamheten de ekonomiska resurser som behövs för att man skall kunna garantera rättssäkerhet och rättstrygghet för den enskilde.

UV-Shipping är en märklig historia, som jag gärna vill kommentera litet mera, eftersom den berör det som vi från centerns sida har föreslagit bör ske i större utsträckning, nämligen försäljning av statlig verksamhet. Men vi hade

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställdhetsfrågor,
m.m.*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställdhetsfrågor,
m.m.*

inte avsett att det skulle ske på detta sätt. När vi föreslog försäljningar av statlig verksamhet var det inte för att öka maktkoncentrationen i näringslivet utan för att sprida den.

UV-Shipping-affären blev till glädje för stora kapitalplacerare. Men allmänheten skulle också få del av aktieförvärvet. Det sades att man skulle få köpa aktieposter på vardera 500 aktier. Det har visat sig att 180 personer har fått mer än en aktiepost. Till de favoriserades och utvaldas skara hör inte varvsarbetare eller lägre tjänstemän. Dit hör inte heller småspararna, aktiehandlare på lägre nivå, utan de som redan har gjort stora klipp och som har god insyn och god förankring i aktiehandeln. Dessutom gynnade priset dem som fick möjlighet att förvärva aktier.

Det behövs klart uttalade principer i samband med försäljning av statliga företag. Vår målsättning är att det skall finnas ett spritt och decentraliserat ägande. Det ansvariga statsrådet har tagit på sig ett ansvar här. Det är bara för att understryka hur angeläget det är att vi får en annan ordning vid kommande försäljningar som jag har tagit upp denna fråga.

Också när det gäller rörelsehindrade elevers gymnasiestudier är vi i utskottet kritiska. Att det inte var så enkelt att enas om kritiken framgår inte av behandlingen här. Men på punkt efter punkt vidgår socialdemokraterna egentligen bara det som absolut måste godtas. Här fanns det en majoritet som var på väg att köra över socialdemokraterna.

I slutet av utskottets skrivning på denna punkt står det:

”Av de ovan redovisade förhållandena framgår enligt utskottets mening att det krav riksdagen ställt i fråga om ansvar för berörda ungdomars gymnasiestudier inte uppfyllts på ett tillfredsställande sätt.”

Vem är det som inte har uppfyllt ställda krav? Ja, det framgår inte här. Men det räcker att läsa rubriken på betänkandet – ”Granskningsbetänkande”. Det är ju ett betänkande som har kommit till med anledning av granskningen av statsrådets tjänsteutövning och regeringsärendenas handläggning. Det handlar alltså om regeringens ansvar.

Fru talman! Här passar kanske en av Västgötabengtssons fina historier in. Historien återspeglar i ett nötskal det som har präglat inte bara frågan om rörelsehindrade elever utan kanske också Ebbe Carlsson-ärendet. Så här går historien:

Gustav hemma sulle inför tinget. Det var en stor händelse i bygden, så granna följde med för att höra hur det skulle gå. Snart förstod de att Gustav va illa ute. Åklagarn drog ihop nätet. Då viskade en av medföljarna vist: Årkänn ente Gustav för då åker du fast!

Den här Västgötahistorien tycker jag är lärorik även när det gäller vårt granskningsarbete.

Så till något som är allvarigare. Det gäller då exporten och importen av radioaktivt klyvbart material. I samband med anmälan av frågan förekom en hel del diskussioner om hur det klyvbara materialet rörde sig ute i Europa. Vissa förundersökningar gjordes även i vårt land. Något olagligt, straffbart, i det fallet har inte konstaterats. I varje fall har åtal inte väckts.

Att granskningen i sig är värdefull och att KU:s åtgärder har effekt visar det arbete som har startades både inom SKI och SSI samt i regeringskansliet. Man var tvungen att ta tag i dessa frågor. Från underlydande myndigheters

sida konstaterades att man inte hade fullständig kontroll över det klyvbara materialet.

Nu säger majoriteten att arbetet med redovisning och kontroller i stort sett fungerar tillfredsställande. Detta tycker jag är ett alldeles för vagt uttalande. Detta material är ju internationellt gångbart – ja, så gångbart att särskilda konventioner har träffats beträffande detta material. Hanteringen är så viktig att vi i vårt land har en speciell lagstiftning såväl för kontroll och redovisning som för tillsyn. Man säger att det är bra om det här i stort sett fungerar tillfredsställande. Med hänsyn till frågans art och natur tycker jag dock att det inte får råda något tvivel på denna punkt, utan hanteringen måste fungera tillfredsställande. Men så är det inte enligt vår mening. Därför påpekar vi i vår reservation att det saknas en fullständig kontroll över import och export av radioaktivt material. Således måste åtgärder vidtas som är av den arten att vi får en fullständig kontroll.

En annan fråga gäller det tunga vattnet, som inte precis *dök* upp i diskussionen. Frågan kom i varje fall upp. Det tunga vattnet härrör sig från den svenska blågula linjens havererande. AB Atomenergi satsade ju i ett tidigt skede på reaktorer med naturligt uran och tungt vatten. Verksamheten i Marviken startade av säkerhetsskäl aldrig. Därför stod vi där med för mycket tungt vatten. Som redovisas här har sådant exporterats till Canada. Även i detta sammanhang konstaterar vi att kontrollen var dålig. Det stod klart när man från norsk sida frågade vart det tunga vattnet hade tagit vägen. I efterhand har kontroller gjorts. Man tror sig nu veta vart det mesta av det tunga vattnet har tagit vägen. I ett tidigare skede omfattades tungt vatten inte av den rapportskyldighet som gällde för företaget. Därför har vi inte kunnat gå längre i den diskussionen.

Slutligen i denna del något om det utbrända kärnbränslet. Vi upprepar vad vi har sagt i tidigare reservationer: Med beaktande av tidigare ingångna avtal borde regeringen ha lagt fram en plan för en avveckling av engagemanget utomlands, för återtagande av vårt utbrända kärnbränsle samt för slutförvaring här hemma utan upparbetning. Det här är frågor där utskottet inte biträder oss.

Fru talman! Jag yrkar bifall till reservation 20.

Vi i centern har varit med om att underteckna även en annan reservation, reservation 17 om regeringens utnämningsspolitik. Jag skall inte orda mera om den saken, utan jag nöjer mig med att yrka bifall till reservation 17.

Utbyggnaden av E 6:an till motorväg är en annan fråga som vi har ägnat mycken tid. I denna fråga har man i juridisk mening gått så långt som det för tillfället är möjligt. Frågan har drivits till sin spets genom att regeringsrätten har beviljat resning. Vi har gjort en prövning från olika grundlagsmässiga aspekter. Men i varje fall hittills har vi inte ur rättslig synpunkt kunnat finna någon anledning till kritik. Däremot kan frågan diskuteras utifrån allmänpolitiska utgångspunkter. Det är därför som vi i centern har avgett ett särskilt yttrande. Diskussionen kan ju annars lätt bli sådan att man kan tro att motorvägsbygget i sin helhet godtas på grund av uttalanden om att det inte finns någon konstitutionell kritik i övrigt. Det kan alltså finnas anledning att återkomma till frågan om utbyggnaden av motorvägen.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställdhetsfrågor,
m.m.*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställdhetsfrågor,
m.m.*

Fru talman! Med detta yrkar jag bifall inte bara till de två reservationer som jag redan har nämnt utan också till utskottets hemställan i övrigt.

Anf. 59 ROLF L NILSON (vpk):

Fru talman! Av de nio ärenden som nu är föremål för diskussion i ett sammanhang är tre anmälda av vpk-riksdagsledamöter. Dessa tre granskningsanmälningar, gjorda av Bo Hammar, Viola Claesson och Margó Ingvardsson, har samlat ett enigt utskott till kritik av regeringen. Det visar att dessa granskningsärenden är grundade på väl underbyggda misstankar om att regeringen har handlagt frågor på ett otillfredsställande sätt. Jag vill bara konstatera detta.

I den här debattrundan behandlas ganska många sinsemellan olika frågor, som var för sig är viktiga. Alla har väl inte tilldragit sig riktigt samma uppmärksamhet som Ebbe Carlsson-affären, men frågan om motorvägsbygget genom Bohuslän har fått ganska stor publicitet och är en angelägenhet för ett stort antal människor i Västsverige. Också de andra frågor som har tagits upp till granskning är angelägna. Två viktiga frågor, motorvägsbygget, som jag har nämnt, och de rörelsehindrade barnens gymnasiestudier, kommer att beröras i senare inlägg av två partikamrater: Viola Claesson när det gäller motorväg E 6 och Margó Ingvardsson när det gäller de rörelsehindrade barnens gymnasiestudier.

Vi har i granskningsarbetet fått rätt i vår kritik. Regeringsrätten har när det gäller E 6 konstaterat att regeringen borde ha tagit hänsyn till naturresurslagen vid handläggningen av vägfrågan, och KU har ställt sig bakom den bedömningen. KU har också ställt sig bakom riksdagens krav när det gäller de rörelsehindrade ungdomarnas gymnasiestudier. Detsamma gäller Bo Hammars begäran om granskning av affären UV-Shipping.

När det gäller ett annat viktigt granskningsärende, rättspsykiatri, har ett enigt utskott kritiserat den nuvarande regeringens handläggningssätt. Det har påpekats från många håll i mycket skarpa ordalag att rättspsykiatri bedrivs på ett olagligt sätt och att så har varit fallet under många år. Kritik riktas i utskottets granskningsbetänkande mot den nuvarande regeringen, men också mot tidigare regeringar. Det framgick kanske inte med önskvärd tydlighet av Ylva Annerstedts inlägg.

Jämställdhetspolitiken är viktig. Jag konstaterar med beklagande att trots de åtgärder som har vidtagits har jämställdheten snarare minskat än ökat, och det gäller i stort sett på alla plan som är föremål för granskning.

Det finns en majoritet i utskottet för kritik av regeringen när det gäller PKbankens förvärv av Carnegie Fondkommission AB. Den affären skulle, om den hade blivit offentlig någon dag tidigare än vad som skedde, ha blåst ner ganska många socialdemokratiska förstamajtalare från deras talarstolar. Det hade inte räckt med att de hade paginerat om sina förstamajtalsmanuskript, utan de hade nog fått skriva om dessa rätt rejält.

Det finns här en del oklarheter som utskottet kritiserar. De gäller överenskommelsen mellan regeringen och säljaren, Erik Penscr. Vad har man kommit överens om, vilka löften har givits och utkrävts och hur är detta dokumenterat? Det är också oklart om regeringen skulle underställa riksdagen denna fråga. Det som skedde var ju en omvändelse under galgen.

Konstitutionsutskottet konstaterar att en affär av detta slag, dvs. en minskning av aktieinnehavet i ett statligt bolag, alltid skall underställas riksdagen. Besked härom kom först efter en särskilt begärd debatt i mitten av maj, och det är otillfredsställande. Nu konstaterar konstitutionsutskottet att regeringen delar riksdagens uppfattning om hur sådana här affärer skall handläggas.

Det ärende som gäller UV-Shippings fördelning av aktier till allmänheten är en slags rättvis- eller jämställdhetsfråga. Industriministern har medgivit att denna fördelning inte har skett på rätt sätt. Industriministern har också, förutom att han erkänt att ärendet handlagts fel, personligen tagit på sig ansvaret för att så har skett.

Vpk står bakom två reservationer i de granskningsärenden som nu är föremål för debatt. Det gäller för det första reservation 18 om motorvägsbygget på E 6. Ärendet har handlagts på ett märkligt sätt inte bara när det gäller tillämpningen av naturresurslagen. Vi har för det andra avgivit en reservation tillsammans med centerpartiet och miljöpartiet om exporten av klyvbart material.

Jag begränsar mig till att yrka bifall till reservationerna 18 och 20 och i övrigt bifall till utskottets förslag.

Anf. 60 HANS LEGHAMMAR (mp):

Fru talman! Jag vill inledningsvis litet allmänt beröra några av de punkter som nu behandlas. Flera talare från vårt parti kommer att fördjupa sig på vissa områden, som jag tänker nämna bara helt kort.

När det gäller regeringens utnämningsspolitik vill jag yrka bifall till reservation 17 vid punkt A 15, om anställningen av Wretborn. Vi har i det ärendet en med de övriga borgerliga partierna gemensam reservation. Vi tycker att det får vara någon – jag höll på att svära, men det skall jag inte göra – ordning när det gäller anställningar i departementen.

De rättspsykiatriska undersökningarna har varit en visa i många år. Man har från många olika håll krävt initiativ för att något skall hända på det området. Regeringen har onekligen visat passivitet och nonchalans i ärendet. Man skulle faktiskt ha kunnat gå litet snabbare fram. Vi står därför bakom den gemensamma skrivning som utskottet lyckats få till stånd. Vi är i utskottet eniga om att det här har gått felaktigt till.

Jag vill så övergå till ärende A 17 och yrkar till att börja med bifall till reservation 19. Det gäller här utbyggnaden av motorvägen i Bohuslän.

Jag vill slå fast att den granskning som vi har velat göra av det här ärendet verkligen är av konstitutionell art. Trots detta har vi framför allt från centerpartiet fått en ganska konstig kritik, för att vi skulle ha drivit denna fråga i något miljöpopulistiskt syfte. Jag har varje gång som detta ärende har varit uppe frågat vad man egentligen menar när man anklagar oss för miljöpopulistiska syften i frågan om motorvägsbygget.

I vår anmälan har vi krävt att konstitutionsutskottet skall granska detta ärende utifrån två stadganden i regeringsformen, nämligen enligt 11 kap. 7 § och 7 kap. 2 §. Jag hoppas därför att det inte är något tvivel om att det är en konstitutionell granskning som vi har försökt göra i KU. När det gäller den allmänna politiska bedömningen tror jag inte att det råder något tvivel om var miljöpartiet står.

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställhetsfrågor,
m.m.*

Det huvudsakliga granskningsarbetet har i år som bekant ägnats åt Ebbe Carlsson-affären, och det har onekligen lett till att granskningen av motorvägsärendet har kommit i andra hand. Vi har därför hela tiden sagt att vi skulle granska detta ärende så mycket som vi hinner med under våren och skjuta upp resten av ärendet till hösten. Därför blev vi minst sagt förvånade när vi fick beskedet att ärendet antingen skulle skjutas upp helt till hösten eller att vi alternativt skulle få nöja oss med att utfråga två vägekonomer, som har synpunkter och fakta när det gäller bl.a. miljökostnadsanalyser och andra samhällsekonomiska aspekter i stort på det här vägbygget. Vi uppfattade detta som att utskottet förutsatte att inget skulle komma fram av den förestående granskningen men att utskottet ändå var enigt om att sätta punkt innan utfrågningen hade gjorts. Vi tycker att det är ett ganska märkligt sätt att kalla människor till utfrågningar men redan innan de har kommit förutsätta att det inte skall komma fram något nytt.

När granskningen var gjord och ärendet skulle slutjusteras hade vi en lång lista på frågor som vi tyckte att det var mycket väsentligt att få svar på, just för att få reda på om regeringen hade brutit mot de punkter i regeringsformen som jag tidigare har nämnt. Hade någon i regeringskansliet eventuellt gett löfte till Volvo om en motorväg för att Volvo skulle etablera sig i Uddevalla? Den frågan har vi inte gått in på djupet i och kan inte besvara. Det är mycket viktigt att få klarhet i detta, för om någon har gett löfte till Volvo så strider det just mot regeringsformens 11 kap. 7 §.

Det har vidare varit stört omöjligt att få reda på vad som hände före regeringssammanträdet den 24 januari 1985. Tror ni riksdagsledamöter verkligen på att ett av Sveriges dyraste och mest komplicerade motorvägsbyggen bara var en idé på ett regeringssammanträde? Det finns nämligen inte ett enda papper om detta ärende, innan beslutet fattades på detta regerings-sammanträde. Jag tror i alla fall inte att ett sådant ärende kommer upp som en liten idé under pågående regeringssammanträde. Det kanske är som maktutredningen har velat göra gällande, att det förekommit en del middagar och andra små intima möten där man kommit överens om hur frågan skall ordnas. Därför, fru talman, tycker jag att det är av största vikt att gå till botten med detta ärende, vilket vi från miljöpartiet har begärt, och inte som nu binda sig för bedömningar innan ärendet verkligen är granskat.

Det kändes litet konstigt att skriva en reservation, när vår kritik främst berodde på att vi inte var nöjda med den granskning som hade gjorts. Med utgångspunkt i det material som ändå har kommit fram har vi gjort våra bedömningar och skrivit en reservation. Ni kan själva läsa detta i handlingarna. Vidare kommer Elisabet Franzén, som har varit en av anmälarna och initiativtagarna till detta ärende, att prata mer om upprinnelsen till det.

Claes Roxbergh kommer att gå upp i talarstolen och prata litet grand om export och import av radioaktivt och klyvbart material, så jag nöjer mig med att yrka bifall till reservation 20.

Beträffande PKbankens förvärv av Carnegie Fondkommission AB kan vi konstatera att socialdemokraterna har skrivit en reservation och att utskottet i övrigt varit enigt om att fel begåtts i konstitutionell bemärkelse. Även i fråga om fördelningen av aktier i samband med nyemissionen i UV-Shipping AB har utskottet varit enigt.

Den sista punkten som föranlett utskottet att avge enig kritik gäller rörelsehindrade elevers gymnasiestudier, och den kommer Ragnhild Pohanka att prata litet om.

Därmed, fru talman, yrkar jag bifall till de reservationer som miljöpartiet de gröna är med på. I övrigt yrkar jag bifall till utskottets anmälan.

Anf. 61 SÖREN LEKBERG (s):

Fru talman! Vi har nu kommit in på sista kapitlet i den här granskningsdebatten. Jag skall därför inskränka mig till att kommentera de fem ärenden som föranlett reservationer. Det handlar alltså om regeringens utnämningsspolitik, utbyggnad av E 6 till motorväg i Bohuslän, export och import av klyvbart material m. m., PKbankens förvärv av Carnegie Fondkommission AB samt import av japanska bilar. Låt mig börja med importen av japanska bilar.

Av det material som utskottet har tagit del av framgår att företrädare för regeringskansliet i kontakter med japanska regeringen uttryckt oro för den koncentration av den japanska bilexporten som kunde bli följden av de importrestriktioner som infördes i en rad europeiska länder. Importökningen har dock inte bedömts vara av den omfattningen att den skulle kunna utgöra underlag för en begäran om restriktioner eller andra åtgärder enligt GATT-avtalet, och något överenskommelse har således inte träffats. Regeringen har vidare ansett att frågan inte varit av sådan art att den har behövt anmälas i utrikesnämnden. Det framgår också av konstitutionsutskottets material att liknande kontakter tagits med den japanska regeringen såväl 1980 som 1981 och senare.

Enligt utskottet har samtalen med representanterna för den japanska regeringen legat inom ramen för regeringens befogenhet att företräda Sverige i överläggningar med andra stater. Informella överläggningar av detta slag är vanliga i det internationella handelsutbytet och kan inte anses stå i strid med GATT-bestämmelserna eller andra överenskommelser.

Mot den här bakgrunden har jag därför svårt att begripa mig på folkpartiets reservation och dess resonemang om att regeringen vidtagit åtgärder som står i strid med andan i de internationella överenskommelser Sverige anslutit sig till samt att samtalen borde ha föregåtts av överläggningar i utrikesnämnden.

I en situation, där det finns uppenbar risk för en ansamling av japansk bilexport till Sverige på grund av att flera biltillverkande europeiska länder infört importrestriktioner, är det enligt min mening helt självklart att regeringen reagerar och i sina kontakter med den japanska regeringen framför sin oro över vad som eventuellt kan komma att inträffa i ett sådant läge. Det motsatta, fru talman, att sitta med armarna i kors, hade enligt min mening varit klart klandervärt. Jag yrkar därför bifall till utskottets skrivning under punkten 20 och avslag på reservation 22.

Även i år har utskottet granskat ett par kärnenergifrågor. Denna gång handlar det dels om regeringens beredning av frågor som rör export och import av klyvbart material och avfall samt redovisningen och kontrollen av verksamheten, dels om export och import av tungt vatten av norskt ursprung.

Statens kärnkraftsinspektion, SKI, som tillsammans med statens strål-

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställdhetsfrågor,
m.m.*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställdhetsfrågor,
m.m.*

skyddsinstitut tillhör de myndigheter som har att svara för att lagar och regler följs på detta område, har i sin redovisning, som har överlämnats till utskottet, bedömt att gränsöverskridande transporter skett på ett från säkerhetssynpunkt fullt tillfredsställande sätt, och man bedömer att gällande lagar och bestämmelser efterlevs. I några enstaka fall har oklarheter påvisats, men dessa har av SKI bedömts vara av ringa betydelse för säkerheten. Enligt SKI är nuvarande kontrollsystem fullt godtagbart vad gäller införsel, utförsel, transport och överlåtelse av kärnämne. På vissa områden finns dock enligt statens kärnkraftsinspektion behov av bättre kontrollrutiner och sådana övervägs också inom myndigheten.

När det sedan gäller frågan om det tunga vattnet har Norge begärt att svenska myndigheter skall försöka spåra det tunga vatten som exporterats till Sverige sedan 1938. SKI har i sina efterforskningar fått fram att Sverige tagit emot ungefär 82 ton och exporterat över 78 ton. I Studsvik och vid vissa andra forskningsinstitutioner finns i dag drygt 2 ton. Resterande mängder tungt vatten får enligt statens kärnkraftsinspektion uppfattning hänföras till normala processförluster under årens lopp.

Utskottet konstaterar sammanfattningsvis att redovisningen och kontrollen av den aktuella verksamheten med klyvbart och radioaktivt material och tungt vatten i stort sett fungerat på ett tillfredsställande sätt och att gällande lagstiftning på berörda områden har iakttagits. När det gäller SKI:s överväganden om vissa förbättringar anser utskottet det självfallet angeläget att kontrollsystemet utformas på ett sätt som svarar mot mycket högt ställda krav.

Jag yrkar bifall till utskottets skrivning under denna punkt och avslag på reservation 20.

I ärendet om PKbankens förvärv av Carnegie Fondkommission AB är utskottet i stort sett enigt. Vi socialdemokrater menar i en reservation att tredje stycket på s. 90 bort utgå, eftersom det helt saknar relevans ur konstitutionell granskningssynpunkt. Jag vill därför nu yrka bifall till vår reservation 21.

När det gäller utskottets bedömning i övrigt utmynnar det i ett kritiskt konstaterande att regeringen inte från början klargjorde att man skulle underställa riksdagen frågan om minskning av statens ägarandel i PKbanken. Först efter en särskilt anordnad debatt gavs besked i denna fråga, vilket utskottet anser otillfredsställande. Av regeringens slutliga ställningstagande framgår dock att man numera delar uppfattningen att riksdagen skall pröva sådana frågor.

Beträffande styrningen av bolag där staten helt eller delvis äger aktierna hänvisar utskottet till sitt betänkande 1982/83:30. Där sägs bl.a. – vilket enligt min mening är principiellt viktigt – att den formella styrningen endast utövas på bolagsstämman men att det självfallet inte betyder att underhandskontakter mellan ägare och den direkta bolagsledningen inte skall få förekomma.

Utifrån detta konstaterar utskottet nu att kontakterna mellan bl.a. finansministern och PKbankens ordförande uppenbarligen var en sådan underhandskontakt som utskottet tidigare beskrivit i nyss nämnda betänkande.

Enligt min mening är det värdefullt att utskottet nu än en gång har kommit till samma ställningstagande när det gäller styrningen av statliga företag och regeringens roll som ägare.

Jag går nu över till ärendet om utbyggnaden av E 6 till motorväg mellan Stenungsund och Ljungkile. Utskottet har här samlat in ett omfattande material och genomfört två offentliga utfrågningar. Vi har med andra ord inte raskat undan det här ärendet, utan vi har ägnat det förhållandevis stor omsorg. Låt mig med en gång slå fast att det är en konstitutionell granskning som utskottet skall göra och inte en trafikpolitisk. Den senare svarar i första hand trafikutskottet för.

Vad vi har haft att granska är således om regeringen har handlagt ärendet på ett formellt riktigt sätt.

Vad vi då kan se är att regeringen med anledning av Uddevallavarvets nedläggning beslutade i januari 1985 att ge vägverket i uppdrag att projektera och upprätta en arbetsplan för en utbyggnad av E 6 till motorväg på återstående delar mellan Stenungsund och Uddevalla.

Riksdagen har sedan vid fyra olika tillfällen 1986, 1987, 1988 och 1989 särskilt behandlat just detta vägprojekt, ställt sig bakom det och beviljat erforderliga medel.

Regeringsrätten har i sitt beslut om att bevilja resning i överklagandeärendet behandlat också de konstitutionella aspekterna i frågan. Regeringsrätten har t.ex. funnit att beslutet om uppdraget till vägverket att projektera och upprätta arbetsplan inte står i strid med regeringsformens bestämmelse.

När det gäller påståendet om att kostnaderna inte var tillräckligt utredda när regeringen gav uppdraget till vägverket kan enligt utskottets mening konstateras att syftet med arbetsplanen var att ge statsmakterna ett utförligt underlag till beslut om byggande av vägen. Det ligger därför i sakens natur, som utskottet påpekar, att kostnaderna för vägbygget inte var klarlagda när regeringen fattade beslutet om uppdraget till vägverket. Kostnadsfrågan har också i annat sammanhang behandlats av ett riksdagsorgan, nämligen riksdagens revisorer, som lämnat en anmälan utan åtgärd.

I början av detta år behandlade regeringen återigen ärendet och beslutade då att avslå överklagandet. Arbetsplanen för E 6 mellan Stenungsund och Ljungkile har därmed – och jag citerar då vad trafikutskottet har uttalat – i sin helhet fastställts i den ordning som väglagen anvisar.

Från konstitutionella utgångspunkter finns det således ingen som helst grund för kritik mot regeringen för handläggningen av detta ärende. Jag yrkar därför bifall till vad utskottet anfört under punkten 17 och avslag på reservationerna 18 och 19.

Fru talman! Låt mig till sist något kommentera ärendet 15 om regeringens utnämningsspolitik. Det består av två delar: dels tillsättningen av ett långtidsvikariat som departementsråd vid utbildningsdepartementet, dels utnämningsspolitiken i allmänhet.

Vad gäller den första frågan finns en reservation från de borgerliga partierna och miljöpartiet. I den påstås att förordnandet av Christer Wretborn inte grundas på gällande regler om beaktande av kriterierna avseende förtjänst och skicklighet, och reservanterna vill därför rikta kritik mot förutvarande utbildningsministern Lennart Bodström. Detta kategoris-

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställdhetsfrågor,
m.m.*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställdhetsfrågor,
m.m.*

ka ställningstagande av reservanternas är enligt min mening märkligt, när man tar del av sakfrågan.

I motsats till vad som tydligen var vanligt under tidigare regeringar har detta tillsättningsärendet föregåtts av ett ansökningsförfarande, och sedvanlig prövning av meriter och lämplighet har gjorts. Det finns därför enligt majoritetens i utskottet uppfattning inget att anmärka mot förordnandet av Christer Wretborn.

Jag kan här och i likhet med Pressens Tidning, som sannerligen inte kan påstås vara något organ för regeringen, notera att Wretborn inte blir behandlad efter sina egna meriter.

Att de borgerliga har ett gott öga till Lennart Bodström är väl känt. Men att detta också skall drabba den som varit medarbetare till honom är inte vidare tilltalande. Det liknar mer McCarthyism än kritisk granskning. Jag yrkar bifall till utskottets skrivning och avslag på reservation 17.

När det sedan gäller utnämningsspolitiken i allmänhet har som vanligt moderaterna ställt sig utanför och i sin reservation riktat våldsamt kritik mot den socialdemokratiska regeringen och socialdemokratin i allmänhet. Vid förra årets granskningsdebatt diskuterades utnämningsspolitiken ganska utförligt. Vi kunde då som nu konstatera att en bred majoritet sluter upp bakom uppfattningen att regeringsformens regler att endast fästa avseende vid sakliga grunder som förtjänst och skicklighet också följs av regeringen.

Under förra årets debatt beklagade jag att moderaterna isolerat sig och i stället för konstruktiva resonemang ägnar sig åt att författa politiska pamfletter. Även årets reservation kan hänföras till kategorin pamfletter, vars språk mer hör hemma på ett torgmöte än i ett utskottsbetänkande.

Och moderaternas skrivningar kan jag inte tolka på annat sätt än att man nu försöker fabricera ett slags alibi för att vid ett eventuellt regeringsskifte införa ett utnämningssystem efter amerikanskt mönster. Det förvånar mig i och för sig inte med tanke på moderaternas förkärlek för att införa olika artfrämjande inslag i det svenska parlamentariska statsskicket.

Fru talman! Jag yrkar bifall till utskottets bedömning i denna del och avslag på reservation 16.

Anf. 62 BENGT KINDBOM (c) replik:

Fru talman! På en punkt delar jag inte alls Sören Lekbergs uppfattning, nämligen när han säger att vi har kommit till det sista kapitlet i granskningen – det har visat sig att det gör vi egentligen aldrig, utan det är snarare fråga om en följetong.

När det gäller frågan om klyvbart material, där vi har en reservation, rör det sig om ett material som är av intresse framför allt för länder som inte har biträtt icke-spridningsavtalet. Vi vet att det pågår en illegal internationell handel med det klyvbara materialet, och det kan inte uteslutas att detta kan vara av intresse i terroristsammanhang. Därför menar vi i centerpartiet att det är viktigt att ha denna verksamhet under kontroll. Det får inte inträffa att svenskt avfall, högaktivt eller lågaktivt material, förekommer i denna handel. Svenskt kärnbränsleavfall skall inte bidra till upprustningen ute i världen. Det Sören Lekberg hänvisade till, som exempel på hur bra regeringen är, och som står skrivet i utskottsbetänkandet, är ju i och för sig

motsägelsefullt. Å ena sidan försöker han göra gällande att myndigheterna har denna verksamhet under kontroll, å andra sidan finns det på vissa områden behov av en förbättring av kontrollrutinerna.

När SKI har uttalat sig på detta sätt vill jag fråga: Hur kan utskottsmajoriteten vara nöjd med ett sakernas tillstånd där verksamheten fungerar på ett i stort sett tillfredsställande sätt? Detta har jag inte fått något svar på.

Anf. 63 HANS LEGHAMMAR (mp) replik:

Fru talman! Som bekant är det frågan om motorvägsbygget som jag vill ta upp till ytterligare debatt med Sören Lekberg. Jag tror inte att detta förvånar honom.

Jag kan konstatera att utskottet försöker gömma sig bakom regeringsrättens uttalande, i stället för att själv göra en fristående granskning. Jag vill fråga Sören Lekberg och de andra i utskottet: Tror ni verkligen att regeringsrätten har gjort något annat än en formell bedömning? Det vi i miljöpartiet har krävt är att man skall gå djupare i ärendet. Tror ni i utskottsmajoriteten att regeringsrätten har undersökt vilka förhandlingar som eventuellt har skett mellan Volvo och regeringskansliet? Tror ni vidare att regeringsrätten har undersökt vilka informella beslut som har fattats före regeringsbeslutet?

Dessa är de frågor vi i miljöpartiet har velat studera närmare, och det är där vi är ytterst kritiska och anser oss ha starka skäl att misstänka att det måste ha hänt någonting innan det formella beslutet fattades i regeringen. Det finns nämligen inte en enda handling i frågan från tiden som föregick regeringsbeslutet.

Men utskottsmajoriteten gömmer sig bakom regeringsrättens utlåtande utan att göra en egen granskning i ärendet. Detta är beklagligt.

Anf. 64 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Fru talman! Sören Lekbergs inlägg i denna debatt visar tydligt på två förhållanden som jag vill kommentera.

För det första: Regeringsföreträdarna vill till varje pris dölja och trycka ned den kritik som har riktats mot regeringen.

För det andra: Det finns ett behov och en nödvändighet av att ha en opposition som tydligt visar den kritik som regeringsföreträdarna vill undertrycka.

Inte med ett ljud säger Sören Lekberg någonting om den skandalösa behandling som rättspsykiatri har fått av det ansvariga statsrådet. Människor får i veckor sitta häktade i väntan på rättspsykiatrisk undersökning. Inte med ett ord berör Sören Lekberg de gymnasieungdomar som kämpar för att få den utbildning de har rätt till.

Det ansvariga statsrådet, Bengt Lindqvist, sade häromdagen i en radiointervju att konstitutionsutskottets uttalande är fullständigt överraskande, att socialutskottets uttalande om att staten har ett ansvar i frågan är opportunistiskt och att det är förvånansvärt att man kommer med sådana uttalanden under pågående utredning. Vidare sade statsrådet Lindqvist att riksdagens uttalanden har varit luddiga, mångtydiga och svåra att tolka, och att konstitutionsutskottet nu gör en tolkning som han inte gjort tidigare.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämsällldhetsfrågor,
m.m.*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställhetsfrågor,
m.m.*

Jag vill hävda att här finns ingenting luddigt eller svårtolkat. Riksdagen har klart sagt ifrån att det är regeringen som har ansvaret i dessa frågor, och det är regeringens skyldighet att omedelbart se till att dessa ungdomar får den utbildning de har rätt till. Detta måste gälla även för de ungdomar som kommer i fråga innan handikapputredningen är färdig med sin principiella utredning.

Sedan till frågan om den japanska bilexporten. Sören Lekberg sade att det enda regeringen hade gjort var att uttrycka oro över den exportkoncentration som kunde bli följden i detta sammanhang.

I det diplomatiska språkbruket finns stora subtiliteter när det gäller vad som kan betecknas som åtgärder och annat. Jag skulle vilja redovisa några av de uttalanden som faktiskt har gjorts av företrädare för de svenska statsmakterna. Statssekreterare Carl Johan Åberg har anklagat japanerna för att "dumpa bilexporten" till Sverige. Lars Ståhlberg, departementsråd på UD, har sagt att de japanska bilarna utgör ett hot mot andrahandsmarknaden och att "vi förväntar oss att den japanska bilexporten inte ligger kvar på den nuvarande höga nivån".

Detta är absolut mycket hårda påtryckningar sett utifrån det diplomatiska sättet att uttrycka sig. Att så förringa dessa uttalanden som Sören Lekberg gör är egentligen fullständigt otänkbart. Jag vidhåller folkpartiets yrkande i reservationen.

Anf. 65 SÖREN LEKBERG (s) replik:

Fru talman! Till Bengt Kindbom vill jag säga att vi inte rycker på axlarna vad gäller frågan om klyvbart material. Utskottet har fått fram en mycket omfattande redovisning av vilken framgår dels att Sverige har träffat internationella avtal som är mycket långtgående, dels att vår egen lagstiftning på detta område går mycket långt. Berörda myndigheter har gjort en kartläggning. De har gjort en bedömning och har själva kommit fram till att man skall överväga en viss förbättring av kontrollsystemet. Vi hälsar detta med tillfredsställelse och noterar att det självfallet är angeläget att kontrollsystemet utformas på ett sätt som svarar mot högt ställda krav. Detta är enligt min mening inte att nonchalera denna fråga.

När det gäller motorvägsbygget i Bohuslän säger nu Hans Leghammar att vi har "hängt oss på" eller ställt oss bakom en formell granskning som regeringsrätten har gjort av den konstitutionella frågan, och vi har enligt honom inte gått djupare än så. Men går man djupare i frågan, som Hans Leghammar gör, är man inne på trafikpolitikens område. Då är vi inne på frågan om det är riktigt att bygga motorvägar, om man skall bygga motortrafikleder, om man skall bygga järnvägar osv. Men detta är frågor som skall diskuteras och behandlas i första hand av trafikutskottet. Ur konstitutionell synpunkt finns det ingenting att anmärka vad gäller regeringens handlande i detta ärende.

Ylva Annerstedt påstår att jag som regeringsföreträdare försöker dölja kritik av regeringen och att jag också vill trycka ner oppositionen. Detta är fullkomligt felaktigt. Att jag inte tog upp den rättspsykiatriska verksamheten och de rörelsehindrade elevernas gymnasiestudier beror ju på att Olle Svensson redan i sin inledning berörde dessa frågor. Han tog upp dem som ett

exempel på frågor som bottnar i en tvist om huvudmannaskapet, varvid enskilda människor kommer i kläm. Och vi har ju kollektivt i utskottet tyckt att detta är någonting djupt otillfredsställande. Vi försöker sannerligen inte dölja dessa frågor.

När det slutligen gäller den japanska bilimporten vill jag säga att jag inte förstår folkpartiets argumentering på den punkten. Här har ju regeringen gjort på samma sätt som regeringarna gjorde 1980 och 1981.

Anf. 66 BENGT KINDBOM (c) replik:

Fru talman! För att beskriva skillnaden mellan reservanterna och socialdemokraterna i det här ärendet om export och import av radioaktivt material vill jag bara säga att vårt krav är att regeringen och ansvariga myndigheter skall vidta de åtgärder som behövs för att man skall uppnå en fullständig kontroll över importen och exporten. Det är alltså skillnaden. Vi godtar inte att det är i stort sett tillfredsställande, utan vi vill ha en fullständig kontroll.

Anf. 67 HANS LEGHAMMAR (mp) replik:

Fru talman! Jag tycker att det är väldigt beklagligt, Sören Lekberg, men det är den gamla vanliga visan. När man verkligen använder regeringsformen till punkt och pricka för att komma till botten i de här konstitutionella ärendena, så får man höra från socialdemokratiskt håll att det är någon miljögrej eller någon trafikgrej som vi miljöpartister försöker ta upp i det här sammanhanget. Varenda punkt vi har tagit upp, Sören Lekberg, är av konstitutionell art. Och kopplingen mellan Volvo och de beslut som eventuellt har tagits före regeringssammanträdet har direkt samband med de regeringsfrågor som vi har tagit upp i vår anmälan. Försök se till sak när vi debatterar dessa frågor! Det är faktiskt viktigt att vi lyfter fram de konstitutionella frågorna och inte gömmer oss bakom miljögrejer bara för att det är ett miljöparti som har anmält dessa frågor.

Anf. 68 YLVA ANNERSTEDT (fp) replik:

Fru talman! Jag är ledsen att jag måste stå med ryggen vänd mot Sören Lekberg, men nu är vi placerade på det här sättet.

När det gäller den japanska bilexporten är det faktiskt inte så, att den här regeringen har handlat exakt likadant som den borgerliga regering som Sören Lekberg hänvisade till. Jag vill hänvisa till ett uttalande som departementsrådet Ståhlberg gjort i en TT-intervju. Han sade att mötet i Tokyo var unikt på det viset att enbart bilexporten diskuterades.

Om man reser från Sverige till Tokyo enbart för att tala om bilexporten, så är det klart att det uppfattas som en ganska kraftig påtryckning på den japanska regeringen. Sveriges statsminister sade första veckan i augusti förra året: Att Sverige skulle stå helt öppet, det är att inbjuda till en konkurrens som inte är rimlig gentemot SAAB och Volvo. Därför har vi vidtagit vissa åtgärder för att det skall vara rimliga konkurrensvillkor. Det var alltså vad Ingvar Carlsson sade förra året. Så har inte de övriga regeringarna hanterat den här frågan. Det är därför vi har reagerat.

Sören Lekberg sade också i sitt första inlägg att det hade varit klandervärt att sitta med armarna i kors. Det betyder alltså att Sören Lekberg anser att

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställhetsfrågor,
m.m.*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställdhetsfrågor,
m.m.*

den svenska regeringen har vidtagit åtgärder – eller hur?

När det gäller rättspsykiatri och de rörelsehindrade gymnasieungdomarna är det faktiskt så, att vi i den här delen av debatten skulle ha en sakdebatt kring dessa allvarliga frågor. Vad Olle Svensson tog upp var bara ett exempel på något annat som han diskuterade. Att det fullständigt skulle avhålla oss från att ha en genomgripande och allvarlig debatt om dessa frågor i denna del av behandlingen av KU:s betänkande har inte alls varit meningen.

Därför vill jag fråga om Sören Lekberg verkligen inte tycker att man på allt sätt skall klandra den här hanteringen av både rättspsykiatri och de ungdomar som råkar illa ut. Tycker Sören Lekberg att det är rimligt att det ansvariga statsrådet går ut och uppmanar dessa ungdomar att söka socialbidrag för att få bedriva sina studier?

Anf. 69 ELISABETH FLEETWOOD (m):

Fru talman! Jag skall begränsa mig till att ta upp ärendet om de rörelsehindrade elevernas gymnasiestudier.

Fram t.o.m. den 31 december 1986 svarade staten för finansieringen av gymnasieutbildningen för svårt handikappade elever vid Skärholmens gymnasium. Detta gymnasium är ett riksgymnasium med hela landet som upptagningsområde. Elevantalet varierar mellan 50 och 70. Dessa elever har så svåra handikapp att speciell omvårdnad, kanske dygnet om, måste kunna erbjudas. Kostnaden per elev och år kan uppgå till 500 000 kr. Nämnden för vårdartjänst – tidigare styrelsen för vårdartjänst – svarar för administrationen av verksamheten.

I mars 1979 upptog regeringen åt statens förhandlingsnämnd att omförhandla med landsting och kommuner om överförande av det finansiella ansvaret för denna gymnasieutbildning till de kommunala huvudmännen. I maj 1985 meddelade statens förhandlingsnämnd att uppgörelse med Stockholms landsting inte hade kunnat uppnås. Företrädare för Landstingsförbundet och Kommunförbundet förklarade sig beredda att fortsätta diskussionen med SFN.

I juni 1986 uppgav SFN i en skrivelse till regeringen att principiell enighet uppnåtts om överförande av ansvaret. Någon formell överenskommelse hade inte ingåtts. Man var inte enig om vilken fördelning av kostnadsansvaret som skulle gälla. Det var därför högst anmärkningsvärt när man från departementet i en promemoria hävdade att inga invändningar hade rests mot förslaget till beslut om hur debiteringen skulle ske.

Den 18 december 1986 beslöt så regeringen att uppdra åt styrelsen för vårdartjänst att fr.o.m. den 1 januari 1987 debitera berörda kommuner och landsting en avgift. 60 % av kostnaden skulle falla på kommunen, 40 % på landstingen.

Våren 1987 uttalade socialutskottet:

”Enligt utskottets uppfattning åvilar det ekonomiska ansvaret för omvårdnaden om de rörelsehindrade barnen under deras gymnasieskolgång principiellt vederbörande primär- och landstingskommuner. Staten måste emellertid vara beredd att svara för att den begränsade grupp det här är fråga om verkligen kan erbjudas en fungerande gymnasieskolgång. De av dessa ungdomar som vill studera vidare måste då garanteras den omvårdnad som är

en förutsättning för att de skall kunna fullfölja sina studier. Deras möjligheter får inte vara beroende av hemortskommun. Statens ansvar för dessa ungdomars möjligheter till gymnasiestudier bör slås fast."

Från Riksförbundet för rörelsehindrade barn och ungdomar har hävdats att den ändrade kostnadsfördelningen innebär en risk för att rörelsehindrade ungdomar inte får tillgång till gymnasieutbildning och omvårdnad. Fattiga kommuner kan få svårt i konkurrensen mellan olika ärenden.

Svenska kommunförbundet har i en skrivelse den 2 juni 1988 framfört uppfattningen att staten bör ta det ekonomiska ansvaret för de rörelsehindrade eleverna. Socialstyrelsen ser det som ett angeläget ansvar för statsmakterna att kunna garantera det fåtal ungdomar det här rör sig om den specialanpassade undervisning och de boendeanordningar i anslutning härtill som de har behov av.

I december 1988 erhöll handikapputredningen tilläggsdirektiv av regeringen om att utreda och lämna förslag beträffande dessa elevers gymnasieutbildning och omvårdnad i anslutning till utbildningen.

Fru talman! Det står klart att riksdagen uttalat att elevernas möjligheter till gymnasieutbildning inte får vara beroende av hemortskommun och att statens ansvar för denna begränsade grupp ungdomar skall slås fast. Det är konstitutionsutskottets mening "att det krav riksdagen ställt i fråga om ansvar för berörda ungdomars gymnasiestudier inte uppfyllts på ett tillfredsställande sätt. Det borde således ha vidtagits mer kraftfulla åtgärder från ansvarigt håll för att bringa frågan till en skyndsam lösning."

Ett enigt konstitutionsutskott uttalar således denna kritik mot vederbörande på ansvarigt håll. Bakom uttrycket "ansvarigt håll" döljer sig naturligtvis regeringen och statsrådet Bengt Lindqvist. Utskottet borde egentligen ha kunnat skriva om detta i klartext. Men i klartext riktar vi således enig kritik i det här avseendet mot regeringen och mot statsrådet Lindqvist.

Till slut, fru talman, är det med tillfredsställelse som jag kan konstatera att socialutskottet för några veckor sedan beslutade att ansvaret skall återgå till staten. Det välkomnar vi.

Anf. 70 VIOLA CLAESSION (vpk):

Fru talman! Under punkten jämställdhetsfrågor m.m. ryms inte mindre än nio vitt skilda saker. När vi nu är några som till specialbehandling tar upp frågan om motorvägsbygget finns inte längre föredraganden här i kammaren.

Vad är det egentligen för orsaker bakom regeringens hänsynslösa agerande när den till vilket politiskt och ekonomiskt pris som helst anser att ScanLink-motorvägen, E 6-an mellan Uddevalla och Stenungsund, måste byggas?

När jag anmälde motorvägsbygget till konstitutionsutskottet i februari 1988, hade jag just fått veta att naturvårdsverket först ett år efter det att verket påstods ha gjort en miljökonsekvensutredning, och först flera månader efter regeringens beslut att sätta i gång bygget, klassat Bratteforsåns dalgång, som berörs av vägen, som ett riksintressant och skyddsvärt objekt enligt gällande lag. Man kan inte anklaga naturvårdsverket för att ha bedrivit någon kampanj för att detta skulle bli känt. Naturvårdsverkets kampanjer har aldrig haft sin udd riktad mot maktens boningar.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av statsrådens tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställdhetsfrågor.
m.m.*

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställhetsfrågor,
m.m.*

Vi var många som ansåg att det var mycket allvarligt att regeringen kört över både lagstiftarna och naturvårdsverket. Regeringsrätten tolkade agerandet på samma sätt. Men majoriteten i riksdagens konstitutionsutskott ville inte granska de krafter som tvingat fram det lagstridiga bygget. Majoriteten vågar inte ens ha en uppfattning om regeringens agerande. Däremot konstaterar majoriteten helt framt att regeringen genom att strunta i regeringsrättens dom den 9 februari i år har fastställt arbetsplanen för vägen "i den ordning som väglagen anvisar".

Menar då konstitutionsutskottet att regeringsrätten i sin dom har tolkat väglagen och naturresurslagen felaktigt? Regeringsrätten skriver i sitt beslut den 28 november 1988 att regeringen inte har tillämpat de föreskrifter som hör till dessa lagar. Rätten slår fast att det inte ens fanns någon miljökonsekvensbeskrivning när regeringen den 3 september 1987 fattade sitt beslut om klarsignal till vägbygget.

Regeringen har tydligt avslöjat sin opålitlighet när det gäller ScanLink-affären och forceringen av E 6-utbyggnaden i Bohuslän. Därför har det funnits många anledningar att försöka klarlägga bevekelsegrunder och agerande sedan beslutet den 24 januari 1985. Innan dess hade Gyllenhammar och "rundabordsindustrialisterna" hunnit presentera sina Europaprojekt. Besluten om att lägga ned Uddevallavarvet och att ge Volvo miljardsubventioner för en ny bilfabriksinvestering hade fattats. Efter ett akut och uppfordrande telefonsamtal från regeringen fick vägdirektören Wolfram en timme på sig att beräkna kostnaden för Sveriges i särklass i dyraste motorvägssatsning någonsin. Wolframs förvåning måste ha varit stor. I vägverkets långtidsplan rymdes det ingen sådan motorväg, ja ingen motorväg över huvud taget som hade med denna sträcka att göra.

Mot denna bakgrund fanns det verkligen anledning att studera förspelet. Det gällde också att ta reda på om någon ansvarig haft en tanke på miljösituationen i Bohuslän och konsekvenserna för skyddsvärda områden om och när en ny motorväg skulle byggas.

Fru talman! Jag har vid många tillfällen sedan jag kom in i riksdagen 1985 tagit upp dessa problem till debatt. Låt mig ta ett exempel. I november 1986 svarade miljöminister Birgitta Dahl följande om motorvägen och miljöfrågan:

"— att det kommer att ske miljöskyddsprövningar har framgått av uttalanden som både kommunikationsministern och jag själv gjort på senare tid. Vidare har kommunikationsministern i ett tal nyligen alldeles klart deklarerat att vi icke skall satsa på Scandinavian Link. Däremot behöver vi göra någonting åt den nu aktuella vägsträckningen. Den frågan är inte avgjord, men de miljökonsekvensbeskrivningar som gjorts har utförts av vägverket och naturvårdsverket."

Birgitta Dahl påstod alltså dels att miljökonsekvensbeskrivningar redan var gjorda i november 1986, dels antydningssvis att det ännu fanns tid för eftertanke före ett slutgiltigt avgörande av regeringen. När jag tyckte att jag ville ha ytterligare preciserings sade miljöministern:

"Det framgår av handlingar som jag har framför mig här — däribland vägverkets yttrande och naturvårdsverkets yttrande över det aktuella projektet — att naturvårdsverket dels har biträtt vägverket vid framtagandet

av sådana här beskrivningar, dels själv avgivit yttrande. Så på den punkten kan jag lugna Viola Claesson.

Det är riktigt att den här projekteringen har skett i särskilda former, och det har då – vilket understryks av både länsstyrelsen, vägverket och naturvårdsverket i deras ställningstaganden – inneburit att också miljökonsekvensbeskrivningar har fått tas fram i särskilda former. Generellt kan man säga att en av flera svagheter hos det gamla systemet är att beskrivningarna ofta kommer in på ett sent stadium. För framtiden hoppas vi få en bättre ordning, och vi diskuterar nu hur vi skall lösa denna fråga.”

Fru talman! Jag vet inte vilket tidsperspektiv fru Dahl har på ”framtiden”. Det är oklart om Birgitta Dahl redan då visste om att hon inte hade en chans emot ”den särskilda ordningen” som hon för säkerhets skull nämner två gånger i sin korta replik. Denna särskilda ordning var så oerhört speciell att regeringen under de tio månader som återstod till dess att den gav klarsignal till motorvägsbygget inte ens brydde sig om att det under tiden tillkom just den förstärkning av väglagen (15 §) som Birgitta Dahl verkade längta så hett efter.

Vilket spel för galleriet! Vilken medveten laglöshet och översittarattityd gentemot riksdagen och opinionen! Men den ”särskilda ordning” som rått och råder i regeringen och i händelserna kring Gyllenhammar och ScanLink, den struntar konstitutionsutskottet alltså blankt i.

Vpk anser att konstitutionsutskottets strutspolitik i denna fråga är helt ohållbar. Vi anser att konstitutionsutskottet måste fortsätta sin granskning av regeringens handläggning av frågan om motorvägen i Bohuslän. Dessutom menar vi att en rad inblandade viktiga aktörer måste höras av utskottet efter sommaruppehållet.

”Det händer att en fråga är överspelad, när den kommer på kammarens bord”, sade en tidigare föredragande, Olle Svensson, under förmiddagens debatt. Men inte är det ödet som styr detta spel, Olle Svensson. Det finns ju aktörer som ser till att konstitutionsutskottet och riksdagen reduceras till överspelade organ, eller hur? Det gäller aktörer som menar att löften till den västeuropeiska bilindustrilobbyn kan stå över lagar som riksdagen har stiftat, aktörer som dessutom menar att nyliberal ekonomisk tillväxt lika gärna kan leda till missväxt både i den demokratiska processen och i det ekologiska systemet.

När det gäller genomdrivandet av det skandalösa motorvägsbygget i Bohuslän har det genom åren funnits många aktörer inom och utanför regeringen. De mest aktiva har inte funnits på vare sig miljödepartementet eller kommunikationsdepartementet och inte heller på vägverket utan i mäktigare kretsar i landet.

På initiativ av finansdepartementet hamnade den 9 april 1985 ett telegram från TT på landets nyhetsredaktioner. TT förmedlar bl.a. följande:

”Feldt och Hellström hoppas att kunna sälja Volvochefens idé om en Scandinavian Link, en utbyggd transportled från Oslo, längs den svenska västkusten över till Danmark och vidare ut i Europa, till deltagarna. Den svenska regeringen tar Gyllenhammars förslag som ett konkret exempel när den på nytt gör ett försök att få övriga OECD-länder med sig på en samlad investeringssatsning på vägar och andra kommunikationer. En sådan sats-

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställdhetsfrågor,
m.m.*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställhetsfrågor,
m.m.*

ning är enligt Feldt nödvändig om det skall bli en bättre fart på den ekonomiska tillväxten. Ett måste om man skall komma till rätta med den enorma arbetslöshet som finns ute i Europa, anser han. När Feldt återigen för fram förslaget (det gjordes även vid det förra ministermötet) räknar han med att övriga nordiska länder ställer sig bakom.”

Kjell-Olof Feldts syn på tillväxt och Pehr Gyllenhammars skandinaviska autobahnprojekt om autostrador presenterades inför TT och folket som ett recept mot arbetslöshet. Det är ett taktiskt betingat infall med en kuslig historisk parallell i Europa.

Fram till hösten 1985 hade miljöorganisationerna inte hunnit organisera något större opinionsbildande arbete mot ScanLink och motorvägen. Regeringen vågade därför göra uttalanden som var raka och entydiga. Pehr Gyllenhammars projekt var inte bara bra, det skulle genomdrivas med hela Västeuropas samtycke. För regeringen fanns miljöproblem inte med i bilden över huvud taget innan andra började ifrågasätta planerna. Och när ifrågasättandet kom fick vi loften om att regeringen minsann hade grepp över miljökonsekvenserna.

Regeringsrätten visade hur det var ställt. Men det räcker inte att konstatera detta. Genom att inte vilja gå vidare med en granskning har utskottsmajoriteten intagit en passiv hållning till alla övriga aspekter som jag har tagit upp.

Fru talman! Jag ber att få yrka bifall till vpk-reservationen nr 18, där vi säger att regeringen på ett bristfälligt underlag och genom otillbörlig påverkan av vägverket genomdrivit beslutet om motorvägen.

Anf. 71 ELISABET FRANZÉN (mp):

Fru talman! Motorvägsbygget i Bohuslän är ett steg på vägen mot en naturkatastrof. Men det är inte därför som ärendet granskas i konstitutionsutskottet, utan KU skall se på lagligheten i regeringens beslut att bygga vägen. Har regeringen gjort fel i sin handläggning?

Den 24 januari 1985 beslöt regeringen om att projektera och upprätta arbetsplan. Man beslöt också om byggstart senast 1987. Nu säger KU:s majoritet att det bara var fråga om just ett beslut att projektera och upprätta arbetsplan. Men varför har man då angett när motorvägen senast skall börja byggas? Det måste uppfattas som att ett beslut om att bygga den har fattats.

Detta är också vägverkets uppfattning. Jag är från Göteborg och har fått en hel del information genom privata kontakter. Jag vet att vägverkets ledning från början ansåg det som ett mycket olyckligt beslut att bygga denna motorväg. Men verket ställde mycket lojalt upp och projekterade samt upprättade arbetsplan för vägbygget i enlighet med ordern från regeringen.

På länsstyrelsens naturvårdsenhet var man mycket upprörd och försökte motarbeta vägbygget. Men man hade ingen chans, eftersom ju regeringen redan fattat sitt beslut. Berörda kommuner hade inte fått ta ställning i förväg men kände sig bundna av regeringsbeslutet. De politiska majoriteterna gjorde som regeringen hade sagt till dem.

Det finns anledning att undra om beslutet bara gäller att projektera och upprätta arbetsplan. Varför vill inte konstitutionsutskottet granska om beslutet innebar någonting mer? Fanns det någonting bakom det som gjorde

att alla berörda organ på västkusten ansåg sig bundna? Vi har inte fått del av några handlingar ur regeringens arkiv före beslutet. Regeringen tycks på ett möte ha fått för sig att man skall be vägverket att projektera en motorväg, och så har vägverket gjort det.

Det finns starka skäl att tro att detta motorvägsbygge är ett löfte till näringslivet på västkusten. I regeringsbeslutet står också att det är en del i Uddevallapaketet, som bl.a. innebär att Volvo skall köpa Uddevallavarvet och dess förlustavdrag för en billig penning. Detta har således konstitutionsutskottet inte velat granska.

I sitt betänkande hänvisar konstitutionsutskottet till regeringsrättens ställningstagande och säger att regeringen inte har gjort fel. Det var inget beslut om att bygga en motorväg. Nu har advokaten Westdahl, som engagerat sig i fallet, sagt att regeringsrätten i sitt resonemang har utgått från att regeringen inte får fatta sådana beslut. Alltså har regeringen inte gjort det. Men i den anmälan som vi har lämnat in säger vi att regeringen har fattat ett sådant beslut. KU har inte granskat frågan i sak utan stött sig på regeringsrättens cirkelresonemang.

Konstitutionsutskottet har hört Gunnel Färm från departementet som inte var med när beslutet fattades. Man har också hört två vägekonomer. Men redan innan dessa vägekonomer kallades till utfrågning, hade konstitutionsutskottets majoritet beslutat att ingen fortsatt granskning skulle göras. KU hade alltså redan fattat beslut om sitt ställningstagande.

Sören Lekberg sade att miljöpartiet och vpk inte driver den här frågan ur konstitutionell synpunkt utan som en trafikpolitisk fråga. Det gör vi faktiskt inte, utan vi vill få till stånd en granskning av frågan ur konstitutionell synpunkt. Vi ser det snarare som om utskottets majoritet har gjort ett trafikpolitiskt ställningstagande. Man vill ha den här motorvägen. Alltså bryr man sig inte om att granska hur beslutet har fattats. Det skulle glädja mig om någon från konstitutionsutskottets majoritet kunde lägga fram sakargumenten och inte beskylla oss för att driva fel frågor.

Jag kan i sammanhanget jämföra med trädkramarna, som ofta har blivit anklagade för att bryta mot lagen. De har trotsat ordningsmakten. Dels har de gjort det till skydd för livet, dels till skydd för rättsstaten. I Västsverige är det en mycket utbredd uppfattning att beslutet om denna motorväg har fattats i strid mot svensk lag. Därför tycker jag att konstitutionsutskottet på allvar skall granska detta ärende och inte sopa undan det. I höst bör man därför ta upp det på nytt. Konstitutionsutskottet skall nämligen granska regeringens handläggning ur konstitutionell och laglig synpunkt, inte fatta trafikpolitiska beslut.

Anf. 72 STIG BERTILSSON (m):

Fru talman! Konstitutionsutskottet har även i år granskat regeringens utnämningsspolitik, och med anledning av det vill jag ta upp punkt 15 i granskningsbetänkandet och i anslutning därtill reservationerna 16 och 17.

Det är utan tvivel så, att allmänhetens intresse för de utnämningar som regeringen gör har ökat mycket markant på senare år. Skälet härtill är naturligtvis enkelt – regeringen har i flera fall presterat så uppseendeväckande utnämningar att, om de inte hade väckt allmänhetens undran, uteblivna

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställhetsfrågor,
m.m.*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställdhetsfrågor,
m.m.*

reaktioner kanske hade förvånat och oroat ännu mer. De reaktioner som vi nu har sett bland människor, i massmedia osv. är ändå ett uttryck för att demokratin fungerar. Jag hoppas verkligen att reaktionerna i framtiden inte blir mindre när uppenbara orättvisor och felaktigheter förekommer – det är i så fall ett styrketecken från demokratin och dess värnare.

Detta är litet av själva slutsatserna i den reservation som vi moderater har lämnat. Sören Lekberg, som tidigare har talat om den reservationen, kallar det ett språk som hör hemma på ett torgmöte och menar att moderaterna vill införa artfrämmande inslag i debatten. Det där får faktiskt till 100 % stå för Sören Lekberg. Jag hoppas att han lyssnar på det följande och tar del av den faktaredovisning som jag skall försöka ge i de här frågorna.

Årets granskning i fråga om utnämningsspolitiken har framför allt inriktats på högre statstjänster: landshövdingar, chefer för svenska utlandsmyndigheter och andra liknande höga befattningshavare. Ett särskilt intresse har också ägnats åt det flagranta övergrepp som skedde när regeringen tillsatte ett departementsråd på utbildningsdepartementet utan att ta hänsyn vare sig till faktiska meriter och kunskaper hos de sökande eller till synpunkter från arbetstagarorganisationerna.

Fru talman! Utskottets majoritet har inte velat klandra regeringen för handläggningen av de här frågorna. Sören Lekberg, som trosvisst konstaterar att moderaterna är ensamma i den här frågan och tycker att vi skiljer ut oss, får nog, om det här fortsätter, vara beredd på att det kommer en annan värdering från utskottsmajoriteten.

Jag vågar påstå att jag gör mig till tolk för många svenskar när jag uttrycker förvåning inför den utnämningsspolitik som regeringen tillämpar och för övrigt har tillämpat ända sedan regimskiftet 1982. När det gäller de högre tjänster som jag förut nämnde visar det sig, att bland de utnämningar där en politikerbakgrund finns är skillnaden påfallande stor mellan antalet socialdemokrater som erhållit de s.k. toppjobben och borgerliga som har gjort det. Vid en jämförelse finner man att det under de här åren sedan 1982 går kanske fyra eller fem utnämningar av socialdemokrater på en borgare. Jag vill därför gärna fråga socialdemokraternas talesman, Sören Lekberg, om han har uppfattningen att den fördelningen rätt speglar den kompetens som utnämningarna ändå borde kunna förväntas visa.

Naturligtvis vet vi vad ett eventuellt svar från Sören Lekberg kommer att bli. Han kommer att hävda att förtjänst och skicklighet har varit vägledande. Det sade statsministern också när han utfrågades inför konstitutionsutskottet, men han kunde lika litet som Sören Lekberg nu övertyga oss om att så är fallet.

Jag tror också, som jag sade, att den utnämningsspolitik som den socialdemokratiska regeringen tillämpar faktiskt börjar stöta på ett allt större motstånd. Den slutsatsen har jag dragit efter att ha läst bl.a. följande citat ur majoritetens skrivning i granskningsbetänkandet. På s. 74 strax under mitten av sidan står det:

”Utskottet vill ånyo understryka vikten av att de i regeringsformen uppställda kraven på sakliga grunder såsom förtjänst och skicklighet iakttas vid tjänstetillsättningar.”

”Utskottet vill ånyo understryka” – inte understryker man det ånyo. om

man inte innerst inne anser att det finns grund för att påpeka detta. Även om man alltså inte vill göra något särskilt uttalande, är det ändå alldeles uppenbart att regeringen får se upp med hur den framöver gör sina utnämningar.

Och det finns som sagt anledning att se upp. I reservation 16 vid betänkandet har vi moderater visat hur den socialdemokratiska regeringen på ett otillbörligt sätt har favoriserat partivänner i samband med utnämningar. Jag skall inte rabbla upp den långa rad av namn som vi kan lägga fram, utan jag vill bara konstatera att partiboken är en högre merit än de kvalifikationer som borde vara vägledande vid tillsättningar.

Detta socialdemokraternas sätt att gynna sina egna i stället för att gå på skicklighet och kompetens slår också tillbaka på dem själva. Med den uppmärksamhet som de här utnämningarna har fått blir resultatet att den som är socialdemokrat och har fått en utnämning mer än andra måste visa sig kompetent, eftersom ju regeringen bara lägger vikt vid den politiska tillhörigheten. För de socialdemokrater som verkligen är kompetenta blir alltså den nuvarande socialdemokratiska utnämningsspolitiken snarast en björntjänst eller åtminstone en väldigt kraftig belastning.

Fru talman! Jag vill avslutningsvis kort beröra den gemensamma fyrparti-reservationen nr 17, som handlar om hur vi fick ett nytt departementsråd i utbildningsdepartementet i fjol. Med den utnämningen knäsatte regeringen en ny princip, nämligen att göra tjänster även på departementsrådsnivå till politiserade tjänster. I det här aktuella fallet hade man ett flertal mycket dugliga och lämpliga sökande. Redan från början hade emellertid den dåvarande departementschefen, utbildningsminister Lennart Bodström, en egen uppfattning om vem som skulle få jobbet. Det var ingen av dem som ansågs särskilt dugliga eller någon av dem som hade förordats av facken, utan i stället en gammal bekant till ministern. Det kan konstateras att denna person får en betydligt tyngre börda att bära och har mera att bevisa för sin omgivning, än om han hade tillsatts efter de principer som skall vara vägledande i sådana här fall och som uttrycks i 11 kap. 9 § regeringsformen: "Vid tillsättning av statlig tjänst skall avseende fästas endast vid sakliga grunder, såsom förtjänst och skicklighet."

Sådana utnämningar som den på utbildningsdepartementet kan bäst beskrivas med begreppet svågerpolitik – man gynnar sina egna. Sören Lekberg må kalla vårt sätt att kritisera detta McCarthyism, men det är ändå en mycket utbredd uppfattning att det här inte har handlat om saklighet och kompetens utan att man har drivit sina egna, personliga intressen.

Sedan hör det också till saken att det nyss nämnda departementsrådet inte någon längre tid fick stöd från sin departementschef. Med de principer som så ofta gäller för socialdemokrater belönades departementschefen så småningom med uppdraget att bli regeringens sändebud i Oslo – försiktigt uttryckt en av de mera besynnerliga ambassadörsutnämningar som den socialdemokratiska regeringen har svarat för, och det vill ju inte säga litet.

Fru talman! För att återupprätta förtroendet för statsförvaltningen måste en utnämningsspolitik liknande den som den nuvarande regeringen bedriver stoppas. Kompetens och skicklighet måste åter sättas i centrum. Mot bakgrund av detta yrkar jag bifall till reservationerna 16 och 17 vid konstitutionsutskottets betänkande nr 30.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställdhetsfrågor,
m.m.*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

*Jämställdhetsfrågor,
m.m.*

Anf. 73 MARGÓ INGVARSSON (vpk):

Fru talman! När jag till konstitutionsutskottet för granskning anmälde regeringens handläggning av rörelsehindrade ungdomars gymnasiestudier var det inte för att primärt få till en s.k. prickning av det ansvariga statsrådet. Avsikten var först och främst att få fastställt att regeringen skall ta alla riksdagsbeslut på samma allvar. Vi som arbetar med handikappolitik har haft skäl att ifrågasätta att regeringen har sett på samma sätt på alla riksdagsbeslut.

Avsikten var också att den här vägen genom konstitutionsutskottet få något av upprättelse åt alla rörelsehindrade ungdomar som på ett förödmjukande sätt fått tiggas och be om att få den gymnasieutbildning som de önskar. Det var alltså inte fråga om några krav utöver vad som gäller för andra ungdomar, som vi hade ställt till förmån för de rörelsehindrade ungdomarna, utan det var bara fråga om att bereda dem en möjlighet att kunna få del av vad som för andra ungdomar betraktas som självklara rättigheter.

Jag behöver här inte redogöra för regeringens handläggning av ärendet och på vilket sätt det strider mot riksdagens beslut, eftersom både Elisabeth Fleetwood och Ylva Annerstedt redan har gjort det. Det finns inte heller någon anledning när jag är helt överens med den beskrivning som konstitutionsutskottet har gjort och också den bedömning som man har kommit fram till.

Nu har ett enigt konstitutionsutskott som sin mening anfört att regeringen inte uppfyllt det krav riksdagen ställt i fråga om ansvar för berörda ungdomars gymnasiestudier på ett tillfredsställande sätt. Dessutom tillägger utskottet att det borde ha vidtagits mer kraftfulla åtgärder från ansvarigt håll, dvs. av statsrådet Bengt Lindqvist, för att bringa frågan till en skyndsam lösning.

Det är ett mycket klart besked som riksdagen i dag ger till regeringen. Det finns inte någon möjlighet att feltolka detta beslut, och det finns inte heller något kryphål. Nu måste statsrådet Lindqvist ikläda sig det ansvar som han egentligen har haft hela tiden men som han har tagit litet för lätt på. Staten måste omedelbart överta kostnadsansvaret för svårt rörelsehindrade elevers gymnasiestudier.

Fru talman! Jag vet inte om det är vanligt att konstitutionsutskottet från den här talarstolen får något tack för sitt arbete, men jag tycker att det i dag är på sin plats att tacka konstitutionsutskottet och dess kansli för det omfattande arbete som lagts ned och för den utförliga redogörelse för detta ärende som man har tagit med i betänkandet. Givetvis tackar jag också för de slutsatser som man har kommit fram till.

Anf. 74 RAGNHILD POHANKA (mp):

Fru talman! Det är ju ett enigt utskott som fattat beslut om att uttrycka klara regler för de svårt handikappade eleverna i gymnasiet. Därför är det egentligen kanske inte så viktigt att poängtera detta, men för att ge ytterligare bakgrund vill jag anföra följande. Jag instämmer med föregående talare, och jag brukar slopa det jag tänkt säga om det i vissa delar sammanfaller med tidigare anföranden.

Jag vill bara tillägga att det är farligt att generalisera grupper som

handikappade, pensionärer, tonåringar och invandrare. De är sinsemellan mer olika än vad de många gånger är lika andra grupper. De har olika intressen. Man brukar säga att blinda har bättre känsel och hörsel, vilket de naturligtvis inte har från början. Men de tränar ofta upp sina andra sinnen för att ersätta det som saknas. Vi tycker naturligtvis att rörelsehindrade skall träna och om möjligt ytterligare förbättra sin fysiska aktivitet, vilket man också ser till att de gör. Det är emellertid lika viktigt att man även ger dessa ungdomar, som på andra områden har samma möjligheter som vanliga ungdomar, möjlighet att utveckla sin teoretiska begåvning. Det är ungefär som när en blind utvecklar sina andra sinnen. Rörelsehindrade ungdomar kan åstadkomma mycket goda resultat när det gäller studier, och de har där en möjlighet att kompensera sitt rörelsehinder, och även i vissa fall kunna komma ut i arbetslivet.

Inom t.ex. Samhall finns det bättre förutsättningar att hjälpa just arbetssökande med funktionshinder än arbetssökande med andra skador. Därför är det angeläget att dessa barn likställs med andra barn när det gäller deras utbildning och framtid. Självfallet är det staten som skall ta ansvar för detta, eftersom hela landet räknas som upptagningsområde.

Överläggningen var härmed avslutad.

Förste vice talmannen meddelade att propositioner först skulle ställas beträffande envar av de frågor som berördes i de reservationer som fogats till betänkandet. Därefter skulle proposition ställas i ett sammanhang på övriga i betänkandet upptagna frågor.

Telefonavlyssningen av Miro Baresic

Beslöts med 171 röster att godkänna utskottets anmälan i förevarande del. 149 röster avgavs för godkännande av anmälan i reservation 1 av Anders Björck m.fl.

(Gösta Lyngå och Marianne Samuelsson (båda mp) anmälde att de avsett att rösta nej men markerats ha röstat ja.)

Anna-Greta Leijons kontakter med Ebbe Carlsson

Först biträdades reservation 2 av Anders Björck m.fl. med 154 röster mot 24 för reservation 3 av Bo Hammar. 143 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter avgavs 155 röster för godkännande av anmälan i reservation 2 av Anders Björck m.fl. och 141 röster för godkännande av utskottets anmälan i förevarande del. 24 ledamöter avstod från att rösta.

Statsministerns kontakt med Ebbe Carlsson-affären

Beslöts med 184 röster att godkänna utskottets anmälan i förevarande del. 137 röster avgavs för godkännande av anmälan i reservation 4 av Anders Björck m.fl.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

Anna-Greta Leijons rekommendationsbrev till Ebbe Carlsson

Beslöts med 176 röster att godkänna utskottets anmälan i förevarande del. 143 röster avgavs för godkännande av anmälan i reservation 5 av Olle Svensson m.fl. 3 ledamöter avstod från att rösta.

Anna-Greta Leijons kontakter med spaningsledningen

Beslöts med 160 röster att godkänna anmälan i reservation 6 av Anders Björck m.fl. 159 röster avgavs för godkännande av utskottets anmälan i förevarande del. 1 ledamot avstod från att rösta.

Information till förundersökningsledningen om Ebbe Carlssons verksamhet

Beslöts med 176 röster att godkänna utskottets anmälan i förevarande del. 144 röster avgavs för godkännande av anmälan i reservation 7 av Olle Svensson m.fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Frågan om obehörig påverkan på handläggning av eventuella tystnadspliktsbrott m.m.

Beslöts med 184 röster att godkänna utskottets anmälan i förevarande del. 138 röster avgavs för godkännande av anmälan i reservation 8 av Anders Björck m.fl.

Kontrollen av påstådda missförhållanden inom rikspolisstyrelsens säkerhetsavdelning

Först biträdades reservation 9 av Anders Björck m.fl. med 137 röster mot 38 för reservation 10 av Bo Hammar och Hans Leghammar. 146 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter avgavs 169 röster för godkännande av utskottets anmälan i förevarande del och 138 röster för godkännande av anmälan i reservation 9 av Anders Björck m.fl. 15 ledamöter avstod från att rösta.

Regeringens praxis i fråga om asylsökande palestinier

Först biträdades reservation 11 av Birgit Friggebo m.fl. med 64 röster mot 21 för reservation 12 av Rolf L Nilson. 235 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter godkändes utskottets anmälan i förevarande del – som ställdes mot godkännande av anmälan i reservation 11 av Birgit Friggebo m.fl. – genom uppresning.

Uppföljningen av regeringsbeslut i utlänningsärenden

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av utskottets anmälan i förevarande del, *dels* godkännande av anmälan i reservation 13 av Birgit Friggebo m.fl., beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle godkännas.

Terroristbestämmelserna

Beslöts med 278 röster att godkänna utskottets anmälan i förevarande del. 40 röster avgavs för godkännande av anmälan i reservation 14 av Rolf L Nilson och Hans Leghammar. 3 ledamöter avstod från att rösta.

Överlämnande av utlänningsärenden till invandrarverket

Beslöts med 242 röster att godkänna utskottets anmälan i förevarande del. 79 röster avgavs för godkännande av anmälan i reservation 15 av Birgit Friggebo m.fl. 1 ledamot avstod från att rösta.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Granskning av stats-
rådets tjänsteutövning
m.m.*

Regeringens utnämningsspolitik

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av utskottets anmälan i förevarande del, *dels* godkännande av anmälan i reservation 16 av Anders Björck m.fl., beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle godkännas.

Tillsättningen av visst långtidsvikariat som departementsråd vid utbildningsdepartementet

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av utskottets anmälan i förevarande del, *dels* godkännande av anmälan i reservation 17 av Anders Björck m.fl., beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle godkännas.

Utbyggnaden av väg E 6 till motorväg mellan Stenungsund och Ljungskile

Först biträdde reservation 18 av Rolf L Nilson med 23 röster mot 19 för reservation 19 av Hans Leghammar. 279 ledamöter avstod från att rösta.

Härefter avgavs 281 röster för godkännande av utskottets anmälan i förevarande del och 29 röster för godkännande av anmälan i reservation 18 av Rolf L Nilson. 12 ledamöter avstod från att rösta.

Export och import av radioaktivt och klyvbart material

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av utskottets anmälan i förevarande del, *dels* godkännande av anmälan i reservation 20 av tredje vice talman Bertil Fiskesjö m.fl., beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle godkännas.

PKbankens förvärv av Carnegie Fondkommission AB

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av utskottets anmälan i förevarande del, *dels* godkännande av utskottets anmälan med den ändring däri som föreslagits i reservation 21 av Olle Svensson m.fl., beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle godkännas.

Importen av japanska bilar

Efter ställda propositioner på *dels* godkännande av utskottets anmälan i förevarande del, *dels* godkännande av anmälan i reservation 22 av Birgit Friggebo och Ylva Annerstedt, beslöts med acklamation att utskottets anmälan i förevarande del skulle godkännas.

Övriga i betänkandet upptagna frågor

Utskottets anmälan godkändes.

Utskottets betänkande lades till handlingarna.

Sveriges relationer till de baltiska republikerna

Anf. 75 ALF WENNERFORS (m):

Fru talman! I mars 1985 blev Michail Gorbatsjov vald till generalsekreterare i det sovjetiska kommunistpartiet. Sedan dess har en allt häpnare omvärld registrerat alltmera glasnost och perestrojka och uttryck för demokratisering. Vår stora granne i öst genomgår strukturförändringar, som vi för bara några år sedan inte trodde var möjliga.

Är det människan och politikern Gorbatsjov som ensam har satt i gång och driver på denna enormt omvälvande process? Ja, han tycks betyda mycket. Men självfallet är han inte ensam. Starka krafter finns runt omkring honom. Men motståndare saknas inte heller.

För ett par år sedan fann jag en fascinerande bok i London som heter *The Hundred*, dvs. de hundra. Författaren Michael Hart har försökt att göra upp en lista på de hundra människor i världen, alltifrån flera tusen år före Kristi födelse fram till vår tid, som påverkat utvecklingen mest. Vilka är de första tio på listan? Vem står på första platsen? De flesta som tillfrågas på detta sätt brukar svara Jesus. Jag trodde också så själv, men jag fann att författaren placerat Muhammed på första platsen och Newton – den engelska vetenskapsmannen, han som satt under ett äppelträd och sade att någon gång skulle ett äpple falla ned på hans huvud – på den andra platsen. Först på tredje plats kom Jesus.

Jag skall självfallet inte nu redovisa Michael Harts subjektiva motiveringar för sin rangordning och de övriga stora personligheterna på denna lista. Men boken är mycket intressant för den som är intresserad av historia, inte minst politisk historia. Boken finns numera på riksdagens bibliotek.

Skulle Gorbatsjov komma med bland de hundra, om författaren reviderade sin lista om 20 år? Det är självfallet för tidigt att spekulera i det. Det som hittills har hänt inger förhoppningar om en långsiktig och stabil utveckling. Hittills har Gorbatsjov påverkat utvecklingen i hög grad. Samtidigt saknas inte propäer om att interna motsättningar inom partiet och maktapparaten kan leda till handlingsförlamning och stagnation, ja, i sämsta fall till en återgång till tillståndet före 1985.

Vi gläder oss emellertid åt perestrojka och alldeles särskilt åt händelseutvecklingen i de baltiska staterna Estland, Lettland och Litauen. När förändringsprocessen kom i gång 1987 gick det väldigt snabbt i dessa länder. Detta glädjande skeende på andra sidan Östersjön resulterade i att två motioner väcktes i januari 1988 om detta. Den ena väckte min partikollega Gunnar Hökmark om ökade kontakter med Sveriges baltiska grannländer. Utskottets majoritet ville inte behandla frågan under våren, utan den skjöts upp till senhösten. Det är alltså bara ett drygt halvår sedan kammaren behandlade utskottets betänkande om de baltiska staterna. Därför är det desto mer glädjande att vi redan nu denna vår behandlar ärendet och att vi i

dag debatterar betänkandet i detta ämne i kammaren. Lika glädjande är att utskottet behandlat motionskraven positivt.

Vi moderater yrkade i en kommittémotion, med Margaretha af Ugglas som första namn, i januari i år bl.a. att officiella förbindelser i form av konsulär representation skall etableras liksom att det skall bli lättare att få visum samt att flyg-, båt- och telefonförbindelserna skall förbättras. Ett enigt utskott uttalar sig positivt om såväl dessa som flertalet andra yrkanden från andra motionärer. Möjligen kan moderaterna Göthe Knutson och Gullan Lindblad vara en smula besvikna. De kräver nämligen att berörda myndigheter skall tillse att de baltiska ländernas gränser skall markeras på officiella svenska kartor samt på kartor som visas i TV.

Jag kan meddela dessa två moderater att det har upplysts om i utskottet att gränserna är utsatta i officiella kartor och att majoriteten i utskottet anser att uppgiften att framställa kartor och rita gränser ligger utanför riksdagens kompetens. Det må vara hur som helst med denna kompetens, men jag tror att motionärernas budskap har nått dem det vederbör.

Är då enigheten total i utskottet? Nej, på en punkt har vi gjort en markering. Vi moderater har fogat ett särskilt yttrande till betänkandet. I ett tidigare behandlat utskottsbetänkande om utrikesdepartementets budget föreslog vi ett anslag på 10 milj. kr. för att stimulera kontakter och kulturellt utbyte mellan Sverige och de baltiska republikerna. I dag, några månader senare, är vi än mer övertygade om att de 10 miljonerna skulle ha kommit till nytta. Efter alla dessa år av järnridå, stopp vid gränserna, så gott som total avsaknad av information från väst, kulturellt utbyte och handel med varor och tjänster hungrar man efter allt det som är grundstenar i en demokrati. Självfallet skall vårt land på samma sätt som man gör på många andra håll i världen medverka. Men detta kostar pengar.

Nu finns det ett anslag på 2 miljoner för kulturellt samarbete och utbyte. Men dess värre beslöts att villkora anslaget. Samarbetet skall vara folkrörelseanknutet, vilket har stoppat en hel del lofvärda initiativ och åtgärder. Icke minst har utrikesdepartementet besvärats av denna anslagskonstruktion. Man har tvingats att skrapa fram pengar i alla hörn och vrår, på alla möjliga håll. Enligt uppgift har man t.o.m. uppskjutit ett inköp av en kopicanläggning för att få pengar till det växande samarbetet med de baltiska staterna.

Vad som sker i denna del av världen är historiskt. Vi har stora förhoppningar om den långsiktiga utvecklingen. Den kontaktskapande verksamheten måste få kosta en del pengar. Har vi råd med samarbete med andra drabbade länder i världen, bör vi väl ha lika mycket råd när det gäller våra allra närmaste grannländer.

När jag avslutningsvis yrkar bifall till utskottets hemställan, vill jag understryka att vi i ett svenskt perspektiv har alla skäl att hoppas på framgång för reformsträvandena i Sovjetunionen. Reformen är en förutsättning för ett fritt, politiskt, kulturellt, socialt och ekonomiskt liv i de tre baltiska staterna och för ett återupprättat samarbete i Östersjöområdet.

Anf. 76 HÅKAN HOLMBERG (fp):

Fru talman! Det är roligt, vill jag säga, att kunna yrka bifall till ett enigt utskotts hemställan om de baltiska staterna. När vi hade frågan uppe i en

**Prot. 1988/89:115
17 maj 1989**

*Sveriges relationer till
de baltiska republikerna*

större debatt senast i kammaren i höstas, blev det en litet egendomlig diskussion. På sina håll väckte det väldig uppståndelse att några av oss tyckte att utskottet borde våga uttala att man hoppas att den utveckling i Baltikum som hade inletts skulle leda till positiva resultat. Det var tydligen väldigt farligt att säga det, tyckte somliga i höstas. Dess bättre har detta inte upprepats. Jag tycker att man kan säga att den utskottsskrivning som nu finns andas just av denna positiva inställning och förhoppningar om att utvecklingen skall fortgå, så att alla länder kring Östersjön kan delta i ett normalt samarbete med varandra och få normala politiska och andra förhållanden.

Den beskrivning som nu görs är utförlig. Man duckar inte inför några frågor som tidigare kanske kunde anses besvärliga. Det är helt klart att utskottet ser med sympati på den utveckling som har skett. Jag tror också man kan lägga ytterligare några reflektioner på detta.

Alf Wennerfors var inne på den övergripande stora hoppingivande förändring som sker och har skett i Sovjetunionen. Jag tycker att det är viktigt och riktigt att säga att perestrojkan i hela Sovjetunionen står och faller med en framgång i de baltiska staterna. Välds utvecklingen där över ända och vi får en återgång till den gamla stagnationspolitiken, kommer det att vara mycket svårt, för att inte säga omöjligt, att fortsätta perestrojkan i resten av Sovjetunionen. Det är i Baltikum som ljuset har tänts först. Det är därifrån det skall spridas vidare till resten av landet.

När man diskuterar svenska möjligheter att samarbeta med de baltiska länderna är det en rad olika konkreta områden som man brukar nämna. En reflektion bör kunna göras även här. Man talar mycket om miljösamarbete med de baltiska länderna. Det är en av de viktigaste sakerna som vi kan satsa på från svensk sida. Östersjön är vårt gemensamma hav och vår gemensamma förbindelselänk. Man bör komma ihåg att rörelsen för större ekonomisk självstyrelse och större rätt att uttrycka politiska och andra uppfattningar på egen hand i de baltiska länderna startade just genom en reaktion på de stora planer för fortsatt miljöförstöring och fortsatt exploatering, som bl.a. kom till uttryck i ett fosforitprojekt i Estland. Man måste komma ihåg vad man har att göra med när man för resonemang med baltiska och andra sovjetiska företrädare om miljöfrågor.

Jag besökte Lettland för en dryg månad sedan. Jag talade bl.a. med den lettiska miljöministern, som försäkrade att han personligen ansåg att vissa av dessa katastrofala och miljönedsmutsande industrier som etablerats där under de senaste decennierna egentligen borde stängas. Oljehamnen i Ventspils och kemifabriken i Olaine, som t.o.m. myndigheterna själva kallar för Lettlands Tjernobyl, borde egentligen läggas ner och stängas omgående. Men Lettlands miljöminister kan inte, ens om han vill, göra någonting åt saken.

I likhet med 87 % av de stora industriföretagen i just Lettland – och det är likadant överallt – kontrolleras nämnda företag av Moskva. De är s.k. allunionella företag, som lyder under departement i Moskva. Den lokala delrepubliken och dess myndigheter kan ännu så länge göra ytterst litet för att påverka situationen. Därför är det viktigt att också vi vid våra kontakter med sovjetiska företrädare vågar säga öppet det som redan sägs helt öppet i t.ex. Lettland och Lestland. Kraven på ekonomiskt självstyre har en oerhört

konkret innebörd, bl.a. för möjligheterna att föra en meningsfull miljöpolitik i de baltiska länderna.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Sveriges relationer till
de baltiska republikerna*

Man talar mycket om vänorter – för att ta ett annat konkret exempel. Det här är kanske lika viktigt som miljöfrågan, inte minst med tanke på de möjligheter som här erbjuds när det gäller att återknyta mänskliga normala kontakter – vilka har varit avbrutna under mycket lång tid. Den uppfattning som jag fick när jag besökte Lettland – jag tror att det finns ganska goda skäl att dela den uppfattningen – är att det är ganska tråkigt att så många i Sverige tycks betrakta Estland som det enda land som det är värt att söka vänortskontakter med. Jag tycker att det kan sägas också i riksdagens talarstol att Sveriges historiska och kulturella band gäller hela Baltikum – inte minst Lettland, där det finns ett oerhört stort intresse för att återuppta gamla och en gång täta och intima förbindelser med Sverige.

Under min resa fick jag tillfälle att något studera den lettiska jordbrukspolitiken, vilken – och detta kunde man, dess värre, vänta sig – överensstämde med många av de föreställningar som finns om vad kollektivjordbruken och ineffektiv drift medför.

Det som för den lettiska folkfronten och för många inom landets politiska ledning framstår som hoppet när det gäller att få i gång en ekonomisk utveckling i landet är att man får en fungerande landsbygdsutveckling och en återgång till privata små och medelstora jordbruk. Här tror jag att insatser från svenska organisationer och myndigheter kan betyda oerhört mycket. Dessutom skulle sådana insatser nog leda till påtagliga resultat på ganska kort sikt. Jordbruks- och landsbygdsutveckling är kanske på något sätt nyckeln till framgång beträffande de baltiska ländernas möjligheter att ta sig ur den ekonomiska och ekologiska misär som dessa länder drivits in i.

Sedan tror jag att det är värt att kommentera den konfliktbild som så ofta målas upp – att här skulle inhemsk befolkning stå mot ryssar i största allmänhet. Det är alldeles uppenbart en förenklad och delvis vilseledande bild. Den ryska invandringen och även annan invandring som har skett till de baltiska länderna omfattar inte människor som kommer dit och slår sig ned där för gott. Visserligen finns det människor som gör det. Dessa människor rotar sig i många fall på den plats där de slagit sig ned och inser att de lever i ett nytt land där det gäller att identifiera sig med landets intressen – vare sig det handlar om Estland, Lettland eller Litauen. Det finns gott om exempel på rysktalande medborgare i de baltiska republikerna som med kraft och entusiasm ställer upp på de krav som bl.a. folkfronten i resp. land reser. Lettland, för att ta ett exempel, har alltid varit ett mångnationellt land. Landet hade så mycket som 12 % rysktalande redan under mellankrigstiden. Problemet rent demografiskt här är snarare den stora mängden tillfälliga arbetare, vilka flyttar till något av de baltiska länderna och stannar där några år för att sedan åter flytta. Dessa människor bor alltså bara några få år på samma ort. Av naturliga skäl har de mycket svårt att identifiera sig med det land som de har kommit till, att ta det landets intressen till sig, att förstå vilka problem som egentligen finns och att inse att problemen bör lösas i just det landet. Detta är mycket påtagligt i just Lettland, där befolkningssituationen i övrigt är annorlunda. Där råder nämligen ett slags jämvikt mellan den inhemska befolkningen, som kanske rent av är i minoritet, och inflyttade.

Den korrekta bilden är snarare att konflikten gäller å ena sidan alla dem, oavsett språk, som identifierar sig med det land där de bor, med den republik där de befinner sig, och å andra sidan dem som har svårt att göra detta därför att de har varit alltför kort tid i landet. Dessutom vet dessa människor med sig att de kommer att stanna bara några år på samma plats – man kan säga att de flyttar runt mellan de olika delarna av Sovjetunionen. Helt naturligt utnyttjas dessa gruppers osäkerhet och okunnighet av de krafter som vill ha en återgång till stagnationen. De här människorna brukar återfinnas bland de s.k. interfronterna.

Att påstå att ryssar skulle stå mot andra eller att baltiska nationer skulle stå mot ryssar är i stora drag ett vilseledande påstående. Det är viktigt att den rätta bilden kommer fram, inte minst för att man skall kunna förstå de krav som bl.a. folkfronterna ställer och som inte enbart handlar om ett återuppväckande av de egna traditionerna utan också om att minoriteterna skall ha sina nationella rättigheter, utrymme för sitt språk osv. – i linje med den mycket toleranta och internationellt sett unika minoritetspolitik som var utmärkande för de baltiska länderna åtminstone under den korta demokratiska perioden under mellankrigstiden och som fanns fastslagen i den estniska grundlagen.

Ja, det här var några reflexioner som jag har gjort med anledning av betänkandet.

De motioner som väckts har, som Alf Wennerfors sade, behandlats i en positiv anda. En motion handlar om en sorts baltisk anknytning till Nordiska rådet. Motionen har väckts av två partikamrater till mig. Jag tycker att man kan se den framtid an där det borde vara naturligt att också ester och letter – ja, kanske också litauer – på ett eller annat sätt deltar i Nordiska rådets verksamhet. Men att i dag göra några uttalanden här i riksdagen om hur det skall vara är en omöjlighet dels därför att Nordiska rådet måste ta ställning till sådana här saker på egen hand, dels därför att frågan alldeles uppenbart är för tidigt väckt. När det gäller den förändring som har skett måste en stabilisering få ske. Beträffande framtidsvisionen är det inte något fel att det nordiska samarbetet också skall kunna innefatta de länder som kulturellt och historiskt upplevs vara en del av Norden men som ligger på andra sidan Östersjön.

I fråga om svensk representation i de baltiska länderna har arbetet avancerat en del under våren. Den lösning som nu har uppnåtts med en, skulle jag vilja kalla det, filial till det svenska konsulatet i Leningrad förefaller vara en förnuftig lösning och en bra grund att bygga vidare på.

Vidare finns det motioner om gränser på kartor, om särskilt samarbete mellan olika delar av Sverige etc. Naturligtvis är det bra om var och en i den del av landet där vederbörande bor försöker att genom t.ex. vänortssamarbete återknyta gamla kontakter.

Om kartor exempelvis kan riksdagen inte gärna fatta beslut. Men man kan väl ändå konstatera att det är ganska irriterande att då och då i olika sammanhang behöva stöta på kartor där hälften av de betydande städerna i baltiska länderna har trollats bort eller där dessa städer har stavats fel eller där gränserna dras på sådant sätt att ingen känner igen sig. Sådant förekommer ju emellanåt. Men det är verkligen inte frågor som vi här kan ta

ställning till eller fatta beslut om. Man kan dock tycka att grannländer skulle behandlas på ett annat sätt.

Vad gäller frågan om ekonomiska medel för samarbetet med de baltiska länderna sympatiserar jag med Alf Wennerfors tanke, nämligen att mer pengar, givetvis, än de 2 miljoner som redan har anslagits borde kunna avsättas för detta ändamål. Kanske borde man också för framtiden försöka se detta i ett vidare perspektiv. Det finns ju medel för svenska politikernas studier av EG-samarbetet. Därför vore det kanske naturligt att också göra större satsningar på svenskt samarbete, resor, kontaktverksamhet när det gäller hela det område som vi traditionellt kallar Östeuropa – alltså inte bara Baltikum. Till detta finns det antagligen skäl att återkomma.

Efter dessa reflexioner yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Sveriges relationer till
de baltiska republikerna*

5 § På förslag av förste vice talmannen medgav kammaren att de ärenden som hann debatteras färdigt under återstoden av dagens sammanträde skulle företas till avgörande i ett sammanhang i början av morgondagens arbetsplenum.

6 § Kammaren beslöt kl. 17.59 att ajournera förhandlingarna till kl. 19.00 för middagsuppehåll.

7 § Förhandlingarna återupptogs kl. 19.00 under ledning av andre vice talmannen.

8 § Sveriges relationer till de baltiska republikerna (forts. utrikesutskottets betänkande 21)

Anf. 77 PÄR GRANSTEDT (c):

Herr talman! De baltiska folkens situation har legat över oss som en mara de senaste 40 åren.

Under mellankrigstiden utvecklades ett mycket intensivt samarbete och omfattande kontakter mellan Sverige och de baltiska staterna. Faktum är att på den tiden handeln med enbart Estland utgjorde en större andel av den svenska utrikeshandeln än vad handeln med hela Sovjetunionen gör i dag. Detta speglar ganska tydligt den skillnad i relationerna som har uppstått.

Molotov-Ribbentrop-pakten innebar att de baltiska staterna tillfördes Sovjetunionens intressesfär, och vi vet alla det konkreta resultatet av detta. Man kan alltså med fog säga att det faktum att de baltiska republikerna ingår i Sovjetunionen är den enda kvarvarande resten av den nyordning av Europa som Hitler försökte införa.

Det faktum att järnridån gick ner över Östersjön har haft många allvarliga konsekvenser. Det innebar, sett från vårt perspektiv, att kontakterna med tre grannländer i praktiken nästan helt bröts.

För de tre folken i Baltikum innebar det årtionden av förtryck och

påfrestningar samt dessutom en ekonomisk stagnation – kanske rent av kräftgång. Man upplever detta mycket tydligt om man, som jag gjorde i förrgår, åker båt mellan Tallinn och Helsingfors. För ett antal årtionden sedan var situationen i dessa två ganska jämnstora städer ungefär likartad. I dag är Helsingfors en modern världsstad präglad av ett mycket högt materiellt västånd, ett imponerande utbud av kulturliv och konsumtionsvaror, medan däremot Tallinn präglas av ett beklämmande armod. Detta är för Tallinns del resultatet av 40 år av kommunistisk planhushållning.

Nu ser vi nya möjligheter öppna sig. Detta är det andra starka intryck man får av ett besök i Baltikum i dag. Det som för bara något år sedan framstod som helt otänkbart har plötsligt blivit möjligt och tänkbart. Detta är naturligtvis en oerhört glädjande utveckling. Det är ett led i en process som inte bara omfattar de baltiska staterna utan hela Sovjetunionen och nästan hela Östeuropa.

Det är naturligtvis i stor utsträckning hårda ekonomiska realiteter som driver fram perestrojka och glasnost. Det har visat sig att det gamla kommunistiska systemet i Östeuropa inte fungerar. Det behövs en nyordning. Det behövs effektivitet och konkurrens, och detta kräver i sin tur en öppen debatt för att kunna existera.

De baltiska republikerna har blivit något av experimentfält för de nya impulserna. Det är viktigt att detta kommer att få fortsätta och vidareutvecklas.

Självfallet måste vi från svensk horisont göra vad vi kan för att stödja denna utveckling. Det är viktigt att vi, som många redan har framhållit, bygger ut våra kontakter med de baltiska republikerna, att vi medverkar till ordentliga kommunikationer så att vi får båt- och flygförbindelser med dessa nära grannländer, att vi satsar på kulturutbyte samt främjar kommersiella kontakter och ökat besöksutbyte i olika former.

Vi börjar nu bygga upp konsulära kontakter också med de baltiska republikerna. Den metod som vi hittills har valt, med en filialverksamhet från generalkonsulatet i Leningrad, är ett bra steg på vägen, men syftet måste naturligtvis vara att åstadkomma en permanent officiell svensk närvaro i detta område.

Vidare måste vi på olika sätt visa att vi ställer upp för strävandena mot öppenhet och frigörelse i Baltikum. Det finns anledning att se över vilka ekonomiska resurser vi skall ha tillgängliga för att främja detta utbyte. Från svensk sida bör vi också i vårt sätt att uttala oss och göra politiska markeringar visa att vi har höga förväntningar på utvecklingen i Baltikum.

Enligt min mening är det viktigt att man i Moskva har klart för sig att Sverige och världen i sin helhet har mycket noga förväntningar på utvecklingen och att ett försök att stoppa denna process skulle mötas med en mycket stor besvikelse och kunna få konsekvenser för Sovjetunionen relationer också externt.

Under mitt besök i Estland i helgen kunde jag tyvärr konstatera att man kanske är litet besviken på det sätt som vi från Sveriges sida har ställt upp, att man skulle välkomna ett mera helhjärtat stöd. Det finns anledning för oss att försöka svara upp mot detta.

Jag var alltså i Tallinn under pingsthelgen och kunde delta i det baltiska

rådets möte. Det är första gången som man från alla tre folkfronterna genom en stor kongress försöker samordna sitt arbete. Det är faktiskt, enligt vad som sades, första gången som man över huvud taget försöker etablera ett organiserat samarbete mellan olika grannrepubliker i Sovjetunionen. Man försöker således bryta det mönster som hittills har funnits och där allting måste samordnas centralt av ledningen i Moskva. Detta är positivt och stimulerande. Förväntningarna bland dem som representerar folkfronter är väldigt stora, så stora att man naturligtvis också måste uppleva risken för bakslag som någonting allvarligt. Vi har från centerns sida också i praktiken försökt medverka till de ökade kontakterna mellan Sverige och i det här fallet Estland genom det samarbetsavtal som i går undertecknades mellan centerpartiet och den estniska folkfronten. Inom ramen för det samarbetsavtalet kommer vi inom centern att medverka till ungdoms- och studentutbyte. Vi kommer att arrangera gemensamma seminarier kring centrala gemensamma frågor, framför allt på miljöområdet. Vi kommer att försöka hjälpa till med anordnande av de estniska dagar som skall genomföras här i Stockholm i höst, osv. Det är ett av många bidrag som behövs för att vi skall få de intensifierade kontakter som vi vill ha mellan Sverige och Baltikum. Detta är viktigt för att vi skall visa vårt stöd för den politiska process som pågår. Det är viktigt därför att vi har gemensamma problem att lösa framför allt på miljöområdet. Det är viktigt därför att vi också säkert kan få mycket av ekonomiskt och kulturellt utbyte av varandra vartefter kontakterna växer.

Herr talman! Det betänkande som vi behandlar i dag är ett uttryck för en positiv vilja hos ett utrikesutskottet att på olika sätt stödja utvecklingen mot starkare kontakter mellan Sverige och de baltiska republikerna, och jag vill yrka bifall till hemställan i detta betänkande.

Anf. 78 PER GAHRTON (mp):

Herr talman! Vi tycks vara många som kan vittna om färska upplevelser av Baltikum. Resandet och kontaktutbytet har tagit ganska ordentlig fart, även utan så väldigt mycket stöd i form av centrala statliga pengar för ändamålet.

Själv stiftade jag min första bekantskap med Sovjetunionen 1984 under Tjernenkovs tid. Det var en deprimerande upplevelse. Att resa till Baltikum var bara inte att tänka på. Men för några veckor sedan var det öppet, i det här fallet till Estland. I detta land som har varit så dolt för oss så länge berättar nu kritiska processgrupper för oss, ofta i kontakter med de gröna rörelserna, att de anser att pressfrihet råder i landet. Det finns ingenting de kan vilja säga som de inte kan säga, enligt deras egna uppgifter. I praktiken håller ett flerpartisystem på att utvecklas, även om det kan dröja ett tag innan det blir formaliserat. Och gröna riksdagsledamöter finns nu inte bara i denna riksdag utan också i delstatsparlament i flera av de baltiska republikerna och inte minst i Sovjetunionens Högsta Sovjet i Moskva.

Det har förekommit ett stort utbyte med de baltiska länderna. Och vi har fått många erfarenheter av miljösituationen, inte minst i Baltikum, som är fruktansvärd. En av våra kontakter har att möjliggöra för företrädare för samtliga baltiska länders gröna rörelser att delta i den gröna kongressen i Paris tidigare i år, där de gjorde ett mycket uppmärksammat uttalande, som i sin helhet finns fogat till betänkandet såsom ett särskilt yttrande. Jag skall

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Sveriges relationer till
de baltiska republikerna*

läsa upp några rader ur detta. Där sägs bl.a. följande:

”Den ekologiska, politiska och ekonomiska och särskilt demografiska situationen i de baltiska staterna närmar sig en katastrof, vilket hotar den fortsatta existensen av de baltiska nationerna.”

Vilken är orsaken till att man från de baltiska länderna målar upp en så dystert bild trots den frigörelse som pågår? Vad är det som trots frigörelsen har gjort att det inte fungerar? Vad är det som gör att dessa representanter i sitt uttalande betonar att de vill vända uppmärksamheten mot det faktum att perestrojkan i Sovjet inte har förhindrat att denna ekologiska, demografiska och ekonomiska katastrof utvecklas? Det räcker alltså inte med en demokratisering. Demokrati i och för sig i Sovjetunionen som helhet räcker inte för att garantera en positiv utveckling i de baltiska länderna. Det är centralstyret från Moskva, totalitärt eller demokratiskt, den exploatering som sker inom centralstyret och den svårighet som det innebär för de baltiska länderna att styra sig själva, som är en grundorsak enligt vittnesmålen från de baltiska gröna själva.

Det är en mycket intressant erfarenhet att det finns något annat än frågan om en demokrati eller diktatur som är av intresse om man vill rädda miljön och skapa en situation som är kvalitativt högtstående. Det handlar om att styra sig själv och att ha maktcentra nära sig. Det handlar faktiskt om att ha kontroll över produktionsmedlen i närmiljön. Det behöver inte på gammaldags marxistiskt sätt innebära att staten skall äga produktionsmedlen. Men kontrollen skall vara regionalt förankrad.

Det var intressant att höra liberalen I Låkan Holmberg kraftfullt plädera för att estniska, lettiska och litauiska företag inte skall behöva styras från Moskva, utan att de skall styras från Baltikum. Det är verkligen en utveckling som vi från svensk sida på alla sätt bör stödja. Det finns ju långtgående program hos flera av de baltiska folkfronterna, hos de gröna rörelserna, och en av de mera kända etiketterna är den organisation i Estland, som verkar för ekonomiskt självstyrelse. Den vill ha en egen finanspolitik, t.o.m. en egen valuta och en egen centralbank och få full kontroll över sin ekonomi. Detta stöder vi. Och det tycks vara fullkomlig enighet i denna riksdag om att man skall stödja de baltiska folkens självstyrelse också när det gäller en självständig ekonomi.

Då måste jag ställa en fråga. På vilka grundvalar är det egentligen, vilket jag är ganska nyfiken på, som moderater, folkpartister, socialdemokrater och centerpartister stöder balternas ekonomiska frigörelse och inte bara den politiska? Vilka framtidsvisioner och vilka grundvärderingar har de? Stöder de verkligen alla små folks rätt till självbestämmande och deras möjlighet att ha sin egen ekonomiska politik, sin egen centralbank och sin egen valuta? Tycker ni att det är bra generellt, att det är en allmän princip som skall gälla balter och andra folk, kanske t.o.m. svenskar? Det är inte intressant bara för den svenska debatten, utan intressant är också vad som är avsikten med er baltiska politik. Vad är er målsättning? Vad är er vision? Vad är det ni är ute efter? Det bästa är att ni inte är ute efter något, utan att det är fråga om ett solidariskt stöd för de baltiska folken på deras egna villkor. Men om det är fråga om ett solidariskt stöd för de baltiska folken på deras egna villkor, hur kan ni då förmena oss svenskar den rätten som ni släss för för balternas skull?

Om inte balternas företag skall styras från Moskva, varför skall svenska företag styras från Bryssel? Jag är verkligen seriöst nyfiken. Jag skulle vara hemskt glad för något litet försök till förklaring av hur man kan få det att gå ihop att man å ena sidan strävar efter att baltiska företag inte skall styras från Moskva utan skall styras från Tallinn, Riga, Vilnius osv., medan man å andra sidan vill främja en utveckling som gör att de svenska företagen styrs från Bryssel, Strasbourg, Luxemburg osv. Jag fattar inte logiken. Jag begriper inte hur man får det att gå ihop. Jag är mycket nyfiken på någon sorts förklaring.

Vi skall gå med i Västeuropas stora rörliga arbetsmarknad – och jag tycker att det är fantastiskt positivt att människor får röra sig fritt – men balterna får här stöd för att de vill hålla vissa folkgrupper ute. Att rörlig arbetskraft kommer inhoppende och jobbar ett tag, som någon tidigare talare var inne på, är inte bra för balterna, men för Sverige är det jättebra. Det är precis vad vi vill – mer av det!

Jag har väldigt svårt för att förstå vad det här handlar om. Det handlar inte bara om den svenska EG-debatten. Det går inte att nu bara säga att Gahrton vill göra alla debatter till EG-debatter, för det handlar också om avsikterna för Baltikum. Om det skall vara någon konsekvens i det här, finns det anledning misstänka att syftet med det passionerade stödet för balternas frigörelse inte bara är att de nu skall skaffa sig en grundläggande, ekologiskt och ekonomiskt hållbar självständighet, utan att de skall ryckas loss ur den ena unionen för att lotsas in i den andra unionen. Är det möjligen så man har tänkt sig, att man skall stärka det ena blocket genom att försvaga det andra? Detta måste väl uppfattas som fruktansvärda beskyllningar, men jag gör inga beskyllningar, utan jag bara frågar. Jag filosoferar här och försöker utreda vad det är för sorts tankar som kan ligga bakom denna i varje fall ytligt sett totala kollision mellan två olika sorters politik som förs här av fyra av riksdagens partier – nationell frigörelse för vissa, för dem som tillhör den östliga unionen, och nationell underkastelse för andra, för dem som skall motas in i den västliga unionen.

Det är en ganska märklig motsättning som det skulle vara ytterligt intressant att få förklarad. Och, som sagt, jag tror att det är ganska viktigt för de baltiska folken också. Det är väldigt viktigt för dem och viktigt för balansen i Europa att de kan lita på att det stöd de får från Sverige verkligen helhjärtat är ett stöd för deras egna frigörelsesträvanden och att det inte ligger något annat bakom.

Det skulle vara ganska bra att få det klargjort, tror jag, både för vår egen debatt och för det stöd som ju balterna uppskattar och som tycks vara totalt enhälligt. Annars kan deras motståndare börja misstänka att här är det någon sorts eftersläntrare från det gamla kalla kriget som är ute efter att underlätta ett sönderfall av den ena stormakten i syfte att stärka den andra stormakten. Det kan faktiskt uppstå ganska allvarliga balansproblem.

Det innebär nog så allvarliga balansproblem att det växer fram en supermakt, som är centraliserad och som har till syfte att skaffa sig en egen armé i Västeuropa, medan det råder upplösningstendenser i Östeuropa. Det är nog besvärligt i sig självt, och det blir inte mindre besvärligt om Sverige för egen del söker sig västerut, men det blir ännu mer besvärligt om man

misstänker att det finns strävanden att föra över områden från den östliga delen till den västliga delen. Det blir ett jättelikt balansproblem, och det finns gott om stalinister i Moskva, massor av dem. De har redan, enligt de vittnesmål som vi får från de gröna, börjat använda förekomsten av unionsplaner hos EG som ett argument mot dem som vill befria sig från den sovjetiska unionens centralstyre.

Jag är övertygad om – och det är ett av våra skäl för att vara kritiska mot EG – att Sveriges glidning åt det hållet blir ytterligare ett argument, men det kanske farligaste argumentet kan ändå vara om stalinisterna får för sig att det finns strävanden att inte bara stödja den baltiska frigörelsen i sig själv utan att stödja krafter, som säkert finns i Baltikum – det finns alla sorters politiska rörelser där – och som vill hoppa från den ena famnen till den andra och som tror att de skall få andra chanser på det sättet. Det finns spekulanter i alla länder, och det finns naturligtvis också i Baltikum personer som vill få bingo på EG-marknaden. De finns ju i vårt eget land, så de finns naturligtvis i Estland, Lettland och Litauen också.

Herr talman! Det skulle vara bra – jag menar det mycket seriöst – med några klargöranden här av grundvärderingarna, som inte kommer fram i ett utskottsbetänkande på samma sätt. I utskottsbetänkandet kan vi vara eniga. Är vi eniga i grundvärderingarna också bakom stödet till de baltiska republikernas frigörelse?

Anf. 79 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik:

Herr talman! De sista dagarna i mars och de första dagarna i april högtidlighöll man i Riga – det var dagarna innan jag kom dit – 40-årsminnet av hur tiotusentals letter deporterades i boskapsvagnar, samtidigt med deportationen av tiotusentals ester och litauer. Människor ur alla samhällsklasser skickades till läger i Sibirien. De flesta återkom inte. En synlig symbol för tre självständiga nationers undergång, som det såg ut då – dess bättre finns det nu hopp igen.

Jag tycker att det är smaklöst av Per Gahrton att jämföra det öde som då drabbade Lettland, Litauen och Estland med den situation som en fritt vald svensk riksdag och regering kan befinna sig i när vi har att diskutera ett frivilligt valt samarbete med andra demokratiska länder. Kan Per Gahrton inte se den distinktionen, då förstår jag inte varför han deltar i denna debatt över huvud taget.

Anf. 80 PER GAHRTON (mp) replik:

Herr talman! Håkan Holmberg kan inte vara så befriad från förståelseförmåga som han ger intryck av, när han påstår att det jag talade om skulle ha något samband med deportationer i boskapsvagnar. Det handlar inte ett dugg om det. Jag är väl medveten om, men jag trodde inte att det behövde sägas här, det stalinistiska Sovjetväldets fruktansvärda framfart. Aldrig någonsin har jag gjort någon jämförelse vad beträffar mänskliga rättigheter och demokrati mellan EG-länderna och Sovjetunionen under stalinismens tid.

Vad det handlar om är att de gröna i Baltikum säger att även om perestrojkan fortsätter, även om glasnost fortsätter, även om Sovjetunionen

blir en demokrati – det är ingen demokrati, men det är mer demokratiskt än någonsin tidigare – så vill de i alla fall ha sin egen självbestämmanderätt, sin egen centralbank och sin egen valuta och slippa ha sina företag ägda av Moskvaföretag. Det är det som är poängen.

Jag trodde att det var möjligt att få en seriös debatt här, men om man skall få sig kastat i ansiktet att man stöder fångtransporter av balter i boskapsvagnar för att man diskuterar problematiken med balansen i Europa, då är det naturligtvis ingen mening att försöka föra en debatt. Därom kan jag hålla med Håkan Holmberg.

Anf. 81 HÅKAN HOLMBERG (fp) replik:

Herr talman! Per Gahrton gjorde i sitt inlägg en uttrycklig jämförelse mellan Baltikums öde under 40 år och den situation som Sverige och andra länder i västvärlden i dag befinner sig i. Jag tror inte att Per Gahrton försvarar några deportationer i boskapsvagnar, men den jämförelse han gjorde är och förblir orimlig.

Anf. 82 PER GAHRTON (mp) replik:

Herr talman! Håkan Holmberg tar ett halvt steg tillbaka.

Jämförelse – javisst. Jämförelsen ligger i att även förutsatt lika förhållanden beträffande demokrati, som ännu inte råder, vill balterna frigöra sig, medan vi som vill behålla svenskt självbestämmande stämplas som isolatoinister, smygfascister och allt möjligt sådant.

Poängen i hela denna debatt är att storskaligheten och centralismen är problem som existerar oberoende av om det råder en representativ demokrati, med mänskliga rättigheter, yttrandefrihet osv. Är enheten-staten så enormt stor som Sovjetunionen eller så enormt stor som EG-staten håller på att bli, finns det allvarliga risker för att små folks friheter, även om de formella rättigheterna finns, blir åsidosatta. Det är precis det som esterna, letterna och litauerna vill säga till oss. De vill ha sin frihet under alla omständigheter – även om det råder demokrati och även om de får skicka en representant till Högsta sovjet. Det är det som är poängen.

Jag har begärt en seriös diskussion i denna kammare om grundvärderingarna. Är ni generellt anhängare av små folks självbestämmande, med fria val, egen centralbank och egen valuta, eller stöder ni balterna enbart därför att det är Sovjetväldet som de vill befria sig från? Det är två helt olika saker. Därmed har jag inte sagt att det inte finns skäl för att befria sig från just Sovjetväldet. Det finns säkerligen goda skäl för det.

Andre vice talmannen anmälde att Håkan Holmberg anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Anf. 83 STURE ERICSON (s):

Herr talman! När jag i går eftermiddag ringde kammarkansliet, för att som utskottsmajoritetens talesman kontrollera, om det behövdes någon bevakning av utrikesutskottets betänkande nr 21 – det finns ju inga reservationer, bara två särskilda yttranden – så upplystes jag om att de fyra talare som nyss varit uppe i talarstolen hade anmält 55 minuters taletid.

En sådan talträngdhet i ett ämne där utskottet skrivit en enig text har naturligtvis sin förklaring. Kaa Eneberg skrev i mitten av mars en artikel i DN om riksdagspartierna och Baltikum. Rubriken var "Nu vill alla vara balternas vänner", och att hon träffade rätt har väl utläggningarna från talarstolen under den senaste timmen visat.

Enebergs artikel gav en utmärkt sammanfattning av hur de svenska partierna ser på utvecklingen i de tre baltiska Sovjetrepublikerna. Hon konstaterade att det "råder numera något av en inrikespolitisk samsyn, präglad både av gemensam entusiasm och försiktighet". Jag citerar vidare: "Den officiella baltiska politiken som tidigare rönt hårda ord från -- folkpartiet och moderaterna har i dag allas välsignelse." Eneberg konstaterar vidare: "Ingen talar i dag om en baltisk utbrytning från Sovjetunionen och Bengt Westerberg markerar i samtal med Dagens Nyheter att ungdomsförbundets tal helt nyligen om av-erkännande inte har stöd i partiet."

I gårdagens Svenska Dagbladet läste jag att Carl Bildt i måndags inför en kvalificerad amerikansk publik gett "en svensk bedömning" av läget i de baltiska republikerna. Enligt Bildt kan det "inte uteslutas att de krafter som var ansvariga för ordern att låta de speciella säkerhetsstyrkorna gå till attack i Tbilisi den 9 april i år, i ett visst skede bestämmer sig för att göra en liknande provokation i Lettland eller Litauen".

Bildt pekade vidare på tre händelser under de närmaste månaderna som kan bli avgörande för utvecklingen i Baltikum.

- 1) Centralkommitténs möte i juni, där man skall diskutera dels de interna etniska problemen, dels delrepublikernas grad av självständighet.
- 2) I augusti är det 50 år sedan Ribbentrop-Molotov-pakten ingicks, som ledde till Sovjets ockupation.
- 3) Höstens val till de baltiska republikernas högsta sovjet, som ju kan leda till att kommunisterna blir ett minoritetsparti i något som liknar flerpartisystem.

Det som refererades i Svenska Dagbladet av vad Bildt sade i måndags gör skäl för beteckningen "en svensk bedömning", som jag utan svårigheter kan instämma i.

Jag tycker det är mycket glädjande att vi här i dag har ett enhälligt utskottsbetänkande om "Sveriges relationer till de baltiska republikerna". Att fyra partirepresentanter här i talarstolen före mig vältaligt markerat sin välvilliga inställning är naturligtvis också glädjande.

Den enda skönhetsfläcken är väl egentligen Per Gahrtons särskilda yttrande, där han instämmande citerar tre gröna baltiska partivänner. Gahrton menar tydligen att särskilt den demografiska situationen i de baltiska republikerna närmar sig en katastrof, vilket hotar den fortsatta existensen av de baltiska nationerna. Gahrton instämmer också i sina gröna partivänners huvudmål att främja en normaliseringsprocess i den demografiska situationen.

Vad som tydligen avses är att många balter anser att den icke-baltiska befolkningen, som i huvudsak består av ryssar, är för stor i de tre sovjetrepublikerna. Detta skapar naturligtvis i den nuvarande politiska situationen problem, som måste hanteras med stor politisk klokskap.

Många av dessa icke-baltiska familjer har levt där i generationer, men många har kommit som ett resultat av Stalins ockupation i början av 40-talet och en medveten förryskningspolitik. Men nu lever de i de baltiska republikerna, och det dumaste de nationalistiska balterna kunde göra vore att försöka köra bort dem. Det klokaste de baltiska folkfronterna kan göra är att sluta de i Baltikum levande ryssarna till sin famn och på sikt få dem att känna sig som balter, även om de kanske fortsätter att ha ryska som sitt första språk.

En tolerant och förstående politik mot de icke-balter som nu känner sig hotade av den baltiska nationalismen vore en högst välkommen markering av demokratiskt sinnelag. Jag hoppas verkligen att Per Gahrton instämmer i det och att de antydningar i annan riktning som finns i det särskilda yttrandet är ett olycksfall i arbetet.

Herr talman! Utrikesutskottets betänkande nr 21 markerar vår gemensamma vilja att göra vad som är möjligt att göra för att stödja våra broderfolk på andra sidan Östersjön. Vi vill utveckla samarbetet med dem på alla samhällslivets områden – ekonomi, kultur, forskning, miljövård, kommunikationer, mänskliga kontakter och annat. Fortsatta framsteg för Gorbatjovs perestrojka kan under kommande år ytterligare vidga ramarna för vårt samarbete.

För att svensk utrikespolitik skall vara trovärdig bör den bygga på våra egna nationella intressen. Det är ett svenskt intresse att utvecklingen mot ökad demokrati i Östeuropa fortsätter. Vi vill att denna utveckling skall var stabil och fortgå i fredliga former. Vi vill slippa försök att med militär och polis vända tillbaka till de gamla metoderna att styra Östeuropa.

De baltiska folkfronternas ledare arbetar nu för ökad frihet inom Sovjetunionen för sina resp. republiker. Det är en klok och realistisk strategi. Vi i deras nordiska grannländer bör i eget intresse göra vad vi kan för att bidra till de baltiska republikernas ekonomiska och sociala utveckling.

Herr talman! Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Anf. 84 PER GAHRTON (mp):

Herr talman! Plumpen i protokollet får nog Sture Ericson stå för. Vad är det som är förgripligt i mitt särskilda yttrande? Där nämns uttrycket "den demografiska situationen". Vi har tidigare här i dag haft en debatt om granskning av regeringen. Vi har kunnat konstatera att vi lever i ett land som omger sig med stenhårda kontroller för att personer som av statsmakten betraktas som icke önskvärda icke skall kunna ta sig in i landet.

Vi lever i ett land där man placerar barn i fängelse därför att de vill komma in i landet. Vi lever i ett land där regeringen planerar att för gott legalisera detta fängslande av barn som tillhör fel folkslag och som vill komma in i landet. Vi lever i ett land där nio kurder sitter i kommunarrest sedan fem år tillbaka. Vi lever verkligen i ett land som har gått extremt långt när det gäller att skapa en sorts kontroll över den s.k. demografiska situationen. Vi har gått så långt att vi överträder rättssamhällets rimliga gränser.

I Baltikum lever tre små folk med någon eller några fattiga miljoner invånare vardera. De har vidöppna gränser till en union med flera hundra miljoner invånare. I något av länderna är balterna själva försatta i minoritet.

Jag tror att vilket folk som helst skulle anse sig ha rätt att betrakta detta som en problematik. Det kan inte vara något privilegium för Sverige att få diskutera sådana här frågor.

Vad det handlar om för balterna är ju helt enkelt hur liten en minoritet kan bli i det egna landet innan den helt har upphört att finnas till som kulturell gruppering. Det är deras problematik. Därmed har inte jag och inte heller mina gröna vänner i Baltikum på något sätt tagit ställning för en antirysk politik. Det finns inte ett spår av detta. Tvärtom. Såväl de gröna som folkfronterna går i spetsen för att ha medlemmar av alla de olika nationaliteterna. Det finns mängder med ryssar, ukrainare, vitryssar m.fl. som accepterar att om de är i Estland, Lettland eller Litauen så är de i länder som har rätt att i någon mån prioritera sin egen kultur. Det är vad uttalandena om den demografiska situationen handlar om. Det handlar inte om någonting annat. De grupper jag citerar är de främsta motståndarna mot de fascistoida nationalister, som också dess värre finns i Baltikum, och som verkligen vill höja upp sina egna nationer till något förmer än andra. De talar om att kasta ut ryssarna. Det är ytterst allvarliga saker.

Jag tror att Sture Ericson på något sätt har närmat sig läsningen av det material som miljöpartiet har stått bakom med förutfattade meningar. Det måste vara så. Jag kan inte finna någon annan rimlig förklaring till det jag betraktar som den definitiva plumpen i protokollet i den här debatten. Sture Ericson försökte antyda att vi skulle stödja någon sorts nationalchauvinistiska riktningar. I så fall kunde jag göra rätt långtgående tolkningar av den socialdemokratiska regeringens ansvar för t. ex. kommunarresten av kurder. Vi har med hårda ord tolkat det som brister i rättssamhället, men vi har ännu inte så mycket som antytt att det skulle vara någon sorts rasistiska anslag från den socialdemokratiska regeringens sida. Det har vi faktiskt inte gjort. Det tror jag inte heller att det är.

Nej, herr talman, små folk har rätt att slå vakt om sina existensmöjligheter, också kulturellt. Men de har naturligtvis aldrig rätt att använda sig av metoder som på något sätt stör andra människors grundläggande rättigheter. Självfallet inte.

Anf. 85 STURE ERICSON (s):

Herr talman! Först vill Per Gahrton ha i gång en EG-debatt, fast vi visst skall ha det den 5 eller 6 juni. Sedan försöker han fortsätta dechargedebatten. Hans utvecklingar tjänar väl syftet att sopa igen spåren efter det han själv har skrivit i sitt särskilda yttrande, förmodar jag.

Jag tar honom på orden när han säger att han inte vill förespråka någon antirysk politik. Men då skall man inte heller skriva så som det står i det särskilda yttrandet, att särskilt den demografiska situationen närmar sig en katastrof och att man vill främja en normaliseringsprocess av den demografiska situationen. Det är formuleringar som för tankarna till mörkare årtionden i Europas 1900-talshistoria.

Okej, det var ett olycksfall i arbetet. Jag accepterar det. Då förmodar jag att Per Gahrton kan instämma i min formulering, att det klokaste de baltiska folkfronterna kan göra är att sluta de i Baltikum levande ryssarna i sin famn och på sikt få dem att känna sig som balter, även om de kanske fortsätter att

ha ryska som sitt första språk. Kan vi vara överens om det har vi åstadkommit något med detta lilla ordskifte.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

Anf. 86 PER GAHRTON (mp):

Herr talman! Först bara ett påpekande. Jag har citerat de baltiska grönas skrivningar. Det är inte jag som har fört pennan, det är en direkt översättning av deras deklaration om den demografiska situationen. Sedan har jag i och för sig, det är riktigt, sagt att vi stödjer dem på de villkor de själva arbetar efter. Därför kan vi stödja det citerade uttalandet. Jag väjer inte för det. Men det vet alla som stödjer det andra har sagt, att man själv kanske inte skulle ha formulerat det exakt så som de har gjort.

Men jag har ändå svårt att förstå reaktionen på uttalandet om den demografiska situationen. Det står inte ett dugg om vad detta betyder, om man är emot eller för något. Det står bara att den demografiska situationen är ett problem. Man måste läsa in en tolkning. Jag har aldrig någonsin tolkat det på sådant sätt som Sture Ericson tydligen har gjort, i god tro, förutsätter jag. Hade jag tolkat det så skulle jag inte ha sagt att vi stödde uttalandet. Självfallet inte.

Jag kan väl bidra till att förkorta debatten genom att göra Sture Ericson till viljes. Vem var det nu jag skulle sluta i mina armar? Nej, det var balterna som skulle sluta ryssarna i sina armar. Jag skall verkligen uppmana dem att göra det. Jag är övertygad om att de balter som jag har kontakt med redan gör det.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenium.)

9 § Föredrogs

utrikesutskottets betänkande

1988/89:UU20 Vissa åtgärder mot Sydafrika (skr. 1988/89:64).

Vissa åtgärder mot Sydafrika

Anf. 87 INGBRITT IRHAMMAR (c):

Herr talman! Sydafrika är unikt bland världens förtryckarregimer. Det är det enda land som har hela sin konstitution uppbyggd på ett rastänkande. Det är enligt deras grundlag förbjudet och straffbelagt att behandla en person med annan hudfärg som sin jämlike. På det sättet har fem miljoner européer blivit herrefolk över 25 miljoner färgade.

I FN och på annat sätt har en bred internationell opinion tagit avstånd från apartheidpolitiken i Sydafrika. FN:s generalförsamling har antagit ett stort antal resolutioner för en internationell isolering av landet. Den sydafrikanska politiken har också fördömts av säkerhetsrådet.

Från svensk men också flera andra länders sida har man verkat för att säkerhetsrådet skulle fatta ett bindande beslut om sanktioner mot Sydafrika för alla medlemsländer. Men det har inte lyckats helt. Visserligen har beslut om vapenembargo tagits, liksom vissa rekommendationer som går ut på att nyinvesteringar skall upphöra. Sverige hör till de länder som vidtagit de mest

långtgående sanktionerna mot apartheidregimens Sydafrika. Jag tänker på förbudet mot import av jordbruksprodukter 1985 och den totala handelsbojkotten 1987, som var viktiga milstolpar. Sverige har medvetet gått före på sanktionsområdet i hopp om att fler länder skall följa efter, vilket också skett.

Det är av största vikt att de beslutade sanktionerna blir effektiva. Varje exempel på att lagstiftningen kringgås minskar trovärdigheten i sanktionspolitiken.

I centermotionen U505 har vi tagit upp ett av problemen och beskrivit hur företag har försökt kringgå lagstiftningen via tredje land. Det har förekommit att fruktleveranser från Sydafrika märkts om i andra länder för att sedan exporteras till Sverige. Därför är det väldigt viktigt att tullen får behövliga resurser för att kontrollen skall bli effektiv. Vårt krav om dessa ökade resurser till tullen har blivit tillgodosett, och det är vår förhoppning att förbudet mot införsel därmed kommer att efterlevas på ett bättre sätt.

Ett annat yrkande i centermotionen var att regeringen skulle diskutera ommärkningssystemet med de länder som är berörda av det fusk som skett. Utskottet har ställt sig bakom detta krav och uttalat att det är mycket angeläget att kontakter tas med de berörda länderna.

I centermotionen U522 yrkar vi att kommuner och statliga företag skall få laglig rätt att avstå från affärskontakter med företag som har ekonomiska intressen i Sydafrika. Direkt handel med Sydafrika är det enda som i dag är förbjudet enligt lag. Därför finns det inte någon möjlighet för de kommuner och statliga myndigheter som så vill att i dag gå ett steg längre med sanktioner mot företag som har ekonomiska intressen i Sydafrika via direkta eller indirekta ägareförbund med företag i Sydafrika. Det är alltså i dag inte möjligt att gå ett steg längre och bojkotta sådana företag här i landet.

Utskottet vill tyvärr inte ställa sig bakom centerkravet i reservation 1, där vi menar att regeringen bör överväga hur det skulle kunna skapas rättsliga möjligheter för att undvika affärskontakter med företag som är verksamma i Sydafrika. Vi i centern menar att den svenska isoleringspolitiken mot Sydafrika genom vårt förslag skulle kunna bli mer effektiv och mer omfattande. Som framgår av betänkandet överväger den sittande Sydafrikakommittén ytterligare skärpningar av politiken. Vi anser emellertid inte att det räcker att bara hänvisa till Sydafrikakommittén, utan vi menar att regeringen bör återkomma med förslag till riksdagen i denna fråga.

I reservation 2 menar vi att det också finns anledning att överväga skärpning av viseringsbestämmelserna. Det kan komma i fråga när det gäller möjligheterna att få visum för t.ex. vetenskapligt utbyte, organiserad turism och internationella konferenser. Det är troligt att Sydafrikautredningens arbete kan komma att leda till ytterligare skärpningar, bl.a. när det gäller tjänstehandeln.

Våra förslag, som finns beskrivna i de två reservationerna, skulle innebära ytterligare möjlighet för det svenska arbetet att öka trycket på den sydafrikanska apartheidregimen. Vi tror nämligen att största möjliga internationella tryck är det bästa bidrag vi kan lämna för att påskynda avvecklingen av apartheidsystemet, minska lidandet för apartheids offer och minska risken för ett långt utdraget och förödande inbördeskrig i Sydafrika.

Därför är det viktigt att vi ser över och effektiviserar de regler vi redan här och går ett steg längre.

Med detta vill jag yrka bifall till reservationerna 1 och 2.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Vissa åtgärder mot
Sydafrika*

Anf. 88 BERITH ERIKSSON (vpk):

Herr talman! Meningen med en bojkott är att den skall bli så verkningsfull som möjligt. Men Sveriges bojkott av Sydafrika läcker som ett säll. När det gäller arbetet att göra bojkotten verkningsfull ligger svårigheterna bl.a. däri att så många andra länder inte bojkottar Sydafrika, vilket gör att det blir möjligt för skrupelfria svenska företag att via sina dotterbolag och genom att kringgå lagar och bryta mot lagar fortsätta sin handel med Sydafrika.

Jag vill ta upp ett exempel, Alfa-Laval, eftersom det bolaget nämns i betänkandet som exempel på ett bolag som sägs ha lämnat Sydafrika och inte längre har redovisningsskyldighet i Sverige. Alfa-Lavals dotterbolag har inte lämnat Sydafrika, det har bara bytt skepnad, bytt namn och ägarart. Bolaget heter nu ALSA. AL står för Alfa-Laval och SA för Sydafrika. Bolaget står som Sydafrikaägt med garanterad återköpsrätt till försäljningspriset, är skrivet och har bankkonto på ön Jersey i Engelska kanalen. Men det är fortfarande samma produkter, samma människor och samma experter i Sydafrika. Företaget har inte någon egen tillverkning, endast försäljning och service. Svenska produkter förädlas i Alfa-Lavals dotterbolag i Italien, Spanien, Japan och USA för vidare leverans till Sydafrika.

Ett annat exempel: För några dagar sedan avslöjades en olaglig affär av ett pappersbolag i Göteborg.

Naturligtvis måste vi arbeta med att täppa till hål i lagstiftningen och med att övervaka att lagar och beslut följs. För att i nuläget ytterligare effektivisera vår bojkott av Sydafrika bör de svenska företagens verksamhet där helt upphöra. Vad vi med framgång även kan arbeta med är att ytterligare sätta tryck på dessa företag.

Solidariteten med frontstaterna och med människor som kämpar mot rasistregimen inne i Sydafrika är i dag stor i Sverige. Det finns en klar vilja bland kommunerna att i sin upphandling undvika handel med sådana företag som stöder apartheidpolitiken. Ett sätt att nu stödja och stärka den officiella svenska Sydafrikapolitiken är att, som föreslås i reservation 1, ge kommuner och landsting möjlighet att bojkotta sådana företag.

Jag yrkar bifall till reservation 1.

Anf. 89 PER GAHRTON (mp):

Herr talman! Efter de två utmärkta inlägg som motiverar den reservation som också vi har stött om kommuners rätt till bojkottåtgärder skall jag låta bli att upprepa alla de goda argumenten. Jag yrkar givetvis bifall till den reservationen. Det skulle stärka Sydafrikabojkotten, om vi hade kunnat få sådana vidgade rättigheter att göra det kännbart för de företag i Sverige som ägnar sig åt Sydafrikakontakter. Jag har också reserverat mig för en socialdemokratisk enskild motion om att man skall förbjuda att svenska medborgare tar värvning i Sydafrikas armé. Denna motion gillas inte av utskottsmajoriteten, som hänvisar till regeringsformen. Jag har verkligen den största respekt för regeringsformen, och jag går ofta tillbaka till den för

att finna vägledning för hur det bör stå till i detta rike. Utskottsmajoriteten hänvisar alltså i detta fall till regeringsformens 2 kap. 8 § om att varje medborgare är tillförsäkrad friheten att förflytta sig inom riket och lämna det. Men jag anser inte att slutsatsen av denna paragraf entydigt är att man, därför att man har rätt att lämna riket, också har rätt att ta värvning i en armé – vilken Sverige officiellt betraktar som mer eller mindre illegal – och medverka i den arméns verksamhet. Jag anser inte att detta är självklart.

Vi har under de senaste årtiondena haft fall då det i praktisk handling har fastslagits att svenska medborgares handlingar utomlands också kan bedömas enligt gällande svensk lag. Ett exempel är de s.k. Polenaborterna, som ägde rum för ganska många år sedan. I detta fall bedömdes svenska kvinnors handlande i Polen utifrån svensk lagstiftning. Man fick till slut i detta fall tillgripa den ovanliga åtgärden abolition för att undvika en mängd åtal i Sverige mot hemvändande svenska kvinnor.

Det är bl.a. mot den bakgrunden som jag inte är så säker på att det verkligen är legalt för svenskar att medverka i en armé av Sydafrikas typ. Det är heller inte självklart att man, när de som medverkat i denna armé kommer hem till Sverige, inte skulle kunna hävda – utan att bryta mot regeringsformen – att dessa människor har begått ett brott. Det skulle man i varje fall kunna hävda om de har varit aktiva i denna armé. För om dessa människor som deltar i den sydafrikanska armén är aktiva och helt enkelt skjuter ihjäl människor, måste det då inte betraktas som mord?

Jag anser alltså inte att man kan bifalla motionen utan invändningar, det finns nämligen oklarheter i den. Jag tycker inte saken är självklar; det är möjligt – ja, mycket möjligt – att utskottsmajoriteten har rätt, jag förnekar inte den möjligheten. Men det framgår inte av betänkandet klart att det är så, och det är bakgrunden till att jag med anledning av denna motion vill ha ett tillkännagivande om att regeringen ändå bör låta klarlägga rådande rättsläge. Jag yrkar bifall till reservationen.

Anf. 90 ARNE MELLOQVIST (s):

Herr talman! Ingenstans i världen kränks människors värde och mänskliga rättigheter så som i Sydafrika. Apartheid är rasismens värsta uttrycksform i vår tid och utgör en skändlig kvarleva från kolonialismens epok. Apartheid är unikt i världen genom sin grundlagsfästa rasåtskillnad och direkta förnekande av den svarta befolkningsmajoritetens människovärde och rätt till självbestämmande.

Vi har alla en roll att spela i motståndet mot apartheid. Apartheidpolitiken angår oss alla, eftersom den undergräver respekten för själva människovärdet. Det är genom att ta ett gemensamt ansvar som vi kan bidra till att systemet avskaffas. Eftersom apartheidsystemet i första hand är utformat för att tillförsäkra det vita samhället ekonomisk kontroll över landet och dess tillgångar, har åtgärder för att bryta de ekonomiska förbindelserna med apartheidregimen självfallet de mest långtgående effekterna.

Det är av detta skäl Sverige funnit det så angeläget att i FN driva frågan om sanktioner mot Sydafrika. Ett beslut i säkerhetsrådet om bindande sanktioner skulle i sig bli en viktig signal till apartheidregimen att omvärldens tålmod är uttömt och skulle kanske komma att utgöra det viktigaste

påtryckningsmedlet på de vita att avskaffa apartheid.

Syftet för den svenska Sydafrikapolitiken, kring vilken det finns en bred uppslutning i riksdagen, är att medverka till en fredlig förändring av Sydafrikas samhällssystem och ett avskaffande av apartheidpolitiken. Svensk Sydafrikapolitik ger uttryck för det svenska folkets avsky för apartheidregimen och syftar till att lämna ett effektivt bidrag till kampen för avskaffandet av apartheid.

Herr talman! Det som behandlas i utrikesutskottets betänkande är dels regeringens årliga skrivelse om de svenska företagens verksamhet i Sydafrika och Namibia, dels ett antal motionsyrkanden som föreslår skärpningar av den svenska politiken mot Sydafrika.

I reservation 1 från centern, vpk och miljöpartiet säger man att den svenska isoleringspolitiken mot Sydafrika skulle kunna bli mer effektiv och allomfattande om kommuner, landsting, statliga myndigheter och affärsdrivande verk skulle få rättsliga möjligheter att undvika affärskontakter med företag som är verksamma i Sydafrika.

I reservationen uttrycks också att ytterligare skärpningar av Sydafrikapolitiken, utöver den kommunala rätten att vidta bojkottåtgärder enligt lagen från 1985, övervägs av den sittande Sydafrikakommittén.

Herr talman! Ett viktigt och för alla välkänt mål för svensk Sydafrikapolitik är att få andra länder att med kraft verka för att effektiva påtryckningar kommer till stånd, främst i form av bindande beslut om ekonomiska sanktioner av FN:s säkerhetsråd, men också i form av enskilda beslut om unilaterala sanktionsåtgärder.

Riksdagens beslut i maj 1987 om förbud mot handel med Sydafrika och Namibia innebar ett avsteg från principen i svensk utrikespolitik att endast delta i sanktioner som beslutats av FN:s säkerhetsråd.

Beslutet innebar ett avsteg från de regler vi är bundna av enligt GATT-överenskommelsen och var en engångsföreteelse, som syftade till att inspirera andra stater till efterföljd för att därigenom driva på processen i FN.

Som framgår av skrivningen i utskottets betänkande är en majoritet i utskottet inte nu beredd att vidga sanktionsåtgärderna från att gälla varuhandel och i viss mån tjänster till att också avse företag med annan anknytning till Sydafrika.

Utskottet finner det dock angeläget att närmare undersöka främst de konstitutionella frågorna kring ett ställningstagande i reservationens riktning. Det är då i detta sammanhang lämpligt, att den i höstas tillsatta kommittén för en ny kommunallag också får överväga frågor kring kommunal medverkan i internationella frågor.

Med detta, herr talman, yrkar jag avslag på reservation 1.

I reservation 2 av centern tas viseringsreglerna upp, och reservanterna önskar här en skärpning av viseringsbestämmelserna.

Jag vill här erinra om att de svenska viseringsbestämmelserna skärptes genom en förordning av år 1986 och att huvudregeln är att sydafrikanska medborgare skall vägras visering. Långtgående restriktioner har därför införts för att ytterligare minimera kontakter och utbyte inom områdena sport, kultur och vetenskap.

I den centermotion som bildar underlaget för reservationen talas om att

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Vissa åtgärder mot
Sydafrika*

tillämpningen av de svenska viseringsbestämmelserna inte är särskilt strikt. Att då föreslå *skärpta* bestämmelser, när inte ens de nuvarande påstås fungera tillfredsställande, verkar vara en konstig medicin. Självfallet skall de viseringsregler som fastställts tillämpas "strikt". För övrigt får heller inte en skärpning innebära, att vi förhindras ta kontakt med de personer vi verkligen *vill* ha kontakt med.

Med detta vill jag yrka avslag på reservation 2.

Reservation 3 av miljöpartiet, slutligen, erör frågan om inte medverkan i Sydafrikas försvarsmakt skall anses utgöra brott mot gällande bojkottlagstiftning.

Det är i Sverige förbjudet för främmande makt att bedriva värvning till annat lands krigsmakt. Detta förhindrar självfallet inte svenskar att ta värvning utomlands. Exemplen på detta torde dock vara sällsynta.

Enligt regeringsformen är, som vi hörde i föregående anförande, alla svenskar tillförsäkrade möjligheten att, om man så vill, lämna landet. Vad man sysselsätter sig med utomlands är inget som utan vidare låter sig kontrolleras, och vi torde inte kunna påräkna någon hjälp med att kontrollera efterlevnaden av ett förbud i reservationens anda.

Svenska medborgares inställning till det politiska systemet i dagens Sydafrika är djupt grundad. Jag tror att den allmänna uppfattningen härvidlag utgör ett betydligt starkare hinder för ett sådant engagemang som reservanten beskriver än vad en lagstiftning på området någonsin skulle kunna göra.

Herr talman! Jag ber att få yrka avslag på reservation 3 och bifall till utskottets förslag på alla punkter.

Anf. 91 INGBRITT IRHAMMAR (c) replik:

Herr talman! Vilka är skälen, Arne Mellqvist, till att utskottsmajoriteten säger att den inte nu är beredd att ta ställning till att låta överväga och utreda möjligheter för kommun och landsting att skärpa den här bojkotten mot företag som har kontakter i Sydafrika? Vilket är skälet till att man inte nu kan göra ett ställningstagande i princip? Varför vill inte socialdemokraterna ha denna skärpning?

Arne Mellqvist säger att viseringsbestämmelserna självklart skall tillämpas strikt. Det gläder mig att höra, därför att den uppfattningen har också vi i centern. Att man ändå inte gör det i dag får inte vara skäl till att inte föreslå skärpningar. Det brister i logiken. Vi skall naturligtvis strikt tillämpa de regler som gäller. Men det får inte vara en ursäkt för att man har missat att föreslå skärpningar utöver vad som redan har gjorts.

Anf. 92 BERITH ERIKSSON (vpk) replik:

Herr talman! I dag, ett år efter handelsförbudet och nästan tio år efter nyinvesteringsförbudet, är några av de största svenska industriföretagen mer aktiva än på länge för att försvara och förstärka sin närvaro i apartheidstaten. Det är en skam att flera av Sveriges främsta företag valt att trotsa landets demokratiskt beslutade politik. Av den anledningen är det dags att skärpa vår officiella Sydafrikapolitik.

Anf. 93 PER GAHRTON (mp) replik:

Herr talman! Jag nöjer mig med att instämma i vad mina medreservanter till reservation 1 har sagt.

Beträffande reservation 3 skall jag gärna erkänna att varken jag eller – tror jag – någon annan miljöpartist kommit på att väcka en motion i den aktuella frågan. Den kan förefalla något teoretisk. Men nu var det några engagerade socialdemokratiska riksdagsledamöter som av skäl som de väl ansåg goda tyckte att det var viktigt att få ett klarläggande. Det tycker också jag. Varken majoritetsskrivningen eller vad Arne Mellqvist här har sagt är kristallklart.

Det kvarstår oklarheter om huruvida förfarandet är lagligt. Arne Mellqvist säger att man inte kan kontrollera vad som sker. Det tycker jag inte heller att man skall försöka göra på ett aktivt sätt. Det kan tänkas att fakta kommer fram i alla fall på samma sätt som skedde med de kvinnor som gjorde abort i Polen. Man bör ha det juridiska rättsläget klart för sig. Det är en rimlig begäran när nu riksdagsledamöter har väckt ett förslag. Längre än så har jag inte velat gå.

Anf. 94 ARNE MELLQVIST (s) replik:

Herr talman! I centerns reservation 2 angående viseringsreglerna inleder man skrivningen med att peka på Sydafrikautredningen och dess arbete. Sydafrikakommittén beräknar att vara färdig med sitt arbete i höst, och den kan mycket väl själv ta initiativ till att bredda den granskning man gör av svensk Sydafrikapolitik till att utöver att omfatta tjänstehandel även omfatta andra frågor, typ viseringsbestämmelsernas efterlevnad eller omfattning. Det är en gammal beprövad princip att ha väl underbyggda förslag och ställningstaganden. Ett sätt att lösa problemen kring viseringsreglerna vore väl att uttrycka en förhoppning om att Sydafrikakommittén kan bringa en viss klarhet därvidlag.

Anf. 95 INGBRITT IRHAMMAR (c) replik:

Herr talman! När Arne Mellqvist nu noterar att Sydafrikautredningen mycket väl hade kunnat behandla en sådan här fråga, hade det väl varit intressant för utredningen att få ett ord på vägen från riksdagen och regeringen. Eftersom regeringen inte ställer sig bakom uttalandet om att det är viktigt med en skärpning av bestämmelserna, så är väl det en signal till utredningen att det inte är viktigt för den att arbeta med frågan. Det beklagar jag.

Anf. 96 EVA BJÖRNE (m):

Herr talman! Vi känner alla en stor avsky, ilska och sorg inför apartheid, en politik som helt förnekar respekten för alla människors lika värde. Vi vill alla att apartheid avskaffas. Vi vill påverka så att ett fritt och demokratiskt Sydafrika utvecklas så fort som möjligt och att det sker på ett fredligt sätt. I det betänkande som vi nu behandlar kommer detta till uttryck på många sätt.

Vi moderater är övertygade om att det snabbaste och bästa resultatet för allas våras strävanden nås med information och påverkan. Som det ser ut i dag nås befolkningen i Sydafrika av mycket liten om någon information alls utifrån. Massmedia är censurerade, och det är ett urval av information, såväl

inhemsk som utländsk, som presenteras. Det gäller också TV, och det är förbjudet att sätta upp och använda parabolantennor. Regimen styr all information och därmed också samhällsdebatten.

Att ytterligare försvåra möjligheterna för information såväl till som från Sydafrika genom att än mer skärpa visumreglerna skulle vara ytterst olyckligt. Avsikten med vår Sydafrikapolitik skall vara att markera avståndstagande till apartheid, inte att avskärma sydafrikanerna. I ett längre perspektiv är det ökade kontakter och inte avskärmning och isolering som skapar de bästa förutsättningarna för en demokratisk och fredlig utveckling.

Många kontakter med omvärlden och speciellt människor i fria, demokratiska stater är av stor betydelse för de olika organisationer och enskilda i Sydafrika som verkar för att avskaffa apartheid. De arbetar under mycket svåra förhållanden och behöver stöd från omvärlden.

Det är också väsentligt att massmedia från vårt land kan verka i Sydafrika och rapportera om vad som verkligen händer. Vore vi hänvisade till endast den sydafrikanska massmediabevakningen fick vi bara kunskap om vad den sydafrikanska regimen vill att vi skall få veta.

De svenska visumreglerna har gradvis skärpts under 1980-talet, och det har fått till följd att många svenska delegationer från t.ex. LO och Svenska kyrkan samt journalister inte har fått inresetillstånd till Sydafrika.

Ungdomar reser mycket i dag. Våra svenska ungdomar reser främst i Europa men besöker i stor omfattning även andra världsdelar. Här i Sverige har jag aldrig stött på några ungdomar från Sydafrika som tillbringat sina ferier eller sin semester här. Och nog borde det väl vara bra om sydafrikanska ungdomar kunde komma hit, träffa våra ungdomar och få kunskap om ett annat sätt att umgås och leva än vad de är vana vid.

Helen Suzman, parlamentsledamot i närmare 36 år i Sydafrika, som nu representerar det nybildade Demokratiska partiet, vilket arbetar för allmän rösträtt och reformer mot apartheid, sade i en intervju i Herald Tribune den 17 april bl.a. följande:

"Margaret Thatchers ord väger tungt i Sydafrika på grund av hennes attityd till sanktioner. Länder som infört sanktioner har mist sina möjligheter att påverka. Hot om åtgärder av olika slag är mycket effektivare än åtgärderna i sig, som faktiskt inte ändrar någons åsikt. Den enda sanktion som har fungerat är svartlistningen av Sydafrikas idrottare. Den påverkar inte ekonomin eller landets maktställning. Många idrottsutbyten äger nu faktiskt rum mellan vita och svarta ungdomar. Eleverna från vita skolor i Johannesburg spelar i dag cricket med lag från Soweto, och det är mycket psykologiskt viktigt."

Här hemma är det ytterst viktigt att en allsidig information ges om Sydafrika. Missriktade ambitioner när det gäller t.ex. tjänstehandel kan annars få felriktade och tragiska följder, som när ungdomar på grund av felaktig information och felaktiga kunskaper löper amok på Shells bensinstationer i Sverige och förödar för människor, oftast familjer, som satsat allt de äger i en bensinmack utan tanke på om den hör till Shell, BP, OK eller något annat, en station de kanske haft i många år eller långt innan det blev aktuellt med någon bojkott mot Sydafrika. Enskilda familjer i Sverige utsätts för förföljelser och trakasserier och ekonomiska förluster därför att ambitionen

varit felaktig från några som borde veta bättre och som indirekt kommit att påverka genom att ge bara delar av information som borde ha varit fullödiga.

Utskottet säger i sitt betänkande, att det är väsentligt att de konstitutionella och andra omständigheter, som gör sig gällande i vad beträffar kommuners affärskontakter av olika slag med företag i Sverige eller utomlands som också har intressen i Sydafrika, får sin belysning, och förutsätter att den i höstas tillsatta kommittén för utformning av en ny kommunallag överväger hithörande frågor.

Vi har i ett särskilt yttrande velat markera vår principiella inställning. Vi understryker där att utrikespolitiken bör fastläggas och genomföras av Sveriges regering och riksdag och inte av kommunerna. Det står helt i överensstämmelse med svensk författningstradition. Risken kan annars vara stor för att kommunala beslut hamnar i konflikt med den svenska utrikespolitiken.

Anf. 97 HADAR CARS (fp):

Herr talman! Den 6 september är det val i Sydafrika. Det är ett val där endast en liten del av landets befolkning har rätt att delta, ett val där närmare 80 % av landets medborgare ställs utanför möjligheten att ge sin röst till känna. Det förhållandet är ett uttryck för den grundläggande brist på demokrati som råder i apartheidregimens Sydafrika.

När Eva Björne talar vackert om förbindelser mellan länder är det lätt att känna sympati, men bilden är ändå den att de förändringar till det bättre som nu håller på att ske i Sydafrika till en stor del sammanhänger med att de bojkottaktioner som olika länder, inte minst Sverige, har riktat mot Sydafrika börjar bli kännbara och få effekt.

De ekonomiska sanktionerna är hittills av begränsad karaktär. Då tänker jag inte i första hand på de svenska; de är långtgående, men vårt eget ekonomiska utbyte med Sydafrika är inte så stort att det spelar någon betydande roll för Sydafrikas ekonomi. Även de begränsningar av relativt ringa slag som Förenta staterna och EG har genomfört märks och känns emellertid i Sydafrika.

Men ännu viktigare för känslan av att någonting är fel i landet tror jag att just de bojkottaktioner har som Eva Björne nämnde, nämligen kulturbojkotten och bojkotten mot sportutbyte med Sydafrika. Där är det odiskutabelt så, att upplevelsen i Sydafrika av isolering, sammanhängande med världsopinions avståndstagande från regimen, är påtaglig. Jag ser det som ett glädjande tecken på att den linje vi har valt i Sverige kan ge framgång.

Naturligtvis är det alldeles rätt att bojkott som sådan aldrig är något önskvärt. Den är ett medel man tillgriper när inga andra medel hjälper. Att skada andra länders ekonomi, att reducera kulturutbyte osv. kan ju aldrig i sig vara ett önskemål, utan det är bara om en sådan isolering kan ge resultat i form av ett undergrävande av en förhatlig regim som det är meningsfullt. Enligt min uppfattning förefaller det som om de åtgärder vi vidtagit tillsammans med andra länder, ibland före andra länder, börjar bli framgångsrika. De kontakter jag tillsammans med Bengt Westerberg under en resa i södra Afrika hade med bl.a. företrädare för den i Sydafrika förbjudna motståndsrörelsen gav belägg för att man där värdesätter den svenska

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Vissa åtgärder mot
Sydafrika*

inställningen och hoppas att vi skall kunna medverka till att andra länder – man tänker då inte minst på Förenta staterna – skall vidga sina bojkottaktioner mot apartheidregimen.

När det sedan gäller just människors möjligheter att resa noterade jag i Harare vilken vikt man fäste vid att när man där hade ett stort ungdomsmöte med mycket av pop och sådant – jag är dålig på det här, så jag kan inte säga vilka fina stjärnor som var där och sjöng och uppträdde, vilket jag naturligtvis borde kunna, men det var en stor händelse med väldigt berömda aktörer – kom tiotusentals, kanske något hundratusental ungdomar från Sydafrika, om jag minns rätt; siffrorna vill jag inte garantera. De kom till Harare för att höra det här. Det var alltså en festival mot apartheid, men de kom dit, de också.

Jag delar uppfattningen att det är bra att inte gränserna stängs för vanliga människor från Sydafrika, att de inte skall isoleras på ett sådant sätt att de inte kan komma ut och uppleva hur andra människor i andra delar av världen ser på förhållandena i deras land. Min uppfattning är också den att de svenska lagarna mot apartheid, bojkottlagarna, inte utgör ett hinder för vanliga människor att komma till Sverige, utan att de riktar sig mot dem som företräder systemet och regimen, dem som är vänner till apartheid. De har, som jag ser det, heller inte här att göra.

Herr talman! När den resa som jag nyss nämnde – Bengt Westerbergs och min resa i södra Afrika – ägde rum framfördes det till oss från flera håll önskemål om att Sverige skulle sända parlamentariska observatörer till Namibia. Det självklara syftet är att de här observatörerna skall medverka till att Namibia når den självständighet som Namibiaavtalet tillförsäkrar landet. Det är också viktigt att detta kan ske på ett sådant sätt att den sanna namibiska folkviljan får avgöra landets framtid, samtidigt som man så långt det över huvud taget är möjligt skall undvika blodsutgjutelser och annat våld.

Det är glädjande att det initiativ som Bengt Westerberg tog efter sin hemkomst till Sverige – nämligen att föreslå att Sverige skall sända parlamentariska observatörer till Namibia – har fått stöd av andra partier. Vi kan nu således räkna med att de första svenska parlamentariska observatörerna inom kort är på plats i Namibia.

Enligt min mening är det värdefullt om våra observatörer under den första tiden i Namibia ägnar stor uppmärksamhet åt vad som händer med de namibier som nu är på väg att återvända till sitt land, efter den landsflykt som systemet har tvingat dem till. Enligt avtalet skulle återvändandet ha inletts ungefär vid denna tid. Det står i avtalet att det skall ske sex veckor efter den 1 april. Den information jag har fått säger också att återvändandet kan komma att framflyttas något.

Det är av stor betydelse att de som börjar återvända inte möts av några trakasserier. Kyrkorna i Namibia har åtagit sig och fått ett ansvar för mottagandet av dem som återvänder. Det är mycket bra. Det är dock oroande att de sydafrikanska myndigheterna, som förvisso har långtgående befogenheter enligt Namibia-avtalet, meddelat att de tänker hälsotesta alla återvändande. Herr talman! Om man betänker att många av dem som återvänder har flytt och i många fall också aktivt har kämpat mot sydafrikanska, är det förståeligt om de oroar sig över att behöva underkasta sig en sydafriakontrollerad hälsoundersökning när de återvänder till sitt land.

Det vore därför värdefullt, herr talman, om våra observatörer kunde medverka till att se till att de här undersökningarna och mottagandet i övrigt sker på ett korrekt och oklanderligt sätt. Vad kommer att hända med dem som vid en undersökning visar sig vara sjuka eller bärare av smittosamma sjukdomar? Också de har återvänt hem, och de har rätt att känna sig välkomna.

I områdena kring den gräns i norra Namibia där flertalet återvändande kan väntas anlända råder i dag stor brist på kommunikationsmedel. Det vore därför, som jag ser det, värdefullt om de svenska observatörerna kunde ges tillgång till bl.a. terränggående transportmedel.

Sydafrika kontrollerar i dagsläget alla telekommunikationer i norra Namibia. Den som vill ringa ett samtal till Namibias huvudstad Windhoek ifrån norra delen av landet, hänvisas vanligen till en telefon i en sydafrikansk militärbarack. Det är därför angeläget att FN, gärna med svensk medverkan, skaffar sig tillgång till eget telefon- och radiokommunikationsnät som förbinder olika delar av Namibia.

Observatörerna bör naturligtvis vara särskilt aktiva och kanske också särskilt många i samband med det val som skall äga rum i november. Jag tror att det vore bra om vi kunde fördela uppgifterna så att det finns många på plats veckorna omedelbart före valet och kanske också någon vecka efter.

Herr talman! Det är självklart både nödvändigt och sakligt riktigt att observatörerna nära samarbetar med Förenta nationerna i Namibia. Med detta anförande vill jag dock understryka att ett sådant nära samarbete inte får hindra, och inte heller behöver hindra, att de svenska observatörerna kan söka sig från Windhoek ut till de gränspassager, byar och regioner där deras närvaro kan betyda särskilt mycket för att den slutgiltiga frigörelseprocessen för Namibia som vi nu ser fram emot skall kunna ske på det sätt Namibias folk och vi själva önskar.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

10 § Föredrogs

finansutskottets betänkande

1988/89:FiU24 Folk- och bostadsräkning år 1990 (prop. 1988/89:91 och 1988/89:121).

Folk- och bostadsräkningen år 1990

Anf. 98 INGELA MÅRTENSSON (fp):

Herr talman! Regeringen föreslår i den proposition som vi nu skall behandla att en ny folk- och bostadsräkning skall genomföras år 1990. Det föreslås att uppgifterna skall insamlas dels genom enkäter till allmänheten, dels genom utnyttjande av uppgifter som redan finns tillgängliga i olika datalistor. Arbetet skall ledas av statistiska centralbyrån under medverkan av kommunerna.

Vi i folkpartiet anser att frågan om folk- och bostadsräkningen bör sättas in

i ett större datapolitiskt sammanhang. Man bör också diskutera nyttan av tidigare gjorda folk- och bostadsräkningar. Min egen erfarenhet är att det tar lång tid innan kommunerna har sammanställt alla de uppgifter som har samlats in. Uppgifterna kan därför i vissa sammanhang vara inaktuella eller bristfälliga när de är färdiga att användas. Därmed menar jag inte att det är onödigt att genomföra folk- och bostadsräkningar. De behövs i den långsiktiga samhällsplaneringen såväl på regional nivå som på lokal nivå samt i forskningssammanhang.

Däremot anser vi i folkpartiet, i likhet med moderata samlingspartiet, centerpartiet och miljöpartiet, att man bör ifrågasätta intervallet mellan folk- och bostadsräkningarna. Vi föreslår att de skall göras vart tionde år, i stället för med de femårsintervaller som föreslås i propositionen. Med tanke på att det i dag inte är aktualiteten som i första hand är det väsentliga, borde det vara tillräckligt med vart tionde år.

Det är få länder som har så täta folk- och bostadsräkningar som Sverige. Man skall då också betänka att vi är utomordentligt välförsedda med uppgifter om medborgarna, jämfört med andra länder. Vi har en mängd uppgifter om människorna insamlade. Många upplever det som ytterligt besvärande att deras uppgifter befinner sig i en mängd olika register och att de ständigt utsätts för nya registreringar.

Som politiker måste vi känna vårt ansvar och reagera på storebrorsamhället. Inte minst av den anledningen bör vi avstå från folk- och bostadsräkning år 1990 och i fortsättningen endast ha folk- och bostadsräkningar vart tionde år.

Kostnaden för denna undersökning, FoB 90, blir relativt hög. Man beräknar att den kommer att uppgå till ca 200 milj. kr. Vårt avslag innebär således en besparing under kommande budgetår.

Folkpartiet anser dessutom att en vägledande princip för folk- och bostadsräkningar i framtiden bör vara att de skall baseras på enkäter. Då vet människorna vilka uppgifter de lämnar och i vilket sammanhang de kommer att användas. Den principen tycker vi skall gälla allmänt inom datapolitiken.

Vi har i vår motion också fört fram krav på översyn av datalagen och vår syn när det gäller datapolitikens inriktning. Eftersom vi så sent som i vår har debatterat dessa frågor i kammaren avstår jag nu från att ta upp de synpunkterna.

Jag yrkar bifall till reservationerna 1, 6, 7, 8, 9 och 10.

Anf. 99 CARL FRICK (mp):

Herr talman! I riksdagen får man motionera på många olika sätt. Man får vara glad över att det finns TV, så att man kan se vad som händer i debatten.

Miljöpartiet de gröna kan ställa upp på tanken att det skall kunna göras folkräkningar. Det finns mängder av goda syften inom samhällsplanering som kan tillfredsställas med kunskaper om befolkningens geografiska fördelning och åldersfördelning. Det kan vara av intresse att veta hur vi bor, var våra arbetsplatser ligger och hur vi tar oss till och från dessa. För ett parti som miljöpartiet de gröna som på många sätt vill ändra samhället är det viktigt att kunna arbeta utifrån ett bra faktaunderlag. Detta är en utgångspunkt för ett ställningstagande till den nu föreslagna undersökningen.

En andra utgångspunkt är sättet för genomförandet av undersökningen. Vi måste vara varse de integritetsproblem som det moderna datasamhället ställer oss alla inför. Vi vet att det görs samkörningar. Denna undersökning är kompletterad med en rad specificerade register för samkörning. Det inger oro att det är så många och att detta kräver att vi alla skall bli ordentligt registrerade och numrerade för att det föreslagna upplägget skall kunna fungera. Många har avslöjandena varit under de senaste åren som visar att register är lätt åtkomliga för dem som inte skall ha tillgång till dem. Nu försäkras det att SCB är ett under av sekretess, och det har jag ingen anledning att betvivla. Men det finns en utbredd misstänksamhet och oro för denna typ av undersökningar. Det betyder att om de skall genomföras, måste det ske på ett sätt som garanterar avidentifiering. Det räcker inte med att myndighetspersoner säger att det är på det sättet. Var och en som skall fylla i uppgifter måste själv kunna förvissa sig om att undersökningen är upplagd så att han eller hon inte kan återfinnas i det insamlade materialet.

Miljöpartiet de gröna har därför, för att över huvud taget kunna acceptera en undersökning av FoB:s typ, föreslagit ett sätt för fullständig avidentifiering. Bl.a. skulle ingen behöva ange sitt personnummer och inte ange sin bostadsplats med större precision än kommun och församling. Enkla svarsalternativ skulle sedan kunna ange ålder, kön och allt det andra som man vill veta. Kanske förlorar en undersökning en del av sin precision, men den blir tryggare för medborgaren.

Den är viktigt att samhället i sin myndighetsutövning tar hänsyn till människors integritetsbehov och inte tvingar dem till det de inte vill. Miljöpartiet de gröna har därför krävt att de personer som vägrar att fylla i uppgifterna inte heller skall straffas för det.

Eftersom utskottets majoritet inte på något sätt har velat ta vara på de förslag som har kommit för att avidentifiera undersökningen, tvingas jag konstatera att vi måste avslå propositionen, och jag yrkar bifall på de reservationer som miljöpartiet de gröna har ställt sig bakom.

Jag vill till detta också nämna två utmärkta reservationer från folkpartiet om översyn av datalagen och om datapolitikens inriktning. Tyvärr hann jag inte med att se dem i samband med slutjusteringen. Miljöpartiet de gröna stöder dem helhjärtat. Jag yrkar alltså bifall till reservationerna 9 och 10.

Anf. 100 PER OLOF HÅKANSSON (s):

Herr talman! Ett ganska vanligen förekommande debattområde har varit folk- och bostadsräkningar, hur de har genomförts osv. Man kan tro att det är en debatt som skall fortsätta. Det kommer den också att göra, fast kanske i litet andra former än hittills. Även om det finns tio reservationer fogade till detta betänkande från finansutskottet, finns det en politiskt sett bred enighet om att det är nödvändigt att genomföra folk- och bostadsräkningar. Det är bra. Man får då det underlag, vilket också Ingela Mårtensson pekade på, som behövs för forskning och för att styra samhällsutvecklingen i rätta former. Detta gäller utvecklingen i såväl lokal och regional som nationell skala.

Det finns alltså en positiv syn på folk- och bostadsräkningar, och jag vill gärna slå fast att vi socialdemokrater är glada för det.

Det finns en del frågor som är utanförstående. Det handlar om intervaller-

na mellan folk- och bostadsräkningar, om sättet att genomföra dem på och också om innehållet i dem. Vi har där stannat för att stödja regeringens förslag, att dessa frågor skall prövas av en kommission med parlamentariskt inslag. Detta är bra. Då kan man fånga upp situationen vid det aktuella beslutstillfället.

Mycket hänger på vilket underlag vi har för kommande folk- och bostadsräkningar. Det finns diskussioner om att ett byggnadsregister skall etableras. Det finns också diskussioner om att man skall ändra mantalsskrivningen så att den kommer att ske med utgångspunkt i lägenheter. Då får vi helt andra förutsättningar. Det som är aktuellt nu är den närmast kommande folk- och bostadsräkningen, och den kommer att äga rum på i huvudsak samma sätt som den senaste folk- och bostadsräkningen. Det som den parlamentariska kommissionen skall pröva är de därefter kommande folk- och bostadsräkningarna.

Herr talman! Jag ber att få hänvisa till finansutskottets betänkande 24 och yrka bifall till majoritetens ståndpunkter.

Anf. 101 ERKKI TAMMENOKSA (s):

Herr talman! Tidigare i dag diskuterades med inlevelse Estlands folks och dess minoriteters rättigheter. Jag hoppar direkt till de svenska minoriteterna.

Det har under åren funnits krav från gamla invandrarorganisationer, främst finska givetvis, om en kartläggning, icke en registrering, av språktillhörighet i samband med folk- och bostadsräkningen. Jag och några partikamrater har motionerat om detta. Vi ansåg att det inte var möjligt att yrka på detta inför den kommande folk- och bostadsräkningen som behandlas i dag. Dessutom borde man ha påverkat de aktuella propositionerna i tid.

Jag vill emellertid markera att det är viktigt att den parlamentariska kommissionen få pröva om språktillhörighet kan mätas i den kommande folk- och bostadsräkningen. Utskottet säger att kommissionen bör vara fri att pröva vilka variabler som skall ingå. Men riksdagen kunde väl ge regeringen detta till känna och påverka kommissionens direktiv.

Herr talman! Jag avstår dock från ett yrkande, eftersom jag inte i första hand kräver att språktillhörighet skall ingå, utan att kommissionen bör pröva och beakta denna fråga. Detta inlägg är således min markering inför kommissionens arbete.

Anf. 102 IVAR FRANZÉN (c):

Herr talman! Centern står i väsentliga delar bakom utskottets betänkande. Vi har endast en egen reservation, där vi pekar på alternativa möjligheter, vid sidan om folk- och bostadsräkningen, att få fram bra uppgifter vad gäller utbildning och sysselsättningsgrad. Med det påpekandet vill jag yrka bifall till reservation nr 3 och även till reservation nr 7, som vi står bakom tillsammans med folkpartiet, moderaterna och miljöpartiet.

Anf. 103 GÖTHE KNUTSON (m):

Herr talman! Detta ärende borde egentligen ha varit föremål för en omfattande debatt. Vi kanske minns tidigare erfarenheter från folk- och bostadsräkningar, hur medborgare här i samhället, utan att egentligen förstå

varför, blev kallade till myndigheterna och fick förklara varför de inte gjorde som det hade begärts i folk- och bostadsräkningen.

I de mest kända och uppmärksammade ärendena där medborgare vägrade att delta rörde det sig om huvudpersoner som var s.k. kändisar. De gjorde nog gott genom att peka på vilka ingrepp som en statlig myndighet genom riksdagens beslut kommer att göra i individernas vardag och integritet.

Herr talman! Jag skulle gärna vilja utveckla detta. Men det är inte särskilt populärt att tala länge i riksdagen i maj månad. Jag skall inskränka mig till att erinra om en motion, som jag har väckt i samband med den proposition som nu behandlas. Jag föreslår bl.a. att vi skall införa ett informerat samtycke. I detta betänkande finns det ett påstående att jag i denna motion skulle ha missförstått något som kan vara väsentligt, nämligen vidareförmedlingsspärren och sekretesslagen. Jag bestrider att jag skulle ha missförstått det. SCB:s utlämning av individuella FoB-data till Metropolitprojektet, som rätt många av kammarens ledamöter förmodligen minns, skedde inte emot lagen utan enligt lagen.

Herr talman! Jag har här i talarstolen med mig en handling som är sekretessbelagd i SCB. Men samma handling som är sekretessbelagd i SCB är offentlig i länsstyrelsen. Det var Jan Myrdal, en av dessa kändisar som väckte uppmärksamhet kring folk- och bostadsräkningen 1985, som ville ha ut denna handling. Det fick han inte. Han fick avslag. Men samma handling hade alltså gått till länsstyrelsen, och där blev den offentlig. Detta är en av anledningarna till att jag har föreslagit en vidareförmedlingsspärr. Är det så att datoriserade uppgifter skall vara sekretessbelagda, skall de rimligen inte kunna – inte vare sig kommersiellt eller på annat sätt – säljas ut och sålunda bli offentliga i t.ex. en länsstyrelse.

Herr talman! I det här fallet vill jag att riksdagen trots allt under kommande år noga överväger hur man skall kunna följa sekretesslagen och hur man skall kunna begränsa de integritetsingripanden som här förevarit och som på nytt kommer att ske i folk- och bostadsräkningen.

Anf. 104 PER OLOF HÅKANSSON (s):

Herr talman! Göthe Knutson inledde med att säga att han efterlyste en omfattande debatt om folk- och bostadsräkningen. Det är en uppfattning som jag tycker är klok och bra. Men då måste Göthe Knutson ha befunnit sig någon annanstans fram till nu. Det har ju innan riksdagsbehandlingen startade varit en mycket omfattande debatt om folk- och bostadsräkningen. Ett efterlysande av en debatt tycker jag verkar litet malplacerat. Det är möjligt att Göthe Knutson inte gör någon distinktion mellan att ha en debatt och att få rätt i en debatt. Göthe Knutson kan anföra vilka ovidkommande skäl som helst, t.ex. Metropolitprojektet, men det är inte det som är folk- och bostadsräkningen.

När man granskar betänkandet kan man konstatera att de två motioner som Göthe Knutson har väckt har fått ett mycket ringa stöd, för att inte säga ett obefintligt stöd. Den distinktion som Göthe Knutson kanske borde göra är att fundera på skillnaden mellan att efterlysa en debatt och att få stöd i en debatt.

Anf. 105 GÖTHE KNUTSON (m):

Herr talman! Jag skulle naturligtvis ha sagt debatt i riksdagen. Men det är inte Per Olof Håkansson och hans partivänners förtjänst att det har blivit en omfattande debatt. Det är personerna med kända namn som har åstadkommit denna debatt, inte minst med hjälp av de fora som kvällstidningarna har utgjort. Kvällstidningen Expressen har verkligen varit ett föredöme för opinionsbildningen. Därmed har det skapats en debatt, men icke i riksdagen och i synnerhet inte nu. Men det beror väl på att vi tycker att vi inte skall debattera när kvällen är sen och det lackar mot avslutning.

Precis som alla andra, men ingalunda Per Olof Håkansson, kan jag konstatera att mitt eget parti har yrkat avslag på propositionen. Då är det väl naturligt, åtminstone har det varit kutym i riksdagen, att man inte går in och petar i detaljerna – inte ens om de är så pass omfattande som de områden som jag har tagit upp i min motion. Även om jag var medveten om att min partigrupp skulle avstyrka förslaget om folk- och bostadsräkningen, har jag gått in i de olika delfrågorna för att försöka medverka till att det skapas ett integritetsskydd. Jag har också försökt att medverka till att medborgare i samhället inte blir uppdelade i två eller flera grupper beroende på om de meddelar myndigheterna att de vägrar att delta i folk- och bostadsräkningen eller om de bara struntar i det. Som det framgår nu, och som det har varit tidigare, kommer de som vägrar att delta att ställas inför vitesföreläggande och alla andra att slippa det. Det finns även en mängd andra detaljer, och det skulle vara bra om också de togs upp till debatt i riksdagen.

Jag hoppas att Per Olof Håkansson nu vill förstå att om mitt parti inte har stött mig genom reservationer i detta ärende, beror det helt enkelt på att man har yrkat avslag på propositionen. När socialdemokraterna var i opposition behandlade de sina motionärer på samma sätt. Det kan komma att finnas tillfällen också för Per Olof Håkansson att under kommande valperioder hamna i den situationen i opposition.

Anf. 106 PER OLOF HÅKANSSON (s):

Herr talman! Göthe Knutson använder det ganska välanvända knepet att skylla på maj månad osv. och säga att vi kanske inte skall ha någon debatt. Det kanske vi inte skall ha heller. Men jag har en fråga som jag måste ställa, och jag begär inget svar av Göthe Knutson. Hur resonerar Göthe Knutson med utgångspunkt i det moderata partiets grunduppfattning, som är att det inte skall förekomma någon folk- och bostadsräkning? Göthe Knutsons motion har en helt annan karaktär. Där utgår Göthe Knutson från att vi skall ha någon form av folk- och bostadsräkning och diskuterar hur de rent tekniskt kan genomföras. Då är min fråga: Delar Göthe Knutson sitt partis grunduppfattning, att vi inte behöver några folk- och bostadsräkningar, eller är vi överens om den grunduppfattning som finansutskottets majoritet har, att det är bra med folk- och bostadsräkningar och att det här med intervall, sätt och innehåll får prövas av en kommission?

Under detta anförande övertog tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Anf. 107 GÖTHE KNUTSON (m):

Herr talman! Jag delar mitt partis uppfattning också i denna fråga. Vad ärendet gäller är huruvida det skall vara en folk- och bostadsräkning nästa år. Där har moderata samlingspartiet och dess företrädare i utskottet liksom folkpartiet skrivit en reservation, där man yrkar avslag på ett sådant förslag.

Sedan har jag funnit att det är så pass mycket som behöver debatteras att man kan göra det, i synnerhet som riksdagen bör vara rätt forum. Det är fullt möjligt att regeringens proposition antas av en majoritet i denna riksdag – det vågar vi väl förutse vid denna tid, eller t.o.m. redan i förväg. Det finns alltså så pass mycket i min motion som är värt att beakta – tillåt mig att påstå det – och som har varit föremål för en offentlig debatt i den fria press som vi dess bättre har i vårt land.

Anf. 108 PER OLOF HÅKANSSON (s):

Herr talman! Det finns en klar inkonsekvens och ologiskhet i Göthe Knutsons sätt att resonera. Å ena sidan är den moderata partiuppfattningen den att vi inte skall ha några folk- och bostadsräkningar, och därför vill man inte följa upp Göthe Knutsons motion. Å andra sidan säger Göthe Knutson att det finns så mycken klokskap i hans motion att den borde beaktas. I detta finns en viss inkonsekvens och en viss ologiskhet.

Anf. 109 GÖTHE KNUTSON (m):

Herr talman! Jag utgår från att alla andra utom möjligen Per Olof Håkansson hörde att ärendet gäller huruvida det skall vara en folk- och bostadsräkning nästa år. Det är innebörden i den reservation som föreligger på denna punkt.

I övrigt ber jag att få hänvisa till mina två motioner. En av dem berör i synnerhet mitt förslag om informerat samtycke. Jag kommer att återkomma. Det är inget hot utan ett löfte.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

11 § Föredrogs

justitieukskottets betänkande

1988/89:JuU19 Rättshjälpens organisation, m.m. (prop. 1988/89:117).

Rättshjälpens organisation, m.m.

Anf. 110 KARIN AHRLAND (fp):

Herr talman! Vi får dagligen bevis om att våra domstolar är alltför arbetstygda och att de behöver avlastas vissa uppgifter. Vi vet och har klart för oss alla att det finns vissa uppgifter som domstolarna inte absolut behöver ha hand om, även om de har anknytning till domstolarnas verksamhet. Det kommande riksdagsbeslutet med anledning av detta betänkande, som handlar om rättshjälp, kommer att bli ett riksdagens bidrag till den strävan som pågår, att avlasta domstolarna vissa arbetsuppgifter. Här föreslås

Prot. 1988/89:115

17 maj 1989

*Rättshjälpens organi-
sation, m.m.*

nämligen att domstolarnas befattning med rättshjälpsfrågor skall upphöra i och med att den rättsliga angelägenheten är avgjord. Beslut om rättshjälp och kostnader skall i fortsättningen avgöras av en särskild myndighet, rättshjälpsmyndigheten. Det kommande riksdagsbeslutet kommer också att innebära att det blir lättare att få allmän rättshjälp i fastighetstvister och till patienter i tvister om behandlingsskador och läkemedelsskador.

Utskottet är i dessa frågor som härstammar från en regeringsproposition så gott som enigt. Jag kan alltså bara försäkra kammarerna att regeringen inte behöver förlora någon votering i denna fråga, vare sig det blir i kväll eller inte.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan under punkterna 1, 2, 4 och 6. Dessutom yrkar jag, herr talman, bifall till reservationerna 2, 3 och 5 som rör några helt andra frågor.

För att börja bakifrån med reservationerna gäller reservation 5 rättegångskostnaderna i förvaltningsmål. Jag vill i all korthet erinra om vad utskottet skriver i detta betänkande, nämligen att riksdagen återkommande under senare år har sagt att man förväntar sig att vår begäran om en utredning av frågan om ersättning för rättegångskostnader i skattemål och andra förvaltningsprocesser skall resultera i någon åtgärd från regeringens sida. Det förslag som nu har förelagts riksdagen kan endast till en del, nämligen för vissa skattemåls vidkommande, anses innebära tillgodoseende av det av riksdagen uttalade önskemålet. Det önskemålet avser en utredning. Inom förvaltningsprocesser finns också andra målgrupper där det föreligger behov att på något sätt ersätta den enskilde för hans rättegångskostnader.

Det här skrev ett enigt justitieutskott för fyra år sedan. Vi insåg då samtliga att det var orimligt att den som vinner ett mål eller ett ärende mot stat eller kommun inte får någon ersättning för sina rättegångskostnader.

Vad är det då som har hänt? Jo, vi fick äntligen i år någonting som möjligen kan kallas ett delförslag om vissa möjligheter till ersättning för rättegångskostnader i skattemål. Men i fråga om alla andra målgrupper, där de enskilda ofta måste processa mot det allmänna, har regeringen över huvud taget inte vidtagit någon åtgärd, trots att utskottet *enigt* har beställt det!

Här i riksdagen är vi fortfarande eniga om att någonting måste göras. Det som skiljer oss reservanter från majoriteten är att vi i motsats till majoriteten lärt oss av bitter erfarenhet. Det är därför som vi menar att det tydligen är nödvändigt med ett nytt klart tillkännagivande till regeringen om möjligheten att få rättegångskostnader i förvaltningsprocesser ersatta. Det är därför som vi har skrivit en särskild reservation från folkpartiets, centerns, moderaternas och miljöpartiets sida.

När det gäller de övriga två reservationerna, som handlar om rättshjälp till näringsidkare och rättshjälp i ärenden enligt Europakonventionen, kan jag bara säga att majoriteten tydligen inte har insett det rimliga i en önskan att utvidga möjligheten till rättshjälp, så att vissa småföretagare, som verkligen kan jämföras med alla löntagare och som är berättigade rättshjälp också med säkerhet kan få det.

Herr talman! Såvitt jag har kunnat lyssna under denna vår har Europafrågor diskuterats mest varje dag i riksdagen. Det har gällt om Sverige skall sträva efter en anslutning till EG eller inte. Oavsett den frågan är en sak

säker: Vi hör till Europarådet. Vi anlitat och respekterar Europadomstolens domar. Det har ingen satt i tvivelsmål. Då är det inte mer än rimligt att vi lämnar rättshjälp för processer där på villkor som liknar villkoren vid de allmänna domstolarna i Sverige. Därav reservationen.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

Rättshjälpens organisation, m.m.

Anf. 111 JERRY MARTINGER (m):

Herr talman! Det betänkande som vi nu behandlar har föranlett moderaterna att reservera sig på tre punkter.

Reservation nr 2 handlar om vissa näringsidkares situation och grundar sig på en motion av Ewy Möller och Mona Saint Cyr. Som motionärerna mycket riktigt påpekar är man när det gäller näringsidkares möjligheter att få rättshjälp mycket restriktiv med nuvarande rättstillämpning, något som kan slå hårt i synnerhet mot småföretagare med begränsade ekonomiska förutsättningar. Det är därför angeläget att sådana näringsidkare som är att jämställa med löntagare får bättre möjligheter i detta sammanhang.

Riksdagen bör ge regeringen detta till känna, och regeringen bör återkomma till riksdagen med förslag i denna riktning. Jag yrkar bifall till reservation nr 2.

Reservation nr 3 handlar om rättshjälp i ärenden som gäller klagomål enligt den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna och är föranledd av en moderat kommittémotion.

Enligt rättshjälpslagen får rättshjälp i princip inte beviljas i angelägenhet som skall prövas eller på annat sätt behandlas utomlands. Sådan hjälp kan endast undantagsvis beviljas, under förutsättning att den rättssökande är bosatt här i landet och att det föreligger särskilda skäl för rättshjälp. Praxis är dock att man har intagit en mycket restriktiv hållning när det gäller att bevilja rättshjälp för klagomål enligt Europakonventionen.

Möjligheten att vinna framgång vid klagan enligt Europakonventionen är i stor utsträckning beroende av med vilken sakkunskap talan utförs.

I många fall är det därför nödvändigt för den klagande att biträdas av exempelvis en jurist. Om rättshjälp då inte kan beviljas, måste den klagande ersätta sitt biträde med egna medel. Den klagandes ekonomiska förhållanden kommer följaktligen i praktiken att vara avgörande för om talan skall vinna framgång, vilket rimmar illa med innehållet i konventionens artikel 14. Enligt denna artikel skall åtnjutandet av de fri- och rättigheter som anges i konventionen tryggas utan åtskillnad av något slag – t.ex. förmögenhet.

Det måste, herr talman, i det här avseendet anses föreligga en väsentlig skillnad mellan de organ som behandlar klagomål enligt Europakonventionen och de utländska myndigheter som handlägger ärenden med tillämpning av sin egen lagstiftning.

Klagomål enligt Europakonventionen bör ses som ett fullföljande av en procedur i Sverige. Vidare är det värt att notera att Sverige deltar när det gäller att utse dem som har att avgöra ärenden enligt konventionen.

Det bör därför finnas större möjligheter till rättshjälp i ärenden enligt Europakonventionen. Jag yrkar följaktligen bifall till reservation nr 3.

När det gäller möjligheten för enskilda att få ersättning för rättegångskostnader i skattemål och andra mål inom förvaltningsprocessen är det angeläget

att riksdagens begäran om en utredning av frågan från 1985 äntligen resulterar i någon form av åtgärd från regeringens sida.

Det är därför som regeringen bör få en ny påminnelse i enlighet med formuleringen i reservation nr 5, som jag också yrkar bifall till.

Anf. 112 INGBRITT IRHAMMAR (c):

Herr talman! Av detta betänkande framgår att det skall bli lättare att få allmän rättshjälp vid fastighetstvister och i patientskadeärenden. Jag vill påminna om att det är en följd av att riksdagen i fjol beslöt – tvärtemot regeringens vilja – att rättshjälpen skulle förbättras på dessa områden. Detta är således glädjande.

När det gäller rättshjälp i skattemål och andra förvaltningsrättsliga mål är den nuvarande situationen helt otillfredsställande. Därför är det viktigt att påpeka, som utskottet också gör, att utredningen måste påskyndas. Vi kan inte acceptera någon ytterligare förhalning. Egentligen är det otroligt nonchalant att förhålla frågan i över fyra år – alltså sedan 1985 – trots att en utredning har utlovats som skulle göra det lättare för människor att få rättshjälp vid processer – skatteprocesser och förvaltningsmål.

Den enskilde är otroligt utsatt just när det gäller förvaltningsprocesser. Kostnaderna för biträde är oftast väldigt stora. Men man behöver biträde för att klara så här svåra mål. Även om den enskilde vinner ett mål, tvingas vederbörande i dag att betala rättegångskostnaderna. Det är inte alltid som den enskilde själv driver ett mål utan det kan vara av intresse på rättsidan, t.ex. för förvaltningsdomstolarna, att driva ett ärende för att få ett prejudikat. Därför är den enskilde extra utsatt just i sådana här fall.

När det sedan gäller rättshjälp för näringsidkare och rättshjälpsärenden enligt Europakonventionen har tidigare talare berört reservanternas synpunkter. Därför skall jag inte upprepa vad som här har sagts.

Avslutningsvis yrkar jag bifall till reservationerna 2, 3 och 5.

Anf. 113 BERITH ERIKSSON (vpk):

Herr talman! Rättssäkerheten kräver att alla människor har möjlighet att göra sin rätt gällande. Det innebär också att alla skall ha ekonomiska möjligheter att få sin sak prövad av domstol.

Rättshjälpsreformen från 1973 syftade till att förverkliga principen om allas likhet inför lagen. Den allmänna rättshjälpen var en viktig hörnsten beträffande den reformen. Trots att dessa principer borde vara självklara i varje demokratiskt samhälle har den allmänna rättshjälpen utsatts för utomordentligt hårda besparingsåtgärder och därmed allvarligt urholkats.

Sedan 1984 har stora besparingar skett. Områden har överförts till försäkringsbolagen. Gränserna för avgifter och inkomstgränserna för möjligheten att erhålla rättshjälp har ändrats både uppåt och neråt.

De besparingar som gjordes 1984 har lett till att antalet åtalade som döms till frihetsberövande och som inte haft offentligt biträde ökat kraftigt. Att en tredjedel av alla som ådöms fängelsestraff inte har haft en offentlig försvarare är oacceptabelt. Det räcker inte – som det står i betänkandet – att detta förhållande i viss mån har förbättrats något och att den därmed framförda kritiken har minskat i aktualitet. Den är ju fortfarande lika aktuell. Om man

skall ha rätt till offentlig försvarare avgörs av domstol, och de olikheter mellan hovrättsområdena som tidigare har uppmärksamrats kvarstår. Det är inte tillfredsställande att detta förklaras med att orsaken kan vara olikheter mellan domstolarna i fråga om målstrukturen.

Att många rättshjälpsuppgifter har lagts över på försäkringsbolag är en form av smygprivatisering, som i sin förlängning kan få allvarliga konsekvenser. Sedan anser vi att det är ytterst betänkligt att rättssäkerheten skall vara en källa till vinst för privata bolag.

Ett problem som inte tas upp i vare sig propositionen eller betänkandet är att biträdesersättningen har urholkats genom åren. Det är knappast längre möjligt att bedriva advokatverksamhet baserad på enbart rättshjälpsärenden. Detta innebär även att flera av de allmänna advokatbyråerna nu får läggas ned. Denna eftersläpning av timtaxorna kan även leda till att vi får ett juristernas B-lag som söker sig till rättshjälpsärendena.

I förslaget till ny utlänningslag som inom kort skall behandlas av riksdagen finns en del förslag som försämrar rättsskyddet för asylsökanden. Det är utomordentligt olyckligt att rättshjälpsnämnderna kopplas bort från utlänningsärendena. Asylsökande måste få svårt att ha tilltro till ett offentligt biträde som utsetts av polisen eller invandrarverket. Man föreslår även en typ av jourverksamhet i avvinningsärenden men anvisar inga pengar till denna verksamhet. Detta är frågor som kommer upp i en senare debatt, men jag ville ändå ta upp dem, eftersom det i betänkandet sägs att det i invandrarärenden är fråga om förbättringar.

Herr talman! I vår reservation framhåller vi behovet av att en översyn av rättshjälpslagen görs i syfte att upprätthålla de mål som slogs fast i 1973 års rättshjälpsreform och att i avvaktan härpå skyndsamt åstadkomma förbättringar när det gäller möjligheterna till offentlig försvarare eller offentligt biträde i sådana fall där frihetsberövande i någon form kan bli aktuellt. Medel för denna omedelbara åtgärd finns anvisade i vår budgetmotion till finansutskottet, Fi224.

Jag yrkar därmed bifall till reservation 4.

Anf. 114 KENT LUNDGREN (mp):

Herr talman! Jag har nu snart varit här nämligen i två terminer. Jag fasade väl litet grand för denna talarstol, för att se 349 gapande ansikten. Jag har vant mig vid att det mest är fråga om 349 gapande stolar samt ett par TV-kameror. Men det är ändå spännande, och jag börjar tycka att det är riktigt mysigt att stå här.

Jag står inte alltför ofta här i talarstolen. Det beror på att justitieutskottet i regel inte är de stora gesternas utskott, såsom kan vara fallet när det gäller miljö- och skattefrågor. Ibland behöver man emellertid ställa sig här i talarstolen. Detta är ett av dessa tillfällen.

Det finns två aspekter på den föreliggande propositionen. Den ger förbättringar på vissa områden. Det gäller, som Karin Ahrlund nämnde, läkemedelsfallen och felbehandlingsfallen. Det är fråga om mycket tacknämliga förbättringar. Jag glömde tyvärr att motionera om att även miljöfallen skulle omfattas, men man skall ju ha något att göra också under den allmänna motionstiden. Jag återkommer således på denna punkt.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

Rättshjälpens organisation, m.m.

Den andra aspekten på propositionen gäller förslagen till effektiviseringar. Vi reserverar oss ingenting emot effektivisering, rationalisering och förbilligande av den offentliga sektorn – tvärtom. Vi anser absolut att denna strävan skall fortsätta. Men det finns vissa gränser, och det är detta som gör att jag ibland får anledning att ställa mig här i talarstolen.

Jag upplever det föreliggande förslaget om effektivisering som litet för långtgående. Att rättshjälpsnämnder läggs ned och slås ihop till en rättshjälpsmyndighet kan jag acceptera. Det innebär en effektivisering och är bra. Det innebär vidare att man får till stånd ett tjänstemannabedömande, vilket jag också kan acceptera – staten har skickliga tjänstemän. Men att överprövningsmyndigheten i fråga om dessa beslut har samma lokaler och samma kanslipersonal osv. tycker jag är att gå litet för långt. Det är just sådana gränser som jag vill betona.

Herr talman! Detta är orsaken till reservation 1, vilken jag härmed yrkar bifall till.

Reservation 2, som jag också yrkar bifall till, handlar om näringsidkare. Föregående talare har berört denna fråga.

Rättshjälpsystemet över huvud taget är ju till för att ge David möjlighet att slåss även mot Goliat, och det finns alltså "davidar" även inom näringslivet – jordbrukare, småföretagare och andra. Jag är därför litet förbryllad över att inte vpk också stöder denna reservation, men det kanske man kommer att göra så småningom.

Jag vill även yrka bifall till reservation 3, som gäller Europakonventionen.

Europakonventionen har ju kommit att bli en, låt mig säga, extra rättssäkerhetsinstans, där man när man inte får rätt i det egna landet kan söka rätt när det gäller de delar där Sverige har anslutit sig till internationella regler. Dessa mål ger visserligen stora rubriker, men de är dock inte så många. Det hade enligt min mening varit snyggt av regeringen att unna de människor som känner sig tvingade att vända sig dit den hjälp de så väl behöver. Detta hade varit flott och hade visat på att man är mån om rättssäkerheten. Jag hoppas att regeringen så småningom återkommer på denna punkt.

Till sist till frågan om rättegångskostnader i förvaltningsmål. Karin Ahrlund, Jerry Martinger och Ingbritt Irhammar har berört denna fråga så bra att det inte finns anledning för mig att använda hela min taletid. Jag yrkar således bifall även till reservation 5 och hoppas att vi så småningom också där återigen får med oss vpk.

Anf. 115 SIGRID BOLKÉUS (s):

Herr talman! Rättshjälpslagen trädde i kraft den 1 juli 1973. Utgångspunkten för samhällets rättshjälp är att många saknar ekonomiska möjligheter att själva betala rättegångskostnader och andra utgifter i samband med rättsliga förfaranden.

Det finns två grundläggande krav. För det första skall rättshjälp utgå där behov föreligger, och för det andra skall den som får rättshjälp efter förmåga själv bidra till kostnaderna. Rättshjälpslagen innehåller därför en övre inkomstgräns för när man kan få rättshjälp och ett system med avgifter som betalas av den enskilde. Ju högre inkomst, desto högre avgift.

Den 1 juli förra året utvidgades möjligheterna till rättshjälp betydligt genom att avgifterna sänktes till i allmänhet hälften av vad de varit dessförinnan. Samtidigt höjdes inkomstgränsen från 110 000 till 170 000 kr.

Rättshjälpens omfattar fyra former: Allmän rättshjälp, rättshjälp åt misstänkta i brottmål (främst genom offentlig försvarare), rättshjälp genom offentlig biträde samt rådgivning.

Riksdagen har på regeringens förslag för nästa budgetår anslagit 350 milj.kr. för rättshjälpskostnader – en ökning med nästan 80 milj.kr. Detta är behövligt bl.a. med hänsyn till att domstolsverket i en rapport har beräknat antalet rättshjälpsärenden till ca 45 000 per år.

I det nu aktuella betänkandet har utskottet behandlat förslag till ändringar i rättshjälpens administration och beslutsbefogenheter samt förslag till ökade möjligheter till rättshjälp i ett par typer av ärenden.

Enligt förslaget skall domstolen så snart den avslutat den rättsliga delen av målet vidarebefordra frågor om rättshjälp till en central myndighet – rättshjälpsmyndigheten. Det innebär att domstolarna avlastas arbetsuppgifter som lämpligen i stället kan utföras av någon annan myndighet. Domstolarna kan koncentrera sig på dömande verksamhet. Detta ligger i linje med önskemål som har framförts från flera håll, bl.a. här i riksdagen.

Rättshjälpsmyndigheten ersätter de nuvarande fyra rättshjälpsnämnderna. Myndigheten föreslås bli placerad i Sundsvall, där en av nämnderna finns i dag. Beslut av myndigheten skall kunna överklagas till en ny nämnd, som ersätter den nuvarande besvärsnämnden. Kanslimässigt blir överklagningsinstansen knuten till den nya myndigheten, men i övrigt är den naturligtvis en helt självständig instans.

Senast den 1 januari 1991 är det tänkt att den nya ordningen skall kunna börja tillämpas.

I betänkandet föreslås också att möjligheterna till rättshjälp utvidgas i fastighetstvister och patientskadeärenden. Dessa förslag är, som redan nämnts, resultatet av uttalanden av riksdagen förra året. Vid fastighetstvister skall rättshjälp i viss utsträckning kunna ta vid när en rättsskyddsförsäkrings-skydd upphör. Under 1989 kommer den gränsen att ligga på drygt 77 000 kr. Denna utvidgning har särskilt stor betydelse i sådana fastighetstvister där kostnaderna brukar bli höga, t.ex. i vissa miljö mål och i mål om s.k. mögelskadade hus.

Beträffande patientskadeärenden – dvs. behandlingsskador och läkemedelsskador – innebär utvidgningen att man i fortsättningen vid prövningen skall ta särskild hänsyn till den skadades personliga förhållanden.

Förslagen om fastighetstvister och patientskadeärenden skall träda i kraft redan den 1 juli i år.

Till betänkandet har det fogats fem reservationer.

I reservation 1 motsätter sig miljöpartiet de organisatoriska förändringar som föreslås. Enligt reservanten utgör förslaget en byråkratisering av organisationen, och han anser också att den nya överklagningsinstansens självständighet kan ifrågasättas.

Som jag nämnt inledningsvis innebär förslaget att domstolarna kommer att avlastas uppgifter som bättre kan utföras av andra. Det medför i sin tur en önskvärd renodling av domstolarnas verksamhet, och jag tycker att detta

snarare är motsatsen till en onödig byråkratisering. Vad gäller överklagningsinstansen föreslås den av praktiska och ekonomiska skäl ha gemensamma kansliresurser med den nya myndigheten. Det innebär självfallet inte att de tjänstemän och andra som avgör eller bereder nämndens ärenden skulle bli mindre självständiga i sin handläggning. Det finns ingen anledning att befara något sådant.

I reservation 2 av de borgerliga partierna och miljöpartiet förordas ökade möjligheter till rättshjälp för sådana näringsidkare som kan jämföras med löntagare.

När frågan behandlades förra året uttalade utskottet att det vid rättshjälpsprövningen bör göras en helhetsbedömning av den rättssökandes situation, och detta markerades genom att det gjordes en ändring i lagtexten. Vidare klargjordes det vid förra årets behandling att det även i fortsättningen skulle vara möjligt för näringsidkare att beviljas allmän rättshjälp under förutsättning att de har en sådan ekonomisk situation att de kan jämföras med löntagare i vanliga inkomstlägen. Önskemålet i den motion som ligger till grund för reservationen får anses vara tillgodosett redan med nuvarande ordning.

I reservation 3 framför moderaterna, folkpartiet, centern och miljöpartiet förslag som syftar till ökade möjligheter till rättshjälp i ärenden enligt Europakonventionen.

Allmän rättshjälp får i princip inte beviljas i angelägenhet som skall prövas eller på annat sätt behandlas utomlands. Undantagsvis kan sådan hjälp beviljas under förutsättning att den rättssökande är bosatt här i landet och att det föreligger särskilda skäl för rättshjälp.

I praxis har denna bestämmelse tillämpats så att sakens särskilda beskaffenhet varit utslagsgivande för frågan om rättshjälp skall beviljas eller inte. I flera fall har det hänvisats till den rättssökandes personliga förhållanden. I de fall där rättshjälp har beviljats kan två grupper urskiljas. Den ena gruppen gäller ärenden som rör statusfrågor, dvs. frågor om äktenskapsskillnad, vårdnad om barn, medborgarskap, m.m. Den andra gruppen utgörs av ärenden med humanitärt inslag, t.ex. ärenden som gällt skadestånd på grund av nazistisk förföljelse eller återförening av familjemedlemmar.

Frågan har flera gånger tidigare prövats av riksdagen, senast förra året, då riksdagen avlog en motion med samma innehåll som den nu aktuella.

Utskottet konstaterade då att det hade intagits en restriktiv hållning när det gällt att bevilja rättshjälp i utlandsärenden och att detta låg i linje med uttalandena om att rättshjälp i dessa fall skall komma i fråga endast undantagsvis. Utskottet framhöll dock samtidigt att det är väl förenligt med gällande rätt att rättshjälp beviljas i ärenden som visserligen skall handläggas utomlands men där det föreligger starka humanitära skäl. Enligt vad utskottet anförde var detta något som inte sällan är fallet vid klagomål enligt Europakonventionen. Det finns enligt min mening inte skäl att frånga denna inställning. Det sägs i betänkandet: I ärenden enligt Europakonventionen kan det inte sällan vara fråga om starka humanitära skäl, och i sådana fall kan det bli aktuellt att bevilja rättshjälp.

I reservation 4 säger vpk:s företrädare i utskottet att rättshjälpsreformen

har urholkats och att åtgärder måste vidtas för att bl.a. förbättra rättsskyddet för ekonomiskt svaga grupper.

Som utskottet säger i betänkandet har det gjorts flera ändringar i rättshjälpsystemet sedan det infördes år 1973, och en del av dessa ändringar har inneburit vissa begränsningar i samhällets rättshjälp. Flera ändringar har dock gått i motsatt riktning. Senast genomfördes ändringar förra året som innebar, som jag nämnt tidigare, att möjligheterna till rättshjälp utvidgades betydligt genom bl.a. sänkta avgifter och en höjd inkomstgräns. I den nu aktuella propositionen föreslås utvidgningar av tillämpningsområdet för den allmänna rättshjälpen.

Det är naturligt att en reform efter hand omprövas och anpassas till de förändringar som sker i samhället. Dessa ändringar har när det gäller rättshjälpen fåregåtts av ingående överväganden i olika sammanhang. Som utskottet säger är det ofrånkomligt att det också lagts fram förslag i syfte att minska samhällets kostnader. Att därmed – som det uttrycks i reservationen – samhällets rättshjälp skulle ha urholkats på ett oacceptabelt sätt är inte rättvisande.

När det gäller möjligheterna för tilltalade att få offentlig försvarare har kritik framförts mot 1984 års ändringar i dessa regler. Genom en generösare inställning i domstolspraxis på senare tid har denna kritik minskat i aktualitet, vilket Berith Eriksson sade. Därmed är det inte sagt att det inte finns skäl att också i fortsättningen noga följa utvecklingen. Utskottet har vid flera tillfällen framhållit att utvecklingen skall följas noga.

Rätten till offentligt biträde för bl.a. flyktingar berörs också i Berith Erikssons reservation. Dessa möjligheter förbättrades väsentligt förra året, och i förslaget till ny utlänningslag, som riksdagen har debatterat i dag, har riksdagen föreslagit åtgärder som är ägnade att ytterligare förbättra möjligheterna för asylsökande och andra att tillvarata sin rätt.

I reservation 5 föreslår företrädarna för de borgerliga partierna och miljöpartiet ett tillkännagivande till regeringen.

Vad saken gäller är, som redan sagts, att riksdagen för ett par år sedan gav regeringen i uppdrag att utreda möjligheterna till ersättning för rättegångskostnader i skatte- och andra förvaltningsmål.

Regeringen har nyligen lagt fram ett förslag som innebär rätt för skattskyldiga att i vissa fall få ersättning för kostnader i skatte- och avgiftsmål. När det gäller ytterligare möjligheter till ersättning i förvaltningsmål erinrar utskottet i betänkandet om tidigare uttalanden i frågan och säger sig utgå från att regeringen nu utan tidsutdräkt kommer att vidta det utredningsarbete som riksdagen begärt. De uttalanden utskottet gör bör rimligen vara tillräckliga för att åstadkomma detta.

Herr talman! Sammanfattningsvis yrkar jag avslag på samtliga fem reservationer och bifall till utskottets hemställan.

Anf. 116 KENT LUNDGREN (mp):

Herr talman! Kära Sigrid Bolkéus, jag är väldigt mån om att hålla reda på vad jag skriver och vad jag säger. Jag kan inte se att jag någonstans har skrivit ordet byråkrati. I mitt framförande talade jag om att jag välsignade effektivitet och rationalisering, och det gör jag fortfarande. Men när ett antal

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

Rättshjälpens organisation, m.m.

länkar förvandlas till en länk i fråga om rättssäkerhet, tycker jag att det går litet för långt. Jag efterlyser åtminstone två länkar. Jag hoppas regeringen kommer tillbaka till detta snarast möjligt.

Anf. 117 KARIN AHRLAND (fp):

Herr talman! Regeringsföreträdaren använder ju lång tid för att på ett pedagogiskt sätt berätta för dem av utskottets ledamöter som är här i salen vad vi kanske redan visste, eftersom vi är författare till det betänkande som vi diskuterar. Därför skall jag inte använda lika lång tid. Men jag måste beröra några invändningar som hon hade mot reservationerna.

Jag tror inte att motionärerna skulle ha motionerat om vare sig näringsidkarnas rätt till rättshjälp eller Europakonventionen, ifall de hade varit så nöjda med förhållandena som man är i regeringspartiet. Och att liknande motioner avslogs förra året är faktiskt inget objektivt logiskt skäl för att man skall avslå motionerna i år. En dumhet blir inte mindre därför att den upprepas.

När Sigrid Bolkéus talar om minoritetens reservation vad gäller rättegångskostnader i förvaltningsmål och på sitt sätt försäkrar att nästan hela utskottet egentligen vill ha det så som vi i minoriteten önskar, då frågar man sig verkligen varför hon inte vill vara med om att puffa på regeringen litet mera. Det är, som jag sade, fyra år sedan ett enligt utskott begärde en utredning.

Sedan dess har regeringen fått en allt mindre minoritet bakom sig. Vi har en minoritetsregering i landet, och den kan vi inte lita på. Jag tycker att det har visat sig ganska mycket på sistone att man i kanslihuset ändrar mening från den ena dagen till den andra. Det är därför som vi vill ha en beställning från riksdagen om att efter fyra år verkligen få utredningen tillsatt.

Till sist, herr talman, vill jag bara säga att när vpk nu inte är nöjt med den rättshjälp som gives utan vill utöka den och håller samma vackra tal som vi har gjort många gånger och fått visst resultat av det, då tycker jag att det är ganska förvånansvärt att inte Berith Eriksson ansluter sig till reservationen om rättegångskostnader i förvaltningsmål. Är det inte lika väsentligt för den mindre bemedlade att få möjlighet till rättshjälp, om man processar med stat eller kommun?

Anf. 118 BERITH ERIKSSON (vpk):

Herr talman! Först några ord till Sigrid Bolkéus. Jag kom på ett typiskt svenskt uttryck där jag satt i min bänk: Man får alltid räkna med litet spill.

Är det vad man gör, när man för resonemanget om att det har skett vissa förbättringar, trots att det finns anklagade som inte får rättshjälp? I sammanhang som detta är blotta tanken stötande. Om nu ni andra godtar att en viss procent döms utan att ha fått biträde i rätten, skulle jag vilja höra var ni anser att gränsen går någonstans. I vpk anser vi det oacceptabelt att räkna med att en viss procent skall utsättas för den rättsotryggheten, och vi menar att det klart bör uttalas att ingen som döms till ett frihetsberövande straff skall behöva stå inför domstol utan rättsligt biträde.

Till Karin Ahrland vill jag säga att vi i vår motion kräver en utredning av hela rättshjälpslagen, med syfte att intentionerna från 1973 skall förverkligas

utan att ekonomiska förhållanden lägger hinder i vägen. Att som nu plocka ut ett angeläget område utan att först ha tillgodosett det mest akuta, tycker jag är irrelevant. Jag frågar därför: Varför vill inte ni bifalla vpk:s motion?

Slutligen ytterligare en sak som jag glömde säga till Sigrid Bolkéus. Att först ta bort stora summor och sedan återföra en del, att flytta om pengar, att utöka genom att införa ett nytt område och samtidigt ta bort ett annat, det tycker jag inte är att gå motsatt väg mot vad jag kallade för urholkning.

Anf. 119 INGBRITT IRHAMMAR (c):

Herr talman! Mycket kort: Det finns i dag en viss möjlighet att få rättshjälp för näringsidkare och för dem som vill hänvisa till Europakonventionen, men vi konstaterar att det är alltför svårt att få den hjälpen och att möjligheterna behöver förbättras.

När det sedan gäller rättshjälp i förvaltningsmål säger Sigrid Bolkéus att det rimligen bör vara tillräckligt att än en gång erinra om innehållet i uttalandet 1985. Då måste jag säga att Sigrid Bolkéus här visar en mycket stor tilltro till den egna regeringen. Det är kanske inte så förvånansvärt, men det borde vara det mot bakgrund av att inget har hänt sedan 1985.

Det är, precis som Karin Ahrland sade, skälen till att det skulle behövas ett mycket starkare uttalande från riksdagen. Det är fullständigt otillfredsställande att behöva vänta i snart fem år utan att någonting sker.

Anf. 120 KARIN AHRLAND (fp):

Herr talman! Jag måste säga till Berith Eriksson att vi knappast kan rösta för hennes reservation. Vi tycker inte att hela rättshjälpssystemet behöver utredas. Vi andra har ganska klart för oss hur det fungerar, och vi har i enighet skrivit att man måste följa utvecklingen. Det går faktiskt bra utan ytterligare en statlig utredning.

Men låt mig komma med ett litet förslag. När Berith Erikssons reservation har fallit i voteringen, för ni kan kanske enas om att den troligen kommer att göra det, finns det en möjlighet att åtminstone ta ett steg på vägen i den riktning som vpk önskar genom att ni ansluter er till reservation 5. Då får vi den delen utredd, vilket Berith Eriksson tydligen också vill ha – i fall regeringen i det här ärendet möjligen följer en riksdagsbeställning, men det vet man som bekant inte om den gör.

Anf. 121 SIGRID BOLKÉUS (s):

Herr talman! När det gäller näringsidkare vill jag påminna om att rättshjälpskommittén i ett av sina betänkanden redovisat en undersökning av hur bestämmelserna om rättshjälp för näringsidkare har tillämpats. Kommittén konstaterar att näringsidkare beviljas rättshjälp i den utsträckning som förutsatts.

Jag vidhåller att motionsyrkandet, som var att rättshjälp skall utgå till näringsidkare precis som för vanliga inkomsttagare, är en realitet i dag och att motionens önskemål är tillgodosett.

Vad beträffar Europadomstolen har jag en fråga till reservanterna. Samtliga reservanter yrkade bifall till att 350 miljoner skulle anslås till rättshjälpskostnader, och den summan är beräknad på de rättshjälpsärenden

som finns i dag. Målsättningen är att pengarna skall komma så många som möjligt till godo, att de skall användas där behovet är störst och för dem som inte har ekonomiska möjligheter att tillvara ta sina intressen. Jag tycker att vi har kommit fram till en bra fördelning av hur pengarna används.

Hur mycket ökad rättshjälp i ärenden enligt Europakonventionen skulle kosta har jag inte sett någon beräkning på. De ärendena är troligen inte så många, men de är säkert kostsamma, och pengarna skall ju tas någonstans. Min fråga är då: Kan man minska rättshjälpen i någon annan typ av ärenden, för ekvationen skall ju gå ihop i slutändan?

Jag vill för Berith Eriksson poängtera att vi har sagt att man mycket noggrant skall följa utvecklingen när det gäller offentliga försvarare och flyktingars och asylsökandes möjligheter att få offentligt biträde. Debatten i dag i anslutning till KU:s betänkande om utlänningsärenden visar ju också att det är synnerligen angeläget.

I reservation 5 framförs kritik mot regeringen, och Karin Ahrland har citerat vad som anförs i betänkandet på s. 23. Utskottsmajoriteten anser att det skall räcka med detta skarpa uttalande.

Anf. 122 KENT LUNDGREN (mp):

Herr talman! Beträffande den utsaga om Europakonventionen som Sigrid Bolkéus gjorde här vill jag säga att de pengar som vi har anslagit självfallet skall räcka till den verksamhet som bedrivs. Men med tanke på hur lätt det numera är att lägga fram tilläggspropositioner tycker jag att det inte skulle vara särskilt genant, om man förstärkte rättssäkerheten genom att låta litet grand av de pengar som Kjell-Olof Feldt vill dra in gå till personer som vill få sin rätt prövad enligt Europakonventionen. Jag tycker inte att Sigrid Bolkéus argument är värt att ta fasta på.

Anf. 123 KARIN AHRLAND (fp):

Herr talman! Jag skulle faktiskt säga exakt samma sak. Antalet svenska mål i Europadomstolen har på grund av vissa brister i vår lagstiftning ökat alltmer under de senaste åren. Men Sigrid Bolkéus bör nog för det första ändå ha klart för sig att det i varje fall ännu inte går något lämmeltåg till Strasbourg. Jag hoppas också att vi slipper ett sådant. För det andra skulle nog enligt nuvarande regler inte alla som vänder sig till Europadomstolen och begär rättshjälp få sådan. Förmodligen skulle det gå mycket bra att ta en del av de 350 miljonerna till rättshjälpen i Europadomstolen. För övrigt finns det möjligheter att ta fram pengar, som Kent Lundgren sade.

Anf. 124 BERITH ERIKSSON (vpk):

Herr talman! Kanske missförstod Sigrid Bolkéus mig när jag tog upp frågan om rättshjälp i asylärenden. Vad jag syftade på var lagärenden som ännu inte är klubbade men som skall avgöras i kammaren den 31 maj. Jag hoppas att socialdemokraterna röstar så, att dessa lagar inte genomförs.

Redan 1987/88 begärde vpk en översyn av rättshjälpslagen. Vi anser här liksom i andra sammanhang att man måste ha en helhetsbild och ta ett stort grepp, allra helst när det ställs krav på översyn på alltför många områden samtidigt.

Anf. 125 SIGRID BOLKÉUS (s):

Herr talman! Som ny i riksdagen ställer man sig undrande när man hör att det i debatter ställs krav på mera pengar i form av "spottstyvrar" hit och "nålpengar" dit. I kommunalpolitiken är man alltid tvungen att tala om varifrån pengarna skall tas. Från vilket område tycker Kent Lundgren att de här pengarna skall tas?

Anf. 126 KENT LUNDGREN (mp):

Herr talman! Det har jag redan talat om. Vi arbetar i en rad utskott för glatta livet med att skapa möjligheter att dra in pengar. Jag tror inte att Kjell-Olof Feldts planer på de indragningarna, som skall dämpa överhettningen, skulle påverkas nämnvärt om han släppte till en del av de pengarna till rättshjälp i ärenden enligt Europakonventionen.

Anf. 127 BERITH ERIKSSON (vpk):

Herr talman! Jag vill påpeka att vpk:s förslag är finansierat med 50 miljoner, enligt vad som redovisas i vår budgetmotion 1988/89:Fi224.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

12 § Föredrogs

justitieutskottets betänkande

1988/89:JuU20 Högsta domstolen och rättsbildningen (prop. 1988/89:78).

Högsta domstolen och rättsbildningen

Anf. 128 KARIN AHRLAND (fp):

Herr talman! Jag vill bara som justitieutskottets ordförande och med anledning av att högsta domstolen fyller 200 år på fredag anmäla att jag tycker att riksdagen med stort förtroende skall överlämna beslutet i detta ärende till högsta domstolen, vilket skulle komma att underlätta dess arbete.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

13 § Föredrogs

kulturutskottets betänkande

1988/89:KrU23 Tilläggsbudget II inom utbildningsdepartementets område
(prop. 1988/89:125 delvis).

*Bidrag till färdigställ-
andet av Erlandergår-
den i Ransäter, m.m.*

Anf. 129 INGRID SUNDBERG (m):

Herr talman! Stora mäns – och ibland också kvinnors – barndoms- eller födelsehem runt om i världen restaureras ofta pietetsfullt, öppnas för allmänheten, så att man kan besöka dem och få en bild av den miljö som skapade de stora männens eller kvinnornas personligheter. Jag har själv besökt både Gandhis födelsehydda och George Washingtons och Beethovens barndomshem, och jag tror att också mina kollegor under sina resor ute i världen har gjort sådana besök.

I sommar skall kulturutskottet besöka Erlandergården i Ransäter i Värmland. Denna form av minnesvård är inte så vanlig i vårt land. Det var därför en ganska stor händelse när en stiftelse bildades med uppgift att bevara och restaurera förre statsminister Tage Erlanders barndomshem i Ransäter. En insamling startades av stiftelsen, och helt naturligt skrev partiledarna under uppropet för insamlingen. Tage Erlander var en stor man i svensk politik, och sockenstugan i Ransäter, där han föddes, lämpade sig väl för ett bevarande. Under insamlingens gång har ambitionerna höjts från förvaltande till drift av verksamhet på gården: En ombyggnad för utställningsverksamhet har genomförts, lokaler för föreläsningar håller på att göras i ordning och viss verksamhet planeras för framtiden. Bl.a. skall anläggningen bli ett center för studier, och man skall väl där också kunna anordna vissa typer av möten och konferenser.

Det hela har så småningom beräknats kosta upp till 6 milj. kr. En halv miljon hade insamlats då stiftelsen gick till regeringen och hemställde om att få det felande beloppet.

Herr talman! Jag har all aktning för stiftelsen, men hade nog väntat mig att man när man startar ett sådant här projekt också skulle fullfölja sin verksamhet och inte bara ge upp insamlandet. Jag ställer mig frågan: Tror stiftelsens ledamöter inte längre att Tage Erlanders minne skall kunna vara tillräckligt starkt för att människors plånböcker och börsar skall öppnas? Eller är det så att man redan från början förutsätter att landets nuvarande regering inte kan undgå att bifalla stiftelsens anhållan om 5,5 miljoner från tilläggsbudgeten? Gården bär ju Tage Erlanders namn.

Herr talman! Vi moderater tycker inte om detta förfarande. Vi tycker att insamlingen skulle ha fortsatt och intensifierats. Vi yrkar avslag på propositionen i denna del.

Vi har framfört våra synpunkter i den reservation som fogats vid kulturutskottets betänkande nr 23, till vilken jag yrkar bifall.

Anf. 130 INGEGERD SAHLSTRÖM (s):

Herr talman! I det betänkande från kulturutskottet som vi nu behandlar redovisas också en del bidrag på tilläggsbudgeten som är riktade till Svenska riksteatern, till Operan och till Dramatiska teatern. Det görs där också en medelsanvisning till talboks- och punktskriftsbiblioteket. I de här ärendena är samtliga ledamöter av kulturutskottet eniga om medelsanvisningarna. När jag nu för första gången i kammaren skall yttra mig för kulturutskottets räkning är det mycket glädjande att kunna yrka bifall till utskottets

hemställan gällande förslag som innebär ytterligare medel till kulturen. Men i den del av betänkandet som vi i utskottet inte har riktigt samma uppfattning om vill jag yrka bifall till utskottets hemställan om medelsanvisning till Bidrag till utvecklingsverksamhet inom kulturområdet m.m. Det gäller, som ni har förstått av tidigare inlägg, pengar till Erlandergården i Ransäter. Det gäller en engångsanvisning på 5,5 milj.kr.

En motion har, som alla har förstått, väckts i ärendet, och Ingrid Sundberg har redovisat för den reservation som är fogad till betänkandet. Jag kan bara beklaga att de moderater som har skrivit motionen inte delar utskottsmajoritetens uppfattning, att man genom ett statligt anslag kan finna det naturligt att bidra till Erlandergårdens fullbordan.

Jag för min del vill instämma i den skrivning i propositionen som menar att detta bidrag är ett sätt att uttrycka landets uppskattning av Tage Erlanders insatser.

Vi har gjort olika ideologiska ställningstaganden i detta ärende. Ingrid Sundberg har förklarat moderaternas inställning till den insamling som har startat. Men insamlingen har för den föreliggande propositionens skull inte avbrutits, utan den fortsätter. Men det behövs mer pengar, och det finns många skäl till att lämna dessa pengar i bidrag. Det värmländska näringslivet är t.ex. positivt inställt. Det är många turister som söker sig till Ransäter. Ett ja till de 5,5 miljonerna ger också en möjlighet att utveckla Erlandergården till en mötesplats för organisationslivet. I Ransäter försöker man nu att bygga en folkrörelsegård där folkbildningens organisationer verkligen kan känna sig väl förankrade.

Erlandergården belyser en epok i vår historia. Man kan vid en rundvandring i den gamla sockenstugan följa en del av vår historia, genom en enda människas levnadsöde. Jag anser, herr talman, liksom utskottets majoritet, att 5,5 milj.kr. skall anvisas Stiftelsen Erlandergården. Gården är en tillgång för organisationslivet, för folkbildningen, för den värmländska turismen och inte minst för den enskilde besökaren.

Med detta, herr talman, vill jag yrka bifall till hemställan i betänkandet och avslag på reservationen.

Anf. 131 INGRID SUNDBERG (m):

Herr talman! Jag vill önska Ingegerd Sahlström välkommen till kulturutskottet. Jag ser med glädje fram emot den tid vi skall få tillsammans för att diskutera dessa för oss båda viktiga frågor.

I övrigt, herr talman, har jag inte mycket att tillägga. Värdet av att Erlandergården bevaras och får den funktion den skall ha tvivlar jag inte på. Det vi har reagerat mot är sättet, att innan insamlingen på något sätt har inbringat tillräckliga medel bara gå in till regeringen och under hänvisning till att man vill hedra en avlidens minne begära medel. Det finns många stiftelser och många stora män och kvinnor i vårt land som har hyllats på olika sätt. Det vi har reagerat mot har varit att man här har använt ett särförfarande, innan man har prövat det ursprungliga, av alla uppskattade förslaget, att bygga restaureringen av Erlandergården på ett frivilligt insamlande, vilket jag vet, inte minst genom min egen partiordförandes påskrift, att hela Sverige skulle ställa upp på.

Anf. 132 INGEGERD SAHLSTRÖM (s):

Herr talman! Det är bara att konstatera att vi kanske i grunden har skilda uppfattningar i detta ärende. Jag tycker att det hade varit mycket positivt om alla i utskottet hade varit eniga i detta ärende. Nu är vi inte det. Det är bara att beklaga. Men jag ser ändå fram emot att Erlandergården kommer att få de 5,5 miljoner kronorna.

Överläggningen var härmed avslutad.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

14 § Föredrogs

näringsutskottets betänkande

1988/89:NU26 Teknisk utveckling inom bilindustrin.

Teknisk utveckling inom bilindustrin

Anf. 133 GUDRUN NORBERG (fp):

Herr talman! Ny byter vi ämne. Personbilen har betytt en revolutionerande utveckling för egentligen alla industriländer i världen. För oss svenskar har bilen inneburit en frigörelse, som få andra uppfinningar har inneburit. När bilen kom öppnade sig landskapsbilden för alla dem som tidigare levit i en förhållandevis isolerad värld, varifrån utflykterna blev begränsade både i antal och i längd. I och med bilen kom möjligheterna; avstånden blev kortare, resorna bekvämare och frihetskänslan växte.

I dag står personbilen för den helt övervägande delen av persontransportarbetet i Sverige. Även med omfattande stimulanser och kvalitativa förbättringar av kollektivtrafiken, kommer personbilen också i framtiden att utgöra ett väsentligt inlag i trafikbilden. Men det finns problem.

Vi känner djup oro över att föroreningarna från trafiken förväntas öka under de närmaste två decennierna. Och det handlar om en dramatisk ökning, där de positiva effekterna av den katalytiska avgasreningen beräknas bli uppvägda av en ökande trafikmängd. Så bilen kommer nog även i fortsättningen att vara en av de största förorenarna.

Det är mot den bakgrunden som vi från folkpartiets sida så envist hävdar kraven på forskning och utveckling av renare motorer och drivmedel.

Den katalytiska reningen för bensindrivna motorfordon innebär en klar miljöförbättring. Räknat fram till år 1995 kommer kväveoxidutsläppen att bli 170 000 ton mindre än om katalytisk rening inte hade införts. Ett annat sätt att visa betydelsen är, att när den nuvarande bilparken i stort omsatts, dvs. om ca 15 år, kommer bensinfordonen – med dagens trafikmängd – att stå för 10 % av alla utsläpp av cancerogena ämnen i tätorterna. I dag beräknas motsvarande tal till 50 %. Alltså måste en av de viktigaste miljöpolitiska uppgifterna inför 1990-talet vara att komma till rätta med de problem som förorsakas av trafiken.

Samtidigt måste sägas att det naturligtvis är viktigt för den svenska bilindustrin att reningskraven här hemma inte är extrema, gentemot övriga Västeuropa. Samtidigt som vi gärna vill vara ett pådrivande land i de här

frågorna, måste en viss harmonisering med andra industriländer finnas.

Produktutveckling och teknisk förfining drar mycket stora belopp årligen hos bilfabrikanterna. Jämsides sker också forskning och utveckling inom andra organ och myndigheter, bl.a. för att försöka uppnå en miljövänligare motor, renare bränslen och bättre reningsteknik.

Här kommer dagens betänkande från näringsutskottet in i bilden. Reservationerna nr 2 och 4, som folkpartiet står bakom, tar just upp utvecklingen av alternativ till dagens bensinmotor. Det handlar dels om elbilen, dels om Elko-motorn, eller som den kallas, Elsbett-motorn.

Utskottsmajoriteten finner ingen anledning att uttala sig till förmån för särskilda projekt. Men faktum är ju att om inte klara målsättningar uttalas så avstannar forskningsarbetet. Från STU:s sida sägs rent ut att "vad som i första hand krävs är ett mål som utgör en skärningspunkt mellan kraven på miljö, energi och ekonomi." Som exempel hänvisar STU till en aktuell infordran i USA av anbud på elbilar, där kravet på räckvidd har ställts mycket högt, nämligen 20 mil. Dagens elbilar har endast en räckvidd på högst 5–10 mil.

Vår slutsats blir att det är angeläget att sätta upp tuffa målpunkter, satsa forskningspengarna rätt – vilket vi inte tycker är fallet med de 400 miljonerna till utveckling av dieselrening, som redan är framtagen i dag – och våga satsa på elbilen som klart har ett viktigt användningsområde, nämligen tätbebyggda samhällen där avgasutsläppen utgör ett stort problem.

Herr talman! Jag yrkar härmed bifall till reservationerna nr 2 och 4.

Anf. 134 ROLAND LARSSON (c):

Herr talman! Det råder inte något tvivel om att bilismen är en av vår tids största föroreningskällor. De flesta är helt överens därom.

Samtidigt är bilen för väldigt många, i den i flera avseenden felaktiga samhällsstruktur vi skapat oss, ett oumbärligt hjälpmedel för att kunna fungera i samhället. För andra betyder bilen frihet, rekreation och möjlighet till avkoppling från en enahanda och monoton vardag. Bilen är en del av det samhälle vi har byggt upp och som vi fram till den dag vi lyckats ändra vår samhällsstruktur kommer att vara starkt beroende av och som vi, när vi lyckats förverkliga ett samhälle i balans med naturen, i någon form ändå kommer att ha kvar.

Utan bilen skulle vi i dag inte ha kvar någon befolkad landsbygd. Vi skulle ha små möjligheter att utnyttja landsbygden för vår fritid och rekreation, och vi skulle inte kunna bo och arbeta på olika håll. På samma sätt är dess värre hela vårt transportsystem uppbyggt på bilen.

Det är alltså inte bilismen som sådan som är det egentliga problemet utan samhällsstrukturen. De som därför vill minska bilismen utan att samtidigt radikalt förändra denna struktur har inte insett att det finns en värld utanför städernas cykelstråk och väl utbyggda kollektivtrafiknät som inte skulle fungera utan bilen.

Det är därför något av en ödesfråga för oss att, förutom att förändra samhället så att bilberoendet minskar, också kunna utveckla bilar och drivmedel som inte förstör vår livsmiljö. När man inte från regeringens sida är beredd att helhjärtat ställa upp och driva på en sådan utveckling stoppar man bildligt talat huvudet i sanden.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Teknisk utveckling
inom bilindustrin*

Skall vi lyckas lösa bilismens miljöproblem är det absolut nödvändigt att klart och entydigt i både ord och handling redan i dag klargöra vilken inriktning bilindustrin skall ha för sitt utvecklingsarbete vad gäller såväl motorer som drivmedel. Och härvidlag visar regeringen på samma sätt som i de flesta energi- och miljöfrågor en oroande brist på vilja och initiativförmåga.

I centerpartiet menar vi att det är hög tid att från regering och riksdag ge besked om vilka krav som skall ställas på framtidens bilar ur såväl miljö- som energisynpunkt och att detta också tar sig uttryck i att staten dels anslår mer medel för forskning och utveckling, dels på annat sätt ger bilindustrin incitament för utveckling av både nya typer av motorer och nya typer av drivmedel.

Svensk bilindustri är i ett internationellt perspektiv för liten för att själv klara detta. Därför är det viktigt att svenska staten står bakom ett sådant utvecklingsarbete och på det internationella planet agerar pådrivande och verkar för att få till stånd ett internationellt samarbete.

Det går ännu inte att utan ytterligare forskning och utveckling förutse vilka kända utvecklingsprojekt som kan vara de mest intressanta för framtiden. Men vissa utvecklingslinjer är naturligtvis mer intressant än andra. Vissa linjer går också väl att urskilja. Dit hör på motorsidan bl.a. det s.k. RAN-ångmotorsystemet, som kan anpassas för olika typer av drivmedel. Dit hör också Elko-motorn, som är en dieselmotor som kan drivas med t.ex. vätgas, växtoljor eller motoralkoholer. Men också en fortsatt utveckling av elbilen är av största intresse.

I reservationerna 1, 2, 3 och 4 utvecklas tankegångarna kring dessa alternativa drivsystem och de stimulansåtgärder som vi från centern anser krävs för att komma vidare i den utveckling som är absolut nödvändig för att få fram bilar som är acceptabla ur miljö- och energisynpunkt.

Herr talman! Jag vill med detta yrka bifall till reservationerna 1, 2, 3 och 4.

Anf. 135 LARS NORBERG (mp):

Herr talman! Näringsutskottet har lagt ned åtskillig tid på att sätta sig in i frågor om olika slags teknik inom bilindustrin. Ambitionen har varit aktningsvärd. Man har velat att fäderneslandet skall välsignas med miljövänliga och energisnåla bilar. Vi har fått ta del av bilindustrins syn på problemen liksom av STU:s och Ångpanneföreningens olika idéer. Intresset har varit stort, och jag menar att utskottet har fått del av en avsevärd mängd kunskaper, samtidigt som jag finner anledning att mena att man kritiskt bör granska kanske särskilt informationen från bilindustrin.

Jag är övertygad om att bilindustrins representanter är ärligt övertygade om att låga tal i fråga om utsläppsmängder och hög verkningsgrad är ett viktigt mål. Men för industrin måste detta mål dock underordnas målet hög omsättning och hög lönsamhet. Det sker i den självklara övertygelsen att omsättning och lönsamhet är förutsättningen för företagens existens. Om man inte existerar kan man ju faktiskt inte bygga miljövänliga bilar.

Miljöpartiet de gröna sätter miljön och solidariteten med den långsiktiga överlevnadens krav främst. Vi menar att om världen över huvud taget skall överleva som ett hem för mänskligheten, behöver människan radikalt

förändra sin teknik och livsstil för att rädda den natur som vi alla behöver för att leva och för att hushålla med knappa råvaror.

Utifrån den övertygelsen vill vi kraftigt minska den energislösande bil- och flygtrafiken till förmån för de energisnåla transportsätten tåg, spårvagn, trådbuss och fartyg. En sådan utveckling kan stundom gå ut över bekvämlighet och snabbhet. Vi menar att det kan vara nödvändigt med de ytterst måttliga offer som då skulle krävas. Om man betänker vad som står på spel.

Som bekant har miljöpartiet de gröna satt upp ett ambitiöst energimål: Kärnkraften skall bort på tre år, och på 25 år skall sedan användningen av fossila bränslen i Sverige dras ned med 85 % till 15 % av dagens nivå. Anledningen till det senare är att de fossila bränslenas många negativa miljöeffekter endast delvis kan motverkas av förbättrad teknik. Den viktigaste anledningen är koldioxidutsläppen, dvs. den s.k. växthuseffekten. Den kan icke elimineras så länge man använder fossila bränslen. Vi i miljöpartiet nöjer oss inte med riksdagens alltför blygsamma mål, som uppsattes 1988, att koldioxidutsläppen skall konserveras på nuvarande nivå. Koldioxidutsläppen från fossila bränslen måste reduceras radikalt. Detta måste kraftigt påverka även transportområdet. Detta kan inom trafikområdet ske genom tre åtgärder:

1. Den eldrivna trafiken tredubblas på 25 år. Denna åtgärd avser tåg, spårvagn, trådbuss och spårtaxi.
2. Den totala transportvolymen får ej öka utan bör, om möjligt minska i omfattning. Detta kan ske genom utvecklingen mot ett mera småskaligt, decentraliserat samhälle när självförsörjningen har fått en större roll.
3. Bensin och diesel ersätts med inhemska bränslen, exempelvis metanol och biogas. Användandet av gengas är också en möjlighet. I viss utsträckning kan också vätgas, framställd genom inhemsk elproduktion, komma in i bilden.

Vi tror inte att riksdagen har särskilt goda förutsättningar att utvälja den teknik som skall användas för att uppnå dessa mål. Däremot tror vi på att sätta marknadskrafterna i rörelse genom en relativt hård beskattning av fossila bränslen. Vi har föreslagit att skatten på oblyad bensin skall höjas med 1:25 kronor, och skatten på blyad bensin med 2:25 kronor. På liknande sätt skall kilometerskatten på dieselfordon höjas. Samtidigt satsar vi pengar på järnvägen och stödjer den med subsidier eller bidrag.

Endast när det gäller långsiktig forskning på sådana områden som trots skattestyrningen inte blir lönsamma, menar vi att det finns anledning för riksdagen och statsmakterna att gå in med stöd till forskningen. Ett exempel på sådan forskning kan vara utveckling av bränsleceller.

Av denna anledning har jag inte funnit det motiverat att stödja de olika motioner om stöd till vissa mer eller mindre ambitiösa teknikprojekt som har behandlats av utskottet. Detta har jag gjort ibland därför att jag, som gammal tekniker, inte tror på tekniken som presenterats, ibland därför att jag menar att de generella styrmedlen bör användas snarare än forskningsstöd till viss specifik teknik. Allt detta framgår av de tre särskilda yttranden som vi har fogat till betänkandet.

Många av dessa motioner är vad jag skulle vilja kalla "alibimotioner", dvs.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Teknisk utveckling
inom bilindustrin*

man vill främja diverse forskningsprojekt kring miljövänlig teknik, i stället för att satsa på att med energiskatter, utsläppsskatter och eventuella subventioner påverka marknaden, så att den miljövänliga och energisnåla tekniken blir lönsam, och den slösaktiga, miljöskadliga tekniken blir olönsam. Miljöpartiet de gröna har ställt en rad av sådana förslag i ett flertal motioner. Jag föreställer mig att vi får tillfälle att diskutera dem återigen om någon vecka här i kammaren.

Jag yrkar avslag på reservationerna 1, 2, 3 och 4. Däremot yrkar jag bifall till reservation 5. Denna reservation avser en opartisk, teknisk-ekonomisk utredning av den svenska bilindustrins framtid. Om man betänker bilindustrins mycket stora betydelse för svensk sysselsättning och för landets ekonomi, måste det betraktas som en "glimrande dumhet" om staten icke fortlöpande håller sig underrättad om denna industris framtidsutsikter. Att förlita sig på branschens egna framtidsstudier är dumt av tre skäl.

1. Branscher är ofta hemmablinda. Ofta varken kan eller vill man se negativa fakta.

2. Det finns en rad fakta som branschen inte vill skall komma till statens kännedom.

3. De övergripande mål beträffande energiförsörjning och miljö som staten bör ställa upp överensstämmer icke alltid med branschens intressen.

Jag vill ta ett exempel från ett närliggande område som i dag är historia. 1973 på hösten beslöt det statliga Uddevallavarvet att bygga en jätteskeppsdocka vid varvet. Med den kännedom jag då hade om världssituationen för branschen, insåg jag att detta var ett stort slöseri med statsmedel. Eftersom jag var moderat på den tiden försökte jag – via moderaterna – påverka staten att avstå från denna investering. Det lyckades inte. Inom riksdag och regering saknades uppenbarligen kunskap om marknaden, och branschen fick sin vilja fram. Detta kostade staten inte bara den halva miljard som dockan kostade, utan man drabbades dessutom av de mångmiljonförluster som det enda stora fartyg som byggdes i dockan – halvmiljontonnaren Nanny – åsamkade staten sedermera.

Jag skulle kunna fortsätta länge med att exemplifiera hur varvskrisen kunde ha hanterats mycket bättre om statsmakterna hade haft en rimlig kunskap och avstått från att lita på branschens bedömningar. Varvskrisen kostade staten ca 30 miljarder kronor i den tidens penningvärde. Bilindustrin är en sysselsättningsmässigt och ekonomiskt mycket tyngre bransch än varvsindustrin. Det är mycket oklokt av staten att avstå från att följa dess framtidsutveckling, vilket man hade kunnat göra genom att tillsätta en kvalificerad utredning som står fri från branschintressena.

Anf. 136 ROLAND LARSSON (c) replik:

Herr talman! Lars Norberg säger att han inte riktigt litat på branschens egna uppgifter när det gäller förutsättningen för att utveckla nya motorer och drivmedel. Däremot litat han på att bilbranschen på egen hand skall kunna klara att utveckla nya motorer och drivmedel. Företrädare från branschen säger själva, detta apropå vad Lars Norberg sade, att man måste ha klara besked från statsmakterna om åt vilket håll man skall sträva i sin utveckling

för att komma vidare och kunna veta vilken väg man skall välja. Just därför, herr talman, har man sagt att det också är viktigt att staten, genom handling och anslag, visar detta och också ger incitament för ett sådant utvecklingsarbete.

Jag tycker att Lars Norbergs inlägg var mycket motsägelsefullt. Han talade å ena sidan om hur viktigt det är att något sker på detta område, men å andra sidan var han inte beredd att ställa upp med några pengar för att utveckla nya motorer och drivmedel.

Anf. 137 LARS NORBERG (mp) replik:

Herr talman! Jag betraktar bilindustrin som ytterst kompetent när det gäller att utveckla teknik. Jag betraktar riksdagen som mindre kompetent att bedöma vilken teknikutveckling som bäst tjänar miljömålen. Däremot bedömer jag riksdagen som kompetent att fastställa utsläppsgränser och skatter som styr teknikutvecklingen i en riktning som tjänar miljön, energihushållningen och mänskligheten på sikt.

Anf. 138 ROLAND LARSSON (c) replik:

Herr talman! Trots min korta tid här i riksdagen har jag uppfattat riksdagen som mycket kompetent när det gäller att anslå medel till olika ändamål. Jag har funnit att detta är ett av de områden där riksdagen skulle kunna visa åt vilket håll man vill att utvecklingen inom bilindustrin skall gå. Lars Norberg hade också här tillfälle att markera sin vilja att ge bilindustrin möjligheter till utveckling. I stället talade han om ökade svårigheter för bilen att över huvud taget kunna finnas kvar i samhället – något som miljöpartister ofta ger uttryck för.

Anf. 139 LARS NORBERG (mp) replik:

Herr talman! Jag tror inte att utvecklingen av RAN-ångdrivsystemet är någon bra framtidsväg, och jag tror inte att det är att använda utvecklingspengarna väl att satsa dem på detta projekt, vilket alltså stöds av centern. Därför kan jag inte heller stödja projektet.

Samma sak gäller en del av de andra teknikprojekt som här tas upp. Däremot menar jag, som jag anför i fråga om elbilen i mitt särskilda yttrande, att det finns starka incitament för staten att genom skatteinstrumentet göra elbilen till ett bättre alternativ, speciellt inom storstadstrafiken. Jag tror dock icke att Sveriges riksdag, den svenska staten eller den svenska industrin har särskilt stora förutsättningar att bättre utveckla den nya, ännu ej uppfunna batteriteknik som skulle kunna föra elbilen ett långt steg framåt, genom att man fick energitåtare och lättare batterier. Det är ju där elbilens stora svaghet ligger. Men genom att skattevägen se till att elbilen gynnas kommer man naturligtvis att öka intresset för att få fram sådana batterier, som säkerligen skulle kunna bli utomordentligt lönsamma den dagen industrin verkligen lyckas producera dem.

Anf. 140 BO FINNKVIST (s):

Herr talman! I det betänkande som vi nu behandlar finns tio motioner om bilindustrin. Motionsyrkandena gäller stimulansprogram för utveckling av

alternativa drivmedel, drivsystem m.m., stöd till särskilda utvecklingsprojekt och utredning om bilindustrins framtid. I samband med utskottsbehandlingen har vi fått upplysningar och synpunkter från företrädare för bilindustrin och andra intressenter, exempelvis STU, Ångpanneföreningen och Energikonsult.

I tre motioner begärs ökade statliga medel, ekonomisk stimulans på annat sätt, lagstiftning och högre krav från samhället på bilindustrin i syfte att få fram energisnålare och miljövänligare bilar. Stor flexibilitet i fråga om drivmedel skall också ingå i de samhälleliga kraven. Om vi bortser från att man i motionerna anser att staten skall ställa upp med ett ganska omfattande ekonomiskt stöd kombinerat med skattelättnader, är det säkert önskemål som vi alla kan instämma i. Jag förutsätter att alla vill ha energisnålare och miljövänligare bilar. Utvecklingen har också gått framåt på detta område. Bilmotorerna är i dag effektivare än för exempelvis tio år sedan.

I fråga om miljöpåverkan har en radikal förbättring inträtt i och med införandet av katalysatorrening på bensindrivna bilar. Staten har medverkat både med bidrag för teknisk utveckling och lagstiftning i fråga om katalysatorrening. Utskottet instämmer i kravet att forskning och utveckling av både drivsystem och drivmedel bör påskyndas.

Det nuvarande energiforskningsprogrammet löper ut 1990. Dessa frågor behandlas inom ramen för en utredning, som beräknar avge sitt betänkande i juni i år. Utskottsmajoriteten förutser att regeringen därefter kommer att ta ställning i de nu berörda frågorna och att dessa på nytt aktualiseras i den forskningspolitiska propositionen våren 1990.

Utskottet har med hänvisning till detta tagit ställning till andra motioner om drivaggregat och drivmedel. Man hänvisar till löpande program och pågående utredningar. I tre motioner krävs ökade ekonomiska resurser för regionala projekt. I en folkpartimotion behandlas nödvändigheten av miljöåtgärder i Stockholms län. I en socialdemokratisk motion för man fram behovet av alternativa drivmedel för bussar och lastbilar i tätorterna i Västsverige. I ytterligare en socialdemokratisk motion vill man ha ekonomiskt stöd för utveckling av vätgasdrivna fordon i Västernorrland.

Det finns en kommitté som ser över storstadsområdenas miljö- och trafikfrågor. Denna kommittés arbete bör avvaktas. Resultaten kommer att redovisas under året. Riksdagen får säkert tillfälle att återkomma till samtliga nämnda frågeställningar när utredningarna är klara. Då har vi också ett bättre beslutsunderlag.

Sverige delar också aktivt i det internationella arbetet i de nu aktualiserade frågorna. Det är av mycket stor betydelse. Vi har trots allt en internationellt sett relativt liten bilindustri, och mycket av utvecklingen på området sker utomlands.

I en motion från miljöpartiet begärs en allsidig utredning för att belysa bilindustrins framtid. Bilindustrin är en mycket stor industribransch i Sverige, den största inom verkstadsindustrin. Sedan 1979 finns ett branschråd med representanter för bilindustrin för samråd mellan berörda samhällsorgan och industrin samt industridepartementet. Utskottet förutsätter att detta organ tillsammans med andra kontakter innebär att regeringen är välunderrättad och har underlag för exempelvis framtida analyser. Det finns

ingen anledning att göra ett särskilt uttalande i den här frågan.

Herr talman! Med det anförda yrkar jag bifall till utskottets hemställan och avslag på samtliga reservationer som har sin grund i de nämnda motionerna.

Jag vill också passa på att kommentera några av inläggen till stöd för reservationerna. Det vore givetvis mycket intressant om vi kunde få eldrivna motorfordon, i all synnerhet ur miljösynpunkt och även ur ekonomisk synpunkt. Men problemet är, vilket också Lars Norberg berörde i sitt inlägg, att vi har alltför ineffektiva batterier för att det skall lyckas. Det finns exempel från utlandet att det inte har varit särskilt lyckat att tillverka elbilar. De har blivit stående, och ingen har velat köpa dem beroende på att de har för kort aktionsradie med nuvarande teknik. Det behövs mer forskning om alternativa drivmedel för att sådana skall kunna bli konkurrenskraftiga.

Beträffande exempelvis vätkärl, som vi har haft utfrågningar om, har det belagts att det drivmedelssystemet är alltför tungt för personbilsdrift. Bränsletankarna blir alltför stora. Däremot kan vätkärl vara användbart som drivmedel i bussar i tätortstrafik och i lastbilar som förflyttar sig över korta avstånd.

Anf. 141 ROLAND LARSSON (c) replik:

Herr talman! Det är just det problem som Bo Finnkvist nämnde i slutet av sitt senaste inlägg som de ökade anslagen skulle användas för att komma till rätta med.

När även Bo Finnkvist ger uttryck för tvivel om att staten bör satsa mer pengar på forskning och utveckling än vad man redan gör, skall man ha i minnet att det är staten som har ansvaret för den samhällsutbyggnad som har skapat det stora bilberoendet. Det är därför helt rimligt, tycker jag och centerpartiet, att staten också i högre grad än i dag tar ett ansvar för att lösa de miljöproblem som den i många avseenden felaktiga samhällsstrukturen har förorsakat. Det är här som hela idén bakom satsningen av statliga pengar ligger. Staten har från början skapat den situation som vi nu har hamnat i, och därför måste också staten se till att utvecklingen leder dithän vi vill att den skall leda.

Anf. 142 GUDRUN NORBERG (fp) replik:

Herr talman! Jag tycker att utskottsmajoriteten gör det litet för enkelt för sig. Man bara hänvisar till att man inte skall göra några uttalanden om några särskilda projekt, och så slår man sig för bröstet och säger: Nu har vi fått katalysator, nu är det ganska bra. Så kan man inte göra. Jag tycker inte att det är till fyllest på något sätt.

Sedan hänvisar man precis i vanlig ordning till pågående utredningar. Det är alltid den reservutgång man har; då behöver man ingenting göra för tillfället.

Jag tycker att företrädarna för regeringspartiet avsvär sig sitt ansvar genom att inte uttala sig. Om inte riksdagen klart uttalar en målsättning, vem skall göra det då?

När det gäller elbilen tycker jag att man är väldigt njugg från socialdemokraternas sida. Här finns klart en marknad, här finns det behov. Problemet är, precis som Bo Finnkvist och Roland Larsson berörde, att man inte har

klarat svårigheterna med de stora ackumulatorerna. Det är det man måste arbeta vidare med för att kunna lösa problemet. Man får inte bara ge upp och säga: Nu har vi inte kunnat klara det här, och därför blir det ingenting mer med det.

Jag tog ett exempel från USA, där man ställer väldigt höga krav t.ex. på att elbilen skall ha en räckvidd på 20 mil. Det är ganska tuftt, och vi vet inte om man kommer att kunna uppfylla kraven. Men man har ställt dem och klart uttalat att uppfylls de är det O.K. Då blir det en marknad, då kommer det att bli en omsättning. Det är klart att man eftersträvar det mycket kraftigt.

Regeringen ger bidrag redan i dag. Jag brukar inte så ofta tala för bidrag av olika slag, men här finns ju ett beslut av riksdagen, som togs förra året, om 400 miljoner för att utveckla en bättre rening av diesel. De bilar och bussar som levereras till USA i dag uppfyller de kraven, och då borde man kunna omfördela pengarna för att satsa t.ex. på ett så intressant projekt som Elsbett-motorn.

Anf. 143 LARS NORBERG (mp) replik:

Herr talman! Bo Finnqvist och jag är väl överens om elbilarna så till vida att batterierna är problemet. De tunga blyackumulatorerna skulle behöva ersättas av någonting som är mycket bättre. Hur man får fram detta kan ju diskuteras. Vår mening är alltså att om vi använder skatteinstrumentet, om vi tar bort skatten på elbilarna och eventuellt t.o.m. subventionerar dem, kommer de att användas i tätortstrafiken i ökad utsträckning. Då kommer kunderna också att efterfråga ökad räckvidd; om det blir just 20 mil vet jag inte. Men jag är helt övertygad om att det är så man skall handla, och jag hoppas att regeringen också kommer till den uppfattningen. Jag pekade i mitt särskilda yttrande på att det här gäller att använda de generella styrmedlen.

Pengar till forskning hjälper föga, om inte den teknik som man forskar fram verkligen kommer att efterfrågas och bli lönsam. Och tvärtom: Om man använder de rätta styrmedlen, kommer företagen själva att forska fram den teknik som vi tror är miljömässigt bra.

När det gäller utredningen om bilindustrin vill jag bara hoppas att branschrådet verkligen fungerar. Min erfarenhet av varvskrisen tyder som sagt på att staten drabbades oförberedd, och jag skulle inte vilja att svenska staten råkade i en liknande situation med en industri som är ännu större och ännu viktigare ur både nationalekonomisk och sysselsättningsmässig synpunkt.

Anf. 144 BO FINNKVIST (s) replik:

Herr talman! Jag skall försöka kommentera det här litet grand. Roland Larsson har nu två gånger talat om en felaktig samhällsstruktur som staten har ansvaret för. Jag uppfattar hans inlägg på den punkten så, att vi bor för glest i det här landet och använder bil för mycket. Det blir slutsatsen av det hela. Om vi skall förändra samhällsstrukturen så att det blir mindre bilåkande, måste vi klumpa ihop människor ännu mer. Det tycker inte jag är bra. Jag bor själv på landet, och jag vet hur bra bilen är. Det är flera som har gjort inlägg om det från talarstolen i den här debatten. Jag tycker att vi skall hålla isär begreppen.

Lars Norberg efterlyser en kraftig skattehöjning som gör det mycket dyrare att åka bil. Jag minns hur det var på den tiden då det var dyrt att åka bil; jag är uppväxt i det samhället. Det var skolläraren och jägmästaren som hade bil. Så blir det igen, om vi går nog långt i förändringen. Det drabbar dem som har dåligt med pengar, och de som bor ute på landsbygden har det många gånger inte alltför bra ställt. För dem kommer det att bli väldigt dyrt. Detta klumpar också ihop folk mer än nödvändigt, tycker jag.

Vi måste gå fram rätt försiktigt på det här området, för det finns i dag, med det system vi har i Sverige, stora grupper relativt väl avlönade som åker bil gratis. De drabbas inte. Det är de människor som tjänar litet och inte har sådana förmåner som drabbas.

Beträffande elbilarna kan vi väl vara överens om att vi behöver bättre batterier. Får vi det, kan det gå att driva inte enbart bilar utan också båtar, gräsklippare och allt möjligt med el. Det handlar inte om bilar utan helt enkelt om bättre batterier. Det är väldigt intressant.

Beträffande kostnaden för att åka elbil: Om vi får fram bra batterier blir det rätt billigt även med dagens skatteregler, för eldrift är relativt billig i förhållande till bensindrift. Den fördelen har man alltså redan i dag med en elbil.

Anf. 145 ROLAND LARSSON (c) replik:

Herr talman! Jag utgår från att Bo Finnkvists tolkning av vad jag menade med en felaktig samhällsstruktur var avsedd som ett skämt. Det torde ju inte var okänt för honom heller att centerns syn på hur samhället skall se ut innebär närhet mellan bostad, arbete och service. Det betyder t.ex. att vi slutar att bygga stormarknader, vilket jag vid flera tillfällen har pläderat för här i kammaren. Det betyder att vi skapar arbetstillfällen där människor bor och bostäder där arbetstillfällena möjligen finns. Men i första hand betyder det att vi tillser att vi får närhet mellan olika typer av service, arbete och boende.

Det är så samhället skall utvecklas. Det innebär att bilen skall användas där de möjligheterna saknas, och det är därför bilen bör utvecklas till ett miljövänligare fordon med andra drivmedel. Den kommer att behövas och finnas kvar, och den skall också kunna användas på ett riktigt sätt.

Detta är väl inte så särskilt nytt i och för sig, men jag vill ändå med anledning av Bo Finnkvists tolkning klargöra det, i fall det händelsevis skulle vara någon som trodde att han menade allvar.

Anf. 146 LARS NORBERG (mp) replik:

Herr talman! Som jag sade redan i mitt inledningsanförande är det koldioxidutsläppen och växthuseffekten som är de allvarigaste effekterna av biltrafiken. Det är därför vi måste se till att biltrafiken radikalt skärs ned. Vi kan visserligen på sikt ersätta en del av drivmedlen med ickefossila bränslen, som vi kan framställa själva av inhemska råvaror. Det är fråga om biologiska bränslen som icke hotar med växthuseffekt.

Jag kan emellertid inte föreställa mig att vi skulle kunna klara en biltrafik av dagens nivå genom sådana åtgärder. Därför menar jag att det inte är glesbygden som skall straffas, Bo Finnkvist. Vi kan nog hitta på sätt att stödja

glesbygden så att de som bor där inte skall behöva sitta i isolering eller bli utestängda från arbetsmarknaden. Syftet måste vara att järnvägarna skall konkurrera ut Europavägarna och länsjärnvägarna. Det är på dessa stråk med omfattande trafik som den stora energiförbrukningen äger rum. De många bilarna i storstäderna bör ersättas med spårvagnar, trådbussar och liknande. Det är där de stora vinsterna kan göras, när det gäller att få ett miljövänligare trafiksystem.

Anf. 147 BO FINNKVIST (s) replik:

Herr talman! Roland Larsson, det går an att säga att vi har en felaktig samhällsstruktur och att t.ex. skylla på staten. Vi vet dock alla i denna kammare och i hela Sverige, att det beror på en viss typ av utveckling som vi inte styr. Det bor mycket folk ute på landsbygden i Sverige. De näringar som har funnits och fortfarande är aktuella på landsbygden har krävt mycket arbetskraft. Därför finns det bostäder kvar där. Om människorna vill bo kvar på landsbygden måste de nu transporteras till en tätort där det har växt upp industrier. Jag tycker att det är bra att dessa människor kan bo kvar på landsbygden tack vare bilen och att det finns arbete på annan ort. Skall vi vara realistiska är det ju på det viset vi har klarat denna situation.

Till Lars Norberg vill jag säga att det sitter en kommitté och arbetar med frågor som rör storstädernas bekymmer. Det kommer under året att läggas fram förslag till åtgärder exempelvis när det gäller trafiken i storstäderna. Det är av denna anledning och på grund av utredningen som kommer nu i juni som utskottsmajoriteten har avstyrkt motionerna och sagt att det är bättre att vänta tills vi har ett bättre underlag för ställningstagande i dessa frågor.

Tredje vice talmannen anmälde att Roland Larsson och Lars Norberg anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Anf. 148 KARL-GÖRAN BJÖRSMARK (fp):

Herr talman! Jag har med intresse följt debatten om elbilar. Det var närmast därför jag begärde ordet.

Det kan vara intressant att i alla fall veta att det i år är 150 år sedan skotten Robert Davidson byggde det första eldrivna fordonet. Det var således år 1839. År 1881 introducerades den första batteridrivna bussen i Paris. Vid sekelskiftet gick elbussar i trafik i London, Berlin och New York. År 1897 började världens första mekaniskt drivna, eldrivna, taxidroskor användas i London. År 1899, för 90 år sedan, slog belgaren Jenatzy hastighetsrekord med sin elbil i 106 kilometer per timme. År 1904 drevs var tredje bil i Boston, Chicago och New York med el.

Jag minns själv när jag som barn under kriget fick uppleva hur man transporterade specerivaror till vårt hem med en eldriven motorcykel, som tyst och fint smög sig fram på stadens gator. Det är alltså snart 50 år sedan.

Som lekman har jag ställt mig frågan vad som egentligen har hänt med utvecklingen. Forskningen har t.ex. stått still när det gäller blybatteriet som har funnits i så många år. Jag har då fått idén – den är inte unik på något sätt –

att det måste till något incitament för att man skall få fram en ny teknik. Mina bänkggrannar från Östgötabanken har haft en liten ordväxling kring detta i dag.

Jag tror för min del att man skall kombinera Lars Norbergs och Roland Larssons idéer. Man behöver nämligen både piska och morot för att få fram ett bättre batteri. Det skall finnas ekonomiska incitament som gör elbilen mera ekonomiskt intressant att köra framför allt i städerna, men också pengar till forskning.

Jag läste i magasinet Elteknik med aktuell elektronik att tyskarna nu forskar fram ett batteri som inte är baserat som ett blybatteri, utan innehåller natrium och svavel i stället. Man har nu fått fram en bil som har en maximal hastighet på 120 kilometer i timmen. Räckvidden är mellan tio och tjugo mil beroende på vilken hastighet man kör med. Om man kör med femtio kilometer i timmen kan man köra tjugo mil.

Det borde således vara ekonomiskt intressant att satsa på elbilen. Det finns i dag många skäl som talar för det och för att man skall ta fram en elbil som ett slagkraftigt alternativ till bilar med förbränningsmotor. I jämförelse med dagens konventionella bilar är elbilen miljövänligare, billigare i vad gäller drivmedel och underhåll och tystare. Den har dessutom längre livslängd.

Jag kan inte riktigt frigöra mig från tanken att bilindustrin ser ett hot i elbilen. Elbilen behöver nämligen inte ha en hel del av de komponenter som den konventionella explosionsmotorn har. Det behövs ingen växellåda och ingen förgasare. Det finns många sådana här dyra detaljer som inte ingår i elbilar.

Jag har tillsammans med Hugo Bergdahl skrivit en motion som har blivit avstyrkt av utskottet. Centern och folkpartiet har dock lämnat in en reservation. Jag tycker att utskottsmajoriteten skall ta sig en allvarlig funderare på om det ändå inte ligger någonting i tanken i motionen att man skall satsa forskningspengar på att få fram en elbil som skulle göra mycket nytta i miljöarbetet. Jag yrkar bifall till reservation nr 2.

Överläggningen var härmed avslutad

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

15 § Föredrogs

näringsutskottets betänkande

1988/89:NU27 Nedläggning av Bryggeristiftelsen (prop. 1988/89:125 delvis).

Beträffande detta betänkande konstaterade tredje vice talmannen att ingen talare var anmäld.

(Beslut i ärendet skulle fattas vid nästa arbetsplenum.)

16 § Kammaren beslöt att förhandlingarna skulle fortsättas vid morgondagens sammanträde.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

*Teknisk utveckling
inom bilindustrin*

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

Anmälan om kompletteringsval till utskott

17 § Anmälan om kompletteringsval till utskott

Tredje vice talmannen meddelade att moderata samlingspartiets parti-grupp på grund av uppkomna vakanser i vissa utskott anmält Göran Ericsson som ledamot i justitieutskottet efter Anders Andersson samt Birgit Henriks-son som suppleant i justitieutskottet efter Göran Ericsson och som suppleant i finansutskottet efter Anders Andersson.

Meddelande om fråga

Tredje vice talmannen förklarade valda till

ledamot i justitieutskottet

Göran Ericsson (m)

suppleant i justitieutskottet

Birgit Henriksson (m)

suppleant i finansutskottet

Birgit Henriksson (m)

18 § Anmälades och bordlades

Bostadsutskottets betänkanden

1988/89:BoU9 Godtagande av byggprodukter som godkänts i annat nordiskt land

1988/89:BoU10 Ändrade betalningsvillkor för vissa statliga bostadslån m.m.

1988/89:BoU12 Naturresurslagen

19 § Meddelande om fråga

Meddelades att följande fråga framställts

den 16 maj

1988/89:654 av Ylva Annerstedt (fp) till miljö- och energiministern om följderna för småföretagare av rullande elavstängning:

Vattenfall har i samband med diskussionen om hur vi kan minska elförbrukningen aviserat att man kan tänka sig "temporär rullande elavstängning" i bostadsområden. Med anledning av den oro som uppstått bland småföretagare med verksamheten förlagd i den egna bostaden vill jag fråga energiministern:

Hur avser energiministern garantera berörda småföretagares utkomstmöjligheter vid en sådan åtgärd?

20 § Kammaren åtskildes kl. 23.00.

Prot. 1988/89:115
17 maj 1989

In fidem

OLOF MARCUSSON

/Gunborg Apelgren

Onsdagen den 17 maj

Förste vice talmannen 25
Andre vice talmannen 3, 58, 76
Tredje vice talmannen 71
Ahrland, Karin (fp) 141, 150, 151, 152, 153
Annerstedt, Ylva (fp) 80, 95, 97
Bertilsson, Stig (m) 103
Biörsmark, Karl-Göran (fp) 166
Björck, Anders (m) 3, 21, 25, 44, 50, 54
Björne, Eva (m) 131
Bolkéus, Sigrid (s) 146, 151, 153
Cars, Hadar (fp) 133
Claesson, Viola (vpk) 99
Ericson, Sture (s) 121, 124
Eriksson, Berith (vpk) 127, 130, 144, 150, 152, 153
Finnkvist, Bo (s) 161, 164, 166
Fiskesjö, Bertil, tredje vice talman (c) 9, 24, 30, 46, 51, 57
Fleetwood, Elisabeth (m) 98
Franck, Hans Göran (s) 57, 75
Franzén, Elisabet (mp) 102
Franzén, Ivar (c) 138
Frick, Carl (mp) 136
Friggebo, Birgit (fp) 6, 28, 35, 37, 47, 51, 55
Gahrton, Per (mp) 65, 71, 74, 117, 120, 121, 123, 125, 127, 131
Granstedt, Pär (c) 115
Hammar, Bo (vpk) 11, 22, 33, 36, 38, 49, 53
Holmberg, Håkan (fp) 111, 120, 121
Håkansson, Per Olof (s) 137, 139, 140, 141
Ingvardsson, Margó (vpk) 106
Irhammar, Ingbritt (c) 125, 130, 131, 144, 151
Johansson, Kurt Ove (s) 40, 48, 52, 56
Kindbom, Bengt (c) 61, 69, 85, 94, 97
Knutson, Göthe (m) 138, 140, 141
Larsson, Roland (c) 157, 160, 161, 163, 165
Leghammar, Hans (mp) 14, 23, 39, 89, 95, 97
Lekberg, Sören (s) 91, 96
Lundgren, Kent (mp) 145, 149, 152, 153
Martinger, Jerry (m) 143
Mellqvist, Arne (s) 128, 131
Mårtensson, Ingela (fp) 59, 70, 73, 135
Nilson, Rolf L (vpk) 62, 71, 88
Norberg, Gudrun (fp) 156, 163
Norberg, Lars (mp) 158, 161, 164, 165
Nyhage, Hans (m) 77
Pettersson, Ulla (s) 67, 72, 75

Pohanka, Ragnhild (mp) 106
Sahlström, Ingegerd (s) 154, 156
Sundberg, Ingrid (m) 154, 155
Svensson, Olle (s) 17, 23
Tammenoksa, Erkki (s) 138
Wennerfors, Alf (m) 110

Prot.
1988/89:115

